

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Надир Х. Дацић

БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ
Осман Ђикић

Докторска дисертација

БЕОГРАД, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Nadir H. Dacić

BELGRADE GAJRET
Osman Djikic

Doctoral Dissertation

BELGRADE, 2015.

Ментор: проф. др Љиљана Чолић, редовни професор
Филолошки факултет
Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Датум одбране: _____

Београдски Гајрет Осман Ђикић

Резиме

Питање рада културно-просветних друштава у Босни и Херцеговини, која су настала крајем 19 и почетком 20-ог века, дуго времена није било предмет посебног и систематског истраживања и научне обраде. Међутим, без изучавања и сагледавања улоге и значаја културно-просветних друштава, а нарочито *Гајрета*, *Просвјете*, *Беневоленције* и *Напретка*, није могуће имати једну целовиту научну интерпретацију историје народа бивше Југославије, у којој су ова друштва, несумњиво, имала врло запажену улогу. Предмет овог истраживања је рад *Гајрета*, с посебним освртом на рад 'Београдског Гајрета Осман Ђикић'.

Овај рад заснива се на истраживањима опсежне архивске грађе, која представља, највећим делом, сачувана архива самог друштва *Гајрет*, која је похрањена у Архиву Босне и Херцеговине, Историјском архиву и Архиву Гази Хусрев-бегове библиотеке у Сарајеву, затим Архиву Југославије и Архиву Србије у Београду. Значајан број докумената који се односе на рад 'Београдског Гајрета', а који се чувају у овим архивима, први пут се објављују у овом раду.

Поменута грађа је систематизована и тематски сређена, што је знатно олакшавало њено кориштење. Највећи део ове грађе односи се на школску политику (захтеви за стипендије, потпоре, места у интернатима), извештаје нижих органа Друштва Главном одбору, као и упутства и расписи Главног одбора нижим телима. Важну грађу, која има вредност историјског извора, представљају *Гајретове* публикације, пре свега, лист и календари, који су као органи Друштва пратили његов рад, доносили најважније вести о његовој организацији, чланству и свим осталим активностима. У недостатку других извора ови подаци, првенствено фактографског карактера, били су од прворазредне важности.

Циљ овог рада јесте да покаже историјске услове и околности под којима је друштво *Гајрет* настало 1903. године и како се развијало од његовог оснивања до принудне ликвидације 1941. године. Затим, да одговори на питање како и у коликој мери је оно у вишедеценијском раздобљу свог постојања деловало на

културни, политички и, уопште, друштвени живот муслимана Босне и Херцеговине и осталих крајева у којима је деловало. Пошто је суштина теме рад „Београдског Гајрета“, циљ је да се покаже колико је ово Друштво успело у испуњењу, односно остварењу свог првог и основног циља, а то је потпомагање школовања муслиманске омладине, углавном из Босне и Херцеговине, на Универзитету и на другим високим школама у Београду.

Генерална хипотеза је да је заслугом *Гајрета*, који је основан 1903. године, прокрчен пут школовању босанско-херцеговачких муслимана и да је омогућено да се под тешким условима школује на разним средњим, стручним и високим школама као и у савременим занатима неколико хиљада муслимана. Сигурно је, да је „Београдски Гајрет“, основан 1923. године, наставио културно-просветну мисију сарајевског *Гајрета*, и омогућио школовање муслиманској младежи, посебно од 1932. године, када је за те потребе саграђен *Гајретов* студентски Дом, кроз који је прошло неколико стотина студената, углавном припадника исламске вере. Нарочито је велика заслуга „Београдског Гајрета“ у школовању муслиманске женске омладине, и у томе је велику улогу имало формирање женског интерната 1926. године у коме су биле смештене девојке са доста пристојним условима живљења.

„Београдски Гајрет“ је одиграо немерљиву улогу у еманципацији женске омладине, извлачећи је из сиромаштва и подређеног положаја да у Београду искорачи на позорницу друштвених и културних збивања.

Поред испуњења основног циља – школовање омладине, „Београдски Гајрет“, је посветио пуну пажњу народном просвећивању путем популарних предавања, разних течајева, музичке и дилетантске секције, оспособљавању модерног занатлијског подмлатка, ширењу задругарства и задружних идеја и афирмације идеје заједништва људи различитих вероисповести.

„Београдски Гајрет“ је остварио значајне резултате у стварању савремене интелигенције међу муслиманима, помажући првенствено студенте који су потицали из сиромашних средина. Поред рада на помагању појединаца и стварања интелигенције, Друштво је успешно деловало на сузбијању неписмености, отварању Домаћичких школа, сузбијању алкохолизма, затим *Гајрет* је издавао своју „популарну библиотеку“ за шире народне масе, те организовао и одржавао

популарна предавања из области хигијене, задругарства, пољопривреде, трговине, занатства, морала, познавања отаџбине, а поред свега тога, *Гајрет* је деловао на буђењу националне свести међу муслиманима, како међу омладином коју је издржавао и школовао, тако и међу ширим слојевима.

Кључне речи: Гајрет, Београдски Гајрет, друштво, муслимани, студенти, питомци, Гајретов дом, Осман Ђикић, школовање

Научна област: култура

Ужа научна област: просвета-школство

УДК број:

Belgrade Gajret Osman Djikic

Summary

Working issue of cultural-educational societies in Bosnia and Hercegovina which established during the late 19th and early 20th century, wasn't subject of any specialized, systematic or scientific research for very long time. However, without the study of their role and importance, especially societies *Gajret*, *Prosveta*, *Benevolencija and Napredak*, it would not be possible to have one more complete scientific interpretation of peoples' history in former Yugoslavia, where these institutions, no-doubt, had a very prominent role.

The subject of our research is the work of the *Gajret*, or operation and historical role of cultural- educational society "Belgrade Gajret Osman Djikic".

The work is based on an extensive research of archives, which is mostly represented through well preserved archive of the society *Gajret*. It has been kept in the National archives of Bosnia and Hercegovina, Historical archives and archives of the Gazi Husrev-Beg Library in Sarajevo, then in the Yugoslavian Archives of and Archives of Serbia in Belgrade. A significant number of documents related to the work of the "Belgrade Gajret" which is kept in the archives was published in these thesis.

The above mentioned material has been systematized and arranged thematically which considerably facilitated its usage. Most of this material is directly related to the school policy (scholarship applications, grants, places in boarding schools) then reports of the lower bodies in society to the Main board, as well as the instructions and writs of the Main board to the lower bodies. The important material, which has a historical source value were publications of *Gajret*, above all newspaper and calendar edition who followed and recorded their work as lower bodies of this society, they brought the most important news of their organization, membership and all other activities. In the absence of other data sources these factual data had primary importance.

The aim of this thesis is to show the historical conditions and circumstances under which the society *Gajret* was formed in 1903. and how it was developed since its

establishment to the liquidations in 1941. The other aim is to answer the questions of how and in which way during its few decade of existence, its work has been effected cultural, political and, in general, social life of the Muslims in Bosnia and Hercegovina and other areas. As the essence topic in this thesis would be showing every aspect of the work of "The Belgrade Gajret", related to that we have to show how this society managed to meet and fulfill its main goal of existing, and that was the facilitation of schooling Muslim youth, mainly from Bosnia and Hercegovina at the University and other high schools in Belgrade.

General opinion is that the main merit of *Gajret*, which was established in 1903, was moving out the obstacles to the schooling Muslim youth in Bosnia and Hercegovina, and to getting them an opportunity to be educated under difficult conditions in the various secondary, vocational and high schools, as well as in contemporary crafts, of several thousand Muslims. It is certain that *Belgrade Gajret* which is formed in 1923, continued cultural-educational mission of *Sarajevo Gajret*, and facilitate the education of Muslim youth especially since 1932 year when for such purpose *Gajret* dorm has been built. It has been used by several hundred students, mostly members of Islam religion. Especially the great merit of *Belgrade Gajret* is in education of Muslim women youth. In 1926, *Belgrade Gajret* formed the female boarding where the girls lived in a very decent conditions of life for that period.

Belgrade Gajret played immeasurable role in the emancipation of women youth, pulling them out of poverty and subordinate position, offering them chance to step up bravely and to join grate scene of cultural life in that period Belgrade.

Except of fulfilling the primary objective-the education of the youth, Belgrade Gajret has developed full attention to people's education through popular lectures, various courses, music and amateur section, modern youth crafts, the spread of cooperatives and the cooperative ideas and the affirmation of the idea of different people's religion unity.

Belgrade Gajret has achieved significant results in the creation of modern intelligence among Yugoslav Muslims, such as helping students from poor backgrounds. Beside the work on helping individuals and creating intelligence, Society *Gajret* has successfully worked to battle illiteracy, opening local schools and battle against alcoholism. *Gajret* issued its "popular library" for wider masses, organized and

maintained popular lectures about hygiene, cooperatives, agriculture, trade, morale, knowledge of homeland. *Gajret* also, seemed to wake national consciousness among Muslims, both among youth by serving and educated and border layers.

Keywords: Gajret, Belgrade Gajret, society, Muslims, students, descendants, Gajret dorm, Osman Djikic, schooling.

Scientific field: culture

Special topics: education-schooling

Entry:

САДРЖАЈ

УВОД	13
I ОСНИВАЊЕ ГАЈРЕТА	18
1. Културно-просветна делатност Гајрета до 1914. године и обнављање рада након завршетка Првог светског рата	21
2. Организациона структура	29
2.1. Главна скупштина	29
2.2. Главни одбор	30
2.3. Повереници	31
2.4. Пододбори и месни одбори	32
2.5. Чланство <i>Гајрета</i>	34
3. Лист „ГАЈРЕТ“	35
4. Владарска кућа Карађорђевића као покровитељи Гајрета	38
II БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ ОСМАН ЂИКИЋ	42
1. Оснивање и рад Друштва	42
1.1. Правилник и сарадња са Министарством просвете	49
1.2. Питомци дома Београдског Гајрета и њихов социјални статус	55
2. Годишње скупштине Београдског Гајрета	65
3. Јавна предавања и остале културно-уметничке активности	79
4. Сарадња Београдског универзитета са друштвом Београдски Гајрет	83
4.1. Питомци Београдског Гајрета Осман Ђикић, студенти Београдског универзитета добитници разних признања и награда	83
4.2. Захвалност питомаца Београдском Гајрету	88
5. Нова правила Друштва	92
5.1. Активности Београдског Гајрета након доношења нових правила	93
6. Оснивање Месног одбора <i>Гајрета</i> у Шапцу	101

III ОСМАН ЂИКИЋ – УЗОР И ИНСПИРАЦИЈА ГАЈРЕТА	105
1. Обележавање петнаестогодишњице смрти Османа Ђикића	105
IV ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИЦЕ	
РАДА ДРУШТВА ГАЈРЕТ	115
1. Прослава јубилеја	115
2. Конгрес муслиманских интелектуалаца у Сарајеву	120
V ИЗГРАДЊА СТУДЕНТСКОГ ДОМА БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА	134
1. Свечано отварање Дома	141
2. Рад Гајретовог Дома	147
VI ДРУШТВЕНО, КУЛТУРНО И ПРОСВЕТНО ДЕЛОВАЊЕ	
ПИТОМАЦА БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА ОСМАН ЂИКИЋ	150
1. Забаве Гајретових питомаца	157
2. Сарадња Београдског Гајрета	
са друштвима Гајрет из других градова	164
2.1. Посета Београду студената и студенткиња	
из Сарајева и Мостара	164
2.2. "Радосни дани Гајретевог омладине"	166
2.3. Гајретова благодарност Београду	179
3. Задружни клуб Београдског Гајрета	182
3.1. Годишња забава клуба	189
VII КАТЕДРА ШЕРИЈАТСКОГ ПРАВА	
НА БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ	191
1. Шеријатско право на нашим просторима	191
2. Оснивање Катедре за шеријатско право	
на Правном факултету у Београду	193
VIII ПРИВРЕДНА ДЕЛАТНОСТ БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА	196

1. Културно-социјална секција	197
1.1. Конференција муслиманске омладине	204
IX ГЕОМЕТАРСКА ШКОЛА У БЕОГРАДУ	
И ЊЕНИ ПОЛАЗНИЦИ МУСЛИМАНИ	208
1. Сарадња са Београдским Гајретом и Гајретом у Сарајеву	208
2. Обележавање петогодишњег рада школе	209
X ДРУШТВЕНИ СТАТУС БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА И САРАДЊА СА	
ДРУГИМ УДРУЖЕЊИМА И ПОЈЕДИНЦИМА	213
1. Београдски Гајрет и Привредник	215
2. Муслимански интелектуалци	
и њихов допринос раду Београдског Гајрета	222
3. Срби православне вероисповести као оснивачи,	
добротвори и чланови Београдског Гајрета	231
XI ИСТОРИЈСКА УЛОГА И ДОПРИНОС	
БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА ОСМАН ЂИКИЋ	237
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	240
ПРИЛОЗИ	249
Белешка о аутору	298

УВОД

Појава културно-просветних друштава у Босни и Херцеговини на крају XIX и самом почетку XX века била је резултат и израз потреба нових друштвених снага – домаће грађанске класе, која постаје све значајнији чинилац у друштвеном и национално-политичком животу. Један од битних услова за остваривање интереса нове грађанске класе био је у стварању сопствене независне интелигенције а тај циљ могао се постићи кроз властити ангажман у правцу школовања омладине и развијањем културно-просветних акција у ширим слојевима. Остваривање тих резултата реализовано је оснивањем културно-просветних друштава. Засебно формирање и паралелно егзистирање ових друштава било је последица наглашене верско-националне издиференцираности становништва у Босни и Херцеговини.

Прво такво друштво из редова домаћег становништва основали су Јевреји 1892. године под називом ‚La Benevolencia’ у Сарајеву. Основано као добротворно друштво, које је на организован начин помагало јеврејску сиротињу, оно ће већ 1898. године проширити програм свога деловања и све већу пажњу посвећивати образовању омладине и културном подизању јеврејског народа. Тај циљ друштво је испуњавало дељењем стипендија за средње школе и факултете, као и за похађање заната.

До оснивања културно-просветних друштава осталих народа у Босни и Херцеговини долази нешто касније, а одвијало се скоро истовремено, у размаку од непуне две године. Културно-просветно друштво Срба ‚Просвјета’ основано је 18. августа 1902. године у Сарајеву, на иницијативу 29 академски образованих Срба, углавном чиновника. Програм ‚Просвјете’ обухватао је, поред пружања материјалне помоћи ученицима на средњим и вишим школама, просвећивање широких народних маса организовањем аналфабетских течајева и издавање брошура за неписмене, оснивање библиотека и друго.

Хрватско културно-просветно друштво ‚Напредак’ настало је спајањем два слична потпорна друштва: ‚Мостарског хрватског потпорног друштва за помагање сиромашних ђака и научника’, основаног 14. септембра 1902. и ‚Сарајевског

друштва за намјештање дјецe на занате и трговину', основано 12. новембра 1903. године.

И коначно, Друштво за потпомагање ђака муслимана *Гајрет*, основано је 20. фебруара 1903. године. После неколико година рада *Гајрета* приступило се организовању мреже повереника и пододбора у готово свим крајевима Босне и Херцеговине. Међутим, тек после скоро двадесет година од оснивања овог друштва у Сарајеву, односно 1921. године, његова организација проширена је и на територију некадашњег Новопазарског санџака. Исте године, именовани су *Гајретови* повереници за многе градове у том крају, а наредних година дошло је и до формирања месних одбора у свим већим местима рашке области односно тзв. Санџака.

Настао са првобитним циљем да помогне и омогући лакше школовање муслиманске младежи, *Гајрет* је развио своју делатност и одиграо значајну културно–просветну мисију. О Културно–просветном друштву *Гајрет* написана је обимна књига Ибрахима Кемуре, под називом Улога Гајрета у друштвеном животу муслимана, објављена 1986. године у Сарајеву. У књизи је детаљно описан рад *Гајрета* од оснивања 1903. до престанка са радом друштва 1941. године. Међутим, рад *Гајретових* јединица на поменутом подручју, у овој књизи, само је кратко поменут, а о 'Београдском Гајрету Осман Ђикић' говори се само на 2-3 стране. Зато је било потребно да се рад месних одбора Гајрета у свим срединама где је постојао и деловао темељније истражи.

У том смислу, у задњих неколико година направљени су значајни помаци. Монографију 'Гајрет у Прибоју' објавио је књижевник Фарук Диздаревић 2004. године, а 2007. године појавиле су се монографије 'Гајрет у Пљевљима' аутора Узеира Бећовића, затим монографска издања 'Гајрет у Пријепољу' Надира Дацића, 2009., 'Гајрет у Сјеници', 2011. 'Гајрет у Новој Вароши' и 2014. 'Гајрет у Новом Пазару', такође су монографски обрађени од стране истог аутора.

Документи који се односе на рад *Гајрета* у нашој земљи налазе се, мањим делом, у Архиву Србије и Црне Горе у Београду и Историјском архиву у Ужицу, док је велики део тог материјала у виду записника са седница месних одбора, годишњих извештаја и разне друге преписке која је вршена са Главним одбором *Гајрета*, пронађен у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву. У листу *Гајрет*,

који је био гласило истоименог Друштва, објављивани су извештаји о раду и активностима *Гајретових* јединица. Зато је било нужно излистати све бројеве тог листа који се чувају у Архиву Гази Хусрев-бегове библиотеке у Сарајеву, за период у којем је деловао 'Београдски Гајрет' и пронаћи све текстове који се односе на његов рад.

Циљ и задатак овог рада јесте да се на основу постојеће релевантне архивске грађе и других извора осветле историјски услови оснивања овог друштва, његова улога у друштвеном животу и развоју муслимана, с посебним акцентом на културно-просветни аспект деловања 'Београдског Гајрета Осман Ђикић', као и његов значај на плану школовања средњошколске и универзитетске омладине, а тиме и његов велики допринос у формирању муслиманске интелигенције у међуратном периоду.

Дакле, *Гајрет* је поникао на територији Босне и Херцеговине и првих седамнаест година деловао је само у тим границама. Међутим, постојала је јасна потреба за школовањем и културним уздицањем муслиманске омладине и у крајевима ван Босне и Херцеговине у којима је живело муслиманско становништво. У Босни и Херцеговини је било нешто школованих људи који су студије завршавали у Бечу, Загребу и Грацу, али који су усмеравани за остваривање интереса Аустроугарске, која је у Србији и уједињењу српских земаља гледала препреку њеним империјалним плановима према унутрашњости Балкана. Један број муслиманских интелектуалаца се школовао и у Истанбулу. Сво то стање је добрим делом резултирало однорођавању наших муслимана.

„Осим што је највећи део муслимана био изван европских културних токова он је био и анационалан. За време турско-османлијске владавине наши муслимани су били Турци, али у политичком смислу, јер су знали да то ни етнички ни по језику нису могли бити. Нестанком Османске империје са наших простора муслимани су се осаћили изгубљеним, јер су ствари сувише гледали кроз верско-конфесионалну призму. Део уleme и развлашћеног слоја дотадашњег муслиманског племства је, имајући велики политички утицај на муслиманске масе, представљао Србију и Црну Гору као окупаторе, а касније није био одушевљен ни Краљевином СХС иако за то нису имали никаквог правог разлога. Чак су се после анексије Босне и Херцеговине 1908. године великим делом окренули

Аустроугарској и Хрватској наседајући њиховој разорној и бескрупулозној пропаганди која се преносила и на просторе Старе Раике (Раике области) и Косова и Метохије".¹

Значи, стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, настали су услови за просветни и културни напредак муслимана у целој држави на принципима и достигнућима европске цивилизације, али и схватању свог порекла и стварног положаја у заједничкој држави.

Према Правилима из 1921. године, *Гајрет* је добио дозволу да своју организацију прошири и изван Босне и Херцеговине, на територији читаве новостворене државе. Ово је посебно значајно за *Гајретово* деловање у крајевима настањеним становништвом исламске вероисповести, а што се првенствено односи на Рашку област, Црну Гору и Македонију.

„Ширење Гајретове организације изван Босне и Херцеговине вршено је уз свесрдну помоћ и подршку државних органа, прије свега Министарства вјера, одјела за муслиманска питања, које је било надлежно за вјерску организацију муслимана изван Босне и Херцеговине. Преко појединих муфтија и других вјерских службеника вршена је агитација за оснивање Гајретових организација”.²

Реч гајрет је арапског порекла (арапски: гајра; настојати, трудити се, ићи напред) и значи; *„полет, ревност, настојање, срчаност, племенитост, ентузијазам, помагање, снага, приврженост, потпора, труд, упорност, преданост”*.³ То је подстицање на упорност, истрајност, издржљивост, непоколебљивост и ентузијазам.

У времену од 1903. до 1941. године друштво је неколико пута мењало своје име. После првог назива *Гајрет, друштво за потпомагање ђака муслимана*, оно се зове *Муслиманско потпорно друштво Гајрет; Гајрет, друштво за културно и економско подизање муслимана; Српско-муслиманско културно-просвјетно друштво Гајрет*, те коначно *Културно-просвјетно друштво Гајрет*.

Друштво *Гајрет* је од 1923. године па до престанка са радом деловало под покровитељством краљевске куће Карађорђевића, те је 6. септембар, дан рођења младог краљевића Петра Карађорђевића, узет за Дан *Гајрета*. И од те године, тај

¹ Салих Селимовић, *Прилози прошлости Старе Раике 2“*, Графичар, Ужице 2014, 192, 194.

² Ибрахим Кемура, *Улога Гајрета у друштвеном животу Муслимана у Босни и Херцеговини (1903-1941)*, Веселин Маслеша, Сарајево 1986, 279.

³ Абдулах Шкаљић, *Туризми у српскохрватском језику*, Свјетлост, Сарајево 1985, 288.

дан је обележаван и у виду свечаних академија, свечаних седница, дова (молитви), народних манифестација и бакљада, коњских трка и сл.

Гајрет се залагао за међуверску толеранцију, те је у складу са тим 4. септембра 1928. године, поводом двадесетпетогодишњице рада, Друштво за културно и економско подизање муслимана *Гајрет* у Сарајеву одликовано Орденом Светог Саве II реда. Одликовање је доделио Краљ Александар I.

На крају Увода треба рећи да је 'Београдски Гајрет' у потпуности остварио своју културно-просветну мисију омогућивши школовање великог броја муслиманске омладине. Осим тога, *Гајрет* је остварио и велики утицај на стварању духа заједништва и припадности свом народу и држави и кроз многе културно-забавне програме и манифестације.

I ОСНИВАЊЕ *ГАЈРЕТА*

Окупација Босне и Херцеговине од стране Аустроугарске 1878. године била је преломни догађај са далекосежним последицама на њен даљи историјски развитак. Муслимани су према овим неочекиваним крупним променама, које су оспоравале и рушиле дотадашњи устаљени систем друштвеног живота, навика и схватања, били неповерљиви и резервисани, па је и њихов пут прилагођавања био спор и скопчан с великим потешкоћама. У прилагођавању муслимана новим приликама и новом духу значајну улогу одиграле су читаонице (кираетхане). С оснивањем читаонице у Сарајеву као посебне муслиманске институције отпочиње процес културно-просветног, па донекле и политичког удруживања муслимана. Сличне институције оснивају се касније и у другим местима у Босни и Херцеговини. Овај процес удруживања на културно-просветној основи, као нови и виши облик друштвеног живота, одвијао се постепено. Власт је с неповерењем гледала на такве облике удруживања и нерадо их дозвољавала.

Све до оснивања *Гајрета* читаонице су биле једине установе те врсте које су биле блиске муслиманима. Оснивање *Гајрета*, након покретања првог породичног муслиманског листа *Бехар*, био је важан корак у културном и просветном животу муслимана Босне и Херцеговине. Прву иницијативу за оснивање Друштва за потпомагање ђака муслимана *Гајрет*, покренула је „*група младих муслиманских академичара 1900. године, а приписује се браћи Дефтердаревић: Ахмед-бегу и Ибрахим-бегу, који су припадали првој генерацији факултетски образованих муслимана, као одговор на отварање Института за босанскохерцеговачке високошколце, којег је 1899. године у Бечу основала Земаљска влада под изликом да студентима олакша студиј, а у ствари, с намером да путем тог конвикта утиче на васпитање омладине у духу претензија окупаторске политике у Босни и Херцеговини. Том приликом била су израђена и правила Друштва, али бојазан од слабог одзива и незаинтересованост ширих кругова омела је реализацију ове идеје*”.⁴

⁴ Ибрахим Кемура, *Улога Гајрета у друштвеном животу Муслимана у Босни и Херцеговини (1903-1941)*, Веселин Маслеша, Сарајево 1986, 30.

Иста идеја обновљена је у зиму 1901/02. године на једном састанку у малој, приземној собици, - како то Х. Хамид Сврзо у 1. и 3. броју *Гајрета* од 1. марта 1913. године вели, - „*Бијаху осим оних по Хаџи Хамиду споменутих лица присутни још: Ризабег Капетановић, те Омер еф. Муфтић, Хамидбег Мутевелић, Мехмед еф. Берберовић и још неки. Између осталог разговарало се понајвише о бригама и кубурацијама некојих академичара, ђака муслимана, који су иступили из бечког тзв. Калајевог Конвикта за босанско-херцеговачке високошколце, које су некоји швапски студенти поспрдно називали *Ћишенхајт* и *Bosnischer Asyl*. Тада је на том састанку ударен први камен темељац Гајрету, јер се у живахној дебати родила идеја за оснување једног ђачког потпорног друштва, и тада се је закључило да се покретачка скупштина сазове приликом коњских трка у Бутмиру, када највећи дио босанско-херцеговачке елите и нотабилитета буде на окупу у Илиџама и Сарајеву*”.⁵

Чланови Привременог одбора Друштва су се након поменутог састанка разишли са задатком да испитају расположење код људи у односу на ову замисао и виде какав ће одзив имати. Реаговања су била доста повољна, регистровано је више чланова, утемељитеља и добротвора овог друштва, тако да су настављене активности да се формира друштво за потпомагање сиромашних ученика у средњим и високим школама, под именом *Гајрет*. Привремени одбор је након састављања Правила поднео властима крајем 1902. године молбу за оснивање друштва. Након што је утврђено да нема никаквих препрека за оснивање друштва а да слична друштва имају Срби и Хрвати, Влада је одобрила његово оснивање.

И коначно, у петак 20. фебруара 1903. године, у сарајевској Кираетхани на Бендбаши, одржана је скупштина на којој је званично основано друштво *Гајрет*. „*Био је то епохалан дан за муслимане. Бијаше то дан устројења нашег првог културног друштва Гајрета, бијаше то дан неког неописивог весеља нашег. Први глас о Гајрету одушевио је сваког муслимана*”, писало је тада у листу *Бехар*.

За председника *Гајрета* изабран је др Сафвет-бег Башагић⁶, за потпредседника др Халид-бег Храсница, секретара Хасан Хоџић, и за благајника Хајдар

⁵ „*Гајрет*” 1903-1928. Издао Главни одбор. Уредио Хамза Хумо у Сарајеву 1928, 70.

⁶ Сафвет-бег Башагић рођен је 1870. године у Невесињу. Основну школу је учио у Мостару а у Сарајеву је похађао руждију а потом и гимназију. На Бечком универзитету, од 1895. до 1899. године, студирао је оријенталне језике: арапски и персијски језик и књижевност. Након завршетка студија 1899. године наставио је рад на довршењу свог дела *Кратка упута у прошлост Босне и Херцеговине*. Службовање је почео 1900.

Фазлагих, затим чланови ревизионог одбора Мехмед Берберовић, Изет Пертев, Мустафа Хаџихрустанагић, одборници Едхем Мулабдић, Хилми Мухибић, Риза-бег Капетановић, Салих Алићехић, те одборски заменици Фехим Спахо, Хилми Хатибовић и Фехим Ђурчић.

На Скупштину је дошло преко стотину тадашњих муслиманских првака из Сарајева и унутрашњости. Присутствовали су и тадашњи реис-ул-улема Теуфик еф. Азабагић, начелник града Сарајева Хаџи Незир еф. Скалић, врховни шеријатски судија Хаџи Нурудин еф. Хафизовић, мудерис Шеријатске судачке школе Хаџи Хасан еф. Спахо, градски заступници Махмуд-бег Фадлипашић, Фехим еф. Ђурчић, Сулејман-бег Сулејманпашић, Реуф еф. Узунџић, Есад еф. Куловић и Авдага Шахинагић. Осим ових, скупштини су присутствовали и сви чиновници шеријатског суда, поседник из Тешња Адемага Мешић, све чиновништво и учитељство исламско, неколико угледних трговаца и много млађег одушевљеног света.

Скупштину је отворио Сафвет-бег Башагић, који је поздравио присутног нарочитог владиног изасланика др Косцлера а затим је одржао подужи говор у којем је указао на потребу оснивања Друштва и разлоге за то.

„Постоје две верзије о томе како је Гајрет добио име - према једнима име Друштву дао је нехотице Риза-бег Капетановић. Када су сакупљани добровољни прилози за ђаке који су изгубили стипендије, Риза-бег је остале потицао речима „Ха, гајрет, браћо, ако Бога знате!“ Када се сакупљање завршило, неко из друштва узвикну: - Знате ли браћо, како ћемо наденути име овом нашем друштву чије оснивање сада закључисмо? Сви редом за час ушућесмо, а овај друг настави: „Ето, браћо, Риза-бег му је можда и нехотице име дао, вичући: Гајрет браћо - на стога ја предлажем да се друштво назове Гајрет. Овај предлог би уз живахно одобравање од свију примљен“.⁷

Према другој верзији, Хасан Хоџић и Адем-ага Мешић наводе да је Друштву име дао сам Башагић. Према њиховом казивању, на једној од првих седница Привременог одбора, приликом састављања Правила, када се расправљало о

године као професор арапског језика у Сарајевској гимназији, где остаје до 1906. године. Покренуо је 1907. године лист *Огледало* а наредне две године провео је у Бечу, где је припремао грађу за докторску дисертацију. После рата од 1919. године радио је као кустос у Земаљском музеју у Сарајеву све до 1928. када је због болести пензионисан. Умро је у Сарајеву 1934. године и укопан у харему Бегове цамије.

⁷ Ибрахим Кемура, наведено дело, 31.

првом члану Статута - „Име и место друштва”- председник Привременог одбора Башагић предложио је да се друштво назове *Гајрет*, што је и усвојено.

Задатак *Гајрета* био је, пре свега, да помаже сиромашним ученицима на школовању у средњим и вишим школама у Босни и Херцеговини и Аустро-Угарској монархији. Будући да је стицање савременог европског образовања и прихватање одређене друштвено-политичке реалности постало императив нових прилика и времена у којима се нашло исламско становништво у Босни и Херцеговини, оснивање оваквог друштва које би било центар културног окупљања овог становништва представљало је неминовност. Његово појављивање наишло је код већине на леп пријем. Омладина га је прихватила са одушевљењем. Међутим, људи одани Влади и конзервативни свет нерадо су гледали на оснивање *Гајрета*.

Непобитна је чињеница да је заслугом *Гајрета*, који је деловао неколико деценија, прокрчен пут школовању босанскохерцеговачких муслимана и да је омогућено да се под тешким условима школује на разним средњим, стручним и високим школама, као и на савременим занатима преко шест хиљада муслимана. Након Првог светског рата, захваљујући *Гајрету*, почело је школовање и муслиманки. *Гајрет* је први почео да делује на просвећивању муслимана путем аналфабетских течајева, популарних предавања, читаоница, књижница, домаћичких и задружних течајева, разних едиција итд. *Гајрет* је први почео да изводи муслимане из старинских махала и муслиманке иза мушебака и да их уводи у савремени друштвени живот.

1. Културно-просветна делатност Гајрета до 1914. године и обнављање рада након завршетка Првог светског рата

Деловање Гајрета можемо поделити у три фазе: од оснивања Друштва до доласка Османа Ђикића, други до краја Првог светског рата и трећи поратни период.

Први период *Гајретова* рада пада у време када је муслимански свет, остављен на милост и немилост туђина, схватао европско школовање и западно образовање као антирелигиозно деловање и рушење његове индивидуалности. Ради тога оснивање *Гајрета* није наишло на пуно разумевање код конзервативног

муслиманског живља, па су први *Гајретови* радници и пропагатори имали много мукe и труда у борби са својим тадашњим противницима.

Овај први период *Гајретова* рада испуњен је, углавном, активностима на школовању муслиманске омладине, образовањем првих муслиманских интелектуалаца и почетним напорима на културно-просветном раду у ширим народним слојевима живом и писаном речи. У том периоду јављају се први муслимански писци на књижевном и научном пољу. Овај почетни и најтежи период био је, у ствари, период подизања и организовања, период борбе против мрака и предрасуда. У њему је *Гајрет* почео и довршио један посао потребан и користан према оним приликама и оном времену. Касније је *Гајрет* почео са доделом стипендија и зајмова ученицима и студентима, с тим што је од 1908. године та активност проширена и на помагање школовања ученика на савременим занатима.

Други период *Гајретова* деловања носи, осим културног и просветног подизања муслимана, јасно обележје потребе националног освешћивања, и с тим у вези, изразиту борбу против окупатора, Аустроугарске монархије. Заједничка аутономна борба учврстила је већ раније братство муслимана и Срба православних, а уз то уобличио конкретне видове заједничког деловања на политичком и националном плану. Те облике требало је пренети и на културно деловање. Овај процес обележио је и цео други период *Гајретова* рада. Алибег Фирдус, председник Егзекутивног одбора тадашње Муслиманске народне организације, као најизразитији представник те политике, појављује се на челу целог свог одбора на *Гајретовој* Главној скупштини 1909. године и бира нови *Гајретов* одбор са најизразитијим представником нове идеологије Османом Ђикићем, као секретаром Друштва. Осман Ђикић је био и до тада у редовима Муслиманске народне организације један од најнепомирљивијих представника борбе против окупатора и носилац изразите демократске националне мисли.

Наиме, шест година након оснивања друштва *Гајрет* увидело се да је за даљи његов развој и рад неопходно потребан неко ко ће се потпуно посветити идеји *Гајрета*. Зато, на седмој редовној скупштини Друштва, одржаној 16. јула 1909. године, у извештају секретара налази се предлог Главне управе да се формира место пословође *Гајрета*. На истој скупштини се саопштава, да за то новостворено место није потребно расписивати конкурс, него се за то место

предлаже књижевник Осман Ђикић из Мостара. „Он се својим личним ауторитетом, дотадашњим неуморним радом на културно-просветном пољу и подизању муслимана, својом репутацијом песника, књижевника и публицисте, те великим угледом националног борца и предводника императивно наметао као незамењив на том положају”.⁸

Веома је интересантно како је из ондашње аустријском владавином затрване средине могао изаћи човек међу муслиманима који ће онако широко и од свих тадашњих предрасуда слободно гледати на целокупно национално питање, као што је гледао Осман Ђикић. Рођен у Мостару, где је, дружећи се с друговима православне вере, сам осетио да је с њима једно, поред све разлике у вери. Касније је отишао у Цариград и ту у додиру са Турцима увиђа да му је његов осећај код куће био прави, увиђа да су Турци за њега туђини, да нема с њима ничег заједничког сем вере. Убрзо, он напушта Цариград и долази у Београд, где остаје на наукама. Ту му постаје јасно оно што је у Мостару, а касније у Цариграду осећао. У Београду се у њему утврђује раније формиран осећај да је по народности Србин исламске вере. У додиру са својим друговима и старијим водећим круговима у Србији, он види да га свако и свуда сусреће као рођеног свога, да му поштује и цени његову исламску веру, и гледа у њему свога брата. Тако јак, силан и поносан, и на крају стручно спреман, он долази у своју Босну и Херцеговину да ради и ствара.

У *Гајрету* сада превладава посве национална тенденција, којој даје правац Осман Ђикић, и који се сав предаје *Гајрету* и *Гајретој* омладини. Овај правац наишао је на пуно разумевање већег дела омладине, али је у шире слојеве народа теже продирао. Старија интелигенција је већ била изгубљена, јер је сва била школована у аустрофилско-хрватском духу. Свуда ничу пододбори и месни одбори *Гајрета*, све се окреће око Османа и његова *Гајрета*. Од тада *Гајрет* је постао један велики покрет међу муслиманима, који отворено стреми према Београду и без икаквих ограда сарађује са националним српским друштвима. Организација рада у *Гајрету* јако је напредовала, што се најбоље види по повећању броја чланова. Османовим доласком, *Гајрет* се преображава. Престаје да буде бледуњава и безбојно добротворно друштво за културно и економско

⁸ Фуад И. Слипичевић, *Осман и Гајрет (поводом двадесетпетогодишњице његове смрти)*, *Гајрет*, календар за 1938. годину, Сарајево, 1937, 25.

подизање муслимана. Друштво остаје на истом пољу рада, али Осман га везује за здраву савременост, изводи га из муслиманске ограђености и усамљености и уводи у општу националну заједницу. Аустријска власт је брзо осетила овај здрави и млади покрет, па је одмах предузела све потребне мере да га угуши. Тада је *Гајрет* преко Османа постао чланом Народне одбране у Београду а *Гајретови* пријатељи и сарадници примани су у њој најбратскије.

За непуне три последње године свога живота, које је провео на месту пословође Друштва и уредника листа *Гајрет*, Осман је потпуно оправдао сва она очекивања која су у њега полагана. Његов неуморни рад, посвећен унапређивању Друштва, имао је непосредне резултате у погледу моралног и материјалног подизања *Гајрета*. Али прави резултати његовог рада, тек су се касније у свом пуном сјају показали.

Осман је убрзо од великог напора и рада подлегао туберколози. Умро је у само предвечерје Балканског рата а његова смрт је била тежак ударац по млади покрет који је он повео у *Гајрету* и преко њега. Још су биле неизграђене младе снаге, али оне настављају посао и одржавају покрет. Пред овај рат и током његова трајања, *Гајретова* замисао коју је Ђикић одредио била је у веома тешком положају. Била је борба на свим странама и споља и унутра. Споља се водила борба са већ побеснелом Аустроугарском управом, која се озбиљно спрема на рат против Србије. *Гајрет* и његови сарадници и питомци били су посебно на удару, јер је он кварио аустрофилско скретање муслиманских маса, које је Аустроугарска мислила озбиљно да искористи у рату против Србије и српства. Зато су све *Гајретове* присталице вођене у списковима црних књига и на сваком кораку кињене, прогањане и ометане. Нарочито је била жучна „жута штампа“, која није бирала ни средства ни начина у нападању *Гајрета* код муслиманских маса.

Тај период *Гајретова* рада уводи муслиманску школску омладину у редове ондашњег општег омладинског националног покрета – у Младу Босну. У покрету Младе Босне, у сваком јавном и тајном њеном раду учествује и *Гајретова* омладина. Штавише, и међу организаторима и извршиоцима Видовданског атентата 1914. године, уз Принципа, били су и *Гајретови* васпитаници. Зато није ни чудо што су *Гајрет* и његова омладина постали жртвом Аустроугарске освете.

Одмах у почетку Првог светског рата *Гајрет* је распуштен, а његови радници и омладинци прогањани, затварани, интернирани и осуђивани. У свим процесима, у свим затворима и у свим концентрационим логорима били су заједно и делили исту судбину са осталом револуционарном омладином и муслимани *Гајретови* радници. Исто тако, били су и у добровољачким редовима за време Првог светског рата у Добруци и на Солунском фронту.

Након завршетка Првог светског рата (1918), између осталог, долази и до обнове културно-просветних друштава на простору новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, па тако и *Гајрета*. То је истовремено и трећи период *Гајретова* рада, који је трајао до 1941. године. Народна влада је позвала стари одбор изабран 1912. године да од комесара преузме *Гајрет*. Скупштина овог Друштва је сазвана 19. септембра 1919. године, на којој су се испољавале две тенденције: млађих и напреднијих и старијих „преживелих са конзервативним схватањима“. Преовладало је мишљење да руковођење Друштвом преузму „млади напреднији“, који ће га тако организовати да га учине стварним културним и националним центром муслимана са ових простора. У том погледу нарочито се истиче генерација српски оријентисане муслиманске интелигенције, која се у току минулог рата истакла у добровољачким одредима и борила на страни Србије. Међу заговорницима национално-културног и политичког повезивања послератне муслиманске стварности са предратном муслиманско-српском и политичко-културном сарадњом, нарочито су се истицали Осман Ђикић, Хифзи Бјелавац и Хасан Ребац.

Овај период је најдужи и најобимнији на културном и социјалном деловању, па су и његови резултати највећи и најконкретнији. У овом трећем периоду рада *Гајрет* постаје централно друштво свих босанскохерцеговачких муслимана. Оно својим концепцијама и ширином захвата најважније проблеме, претвара се у општи народни покрет за унапређење и братску сарадњу са осталим народима, са браћом других вера. Масовно повезан, јер у њему учествују једнако сељаци и радници, привредници и интелигенција, *Гајрет* постепено проширује своју организацију на град и село, тако да његова мисао и његово деловање обухвата и најзабаченија места Босне и Херцеговине где живе муслимани. Свој рад проширује свестрано окрећући се новим путевима и новим методама. Посвећује се пуна

пажња и школовању омладине и народном просвећивању путем популарних предавања, књига и часописа, разних течајева, певачких друштава, дилетантских секција, оспособљавању модерног занатлијског подмлатка и ширењу задругарства.

На почетку овог периода, већ 1919. године, почиње и школовање муслиманског женског подмлатка, а у том циљу отворени су женски средњошколски интернати у Сарајеву и Мостару, упркос огромним реакцијама појединаца који су тада имали водећу политичку улогу међу муслиманима.

„Гајрет је морао у почетку тог рада изналазити из службених државних архива податке о девојчицама које су завршиле основну школу у Босни и Херцеговини и формално упућивати молбе њиховим родитељима да их шаљу у средње школе о трошку Гајрета. Прве године од укупно девет тих девојчица успео је да доведе у средњу школу свега шест. До тада је муслиманка била ван сваког друштвеног покрета и у немогућности да се школује. Гајрет је преузео и тај задатак као један од најважнијих у свом раду”.⁹

Гајрет је у овом периоду настојао да удари темеље раду и на економском пољу међу муслиманима. Основао је *Гајретову Ћилимарску школу* у Новом Пазару, *Гајретову Задругу за унапређење домаће радиности* у Требињу, *Гајретову учионицу за изучавање и израду ручних радова* у Стоцу, *Задругу Гајретова женског пододбора* и *Кола српских сестара* у Сарајеву, *Гајретову кредитну и привредну задругу* у Сарајеву. Да би се даљном приватном иницијативом поспешило оснивање задруга међу муслиманима у целој земљи, Гајрет је одржао у Сарајеву велики задружни течај на коме је извршена обука преко стотину сељака за задружне пословође.

Поред помоћи ђацима и студентима на школовању у световним просветним установама, Гајрет је своју помоћ додељивао и кандидатима за теолошке студије. Друштво је морало преузети на себе и ту дужност да улажући напор створи и у народ пошаље образовано, савремено исламско свештенство, које ће сачувати све оне тековине исламске културе, које су тада биле у пропадању. Захваљујући тој помоћи исламске теолошке студије у Каиру и Алжиру завршили

⁹ *Гласник* Врховног исламског старјешинства у СФРЈ, IV (XVI) 1953. 1-4, 63.

су, поред осталих, Мустафа Камарић, Касим Добрача, Бесим Коркут, Мухамед Фочак и Мехмед Беговић, који је истовремено имао помоћ и „Београдског Гајрета“.

Са циљем да што масовније усмери муслиманску децу ка средњошколском образовању, мада су стипендије додељиване и ђацима православне, католичке и јеврејске вероисповести, у овом периоду завршило је средње школе 411 дечака и девојчица, а заједно са високим школама и акцијама укупно је додељено 545 стипендија. Потпоре и помоћи користило је 200 школараца слабог имовинског стања. Основна ставка у финансијама Друштва у поменутом периоду односила се управо на ово и представљала је 60% свих осталих издатака.

Посебно треба истаћи да је саставни део у програму *Гајретове* културно-просветне и друштвене активности, од његовог оснивања па надаље, било и организовање забава и дилетантских приредби, и извођење позоришних комада, игроказа и сл. Овај вид испољавања друштвеног и забавног живота до тада непознатог у муслиманској средини, прихватила је и увела муслиманска омладина по узору на друге националне групе.

Ти облици савремене друштвене активности, која ће временом попримити карактер масовног културног покрета, одиграли су изузетну улогу у еманципацији, посебно женске муслиманске омладине. Уз ово, приходи остварени тим поводима представљали су и служили испуњавању културно-просветних и хуманих циљева Друштва.

До појаве културно-просветних друштава, стипендирање ученика на средњим и високим школама у Бечу, Грацу и Загребу било је углавном у надлежности Земаљске владе, која је при избору кандидата посебно узимала у обзир политичке и кадровске потребе земље. Политиком стипендирања Влада је усмеравала токове школовања, руководећи се при томе својим политичким интересима.

Кад је *Гајрет* у питању, решавање и подела стипендија и других видова помоћи била је у надлежности Главног одбора, који је о томе доносио одлуке на својим редовним месечним седницама. Критерији *Гајрета* при додели стипендија били су у почетку непрецизни и зависили су од новчаних могућности „благајне“ и субјективних процена, односно „осведочења“ Одбора о материјалним приликама, способностима и марљивости сваког кандидата за стипендију”.¹⁰ Према

¹⁰ Правила „Гајрета“, Бехар, III/1902-3, 21, 334.

тадашњим Правилима *Гајрета*, поред општих, били су одређени и следећи услови за добијање стипендије: „да је кандидат муслиман из Босне и Херцеговине и да је ученик средње или више школе на територији Босне и Херцеговине, односно Аустроугарске монархије”.¹¹ У складу с тим, сваки кандидат за добијање помоћи требало је да приложи потврду о имовном стању, последње школско сведочанство и потврду да не користи неку државну стипендију.

У оквиру обнављања рада *Гајрета* 10. октобра 1921. године, поново је почео да излази лист *Гајрет* под уредништвом Шукрије Куртовића. У првом броју, на уводном месту, објављена је *Наша нјесма* Алексе Шантића, песника који је и од раније с топлином певао о домаћим муслиманима и представљао најбољи доказ тежње зближавању и пријатељству у новој држави.

У програмском чланку овог броја, Уредништво је објавило своје виђење начела културне и националне политике, усмерених на српско-муслиманску политичку и културну сарадњу.

Све до 1930. године носило је назив Друштво за културно и економско подизање муслимана *Гајрет*. У међувремену догодили су се у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 1929. године значајни политички догађаји, названи у историји Шестојануарска диктатура, промена у називу државе која је од 3. октобра 1929. године добила назив Краљевина Југославија, а официјелна доктрина била је југословенски национални унитаризам.

Ипак, то српско национално обележје *Гајрета*, имало је формални карактер, јер је оно и по програму свога деловања и по чланству на које је рачунало, било и остало изразито муслиманско.

Резултати које је *Гајрет* постигао током 40-годишњег свога деловања показују да је његово оснивање један од најсветлијих момената с почетка XX века, када су ударени темељи Друштву, које ће кроз 40 година борби и прегалачког рада оставити печат културно-просветном животу. Он је био чврсто повезан са свим појавама културног, политичког и социјалног живота. *Гајретово* дело је у суштини јединствено, иако је стварно раздељено на три различита периода, који сваки за себе има свој властити значај и вредност. Ради тога, *Гајретово* 40-годишње деловање се не може посматрати и оцењивати искључиво

¹¹ Исто.

из данашње перспективе и са данашњим критичким мерилима. Његов рад је подешаван према културним и социјалним приликама оног времена, у ком су се током поменутих трију периода налазили босанскохерцеговачки муслимани и њихове потребе.

1. Организациона структура

Делатност *Гајрета* била је регулисана Статутом, односно правилником Друштва а обухватала је простор Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Како стоји у Правилнику, задатак Друштва био је да „*помаже исламски део југословенског народа на културном и просветном пољу*”. Да би се овај задатак постигао *Гајрет* ће:

а) давати материјалне и моралне помоћи ђацима, држављанима Краљевине на средњим, занатлијским и високим школама;

б) помагати, оснивати и организовати течајеве за неписмене;

в) оснивати и помагати оснивање стручних и образовних течајева за шегрте, земљораднике, домаћице, соколе и сл;

г) ширити просвету у народу, организовањем сталних и покретних књижница по селима и варошима, издавањем листа, штампањем и прештампавањем поучних и забавних књига за шире народне слојеве, те организовањем јавних предавања и сл;

ђ) сузбијати свим zgodним и опробаним средствима алкохолизам у народу, сарађујући и подупирући интелигенцију, која на том плану ради;

е) оснивати и помагати оснивање сиротишта, шегртских домова, средњошколских конвиката и менза;

ж) оснивати и помагати оснивање народних универзитета.

2.1. Главна скупштина

Највиши орган Друштва била је Главна скупштина. Извршни органи били су Главни одбор, Канцеларија Главног одбора, пододбори и повереници.

Главна скупштина, према одредбама Статута, могла је бити редовна или ванредна, зависно од питања која је расправљала, времена и начина сазивања. Редовну годишњу скупштину сазивао је Главни одбор сваке године у месецу мају.

Редовна Главна скупштина вршила је следеће послове:

- одлучује о промени или допунама правила,
- расправља о извештају Главног одбора о годишњем раду Друштва,
- одређује годишњи друштвени прорачун,
- бира Главни одбор,
- расправља и решава питања која се ставе на дневни ред Скупштине.

На заседању Главне скупштине водио се записник, а извештај са Скупштине објављиван је у листу *Гајрет*.

2.2. Главни одбор

Главни одбор је био највиши извршни орган Друштва, чија су права и дужности дефинисани Правилима *Гајрета*. Главни одбор је извршни орган Друштва, који њиме управља, а чланове Главног одбора бирала је Скупштина на редовној седници, на период од једне године. Седиште Главног одбора било је у Сарајеву а број чланова је често мењан. На Редовној скупштини Друштва која је одржана у јулу 1928. године, донета је одлука о проширењу Главног одбора уласком чланова из Мостара, Травника, Тузле, Бањалуке, Санцака и Македоније. Наредних година број чланова у Главном одбору се стално повећавао.

За чланове Главног одбора бирани су истакнути интелектуалци, лекари, адвокати, професори, теолози, чиновници и други јавни и културни радници. Главни одбор је настојао да има што више чланова и да допре у што више места. Обављао је оне послове и задатке ради којих је Друштво основано.

Оснивао је месне одборе и пододборе, не само по градовима него и по селима, ангажовао своје поверенике, подстицао и усмеравао њихов рад, доносио правила о раду. Поред општих Правила *Гајрета*, наилазимо и на посебна правила или упутства, као што су упутства за одржавање *Гајретових* предавања, правилник *Гајретових* певачких друштава, правилник за *Гајретове* читаонице и сл.

У неким градовима постојао је и *Гајретов* подмладак са свечаним униформама.

Главни одбор *Гајрета* је повремено одређивао изасланике, који су имали задатак да контактирају с месним одборима и повереницима на терену, да надзиру њихов рад, да им помажу у раду, обилазе их, држе предавања члановима и на тај начин пропагирају идеје *Гајрета* и поспешују омасовљење Друштва новим члановима. „У ту сврху Главни одбор *Гајрета* упутио је 1924. године у Санџак и Македонију свога члана Мехмеда Ремзи Делића, са задатком да организује конференције са грађанством и упознаје их са културно-просветном мисијом *Гајрета*. Делић је као изасланик *Гајрета* посетио Скопље, Косовску Митровицу, Нови Пазар, Пријепоље и друга места”.¹²

2.3. Повереници

Када би се у једном месту указала потреба, Главни одбор би именовао повереника у том месту. Тако је одмах након конституисања Друштва, Главни одбор приступио организовању мреже повереника и тиме учврстио своју организацију у већини крајева у Босни и Херцеговини, а касније и у осталим крајевима земље.

Задатак повереника састојао се, пре свега, у примању пријава у чланство, пропагирању и ширењу идеје Друштва, сакупљању чланарине, добровољних прилога и осталих дарова, одржавању друштвених приредаба: забава, теферича, предавања, концерата, мевлуда, посела, томболе и слично. Повереници су вршили у свом месту све оне послове који су прописани правилима за месни одбор. Сав прикупљени друштвени новац били су дужни слати Главном одбору сваког месеца. Они су се бринули о напретку друштва у своме месту и извештавали су о томе Срески и Главни одбор. Број повереника у једном месту обично се кретао од једног до двојице, што је зависило од броја чланова. За поверенике су углавном именовани угледни и предузимљиви људи, јер је успех Друштва у многоме зависио од њихове агилности и умешности.

¹² „*Гајрет*”, бр. 1-2, 1924, 32.

У почетној фази развоја организационе структуре друштва *Гајрет* институција повереника представљала је основну и најважнију спону с базом, односно чланством, од које је у многоставу зависио успех и развој самог Друштва на терену.

2.4. Пододбори и месни одбори

Организациона структура Друштва обогата је 1908. године новим органима управљања – пододборима. Оснивање пододбора, иако се јавља релативно касно – пет година након успостављања Друштва, ипак указује на то да је Друштво за то време проширило не само предмет своје делатности него је стицало и све већи број чланова и развијало и учвршћивало своје активности. У појединим местима број чланова се стабилизовао на одређеном нивоу, док се у другим тај број повећавао из године у годину. Из тих разлога је настала потреба за увођењем, поред повереника, нових органа управљања, који ће бити ближи друштвеној бази, а с друге стране помагати Главном одбору у обављању нарасталих и све разноврснијих задатака Друштва, и који ће, истовремено, бити ефикаснији у раду и имати више ауторитета у одређеној средини него један или два повереника.

Први пододбор *Гајрета* основан је у Коњицу 1908. године а након тога је уследило оснивање у осталим местима широм Босне и Херцеговине а од 1921. године мрежа *Гајретових* пододбора проширена је и на Санџак, Црну Гору и Македонију. Пододбори су деловали до 1929. године а од тада функцију рада *Гајрета* на терену врше месни одбори, све до престанка са радом Друштва.

Пододбор је имао следеће функционере: председника, потпредседника, секретара, благајника, првог и другог ревизора. Надлежност пододбора била је да:

- а) уписује нове чланове, а њихова имена и боравиште саопштава Главном одбору;
- б) скупља чланарине и дарове Друштва и шаље их Главном одбору свака три месеца;
- в) доставља Главном одбору предлоге за додељивање стипендија и потпора са извештајем о имовинским и породичним приликама молитеља;
- г) даје предлоге Главном одбору за именовање повереника;

д) надзире владање и рад стипендиста Друштва који уче у месту где је пододбор;

ђ) припрема извештаје и одређује дневни ред за месне скупштине;

е) води бригу о напретку Друштва у свом месту;

ж) шаље по потреби два изасланика на редовне седнице Главног одбора.

Правила су предвиђала да се пододбори формирају и у окружном или среском месту, у испостави или среској општини ако у тим срединама Друштво окупи више од 50 чланова.

Пододбори *Гајрета* су одржавали скупштине које су могле бити редовне и ванредне. Редовна скупштина се одржавала уз кворум од 1/3 чланова, у противном се одгађала за осам дана. Ванредну скупштину пододбор је сазивао по властитој иницијативи, на захтев Главног одбора или ако је то тражила трећина чланова са подручја које покрива пододбор.

На редовним скупштинама најчешће је био следећи дневни ред: отварање скупштине, извештај секретара, извештај благајника, давање разрешнице старој управи, бирање нове управе и питања и предлози, који су се слали Главном одбору на решавање.

Чланови Скупштине су на својим седницама разматрали многа питања, не само локалног карактера већ и она која су од ширег значаја за муслимански народ.

Поред пододбора и повереника, организациона структура Друштва проширена је 1932. године новим органима управљања, тзв. среским одборима, који се формирају у административним седиштима срезова. Срески одбори су вршили координацију рада нижих јединица, месних одбора и повереника. Организовање среских одбора одвијало се доста спорије него што се очекивало и без неких резултата.

На подручју некадашњег Новопазарског санцака било је покушаја да се формира Срески одбор *Гајрета* у Пријеполу 1932. године. Међутим, закључак Главног одбора је био да у овом срезу нема могућности за оснивање Среског одбора.

Месни одбори могли су постојати само у местима која имају најмање 50 чланова *Гајрета*. Месни одбор се састојао од седам чланова, који се на првој

седници конституишу између себе и то: председник, потпредседник, секретар, благајник и три члана без нарочите функције. Месни одбор, његови заменици и месни надзорни одбор бирали су се на годину дана. Сваки месни одбор сазивао је своју редовну месну скупштину у месецу јуну, закључно са трећом недељом.

Записници су писани ручно а водио их је секретар Друштва. У наслову записника назначено је да ли је скупштина редовна или ванредна, место и датум одржавања а често и време. Записник су потписивали секретар пододбора, председник и верификатори.

2.5. Чланство Гајрета

Одредбе о чланству биле су установљене Правилима Друштва, којима је било регулисано ко све и под каквим условима може бити члан, извршена категоризација чланства према њиховом значењу и висини улога, као и начин престанка чланства.

Чланови Друштва су почасни, велики добротвори (легатори), добротвори, утемељачи и редовни чланови.

Почасне чланове предлагао је Главни одбор на одобрење Главној скупштини за изузетне заслуге учињене друштву или културно-просветном препороду муслимана.

Велики добротвори или легатори били су они који поклоне или васијет учине друштву у износу од најмање 10.000 динара одједном или поклоне имање толике вредности.

Као чланови добротвори сматрани су они који су приложили друштву најмање 500 динара одједном или у 25 месечних „оброка” по 20 динара или поклонили Друштву имање од толике вредности. Знатан број добротвора указује да је *Гајрет* имао подршку и богатијих слојева друштва.

Чланови утемељачи су били они који приложе друштву одједном 200 динара или у 20 месечних „оброка” по 10 динара.

Члановима легаторима, добротворима и утемељачима издавала се диплома након уплате чланарине.

Редовни чланови били су дужни плаћати 1-3 динара месечно, према личном имовинском стању. Онима који не би платили чланарину четири месеца, аутоматски је престајало чланство.

Плаћање чланарине представљало је за сеоско и незапослено грађанско становништво велико оптерећење. У таквим условима тај део чланства није био у стању да финансијски учествује у помагању Друштва. То указује да је своја чврста и сигурна упоришта Друштво имало највећим делом у градским срединама. Број чланова Друштва био је променљив, мењајући се сходно његовом развоју, проширивању његове делатности и активностима које је спроводило.

Анализирајући састав чланова месних одбора *Гајрета*, закључујемо да су у месне одборе биране углавном утицајније личности. Социјална структура чланова *Гајретових* пододбора показује доминантан утицај интелигенције. Најчешће су бирани верски службеници (муфтије, имами и вероучитељи), просветни радници (учитељи, наставници и професори), те други интелектуалци чија су занимања везана за одређена места у Друштву (шеријатске судије, адвокати, лекари, инжењери, економисти, агрономи, ветеринари, трговци, посадници, чиновници, подузетници и сл.). Оваква социјална структура јасно говори да је *Гајрет* у то време окупљао елиту ондашњих духовних и друштвених снага које су се залагале за напредак и просперитет властитог народа на културном и просветном пољу.

3. Лист "ГАЈРЕТ"

Лист *Гајрет* покренут је 1907. године као гласило истоименог „друштва за потпомагање ђака муслимана на средњим и вишим школама“, с циљем да одржава „ону везу између чланова и у наујудаљенијим крајевима и између ове народне установе, коју подигоше: љубав и пожртвованост наша“.¹³ У раздобљу до 1910. године, у ком су се као уредници измењали Едхем Мулабдић, Мустај-бег Халилбашић и Осман Ђикић, овај лист је, у складу са зацртаним програмом, доносио друштвене вести и извештаје о скупштинама, чланке из живота и рада *Гајрета*, изражавајући и развијајући концепције овог друштва. Штампан латиницом и

¹³ Едхем Мулабдић, *Боже с хајром!* – *Гајрет*, 1/1907, 1,1.

ћирилицом, у националном погледу лист *Гајрет* се у то доба држао општег југословенског тла, не истичући ниједно национално име.

„Ми муслимани овде нисмо какав засебан народ, већ део једног славенског народа, који се по језику распознаје“, писао је вероватно Мулабдић у једном уводнику тог времена. „И кад се ради о нашем напретку, онда морамо држати на уму, да се само на тој природној подлози може дигнути зграда наше просвете“.¹⁴

У августу 1909. године, на годишњој Скупштини *Гајрета*, закључено је, међутим, да се лист *Гајрет*, који је до тада служио искључиво у друштвене сврхе, реформише и претвори у књижевни часопис.

Те године, Осман Ђикић је као уредник повећао обим листа и извршио реформу његовог програма, сходно закључцима Скупштине, отворивши његове странице и књижевним прилозима, мада су чланци са друштвеном садржином, по правилу, објављивани и даље у првом, уводном делу сваког броја.

Уредништво је у својим порукама истакло да ће се прилози штампати „оним писмима каквим ко жели, јер редакција не прави никакве разлике између једног и другог писма“.¹⁵

У књижевној оријентацији од 1910. до 1914. године, тј. до престанка прве серије његовог излагања, даје се велики публицитет водећим српским књижевним листовима и српској књижевности, што је очигледан доказ књижевно-уредничке политике самог Ђикића. Тако на пример, приликом стогодишњице смрти Доситеја Обрадовића, у листу се пише о њему као о „*првом правом учитељу свега народа, који је ударио прве темеље народној просвети и култури*“.¹⁶

Издања *Гајрета* (лист и календари) углавном су одражавали ниво и степен достигнут на плану научног, књижевног и уметничког стваралаштва муслимана Босне и Херцеговине и били доказ њихових креативних способности. Она су у знатној мери доприносила да се муслимани, њихова прошлост, религија, традиција и култура презентују широј јавности. Са таквом концепцијом су уредништва листа и календара окупљала на сарадњу знатан број муслиманских интелектуалаца, од којих су се касније многи афирмисали као познати културни, јавни и научни радници, између осталих и др Фазлија Аликалфић, др Мехмед

¹⁴ Едхем Мулабдић, *Народна просвета*, - *Гајрет*, 1/1907, 4,43.

¹⁵ „*Гајрет*“, 3/1910, 1,16.

¹⁶ „*Гајрет*“, 4/1911, 9,140.

Беговић, др Ибро Бркић, др Хамдија Ђемерлић, Хамид Диздар, Недим Филиповић, Хамза Хумо, др Мустафа Камарић, др Хамдија Капићић, Хасан Кикић, Ђамил Сијарић, др Алија Силајџић, др Мидхат Шамић и други.

Гајрет оглашава и најважнија дела савремене српске књижевности. У последњој години пред рат лист доноси приказе неких дела Светозара Ђоровића и Исидоре Секулић, даје се приказ Скерлићеве *Историје нове српске књижевности*. Као мото и полазна идеја у чланку о исељавању муслимана узимају се стихови из Шантићеве песме *Остајте овде*, препоручује се Шантићева *Хасанагиница*, а Кочић се квалификује као неприкосновена књижевна личност. Као књижевни узор и истичу се песме Војислава Илића и Лазаревићеве приповетке.

И српски писци показивали су симпатије према *Гајретовом* уреднику Осману Ђикићу, посебно у тренутку његове смрти. Широм српских листова, књижевних и некњижевних, истакнут је национални и друштвено-политички губитак за српско-муслиманску сарадњу. У *Гајрету* је Алекса Шантић објавио некролошку песму *Осману Ђикићу*, а и објављена је и вест о формирању одбора за издавање *Османове споменице*, у којој је узела учешћа „*свесрпска интелигенција у Босни и Херцеговини*".¹⁷ Ова *Споменица*, међутим, није тада угледала светла. *Споменица Османа Ђикића* издата је тек 1927. године у Мостару.

До почетка Првог светског рата изашло је пет бројева листа *Гајрет*. Након тога, у 1914. години, лист је био обустављен заједно са свим другим листовима опозиционих група у Босни и Херцеговини.

У листу *Гајрет* објављивани су извештаји о раду месних одбора, као и годишњи извештаји Главног одбора о раду Друштва. Захваљујући тим извештајима, повећавана је заинтересованост за лист на читавом подручју где је *Гајрет* деловао.

¹⁷ Аноним, - Споменица Османа Ђикића, - *Гајрет*, 5/1912, 4, 49-50.

4. Владарска кућа Карађорђевића као покровитељи Гајрета

У политичком животу муслимана након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, поред Југословенске муслиманске организације (ЈМО), која је била водећа грађанска партија највећег дела босанскохерцеговачких муслимана, одређено место припадало је и оним политичким групацијама и струјама, које су се директно супротстављале политици ЈМО. У том кругу значајно место припадало је културно-просветном друштву *Гајрет*, око кога се окупљао знатан део муслиманске интелигенције, посебно млађе. С обзиром на значај и улогу ЈМО и њене претензије да буде искључиви представник и носилац политике босанскохерцеговачких муслимана, разумљива су њена настојања да под својом контролом држи све виталне муслиманске институције, међу којима је друштво *Гајрет* заузимало истакнуто место. Руководјени тим разлозима, свој интерес за *Гајрет* вођство ЈМО показало је одмах након свог конституисања 1919. године. Кроз више покушаја задобијања контроле над друштвом *Гајрет*, вођство ЈМО је настојало да онемогући своје политичке противнике да путем ове институције шире свој утицај међу муслиманима. Стога су и прве годишње скупштине *Гајрета* након 1919. године протицале и биле у знаку оштрих конфронтација завађених страна око задобијања престижа у овом Друштву. Међутим, и поред велике ангажованости, вођство ЈМО у овим сукобима није успело у својој намери да задобије контролу над *Гајретом*.

Значајну подршку и признање *Гајретовом* националном раду међу муслиманима и подстрек даљем јачању трасираног курса представљало је стављање Друштва под заштиту краљевске куће Карађорђевића именовањем престолонаследника Петра за протектора *Гајрета*. Овим актом Друштво се чвршће везивало и стављало у службу званичне политике, док је, с друге стране, стицало сигурнију егзистенцију. Несумњиво да је овај изузетни гест пажње према *Гајрету* имао и великог пропагандног ефекта у придобијању и окупљању око Друштва већег броја присталица, као и подизање угледа, како самом Друштву, тако и личностима које су њиме тада руководиле.

Главну улогу у добијању покровитељства одиграо је министар вера Војо Јањић, који је са овом идејом упознао краља Александра и председника владе

Пашића и добио њихов пристанак. „Званичну обавест о стављању престолонаследника Петра за Гајретова протектора чланови Главног одбора добили су од самог краља у аудијенцији на Илици крајем 1923. године. Гајретови активисти том приликом упознали су краља с потешкоћама у свом раду, именујући Југословенску муслиманску организацију као главну препреку успешнијем развоју Друштва и његове националне и културне мисије међу муслиманима”.¹⁸ Поводом добијања покровитељства од стране куће Карађорђевића, одржана је пленарна седница Главног одбора *Гајрета* 18. децембра 1923. године, на којој је председник Авдо Хасанбеговић реферисао о овом важном догађају. Истовремено, известио је о првој помоћи *Гајрету* у износу од 500.000 динара, коју је Краљевска влада Њ. В. Краљу ставила на располагању. Једногласно је одлучено да се пошаље специјална депутација, коју су чинили Авдо Хасанбеговић, Азиз Сарих и Хајдар Чекро, која ће захвалити Њ. В. Краљу. Ови чланови предвођени министром вера др Војом Јањићем, примљени су у аудијенцију у двору 21. јануара 1924. године и изразили благодарност *Гајрета* Њ. В. Краљу на указаној почести и признању.

Добијање покровитељства попраћено је и новчаним прилогом од 500.000 динара које је краљ даровао друштву *Гајрет*.¹⁹

„Министра Воју Јањића због заслуга учињених *Гајрету*, као и за дату иницијативу и залагање око добијања покровитељства, XVIII редовна скупштина *Гајрета* изабрала је за свог почасног члана”.²⁰

Добијање покровитељства стимулативно је деловало на *Гајретове* раднике у правцу јачања националног рада, првенствено међу школском омладином. У листу *Гајрет* поводом добијања протектората повлачила се паралела „између националног осећања муслимана, које је, како се истицало, било у повоју, са његовим покровитељем, коме је било тек годину дана. У тој симболици пред-

¹⁸ Архив Босне и Херцеговине, ФГ, разно, 1924.

¹⁹ У вези са исплатом овог износа, иако је наведена свота ушла у буџет Министарства просвете и одобрена на једној седници Министарског савета, Главна контрола одбила је да новац достави *Гајрету*. Тим поводом др Авдо Хасанбеговић обратио се председнику владе Пашићу за интервенцију, те је убрзо неспоразум отклоњен и новац достављен Друштву. Писмо је иначе интересантно и за сагледавање положаја друштвене управе *Гајрета* у то време и њене зависности од режима. Наиме, председник *Гајрета* у наведеном писму истиче да без материјалне и политичке подршке режима „ја нећу моћи да сачувам *Гајрет* да га непоћудни елементи не узму у своје руке”. АБХ, ФГ, Писмо др Авда Хасанбеговића председнику владе Николи Пашићу. Датирано 12. априла 1924. године.

²⁰ Записник XVIII Главне скупштине Главног одбора *Гајрета* одржане 6. јула 1924. године. „*Гајрет*”, VIII/1924, 12-13, 213.

стављала се и перспектива националног развоја муслимана, која се поистовећивала са Гајретовим протектором".²¹

„Захвалност Друштва за добијено покровитељство изражена је и проглашавањем 6. септембра, дана рођења младог краљевића Петра Карађорђевића, за Гајретов дан”.²² На овај дан, сваке године, па до престанка са радом, друштво Гајрет је организовало забаве и тефериче. Осим тога, Дан Гајрета је обележаван и у виду свечаних академија, свечаних седница, дова (молитви), народних манифестација и бакљада, коњских трка и сл.

Дан Гајрета је посебно свечано прослављан у Гајретовим интернатима, уз обавезно учешће свих питомаца, Гајретове управе и представника власти. Уобичајени програми у таквим приликама садржавали су поздравни говор председника Гајрета, у коме се истицала захвалност Друштва на протекторату и даване изјаве да ће Друштво „остати на оној линији свога рада на којој се налазило у моменту ступања под Узвишену Заштиту”.

Политички гледано покровитељство над Друштвом члана куће Карађорђевића значило је његово чвршће везивање и стављање у службу званичне политике, док је, с друге стране, у материјалном погледу гарантовало подршку државних органа, а тиме и сигурну егзистенцију Друштва. Несумњиво је да је овај изузетни гест пажње према Гајрету имао и пропагандног ефекта у дизању угледа како самом Друштву тако и личностима које су њиме руководиле.

„Протекторат над Друштвом Гајрет престолонаследник Петар задржао је и након погибије Краља Александра, 1934. године, тада као краљ Петар II”.²³

Отварајући Скупштину, чланови Друштва поздрављали су највеће пријатеље Гајрета, Његово Величанство Краља Александра, и Гајретовог протектора престолонаследника Петра II, као и краљевску кућу Карађорђевића. Њима је са скупштине слата поздравна депеша. Осим поздравне депеше краљевском дому, она је упућивана и Главном одбору Гајрета у Сарајеву.

²¹ Уредништво, „Гајрет” и његов Покровитељ. „Гајрет”, VIII/1924, 15, 236.

²² Прослава рођендана „Гајретова” Протектора Њ. Кр. Вис. Престолонаследника Петра у Гајретовим конвиктима. „Гајрет”, XI/1927, 18, 286.

²³ Извештај Главног одбора Гајрета за 1934-35. годину. „Гајрет”, XVI/1935, 7-9, 114.

Краљ Петар II (1923-1970)

Покровитељ Гајрета

II БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ ОСМАН ЂИКИЋ

1. Оснивање и рад Друштва

Свесни да интелигенција даје моторну снагу националном покрету, активисти и истакнуте личности јавних, културних и политичких кругова из Београда настојали су да што више муслимана стиче високо образовање на Универзитету у Београду. Као што је познато, број студената муслимана из Босне и Херцеговине на Београдском универзитету до Првог светског рата био је незнатан, углавном због политике стипендирања, коју је водила аустроугарска власт. Међу ретким појединцима који су студирали на Београдском универзитету били су Хасан Ребац, Мустафа Гобелјић, Ризван Сефо и Салих Тишић. Средње школе до 1914. године у Београду похађали су Мухамед Хоџић, Сири Абдагић и Ђулага Буковац, док су на Војној академији били Алија и Хуснија Куртовић. И после 1918. године, највећи број студената муслимана из Босне и Херцеговине и даље се уписивао на Загребачко свеучилиште, иако се и број студената у Београду повећавао и износио 10-12 годишње.

Тако је двадесет година по оснивању и успешном деловању *Гајрета* на територији Босне и Херцеговине, у октобру 1923. године, основан 'Београдски Гајрет Осман Ђикић' (у даљем тексту 'Београдски Гајрет'), друштво за потпомагање муслиманске омладине из Босне и Херцеговине на Универзитету у Београду. Иницијативу за оснивање овог друштва дали су угледни муслимански јавни радници у Београду и на тај начин омогућили да се један велики број муслимана упише и школује на разним факултетима Београдског универзитета. У акцији око оснивања 'Београдског Гајрета' нарочито су се истицали и били заслужни за његово оснивање угледни муслимани Београда Хасан Ребац и хафиз Абдуселам Џумхур. Они су, долазећи у додир са омладином, увидели да је тој омладини потребна помоћ у обезбеђивању што лакшег школовања на Универзитету и зато су одлучили да покрену оснивање једног друштва, чији би циљ био помагање школовања муслиманске омладине. Тако је једног јулског јутра 1923.

године, у новинарској соби ондашњег парламента, донета одлука да се од нове школске године установи у Београду конвикт за студенте - муслимане.

Према верзији коју је изнео др Авдо Хасанбеговић, оснивање ‚Београдског Гајрета‘ на XVIII скупштини *Гајрета* 1924. године (коју је он сазвао) уследило је након једне шире конференције културно-просветних и националних радника из Београда. Та *„конференција је уродила плодом и на њој је решено питање оснивања ‚Београдског Гајрета‘, везаног за име нашег неумрлог учитеља, Османа Ђикића. Ово друштво прешло је одмах на дело и узело већ прве године под окриље 35 наших сиромашних академичара које је потпуно обезбедило и опскрбило и на тај начин им помогло да се интензивније и безбрижније посвете свом послу. Ово је један важан датум у историји нашег рада и деловања јер је обезбедио нашу омладину да се не потуца од немила до недрага”*.²⁴

Међутим, други доступни подаци о оснивању ‚Београдског Гајрета‘ демантују Хасанбеговићеву тврдњу о његовој иницијативи за оснивање овог Друштва, и, како се чини, читава ова акција одвијала се чак мимо *Гајрета* из Сарајева и његовог председника. На такав закључак упућује нас и једно писмо Хасана Ребца, непосредног учесника и једног од главних поборника ове акције, из кога се јасно види да је иницијатива за оснивање ‚Београдског Гајрета‘ потекла из београдских кругова и искључује видније учешће председника *Гајрета* из Сарајева. Наиме, у том писму које је упућено Авду Хасанбеговићу, Ребац дословно пише: *„Овамо се основало (мисли у Београду), место пододбора, Гајретово посебно друштво ‚Београдски Гајрет Осман Ђикић‘, јер је тако била воља ове средине а практично је боље. У правилима је предвиђено да се друштву обраћа молбом преко Гајрета у Сарајеву за помоћ и слично, па из тога Гајрет може и треба да сматра да је ово друштво филијала Гајретова само са нешто више самосталности, ради практичних потреба. Правила су у штампани кад буду готова послаћу ти неколико примерака”*.²⁵

Како наглашава Хасан Ребац: *„Оправданост оснивања ‚Београдског Гајрета‘ била је мотивисана околношћу да је муслиманска средњошколска омладина већином одлазила у „нама непријатељску средину” или у национално без-*

²⁴ Хамза Хумо, *Споменица двадесетпетогодишњице Гајрета 1903-1928*, Главни одбор *Гајрета* у Сарајеву 1928, 94.

²⁵ ИАС, ФГ, К-20, Писмо Хасана Ребца др Авду Хасанбеговићу датирано 25.09.1923.

бојну или нездраву средину, где се махом од нас отуђују или чак постају нама непријатељски расположени”.²⁶ Формирање ‚Београдског Гајрета‘ имало је задатак да „упути наше муслимане на школовање у Београд или које друго национално здраво место”.²⁷

Слична запажања изнео је и велики жупан Сарајевске области Милан Николић, министру унутрашњих дела Божи Максимовићу, залажући се за „стварање што повољнијих услова за школовање муслиманске омладине у Београду и јаче ангажовање друштва у том правцу. У том извештају посебно је наглашено да је муслиманска интелигенција која води главну реч у Југословенској муслиманској организацији (ЈМО) највећим делом своје образовање стицала у Загребу. Истовремено као пример погрешне просветне политике навео је да се свршени ђаци Шеријатске судачке школе примају за редовне слушаоце Правног факултета у Загребу, док то право немају у Београду”.²⁸

С друге стране, Ибрахим Кемура закључује да су „мотиви оснивања ‚Београдског Гајрета‘ били резултат заинтересованости и намере режимских кругова да стварањем погодних услова за школовање врше утицај на студентску омладину у правцу њеног придобијања за српску националну оријентацију”.²⁹

У акцији око оснивања ‚Београдског Гајрета‘ ангажовале су се, поред неколико муслимана у Београду, међу којима су се нарочито истицали и били заслужни Хасан Ребац и хафиз Абдуселам Џумхур, углавном личности српског јавног, политичког и културног живота. На тај начин се и конкретним примером тежило оповргавању тврдњи и оптужби ЈМО и њених вођа о непријатељском држању српских политичара и странака према муслиманима. Ова опозициона партија (ЈМО) имала је претензије да буде искључиви представник и носилац политике муслимана па самим тим да у својим рукама и под својом контролом држи све виталне муслиманске институције, међу којима је *Гајрет* заузимао видно место.

Према мишљењу ЈМО, оснивањем ‚Београдског Гајрета‘ настојало се вршити придобијање муслимана и популарисање српске оријентације на културном, политичком и националном пољу. У том циљу ова партија је донела одлуку о

²⁶ Хасан Ребац, „Осман Ђикић”, *Вардар*, календар Кола Српских Сестара за 1924. годину, 128.

²⁷ Хасан Ребац, „Осман Ђикић”, *Вардар*, календар Кола Српских Сестара за 1924. годину, 128.

²⁸ Архив Босне и Херцеговине, 1543/1925.

²⁹ Ибрахим Кемура, *Улога Гајрета...* 160.

оснивању културно-просветног друштва *Народна узданица*, чији је првенствени задатак био да парира *Гајрету* и неутралише његов утицај међу муслиманима.

Међутим, Хасан Ребац, један од оснивача *Београдског Гајрета*, сасвим другачије тумачи разлоге његовог оснивања: *"Хумана и културно-просветна страна овог Друштва имала је послужити исправљању погрешних појмова о Исламу и муслиманима и превазилажењу „вештачки створеног јаза међу браћом двију вера”*.³⁰

Значај који се придавао националном васпитању муслиманске омладине и наде које су полагане на деловање *Београдског Гајрета* у том правцу, видљиви су и из чињенице да је њено финансирање, највећим делом, вршено из државних средстава. Сам краљ у томе је предњачио, дозначујући као свој редовни прилог сваког месеца износ од 25.000 динара. Осим тих редовних прилога, Краљ је *Београдском Гајрету* указивао пажњу и давањем новчаних поклона за Божић и друге празнике, обично у износу од 10.000 динара.

У контексту негативног односа ЈМО према *Гајрету*, наводимо скраћен текст Хасана Ребца, једног од најзначајнијих оснивача и делатника у раду *Београдског Гајрета*, који је објавио у листу *Гајрет* 1924. године.

*„Лист „Гајрет” је имао увек својих противника, а нарочито су му били примитивни наши демагози, нашим муслиманима наметнути народни тутори, који се за њега толико брину колико да добију на изборима његове куглице, а после пусте јадни народ самом себи да пропада ради несавремености, незнања и рђаве оријентације. (...) У последње време у ужој муслиманској средини у Босни и Херцеговини много се говорило о оснивању **Београдског Гајрета Осман-Ђикић** у Београду. Орган Југословенске муслиманске организације у неколико наврата споменуо је ово наше друштво узгредице у рђавом тону с очитом намером да унизи значај овога друштва и да га оцрни код наших муслимана. Управа друштва упркос свих ових машинација добила је врло много писама и честитки приликом оснивања овог друштва и то из крајева Босне и Херцеговине од наших муслимана, од којих су многи врло угледни присташе т.з.в. Југ. муслиманске организације.*

(...) Друштво је наишло на опште одобравање у Београду и није остао ниједан лист ма које фракције или партије био, који није штогод лепо забележио

³⁰ Хасан Ребац, *О оснивању Београдског Гајрета Осман Ђикић, Гајрет*, VIII/1924, 1-2, 6-7.

о том друштву или његовим питомцима, којих до сада има свега тридесет на универзитету, осигураних станом, храном а донекле и оделом и књигама. Друштвени се конвикт налази у кући под кирију, али управа се нада да ће имати до јесени и своју властиту кућу. Кад се зна да је друштво основано у септембру 1923. године, па се види горњи резултат рада, може јавност закључити како ради управа и на какав је одазив наишло ово наше друштво. Само морам приметити да до данас управа нема ни једног маријаша у својој каси поклоњена од муслимана сем обичне чланарине муслимана који су у управи.

Друштво ће на јесен имати много шире димензије па ће примити много више студената, који су сиромашни и од честитих родитеља из Босне и Херцеговине или из Јужне Србије, ал неће остати само на студентима, него ће примати и питомце за модерне занате, којих нема у њиховом родном месту. У овом раду друштво ће стално бити у најтежијој вези с Гајретом у Сарајеву и преко њега ће примати молбе из Босне и Херцеговине, а из Јужне Србије преко својих повереника.

Како до сада управа има само студенте за питомце, то им је дата могућност свих верских обреда, али се нико не сили, јер се студенти морају третирали као прави слободни грађани универзе. Међутим ако до године имадемо младића за модерне занате, управа намерава набавити им нарочитог вероучитеља, који ће их васпитати као добре муслимане.

Ово мислим да ће бити доиста за обавештење наше јавности о **Београдском Гајрету Осман Ђикић**, а ако злонамерни људи буду што и даље писали и радили против овог друштва, нека знају да им се неће друкчије одговорити него стварним радом као што то чини и **Гајрет** у Сарајеву”.³¹

Ребац не крије своје задовољство што је обновљен рад овог листа и истиче велики значај формирања Београдског Гајрета’.

У наставку обимног текста Ребац жестоко критикује политичко деловање ЈМО која, какос тоји, „у рђавом тону” говори о Београдском Гајрету’ и о његовој српској оријентацији.

Говорећи о парламентаризму у држави, Ребац критикује настојање ЈМО да обухвати све муслимане у Босни и Херцеговини и изван ње у „једну верску

³¹ „Гајрет”, год. VIII, бр. 1. и 2, 20. фебруар 1924, 6, 7.

партију", наводећи примере српског становништва које се опредељује за листе политичких странака у складу са својом политичком припадношћу и уверењима.

Финансирање *Београдског Гајрета* понекад је захтевало средства која су раније додељивана босанскохерцеговачком *Гајрету*, и то је изазвало негодовање управе у Сарајеву. *„Богоштовна" субвенција* (Верска субвенција, напомена Н.Д.) *у износу од 80.000 динара, коју је Министарство вера достављало од 1920. године друштву Гајрет у Сарајеву, образлажући ту одлуку Гајретовим националним радом, од 1929. године исплаћивана је Београдском Гајрету*³². Овај потез изазвао је негодовање *Гајретових* радника у Сарајеву, те је на седници Главног одбора тим поводом изнет став *„да наш Гајрет са Београдским Гајретом нема ништа заједничко, јер су то два различита друштва са различитим статутима и две различите јуридичке особе*³³.

Међутим, чињеница је да је друштво *Гајрет* из Сарајева било уско повезано са *Београдским Гајретом*, те да се примање молби за *Београдски Гајрет* одвијало преко Главног одбора *Гајрета* у Сарајеву. Они су молбе кандидата са својим мишљењем достављали управи *Београдског Гајрета*. То се огледало и у томе што је лист *Гајрет*, који је излазио у Сарајеву, као гласник истоименог друштва, био усвојен и као званични орган *Београдског Гајрета* који је преко њега објављивао своје друштвене вести.

О поводима, као и о важности и значају оснивања *Гајрета*, говорио је Др Мехмед Беговић, доцент Београдског универзитета, на забави *Београдског Гајрета*, 19. децембра 1931. године у Народном позоришту. Он се прво осврнуо на оснивање и рад *Гајрета* у Босни и Херцеговини, рекавши да *„се оно ствара у оно време, када је било најпотребније, да се створи потребан број независне омладине, која ће свом душом радити на препороду муслимана. Ово се друштво имало борити против интрига аустријских власти с једне стране, а с друге стране против оне предрасуде нашег света који је сматрао школу и модерно васпитање као једно средство за рушење верских осећања. Поред тога, Гајрет је имао да издржава борбу против оне струје, која је у исељавању у Турску видела једини излаз и спас наших муслимана. Поред свега тога Гајретов рад није био потпун, јер је он, силом прилика, мало водио рачуна о универзитетској омладини.*

³² Архив Босне и Херцеговине, 722/1924.

³³ Архив Босне и Херцеговине, фонд 2413, фасц. 56. Записник седнице ГОГ одржане 28. маја 1929. године.

Додуше, пре рата у томе се правцу чинило више него после ослобођења, када Гајрет сву своју пажњу посвећује средњошколској омладини и старању око стварања занатског подмлатка. Међутим, школовање на универзитету било је, специјално за нас муслимане, ради економских прилика много теже него пре рата. Државне стипендије могли су добијати само одлични ђаци, тако дакле студенти муслимани, који нису успели да добију стипендију или би одустајали од студија или би се уписивали на оне факултете, где није потребно похађати предавања. Они који су остајали у месту, где се је налазио универзитет, излагали су се у већини случајева слабом и оскудном животу, који је неизбежно морао оставити неповољне трагове на тело и душу тих младих људи. Ове прилике нису могле избацити један потребан број високошколски образованих људи, који би се бацили на културно-социјални рад међу муслиманима и тако их оспособили за заједничку сарадњу са грађанима других вера. То стање потакло је извесну групу наших културних радника из Београда да оснују једно друштво, које ће имати за циљ да помаже школовање студената муслимана и тиме предусретне све оне неприлике, којима је била извргнута наша омладина на универзитету.

Циљ је ‚Београдског Гајрета‘, да у првом реду помаже студенте и студенткиње. У време оснивања предлагала су се два начина, на који ће се пружити помоћ сиромашним студентима. По првом начину помоћ би се делила у новцу, у виду стипендија, а по другом помоћ би се пружала целокупном опсрбом студената у једном дому. На концу, дошло се до закључка, да је боље основати дом и на тај начин пружити сиромашним студентима потпуно обезбеђење и услове за рад, него им делити новчане помоћи, које они не би умели, у већини случајева, ради своје младеначке неумешности, да добро и корисно употребе. За оснутака дома говорила је још једна чињеница, што дом даје могућност за јаче зближавање и боље упознавање омладине. Заједнички живот и рад под истим околностима и условима ствара уистину, нарочито међу омладином, широко пријатељство и јаке везе. Овако васпитана омладина одржава и по свршетку студија добре и искрене односе и потпомаже се у раду око оног идеала, којег су још као студенти себи поставили’’.³⁴

³⁴ „Гајрет”, год. XIII, бр. 2, 1. фебруар 1932, 19, 20.

1.1. Правилник и сарадња са Министарством просвете

Прве податке о оснивању ‚Београдског Гајрета‘ налазимо у писму упућеном Министарству просвете, а које је потписало око 35 угледних грађана Београда и представника значајних установа и друштава. У писму се наглашава *„дужност васпитања и школовања омладине, у здравој средини, где ће се моћи спремити за дела која их очекују у народу, који је постигао први циљ, тј. слободу, и пред њим стоје толики и недирнути проблеми које треба решавати. Да бисмо могли што лакше и боље резултате постићи у овом послу, одлучили смо да се организујемо у друштво коме смо дали име ‚БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ ОСМАН ЂИКИЋ‘. У самом имену се види и програм нашег друштва. Ми хоћемо да радимо у Престолници Краљевине оно што је до сада радило и ради друштво Гајрет у Сарајеву, а којему је дао националан правац наш велики народни радник и борац - песник Осман Ђикић. Самим именом се показује да нам је намера да највише радимо у нашим класичним земљама у Босни и Херцеговини и то на просвећивању и националном буђењу наших муслимана, али ипак нећемо да се одрекнемо рада ни у другим деловима наше Краљевине и међу другим синовима нашег народа колико можемо и колико нам силе буду допуштале”*.

У писму се даље каже да је Друштву дато име ‚Осман Ђикић‘ и због тога што је он био један од најистакнутијих *Гајретових* радника и поборника његове идеологије, за кога је један од највећих песника Јован Дучић рекао: *„Осман је био једна света ватра, која је озаравала све што јој се прикучи, он није био само песник, он је био више, он је био пророк, он није био само филозоф, он је био више, он није био само свештеник, он је био проповедник једне велике идеје и препорода”*.³⁵

Тако је Београд као престоница тадашње државе испунио једну своју дужност, да створи муслиманској омладини средиште где ће она моћи да нађе породично огњиште, пријатељске и родитељске савете и свестрану помоћ и залагање.

Да би могли отпочети са радом, управа ‚Београдског Гајрета‘ је упутила молбу Министру просвете да им одобри Правила. Уз ову молбу приложена су два

³⁵ „Гајрет”, год. XIII, бр. 2, 1. фебруар 1932, 20.

примерка Правила потписана од стране *Кола српских сестара* и привременог секретара новог Друштва Хасана Ребца, начелника Министарства вера. Министарство просвете је потврдило пријем овог писма и министар просвете М. Трифковић је 5. септембра 1923. године одобрио Правила друштва. Поменута Правила ‚Београдског Гајрета’ имала су 45 чланова. Њиме су била регулисана сва битна питања од значаја за делатност Друштва.

Изнећемо укратко њихов садржај.

Друштво се зове ‚БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ ОСМАН ЂИКИЋ’, а седиште му је у Београду. Делокруг рада Друштва је цела Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Задатак друштва је да даје материјалну и моралну помоћ првенствено студентима, а онда ђацима и шегртима, који желе да уче у Београду или којем другом нашем месту. Приходе Друштва сачињавају: чланарина чланова, дарови и завештаји, приходи од добротвора и утемељача и ванредни приходи. Чланови Друштва су почасни, велики добротвори, добротвори, утемељачи, редовни чланови и помагачи. Правилником је регулисан статус сваког од ових чланова. Правилником су дефинисана права и дужности чланова.

На челу Друштва је Управни одбор са седиштем у Београду, а у унутрашњости повереници. Управни одбор бира Редовна главна скупштина на три године апсолутном већином гласова, тајним гласањем или по предлогу акламацијом а састоји се од председника, два потпредседника, секретара, благајника, помоћника благајника и 18 одборника.

Надзорни одбор бира Редовна главна скупштина а састоји се од председника, секретара и тројице чланова. Помоћи Друштва су редовне и ванредне, а дају се према новчаним приликама Друштва, у првом реду онима који су сиромашни, способни и вредни. Редовне стипендије/помоћи дају се најдуже на једну годину. За давање стипендије Управном одбору се шаље молба директно или друштву *Гајрет* у Сарајеву или преко месног повереника или друштвених пријатеља. Уз молбу се прилаже последња школска сведоцба, родни лист, сведоцба сиромаштва и лекарско уверење о добром здрављу. Скупштина је била редовна и ванредна. Редовну главну скупштину сазива Управни одбор сваке године у месецу јулу. Ванредну главну скупштину сазива Управа кад то затражи

Управни одбор или кад то писмено затражи трећина свих друштвених чланова. На њој се расправља само оно ради чега је сазвана.

Тачкама 42. и 43. регулисан је престанак рада Друштва. Друштво престаје са радом, ако то затражи 2/3 свих легатора, добротвора, утемељача и редовних чланова, или ако Главна скупштина са нарочитом тачком у дневном реду о томе донесе закључак са 4/5 гласова. У случају престанка рада Друштва, друштвено имање ће се предати на чување у складу са одлуком већине чланова ликвидационе скупштине, која закључује да Друштво престаје са радом, уз захтев да се том имовином корисно управља, док се не оснује друштво са истим циљем. Ако се Друштво не оснује за три године, сав иметак прелази у својину фонда сиромашних студената Београдског универзитета. Рад Друштва подлеже надзору Министарства просвете.

Печат Београдског Гајрета

Управа *Гајрета* је добила потврду да је Министарство просвете одобрило њихова Правила и већ 19. септембра 1923. године траже од поменутог Министарства да материјално помогне у обезбеђивању смештаја пријављених питомаца. Одмах након што је Министарство просвете одобрило Правила Друштва, управа је почела са активностима у вези са обезбеђењем смештаја и хране за питомце који су се пријавили за становање, а било их је те године укупно 14. Међутим, у извештају Главне скупштине *Гајрета* у Сарајеву од 16. јула 1924. године, који је потписао председник Авдо Хасанбеговић, стоји да је „*Београдски Гајрет, већ прве године узео под своје окриље тридесет и пет наших сиромашних*

академичара, које је потпуно обезбедио и опскрбио и на тај начин им омогућио да се интензивније и безбрижно посвете свом послу’.

Истовремено, из поменутог извештаја сазнајемо и имена чланова првог сазива *’Београдског Гајрета’*, а то су:

- Тодор Станковић, председник
- Мара Трифковић, први потпредседник
- Хасан Ребац, други потпредседник
- Мустафа Кулиновић и Влајко Лалић, секретари
- Драгосав Милишић и др Мила Симић, благајници

Чланови одбора:

- Мирка Грујић, председница *Кола српских сестара*,
- Делфа Иванић, потпредседница *Кола Српских Сестара*
- Симка Јовановић
- Персида Продановић
- Савка Радилевић
- Др Јован Х. Васиљевић, секретар друштва *Свети Сава*
- Др Владимир Ђоровић, професор Универзитета
- Павле Стефановић, професор
- Мирко Поповић, директор II гимназије
- Недељко Савић
- Стево Стефановић
- Др Богољуб Кујунџић
- Пера Лазаревић, генерал
- Др Војо Кујунџић
- Живка Радисављевић, референт Министарства просвете
- Јован Ђоновић
- Ђурађ Јосифовић, генерал, и други.

На крају извештаја се констатује да је *’управа Београдског Гајрета’* примила на себе тешку, али племениту дужност, да на овај начин помогне муслиманском елементу, како би што пре ушао у културно-просветно и национално коло остале наше браће широм миле нам отаџбине. Наши *’Београдски Гајрет’*,

који руку под руку ради с нама у Сарајеву, на путу је, да већ у овој години, може се рећи, потпуно ублажи беду и невољу свих наших омладинаца на свим вишим школама. На путу је да у овај интернат за ову годину прими све оне наше омладинце, који су потребни помоћи и потпоре, а којима школске и стручне прилике дозвољавају да похађају високу школу у Престоници. И ово је један важан датум у историји рада и деловања нашег Гајрета, јер је обезбедио нашу омладину да се не потуца од немила до недрага”.

Из извештаја се види да су се у саставу Управног одбора „Београдског Гајрета” налазили еминентни представници српских грађанских кругова. На његовом челу налазили су се Тодор Станковић (1923-1925), Мара Трифковић (1925-1928) и Ђурађ Јосифовић (1928-1941).

После смрти Тодора Станковића 1925. године, за председника је изабрана Мара Трифковић, супруга Марка Трифковића, који је пре и после ратова заузимао највиша места у држави. Мара Трифковић је дуго времена била посвећена раду многих женских организација, па је тако пуне три године била на челу „Београдског Гајрета” и њеном заслугом пробијен је лед, па је у Београд на школовање почела долазити и женска муслиманска омладина, одвајајући се тешко из своје патријархалне и конзервативне средине и предајући се с пуно поверења „Београдском Гајрету”.

Године 1928. за председника „Београдског Гајрета” изабран је Ђурађ Јосифовић, генерал у пензији, који ће на овој дужности остати све до престанка са радом Друштва, 1941. године. Његове благости, родитељске љубави и речи „Дете”, којом је ословљавао питомце, сећали су се сви, и мушкарци и девојке, још дуго времена након напуштања Дома.

Прве године након отварања интерната за мушке студенте, у згради, коју је Министарски савет откупио специјално за ове потребе, становало је двадесет студената.

Не располажемо подацима о избору нове управе *Гајрета* све до 1929. године, када су на Скупштини, одржаној 9. фебруара поменуте године, изабрани следећи чланови:

- Ђурађ Јосифовић, председник
- Др Мехмед Хоџић, први потпредседник

- Дара Митровић, други потпредседник
- Мухамед Темаловић, секретар
- Абдулах Хаџић, помоћник секретара
- Абдуселам Џумхур, благајник
- Лазар Милићевић, помоћник благајника

На истој скупштини конституисан је и Надзорни одбор а за председника је изабран Захарије Поповић.

„Београдски Гајрет“ одржао је 28. јануара 1933. године у Друштвеном дому своју Редовну годишњу скупштину, на којој је председник Ђурађ Јосифовић поднео извештај о раду Друштва за 1931/32. и 1932/33. годину.

На скупштини је изабрана нова управа Друштва:

- Ђурађ Јосифовић	- Мирко Поповић
- Др Јован Хаџи-Васиљевић	- Живојин Лазић
- Др Воја Кујунџић	- Др Владимир Ћоровић
- Хасан Ребац	- Др Драгослав Јовановић
- Стана Николић	- Даринка Панић
- Дара Митровић	- Дара Цветковић
- Тињка Јанковић	- Зорка Миловановић
- Катарина Пекић	- Др Мехмед Хоџић
- Др Божидар Зечевић	- Ранко Деспић
- Лазар Миличевић	- Григорије Божовић
- Мухамед Темаловић	- Жика Радосављевић
- Др Мехмед Беговић	- Омер Хасанагић
- Азиз Султановић	

Надзорни одбор:

- Зарија Поповић
- Јеврем Томић
- Сава Николић
- Душан Поповић
- Абдулах Хаџић

1.2. Питомци дома Београдског Гајрета

и њихов социјални статус

На седници ,Београдског Гајрета' од 23. септембра 1926. године решено је да се сви досадашњи студенти приме и за школску 1926/27. годину у мушки интернат. Они су се одмах упутили Управи ,Београдског Гајрета' по своје индексе, да их друштво може уписати на њихове факултете. У Београд треба да путују онда, кад буду обавештени од друштва, тј. када отпочну предавања на појединим факултетима.

У мушки интернат примљени су и нови питомци за ову годину:

Екрем Мурсел (Мостар), Ислам Лукачевић (Сарајево), Сафет Мујић (Мостар), Салко Ђикић (Мостар), Сафет Бурина (Столац), Славко Чучковић (Бихаћ), Хуснија Башагић (Невесиње), Фадил Маглајлић (Бањалука), Ахмед Гребо (Љубиње), Абдулах Танковић (Сарајево), Сима Рајић (Ср. Митровица), Изет Поздеровић (Горажде), Мухамед Тафро (Рогатица), Мехмед Хандић (Сарајево), Мухамед Суџука (Фојница), Осман Фазлић (Тузла), Сафет Бранковић (Рогатица), Халид Варешлија (Фојница), Едхем Даицић (Рогатица).

У женски интернат примљене су следеће питомице:

Алмаса Софо, Диша Софо, Ђамила Хоџић, Хајрија Колаковић, Халима Вукотић, Сафија Бошковић, Незифа Халачевић, Азема Хумо, Драгица Лазаревић, Георгина Николић, Госпава Стојковић, Василија Хамовић и Драгиња Пешут.

Свим новопримљеним студентима упућен је позив да одмах пошаљу по три фотографије управи ,Београдског Гајрета'. На тим фотографијама треба да ставе своје потписе, па ће их друштво уписати. Уз фотографије треба означити што желе да студирају, уколико то у својим молбама нису тачно назначили. Нови студенти треба да путују у Београд онда када буду позвани од Друштва.

Примљене студенткиње биће такође уписане, а кад њихове школе отпочну са наставом и оне ће бити позване у Београд.

Председница ,Београдског Гајрета' Мара Трифковић, позвала је посредством председника Главног одбора *Гајрета* др Авда Хасанбеговића „*све ученице, чије су молбе за пријем у женски интернат ,Београдског Гајрета' повољно*

решене, да најдаље до 10. октобра отпутују у Београд и јаве се управи друштва. Једна група ових ученица отпутовала је из Сарајева 9. октобра''.³⁶

На адресу 'Београдског Гајрета' често су стизале молбе појединаца уз препоруку Главног одбора или месних одбора да им се обезбеди бесплатан смештај у *Гајретовом* студентском дому. Уз молбу се, поред навођења основних података о кандидатима, указује на њихов тежак материјални положај, као највећој препреци да наставе даље школовање. Посебно треба истаћи жељу муслиманских девојака да се и саме боре за своју еманципацију путем модерног школовања на вишим и високим школама и на тај начин ослободе традиционалног друштвено подређеног положаја и извуку на позорницу друштвених и културних збивања.

Тако је Управном одбору 'Београдског Гајрета' достављена молба Разије Махић из Љубушког, свршенице женске стручне школе у Сарајеву, која се обратила 17. јула 1928. године молбом Главном одбору *Гајрета* да је препоручи за пријем у *Гајретов* студентски дом у Београду. У молби наводи да је због *„недостатка средстава била присиљена паузирати годину дана, те зато моли Гајрет да јој додели бесплатно место у Дому како би могла довршити продужени течај Женске Стручне школе у Београду и осигурати себи егзистенцију"*. Напомиње да је *„једна од најактивнијих учесница у Гајретовим јавним приредбама"*. Уз молбу прилаже: сведоцбу о завршеној средњој стручној школи, сведочанство сиромаштва, родни лист и лекарско уверење.

Драгица Бесара из Лијевна је, такође 17. јула 1928. године, упутила молбу за пријем у *Гајретов* дом, у којој истиче: *„Жеља да помогнем својој отаџбини и родитељима водила ме је кроз све време мог досадашњег школовања, те и данас положивши Испит зрелости у сарајевској Женској гимназији обузета истим идеалима желела бих студирати филозофију.*

Моје жеље и наде могле би врло лако бити разбијене, јер сам кћи слабо ситуираних родитеља, који осим мене имају још четворо неопскрбљене деце. Отац ми је добровољац на Добруци, рањен у руку са последицама које му као кројачу много сметају.

³⁶ „Гајрет”, год. X, бр. 19, 1. октобар 1926, 301.

Осим тога, девојка сам и као таква полажући много на морал и друштвено васпитање присиљена сам обратити се насловној управи с молбом за конвикт, у којем би моје жеље и осећаји имали осигурану помоћ и заштиту.

У уверењу да ће насловна управа у границама могућности изаћи у сусрет мојој молби, обећајем да ћу увек остати захвална и достојна питомица Гајрета".³⁷

Месни одбор *Гајрета* из Тешња упутио је посредством Главног одбора молбу Рашида Терзића за бесплатно место у *Гајретовом* конвикту у Београду. У молби се наводи да је „*ово први абитуријент средњих школа уопште који је заузимањем ових Гајретових радника у Тешњу свршио средњу школу. Наша је нарочита жеља да се Главни одбор заузме да би управа Гајрета Осман Ђикић примила молитеља у свој интернат у Београду*".³⁸

Милица Пријовић из Сарајева, која је завршила четири разреда грађанске школе и стручну школу, упутила је 13. јула 1928. године молбу Главном одбору *Гајрета* да јој додели бесплатно место у конвикту у Београду, како би наставила школовање на вишој стручној школи, која траје само једну годину дана. У молби наводи да су јој „*родитељи врло сиромашни, без икаква иметка, те нису у стању пружити јој помоћ, да би могла довршити наведену школу*". Главни одбор *Гајрета* је проследио њену молбу уз препоруку да је „*девојчица веома честита а сиромашна, те се најтоплије препоручује*".

Главном одбору *Гајрета* у Сарајеву упутила је молбу и Лепосава Милошевић из Сарајева, да јој у Дому „Београдског Гајрета“ обезбеди бесплатно место како би могла наставити школовање на Филозофском факултету. У препоруци Главног одбора за Лепосаву се каже „*да су јој породичне прилике слабе, јер их у кући има деветоро деце, те ни у ком случају не би могла наставити студије, и зато се обратила молбом с уверењем да ће јој се изаћи у сусрет и да неће морати да прекида своје науке*".

Молбе исте садржине упутила су двојица абитуријената гимназије (абитуријенти – ученици који су завршили средњу школу. Напомена Н. Д.) из Лијевна, Нурија Фехимовић и Мухарем Борић, који моле за бесплатно место у Дому „Београдског Гајрета“. У молби наводе следеће: „*Понизно се усуђујем замолити горњи*

³⁷ Архив Босне и Херцеговине, 1756/28

³⁸ Архив Босне и Херцеговине, 1581/28.

наслов да ми благоволи поделити бесплатно место у своје дому, да бих могао наставити науке на Филозофском факултету у Београду. Иако сам сиромашног стања, ипак ми је успело да свршим средњу школу, али то треба да захвалим Културно-просветном друштву Гајрет, које ми је давало бесплатно место у своје конвикту и тако ми омогућило да свршим средњу школу. Молби прилажем:

- Сведочанство о вишем течајном испиту
- Сиромашни лист из којег се види да сам сиромашан и да не плаћам никаква пореза.

У нади да ће горњи наслов погледати на моје мизерно стање и да ће ми удовољити молби поделивши ми место у своје дому унапред се захваљујем обећавајући да ћу се горњем наслову одужити и морално и материјално".

Међутим, њиховим молбама није удовољено „пошто су сва места у интернату попуњена“, наводи се у одговору.

Бесплатно место у Дому „Београдског Гајрета“ затражили су 28. јула 1928. године Глухић Зејна и Омер, брат и сестра из Тузле. Зејна је завршила две године женске стручне школе у Тузли и жели да настави школовање у „којој бољој стручној школи у Београду“, наводи у молби. Њен брат Омер је завршио четири разреда гимназије и жели да настави школовање на неком факултету у Београду. Материјалне прилике њихове мајке не дозвољавају им наставак школовања о свом трошку, па су зато одлучили замолити *Гајрет* да им помогне у томе.

Вејсил М. Хаџибегећ из Сарајева, студент Правног факултета у Београду, затражио је преко Главног одбора *Гајрета* 28. јула 1928. године од „Београдског Гајрета“ да га прими „као бесплатног питомца у свој конвикт, јер је врло сиромашног стања, те би, иако има оверена три семестра, морао прекинути школовање на Правном факултету у Београду без те помоћи. Претпрошле и прошле године је такође молио, али је био одбијен, иако је приложио доказе о великом сиромаштву, те је обе године морао живети у Сарајеву, јер није био у стању живети о властитом трошку у Београду“.

Уз молбу је приложио:

- Уверење од Правног факултета да је редован студент у трећем семестру,
- Уверење о сиромаштву,

- Родни лист.

Препоруку за Хаџибегџића послао је његов брат Касим, повереник *Гајретов* у Сарајеву, који за свога брата истиче да тражи помоћ за њега зато „што је најсиромашнијег стања и што је наша породица много радила за Гајрет, посебно наш покојни брат Салих”.

Петар Андрић, надничар, упутио је молбу Главном одбору *Гајрета* у Сарајеву, у којој наводи: „пре шест година доселио сам из родног Краљева у Београд, у намери да би лакше могао наћи посла и себе са својом породицом исхранити, а поред тога и школовати свога сина Миодрага. Но, пошто сам потпуно сиротног стања, што се види из приложеног уверења, а поред тога сам остарео, изнемогао и контузован, а да би могао овог свог јединог сина извести на пут, част ми је умолити наслов да ми изволи примити на издржавање и школовање мога сина Миодрага, који се сада налази код мене у Београду.

Миодраг је стар 12 година, свршио је основну школу (први разред гимназије на течају) што се види из приложеног уверења. Апелујући на увиђавност и патриотски позив и рад тога Друштва – чија су се дела на просветно-културном пољу осетила и чула широм целе наше простране домовине, ја понизно молим славни наслов да ми ову молбу услиша и прими на школовање мог јединог сина, да не би остао као незаштићено сироче на улици.

У прошлом сам рату био рањен-контузован бранећи отаџбину, и сам сада остарео и изнемогао, приморан да се мучим и храним себе и своју породицу – имам жену, две кћери и сина Миодрага. У нади да ће ми наслов изаћи у сусрет мојој молби и својом добротом известити ме о резултату остајем понизан”.³⁹

На ову његову молбу одговорено је да се касно обратио за конвикт, па му се додељује месечно 100 динара стипендије.

Из Дервенте је, 23. јула 1928. године, молбу Главном одбору *Гајрета* упутио Мустафа Тирић надконтролор, којом моли бесплатну опскрбу за своју кећрку Разију, свршену ученицу четвртог разреда гимназије у Дервенти. Пошто нема у Дервенти петог разреда, била би присиљена да напусти даље школовање из материјалних разлога. У молби наводи да је „од тајника пододбора *Гајрета* у

³⁹ Архив Босне и Херцеговине, 1999/21.

Дервенти сазнао да Васва Алијагић из Босанске Дубочице тражи конвикт за полазак Гимназије у Сарајеву или другде".⁴⁰

Зато је дао предлог овдашњем пододбору да он код себе „прими Васву на потпуну опскрбнину и да са његовом кћерком Шахзијом, која похађа трећи разред гимназије иде у школу а да Разију прими Главни одбор бесплатно у конвикт у Београду, да може похађати тамошњу стручну школу".⁴¹ Гајретов пододбор у Дервенти је прихватио његов предлог и замолио Главни одбор да обезбеди бесплатну опскрбнину за Разију у Београду а Мустафа се обавезује да за то време обезбеди опскрбнину Васви Алијагић код себе. Са тим су упознате њена учитељица и мајка, које су таквом одлуком врло задовољне, наводи се у молби.

Андромаха Фрајденфелд - Талић из Великог Бечкерека послала је 26. марта 1928. године писмо секретару Главног одбора *Гајрета* у Сарајеву Хамиду Кукићу, у којем наводи да је „недавно променила место свога пребивалишта, тако што је из Тузле доселила у Велики Бечкерек, те да је ради болести морала отићи у пензију. Са том пензијом издржавам троје деце у конвиктима и једно код куће. Син Енвер похађа шести разред Гимназије, једна кћерка је четврти а друга трећи разред Гимназије. Њих две лепо напредују у науци".⁴²

У писму даље каже да јој се „јавио син Енвер и да је на другом тромесечју прошао са добрим успехом, те да му је неодољива жеља да иде у Војну Академију, а и њој би олакшао школовање трију девојчица. Зато моли секретара Кукића да се заузме са своје стране и помогне јој да упише сина на Војну Академију а кћерке Емину и Земиру да пошаље у Београдски конвикт, како би биле заједно са братом, јер су врло далеко од куће, те је њихов долазак и одлазак врло скуп, и по читаву годину не могу долазити".⁴³

Пошто није добила никакав одговор, она је своју молбу поновила 10. маја исте године. Након ове друге молбе добила је одговор Главног одбора у којем се каже да је већ „отпослат списак питомаца за Војну Академију, међу којима је и Енвер, те сваки дан очекујемо одговор из Београда. Што се тиче Ваших кћери, то се изволите у току ферија обратити молбом ,Београдском Гајрету Осман

⁴⁰ Архив Босне и Херцеговине, 1503/28.

⁴¹ Архив Босне и Херцеговине, 1503/28.

⁴² Архив Босне и Херцеговине, 554/28.

⁴³ Архив Босне и Херцеговине, 554/28.

Ђикић', а што се тиче препоруке од стране Главног одбора, то ћемо Ваше кћери са осталим препоручити за пријем у конвикт".⁴⁴

Молба је прослеђена 'Београдском Гајрету', али не налазимо информацију да ли је и прихваћена.

Исте године, 22. августа, упућена је молба преко Главног одбора за пријем у интернате следећих питомица и питомаца:

За пријем у женски интернат:

1. Вахида Црнкић из Приједора,
2. Емина Мухурдаревић из Бањалуке,
3. Зејна Глухић из Тузле,
4. Разија Тирић из Дервенте,
5. Разија Махић из Љубушког,
6. Лепосава Милошевић из Сарајева,
7. Драгица Бесара из Лијевна,
8. Милица Пријовић из Сарајева.

За пријем у мушки интернат:

1. Фазлија Фазлагић из Чапљине,
2. Рашид Терзић из Тешња,
3. Ахмед Ћеримовић из Сарајева,
4. Ибрахим Камберовић из Тузле,
5. Вејсил Хаџибегвић из Сарајева,
6. Смер Глухић из Тузле,
7. Мухарем Борић из Ливна,
8. Нурија Фехимовић из Ливна.

Због ограниченог смештајног простора у Дому, јер су сва расположива места већ попуњена, Управни одбор је обавестио Главни одбор у Сарајеву да нису у могућности примити поменуте студенте, осим Емине Мухурдаревић и Ахмеда Ћеримовића, те Фазлије Фазлагића, о чему ће се накнадно донети решење.

⁴⁴ Архив Босне и Херцеговине, 554/28.

Пододбор *Гајрета* из Чапљине обратио се 22. августа 1929. године молбом Главном одбору *Гајрета* да свршенику гимназије из овог града Агану Бостанџићу додели бесплатно место у Дому 'Београдског Гајрета'. У молби се каже: „*Као што је обичај сваке године тако и ове у краљевском интернату у Београду поделит ће се више бесплатних места оним студентима који су сиромашни а свршили су гимназију с одликом. Пошто је Аган Бостанџић из Чапљине свршио гимназију с одликом, а осим тога је сиромашног стања, јер плаћа непосредног пореза само 14 дин. и 50 пара, па пошто има све услове да се као краљев питомцац прими, то Вас молимо да са стране наслова буде упућена најтоплија препорука за Бостанџића, пошто је исти као и његов амица Смаил-ага Бостанџић добар Гајретов радник, те се надамо и потпуно смо уверени да ћете нашој молби у сусрет изаћи, те нам у овом предмету одговорити. Молимо да се одговори што пре на нашег тајника Хајровића*“.⁴⁵

Главни одбор *Гајрета* је 29. августа 1930. године упутио молбу 'Београдском Гајрету' да прими кћерку Ђорђа Мандрапе из Сарајева.

У молби се наводи да „*Ђорђе Мандрапа, трговац, познати национални борац и старина Сарајева има кћерку која би имала наступајуће школске године да заврши Вишу женску стручну школу у Београду. Има бројну породицу и неколико деце које школује, а и иначе није најбољег материјалног стања. Ову кћерку желео би да смести у Ваш женски интернат и то уз неку месечну наплату коју би он могао давати према својим материјалним приликама. Овом Главном одбору било би врло драго ако би се изашло у сусрет молби Мандрапе, који је Гајрету учинио многе услуге и који је истински пријатељ братства једнокрвне браће Срба православне и муслиманске вере. На основу тога, овим Вас учтиво молимо да кћерку Мандрапе изволите примити у Ваш интернат, чиме ћете и нас много задужити*“.⁴⁶

Исте године, Главни одбор је проследио молбе Мехмеда Дибека, апсолвента гимназије и Нусрета Шербића, апсолвента гимназије из Тузле, за пријем у интернат 'Београдског Гајрета', уз препоруку Месног одбора *Гајрета* у Тузли.

Управни одбор 'Београдског Гајрета' обавестио је 16. октобра 1930. године Главни одбор *Гајрета* да је „*ове школске године имао свега 18 празних места за*

⁴⁵ Архив Босне и Херцеговине, 2528/29.

⁴⁶ Архив Босне и Херцеговине, 3246/30.

нове питомце. Међутим, како је нових молитеља било око 50, то су примљени само абитуријенти, који су свршили средњу школу и положили испит зрелости са одличним или врло добрим успехом, а уз то су и сиромашног стања. Сви остали рефлектантни из Вашег места су одбијени”.⁴⁷

Главни одбор *Гајрета* је врло често тражио извештај од школа и факултета на којима су се школовали *Гајретови* стипендисти о њиховом успеху. Тако је 2. фебруара 1938. године тражен извештај од Геометарске државне средње техничке школе у Београду за следеће *Гајретове* питомце – стипендисте ове школе: Алагић Сеад, Бућа Адем, Драгнић Џемал, Фочић Нијаз, Исламбеговић Салих, Крајинић Шефик, Праљак Јован и Куртовић Слободан.

Врло брзо је уследио одговор ове школе са траженим извештајем:

1. „Алагић Сеад, нема слабих оцена, владања је примерног;
2. Куртовић Слободан, има три слабе оцене, шест неоцењених предмета, владања је примерног;
3. Бућ Адем, има три слабе, неоцењен из једног предмета, владање врло добро;
4. Драгнић Џемал, има две слабе, владања је примерног;
5. Фочић Нијаз, нема слабих оцена, владања је врло доброг;
6. Крајинић Шефик, нема слабих оцена, владања је примерног;
7. Исламбеговић Салих, нема недовољних оцена, али болује од туберкулозе и налази се на лечењу. Треба га помоћи;
8. Праљак Јован, има две слабе оцене, али по мишљењу разредног старешине заслужује помоћ, јер даје утисак да ће ову годину повољно завршити”.⁴⁸

Ученик поменуте Геометарске школе Бућ Адем, који према овом извештају школе има три слабе оцене, обратио се Главном одбору *Гајрета* молбом у којој наводи да „ради болести (а што се види из лекарског уверења које је доставио) није после божићних празника могао похађати наставу и поправити две слабе оцене које је пре имао”. Моли горњи наслов да му „ове околности узму у обзир а он обећава да ће се потрудити да поправи успех”.

У писму Главном одбору даје објашњење за слабу оцену коју има из предмета Грађевинска конструкција, наводећи да је то „омашка и да има из тог пред-

⁴⁷ Архив Босне и Херцеговине, 3851/30.

⁴⁸ Архив Босне и Херцеговине, 503/38.

мета позитивну оцену али разредни старешина није могао поправити оцену, јер је на допусту и не долази у школу".

Геометарска школа, чији је полазник био Бућ Адем, послала је Главном одбору списак предмета са оценама Бућа, који је школске 1937/38. године био трећи разред, наводећи *„да Бућ Адем, ученик треће године Геометарске Државне средње техничке школе и поред тога што има слабих оцена заслужује стипендију. Био је често болестан, те није могао редовно да похађа предавања и због тога је добио недовољне оцене. Надамо се да ће под бољим животним условима поправити слаб успех из првог полугођа".*

Писмом сличне садржине Главном одбору се обратио и Цемал Драгнић, који истиче да *„ради болести није могао доћи у школу на последњем писменом из алгебре, те му је професор математике завео слабу оцену. Пошто сам то дознао тражио сам да ме питају и добио сам позитивну оцену, те тако у прозивнику имам позитивну. Управа школе је узела оцене из дневника и оставила ми слабу".*

Геометарска школа је послала Главном одбору списак предмета са оценама Драгнића, који је школске 1937/38. године био трећи разред ове школе, наводећи *„да Драгнић Цемал, ученик трећег разреда Геометарске Државне средње техничке школе у Београду, заслужује стипендију из истих разлога из којих је је препоручена и Адему Бући".*

На основу списка предмета са оценама, које је ова школа издала поменутој двојници њених ученика сазнајемо који су предмети изучавани у њој: Српско-хрватски језик, Немачки језик, Геометрија, Алгебра, Нацртна геометрија, Грађевинске конструкције, Калиграфија, Геодезија, Наука о земљишту, Рачун и изравања, Геодетска рачунања, Трасирање путева, Израда планова, Уређење градова, Рад у радионици, Феријална пракса, Владање.

У школској 1932/33. години ‚Београдски Гајрет‘ је у свој Дом примио 100 питомаца и 45 питомица – студенткиња и ученица стручних школа.

Школске 1933/34. године у *Гајретовом* студентском дому примљено је 100 питомаца и 50 питомица.

Фотографија објављена у Гајретовом Календару за 1938. годину

2. Годишње скупштине Београдског Гајрета

Рад Главне скупштине ,Београдског Гајрета' био је регулисан Правилима овог Друштва, према којима је она могла бити редовна и ванредна. Редовну главну скупштину сазивао је Управни одбор сваке године у месецу јулу, која је, поред осталог, расправљала о извештају Управног одбора о годишњем раду Друштва, одређивала годишњи буџет, бирала Управни одбор, расправљала и решавала и оне тачке дневног реда које би установио Управни одбор.

Ванредну главну скупштину сазивала је Управа на захтев Управног одбора или у случају када је то писмено затражила трећина свих друштвених чланова. На њој се расправљало само оно ради чега је сазвана.

О раду Главне скупштине ,Београдског Гајрета' водио се записник, који је потписивао председник или његов заменик, секретар и два члана који би се на Скупштини за то изабрали.

Не поседујемо извештаје о одржаним скупштинама ,Београдског Гајрета' у неколико првих година његова рада, све до 23. фебруара 1930. године, када је на Редовној годишњој скупштини ,Београдског Гајрета' поднет извештај о раду у

коме је истакнут велики значај овог Друштва у школовању муслиманске младежи и њиховом националном буђењу.

У извештају се каже: *„Ово је већ седма година како наше друштво системски и стручно врши свој постављени задатак и увелико долази до жељених резултата. Наше је друштво постало у време кад се осетила велика потреба да се прискочи у помоћ омладини национално најзаосталијег али расно најсачуванијег дела нашег народа – омладини наше браће муслиманске вере, кад је ова била у немогућности да се школује, а с обзиром на њено материјално стање кад није била никако у могућности да се школује на вишим школама, а преко школе је био једини пут њиховог националног буђења. Наше је друштво настало дакле у право време и узело себи у задатак да омогући омладини наших муслимана да дође на универзитет и више стручне школе, да се ту просвети у свом стручном позиву, те да по свршеном школовању наоружана знањем по повратку у свој завичај буде будиоц и пропагатор наше националне мисли и културе међу широким муслиманским слојевима’’.⁴⁹*

Управу Друштва, коју је прошла Скупштина конституисала на седници одржаној 9. фебруара 1929. године, чинили су:

- Ђурађ Јосифовић, председник
- Др Мехмед Хоџић, први потпредседник
- Дара Митровић, други потпредседник
- Мухамед Ћемаловић, секретар
- Абдулах Хацић, помоћник секретара
- Абдуселам Џумхур, благајник
- Лазар Милићевић, помоћник благајника.

На истој седници конституисан је и Надзорни одбор а за председника је изабран Захарије Поповић.

У прошлој години Управни одбор је одржао 31 редовну седницу и решио 357 предмета. И ова Управа посвећивала је главну бригу *Гајретовим* интернатима у којима је било у школској години 1928/29. и то: у мушком интернату 68 студената, а у женском 28 студенткиња. Број студената по струкама био је следећи: студената права 22, филозофије 17, медицине 12, шумарства 10, техничара

⁴⁹ Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 476, јединица описа бр. 751.

6, ђака сликарске школе 1, ученица учитељске школе 5, ученица више занатске школе 22 и једна ученица гимназије.

У току прошле године дипломирало је 10 студената и 7 студенткиња, и то: Халид Коњхоџић, Сабрија Карамехмедовић, Сулејман Љутовић, Ибро Бркић и Исмет Поповац, студенти медицине; Мустафа Крајишник, Вељко Вуковић и Темал Ризванбеговић, студенти шумарства; Кемал Хаџиомерспахић и Алекса Бумбић, студенти филозофије; Фериди Пашалић, ученица учитељске школе; Хајрија Колаковић, Алмаса Софо, Василија Хамовић, Тамила Хоџић, Зехра Кемура и Драгица Лазаревић, ученице више занатске школе. Остали студенти и студенткиње полагали су на време скоро све прописане испите, а међу њима је био знатан број одличних, тако да су њихови професори и наставници говорили о њима као о својим најбољим и највреднијим студентима односно ученицима.

У овој школској години Друштво је примило у мушки интернат 70 студената и то, 55 који су били ослобођени плаћања за своје издржавање, и 15 који су месечно плаћали од 200 до 400 динара. У женски интернат примљено је 27 студенткиња (25 бесплатно и 2 које су плаћале по 200 динара месечно). Њих 25 били су досадашњи студенти, а 20 је новоуписаних. Од 27 студенткиња, које су биле станари у Дому, новоуписаних је било 10.

„Како су наши питомци и питомице у већини посве сиромашног стања, то је Управа била присиљена да неколицини од њих набави из друштвених средстава одело, ципеле, уџбенике и друге школске потребе. У исто време, својим потпуно сиромашним питомцима и питомицама омогућила је одлазак кућама преко ферија давши им путни трошак, а за болесног питомца без родитеља, Салима Абдагића, била је присиљена да, скоро преко целе године, плаћа његово издржавање у санаторијуму у Сурдулици, док јој на крају године није успело да му Министарство Социјалне Политике и Народног Здравља одобри бесплатно лечење у истом санаторијуму. Здравље осталих питомаца и питомица у току прошле године било је задовољавајуће јер није било никаквог озбиљнијег поболевања.

Поред издржавања питомаца и питомица у својим интернатима Управа је у овој школској години дала помоћ и петнаесторици ђака последњег годишта Средње техничке школе у Београду. Ови ђаци су имали у прошлој години сти-

пендију од Дирекције Катастра, али им је у овој години отказана. Како последње годиште Средње техничке школе постоји само у Београду, то Управа да не би ови ђаци у најоскуднијем моменту морали напустити школовање прискочила им је у помоћ. Помоћ коју ови ученици добивају појединачно креће се од 90 до 390 динара месечно.

Поред ових брига и дужности у интернатима Управа је одржавала најужи контакт са свима нашим националним установама и друштвима и узимала учешћа у њиховим свечаностима, манифестацијама, радостима и жалостима.

Поред овога да би се наши питомци и питомице стално бавили проблемима, за које их спремамо, основали смо међу њима секције рада и то: секцију социјалну, културно просветну и економско-привредну.

(...)У секцијама је жив рад и Управа се нада да ће имати од њих велике користи.

Како наш муслимански као и други делови нашег народа, држи много до своје вере и преко ње и кроз њу гледа на цео свет око себе Управа настоји да веру и верске свечаности наших муслимана прикаже својим питоцима и питомицама као јак и згодан моменат за рад у народу. У ову сврху Управа је уобичајила приређивање бајрамских свечаности у својим интернатима, а исто тако слање питомаца и питомица у џамију у разним приликама нарочито приликом свечаности дана Уједнићења и рођендана Њ. В. Краља и Краљице и Њ. В. Престоноследника Петра. У овом погледу управа је увела и једну новину, т.ј. да учествују у џамији и питомице што у Босни није никада био обичај.

Ова и оваква наша активност већ показује позитивне резултате. Како сте већ горе чули ми смо до сада успели да бацимо у народ свршених својих питомаца и питомица 45. Ови наши питомци и питомице васпитавани и упућени на горе означени начин и здравог таласа међу нашим муслиманима, талас младежи здраве, крепке и пуне љубави за свој народ. Та се љубав види по разним вестима, које свакодневно читате о разним забавама, концертима, курсевима, предавањима, оснивањима певачких хорова, читаоница, књижница и томе сличних установа које воде наши бивши питомци и питомице, а све то раде по узору Београда и доводе све у везу с њим и његовом културном стремљењу.

Ове појаве најбољи су знак да је ова наша установа на правом и здравом путу, да наш труд није узалуд него да је здраво семе бачено на плодно тло, које је већ почело доносити плодове, а у изгледу су и они највећи.

Да је наше друштво и ова управа могла да ради и сврши ове послове у она тешка времена кад је велика новчана криза, захвални смо много нашем милом и узвишеном владару Њ. В. Краљу Александру I који наше друштво стално морално помаже а материјално обилато у више махова. Управа се сматра обавезном да и овом приликом изрази најдубљу захвалност своје високом Добротвору и зажели Му дуг и срећан живот за добро Отаџбине. Међу другим пријатељима и пријатељски наклоњеним установама нашем друштву сматра за особиту дужност да спомене поједина Министарства и то: Министарство Иностраних Дела, Министарство Трговине и бив. Министарство Вера. Иза ових долазе скупштине: Београдска, Рашка и Бачка; те новчани заводи: Народна Банка, Удружена Југословенска Банка, Техничка Банка, и Кланичко Друштво и.т.д''⁵⁰

У поменутом извештају, који смо фрагментарно навели, лако се уочава широк спектар активности Друштва са студентима који су се школовали у Београду:

- стипендирање студената;
- смештај у домовима под веома повољним условима;
- помоћ најсиромашнијима;
- старање о здрављу студената;
- организовање рада секција и њихова сарадња са сличним секцијама у Београду;
- формирање „европског стила“ међу студентима који ће, кад се врате у своје средине, „пресађивати“ у муслимански народ;
- повезивање са „националним установама“ и друштвима и учешће у њиховим свечаностима и манифестацијама;
- организовање бајрамских свечаности у интернатима, те одлазак у цамију у разним приликама (чак и девојака, што у Босни није никада био случај).

⁵⁰ Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 476, јединица описа бр. 751.

На крају се истиче да се у условима „новчане кризе“ мало шта могло урадити да није било помоћи Њ. В. Краља, установа, појединих министарстава и многих пријатеља ‚Београдског Гајрета‘.

‚Београдски Гајрет‘ одржао је 28. јануара 1933. године у Друштвеном дому своју редовну годишњу скупштину. Ове године Друштво је навршило десет година свога рада, што је за културно-просветно стање југословенских муслимана представљало једну значајну ствар, истиче се у извештају са Скупштине. Основан 1923. године великим напорима искрених родољуба и пријатеља омладине, помогнут у своме месту и од ширих народних кругова, он је употпунио празнину, која се јако осећала међу муслиманском студентском омладином и дао могућност младим муслиманским интелектуалкама да продуже своје студије. Око сто тридесет до сад школованих студената, врло оспособљених у својим струкама и у сваком погледу васпитаних за савремени живот у свом народу, где имају да надокнаде све оно што су раније генерације пропустиле да учине, или нису могле да учине, показују високу мисију рада ‚Београдског Гајрета‘ у његовој скорој прошлости.

Скупштину је отворио председник Ђурађ Јосифовић, који је поздравио присутне, нагласио губитак Абдуселама Џумхура, члана Управног одбора и предложио да се упути депеша Њ. В. Краљу следеће садржине: *„Сакупљени на редовној годишњој скупштини чланови и пријатељи Друштва ‚Београдског Гајрета Осман Ђикић‘ усрдно се сећају свога највећег добротвора, Њ. В. Краља Александра I и моле у најдубљој оданости и верности да прими искрене жеље за дуг живот и срећну владавину, кличући да живи наш витешки Краљ и Узвишени Краљевски дом“*. – Присутни су поздравили депешу са устајањем и „Живео!“

Пре преласка на дневни ред, Јосифовић је предложио за секретара Скупштине др Мехмеда Беговића, а за овераче записника Мустафу Кулиновића и Ахмеда Кемуру, што је Скупштина и усвојила. Из извештаја секретара Управног одбора Мухамеда Ћемаловића за 1931/32. и 1932/33. школску годину сазнајемо да је Управа у школској 1931/32. години главну пажњу посветила подизању Дома, који је довршен крајем 1931. године. У новосаграђени Дом примљено је у овој години: 127 ученика (50 бесплатно), а у 1932/33. години 150 ученика (48 бесплатно):

Školska godina	pravo	filoz.	šumarstvo i agronomiju	medicinu	tehniku	učiteljsku školu	slikarsku školu	višu stručnu školu	srednju tehničku školu	Diplomiralo	
										pitomaca	pitomica
1931/32	33	27	22	5	5	6	1	28	-	10	7
1932/33	43	25	23	10	9	4	-	26	1	10	11
Ukupno od 1923- 1933 svršilo je	28	29	8	15	4	9	2	32	-	127	

Иначе, друштвени рад студената током ових двеју година био је за сваку похвалу. Студенти су учествовали у свим акцијама на Универзитету. Приликом уобичајених светосавских награда за израду расписаних темата у 1931/32. години награђена су три, а у 1932/33. четири студента.

„Друштвени живот у Дому огледа се, између осталог, најбоље у раду Удружења студената питомаца „Београдског Гајрета Осман Ђикић”. Циљ Удружења је: рад на стручном и општем образовању, који се постиже путем разних предавања с дискусијом или без ње, приређивањем забава и екскурзија ради упознавања отаџбине, новчаном помоћи чланова, итд. Рад је подељен на поједине одсеке, од којих су дебатни у 1931/32. а лирични одсек у 1932/33. показали највише успеха. Удружење располаже с доста уређеном књижношћом у коју је у 1932/33. набављено 500 нових дела и 50 уџбеника, поред бројних листова, часописа и ревија. Настојањем појединих управа Удружења, а да би се друштвеним питомцима омогућио додир с јавним радницима, одржавана су, током прошлих двеју година, предавања из разних научних и друштвених области. Предавачи су били: др Владимир Ћоровић, др В. Поповић, др Фехим Бајрактаревић, др М. Недељковић, др Ц. Уџварлић, др Драгослав Јовановић, др Мехмед Беговић, Хасан Ребац, В. Чубриловић, К. Крајшумовић, инж. Ш. Бубић и Ахмед Кемура”⁵¹

Поред Удружења, у Дому је у 1932. години основан „Задружни клуб” за међусобно потпомагање, рад и штедњу, а у циљу васпитања за задружни живот.

⁵¹ „Гајрет”, год. XXI, бр. 23, фебруар 1933, 80.

Напоследку у извештају се каже да је председник Народне скупштине одредио 30.000 динара као десетомесечну помоћ студентима у школској 1933/34. години са свотом од 10.000 динара. Одлуку о помоћи донео је и председник Сената.

После прочитаног извештаја, вршилац дужности благајника Мухамед Темаловић поднео је извештај о прегледу прихода и расхода за 1932. и 1933. годину.

На крају седнице Скупштине Друштва извршен је избор чланова Управног и Надзорног одбора. Председник Јосифовић је замолио да Скупштина предложи кандидациону листу. Међутим, Скупштина је била мишљења да Јосифовић треба да сам кандидује чланове Управног и Надзорног одбора. Јосифовић предлаже следећу листу:

Управни одбор:

- Ђурађ Јосифовић,	- Мирко Поповић,
- Др Јован Хаџи-Васиљевић,	- Живојин Лазић,
- Др Воја Кујунџић,	- Др Владимир Ћоровић,
- Хасан Ребац,	- Др Драгослав Јовановић,
- Стана Николић,	- Даринка Панић,
- Дара Митровић,	- Дара Цветковић,
- Катарина Пекић,	- Др Мехмед Хоџић,
- Др Божидар Зечевић,	- Ранко Деспич,
- Лазар Миличевић,	- Григорије Божовић,
- Мухамед Темаловић,	- Жика Радосављевић,
- Др Мехмед Беговић,	- Омер Хасанагић,
	- Азиз Султановић.

Надзорни одбор:

- Зарија Поповић,
- Јеврем Томић,
- Сава Николић,
- Душан Поповић,
- Абдулах Хаџић.

Скупштина је једногласно усвојила поднету листу.

Članovi Odbora Gajreta »Osman Đikić« u Beogradu

Фотографија објављена у Споменици двадесетпетогодишњице Гајрета 1903-1928, коју је издао Главни одбор Гајрета у Сарајеву

Нажалост, нисмо пронашли податке о раду ‚Београдског Гајрета‘ све до 1940. године, када је 28. јануара поднет исцрпан извештај о њеном раду за 1939. годину. Вишегодишњи председник Ђурађ Јосифовић поздравио је присутне чланове и госте пригодним говором, па је затим прочитао поздравни телеграм упућен Њ. В. Краљу Петру II, који су присутни поздравили бурним аплаузом.

Пре преласка на дневни ред, председавајући Јосифовић истакао је да је Управни одбор у прошлој години изгубио једног свог вредног члана, потпредседника ‚Београдског Гајрета‘, у личности бившег ректора Београдског универзитета др Драгослава Јовановића. Из захвалности према пок. др Јовановићу, који је сваком приликом показивао особиту наклоност и нарочито разумевање према ‚Београдском Гајрету‘ и његовим питомцима, присутни су му одали пошту са два минута ћутања.

Извештај о раду Управног одбора за прошлу годину поднео је секретар Друштва, др Мехмед Беговић, ванредни професор Београдског универзитета.

Из поднетог извештаја види се да ‚Београдски Гајрет из године у годину показује све већи успех. Доследан својем основном задатку - помагање школовања

муслимана на Универзитету и високим школама у Београду - успео је да повећа број студената, нарочито студенткиња, исламске вере на Београдском Универзитету. Резултати његовога рада огледају се у његовим бившим питомцима који данас заузимају различите положаје у нашем друштву и сарађују на културном, просветном и економском подизању муслиманског елемента.

У прошлој години „Београдски Гајрет“ издржавао је у своме дому 150 питомаца и питомица, док данас издржава 125 питомаца и 35 питомица, из свих крајева наше земље, а највише из Босне и Херцеговине. Извештајем се такође напомиње да „Београдски Гајрет“ прима за своје питомце првенствено студенте муслимане, али се не искључују ни студенти других вероисповести, уколико располаже слободним местом у дому. То потврђује изнета чињеница да је у прошлој години у дому било 136 студената исламске, 12 православне и 2 католичке вере. На опште задовољство истакнуто је да међу свима влада дух пуне другарске солидарности и верске толеранције.

Питомци ове установе, мада редовно учествују у раду разних студентских удружења у којима стичу општу спрему и наобразбу, успешно напредују у својим наукама и благовремено завршавају студије. Прошле школске године дипломирала су 24 питомаца и 4 питомице⁵².

Уместо одсутног благајника инжењера Омера Хасанагића, извештај о финансијском пословању прочитао је Мухамед Темаловић, управник Дома и члан Управног одбора. Из извештаја се види да је, с обзиром на опште поскупљење живота, рационалним располагањем материјалних средстава прошла година завршена углавном према буџетским предвиђањима.

После поднесеног извештаја Културно-социјалне секције при „Београдском Гајрету“, инжењер Салко Агановић поднео је извештај Надзорног одбора.

За несебичан и плодносан рад Скупштина је одала нарочито признање Управи, једногласно примила поднете извештаје, дала разрешницу и поново, акламацијом, изабрала нову Управу:

⁵² „Гајрет“, год. XXI, бр. 3, март 1940, 55.

- Ђурађ Јосифовић, генерал у пензији, председник;

чланови:

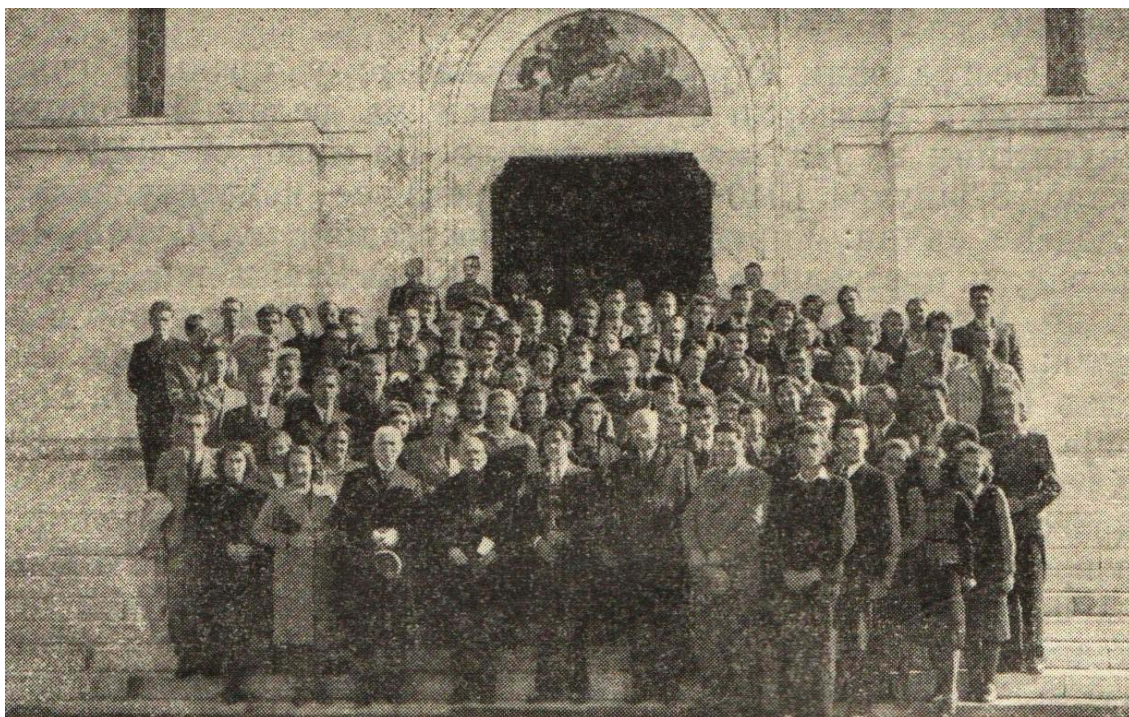
- Др Јован Хацивасиљевић,	- Живојин Лазић,
- Др Војислав Кујунџић,	- Стана Николић,
- Дара Цветковић,	- Лазар Милићевић,
- Мухамед Ћемаловић,	- Божидар Зечевић,
- Др Мехмед Беговић,	- Григорије Божовић,
- Сава Николић,	- Светозар Томић,
- Азиз Султановић,	- Омер Хасанагић, инжењер,
- Др Танасије Марковић,	- Милан Миодраговић,
- Др Алија Карахасановић и	- Ђурађ Бошковић.

У Надзорни одбор ушли су:

- Др Реља Поповић,
- Вељко Милошевић,
- Абдулах Хаџић и
- Салко Агановић, инжењер.

Последње информације о раду „Београдског Гајрета“ до којих смо дошли односе се на редовну годишњу скупштину, која је одржана 26. јануара 1941. године, под председавањем Ђурађа Јосифовића, генерала у пензији, и на којој су поднети извештаји о раду Управног и Надзорног одбора и Културно-социјалне секције о раду за 1940. годину. Према овом извештају, у поменутој години „Београдски Гајрет“ је издржавао 155 питомаца, који су студирали право 32, техничку 31, медицину 30, филозофију 22, агрономију и шумарство 19, ветерину 13, фармацију 3, Ликовну академију 1. Међу њима су били и студенти Више економске комерцијалне школе 2 и по један студент Више педагошке и Више женске стручне школе. Питомца и питомица је било из свих крајева, а највише из Босне и Херцеговине. Из Дринске бановине их је било 48, Бановине Хрватске 34, Врбаске 32, Зетске 28, Вардарске 11 и из Дунавске бановине 2 питомца. Од овог броја, њих 48 је становало бесплатно, а остали су плаћали за своје издржавање према своме имовном стању од 200 до 600 динара месечно.

У извештају се констатује да питомци и питомице ‚Београдског Гајрета‘ успешно напредују у својим наукама, те да на време полажу испите. У току прошле школске године дипломирало је 16 питомаца и питомица, и то на Правном факултету: Згодић Незир, Зилцић Алмаса, Никшић Резак, Ножић Ахмед, Сердаревић Мидхат, Чавкушић Ибрахим и Феризовић Рашид; на Филозофском факултету: Карахасановић Мунира, Крпо Хусреф, Париповић Мухарем, Шабанац Мехмед и Шамић Бахрија; на Медицинском: Вукотић Хасан и Твртковић Реуф; Агрономији: Гушић Бедрудин и Тупара Абдурахман; Техничком: Вољевица Хилмија и на Вишој педагошкој школи: Муфтић Есма. Осим ових, у 1939. години докторирао је Алија Силајдић, питомац ‚Београдског Гајрета‘, на Правном факултету у Београду са одличним успехом. Силајдић је уједно први муслиман који је докторирао на Правном факултету Београдског универзитета.

*Чланови Управног одбора Београдског Гајрета и Културно-социјалне секције на
Редовној годишњој скупштини, одржаној 26. јануара 1941. године*

Бивши питомци ‚Београдског Гајрета‘ након завршених студија нису заборављали ово Друштво које им је омогућило школовање, већ су и даље одржавали везе са Управом и питомцима. Многи од њих су се уписивали за чланове утеме-

љаче или редовне чланове и добровољним прилозима помагали приредбе својих млађих другова. Тако је на пример једно писмо, којим се Управа ,Београдског Гајрета' обратила бившим питомцима, молбом да се упишу за чланове Друштва, наишло на велико разумевање и добар одзив. Као чланови утемељачи са улогом од 500 динара уписали су се Ахмед Мулахалиловић, Есад Питић, Адем Бутуревић, Ризо Хаџиомерспахић, Ахмед Селмановић, Смаил Селмановић, Махмут Барјактаревевић, Мидхат Шамић, Енвер Крпо и Вејсил Каровић. Поред тога, у току прошле године, за члана добротвора уписао се Милан Недић, бивши министар војске и морнарице, а за чланове утемељаче Ђурђе Бошковић, Светозар Томић, Хамид Чавдар и Мухарем Јелача. Малић Пеливан, добротвор ,Београдског Гајрета', сваке године о муслиманским великим празницима за све питомце Дома даровао је колаче.

,Београдским Гајретом' током 1940. године руководио је Управни одбор, изабран на Редовној годишњој скупштини 28. јануара 1940. године:

- Ђурађ Јосифовић, председник,
- Др Јован Хаџивасиљевић, потпредседник,
- Др Мехмед Беговић, секретар,
- Азиз Султановић, благајник.

Чланови управе:

- Стана Николић,	- Дара Цветковић,
- Др Војислав Кујунџић,	- Живојин Лазић,
- Муамед Ђемаловић,	- Божидар Зечевић,
- Омер Хасанагић,	- Сава Николић,
- Танасије Марковић,	- Милан Миодраговић,
- Ђурђе Бошковић и	- Др Алија Карахасановић.

Надзорни одбор:

- Др Реља З. Поповић, председник,
- Абдулах Хаџић, секретар,
- Вељко Милошевић, члан,
- Салко Агановић, члан.

У току прошле године Управни одбор је одржао 21 седницу и решио 460 предмета. Његове главне активности биле су усмерене у вези са збрињавањем и помагањем питомаца. Измењене економске прилике наметнуле су Управи нове задатке. Услед сталног раста цена животних намирница, требало је најпре решити питање издржавања дотадашњих питомаца. Поред тога, ове године се пријавио изузетно велики број врло сиромашних ученика, који су завршили средње школе и поднели молбе за пријем у *Гајретов* Дом. Зато је Управа била приморана да обезбеди нове – додатне изворе прихода, како би могла повољно решити што већи број молби питомаца и питомица за пријем у Дом. Посебно захваљујући разумевању свога дугогодишњег бившег члана Управног и Надзорног одбора Јеврема Томића, председника Градског поглаварства, донекле је решено питање средстава за издржавање већег броја питомаца. Тако је, на пример, ове године примљено тридесетак студената више него претходних година. Повећан број питомаца изискивао је и набавку новог инвентара, па је ове године у ту сврху утрошена сума од 82.415 динара.

Још пре две године Управни одбор је настојао да попуни упражњено место заменика управника Дома. У том циљу затражено је од Министарства просвете да се бивши *Гајретов* питомац, професор Мидхат Шамић, премести из Приједора у Београд и додели на рад у *Гајретов* дом. Почетком 1940. године Шамић је премештен у IV мушку гимназију у Београду и преузео своју дужност у Дому.

„Београдски Гајрет” је и ове године одржавао везе са разним установама у Београду и унутрашњости и узимао учешћа у њиховим свечаностима и манифестацијама. Приликом доласка у Београд певачког друштва *Босна* из Тузле, „Београдски Гајрет” је примио на преноћиште женске чланове *Босне*, а свим члановима поменутог Друштва приредио је закуску у свом Дому.

Као што је било уобичајено, управа „Београдског Гајрета” је и ове године организовала посету питомаца Опленцу, где су се поклонили сенима свога највећег добротвора Краља Александра I Ујединитеља. Под вођством председника, потпредседника и чланова Управног одбора Томића и Темаловића, Опленцац је посетила група од 90 питомаца и питомица. Управа Двора је за учеснике приредила ручак у Задужбинском хотелу а председник Управног одбора, у пратњи једног питомца и питомице, изразио је захваланост на овој пажњи.

На Скупштини је, у име одсутног благајника Азиза Султановића, извештај поднео Мухамед Темаловић. Друштво је по први пут ове године, истиче се у овом извештају, завршило годину са дефицитом од 49.263.50 динара. Овај дефицит се појавио услед поскупљења животних потрештина, као и због пријема већег броја питомаца у школској 1940/41. години.

Партије	П Р И Х О Д И	Предлог за	Остварено	Разлика +
		1941 год.	1940 год.	више-мање
		Динара	Динара	Динара
1	Помоћи и добровољни прилози	610.000	515.000	+95.000
2	Уплате питомаца за издржавање	350.000	315.644.50	+34.355.50
3	Чланарина	5.000	9.970	- 4.970
4	Камате на уложени новац	5.000	6.370	- 1.370
5	Непредвиђени приходи	5.000	3.895	+ 1.105
6	Ванредни приходи	5.000	7.666	- 2.666
Свега:		980.000	858.545.50	+ 121.454.50

Партије	Р А С Х О Д И	Предлог за	Утврђено у	Разлика
		1941 год.	1940 год.	+ више - мање
		Динара	Динара	Динара
1	Исхрана	550.000	433.000	+ 116.910
2	Отплата ануитета	127.100	127.050	+ 50
3	Огрев	90.000	100.177.45	- 10.177.45
4	Осветљење	22.000	21.524.80	+ 475.20
5	Вода	25.000	25.273.10	- 273.90
6	Плате особљу	58.000	49.150.50	+ 8.849.50
7	Хонорар хоровођи	3.600	2.000	+ 1.600
8	Хонорар лекару	4.800	4.800	
9	Лечење и лекови	3.000	2.489.50	+ 510.50
10	Одржавање чистоће	10.000	8.075	+ 1.925
11	Канцелариски трошкови, телефонска и радио претплата	6.500	4.956.60	+ 1.543.40
12	Допринос Окр. уреду за осигурање	11.000	8.894	+ 2.106
14	Одржавање зграде	20.000	18.237	+ 1.763
15	Набавка инвентара	18.000	82.415	- 64.415
16	Набавка књига и часописа	5.000	1.393	+ 3.607
	Помоћи сиромашним питомцима	5.000	4.327	+ 673
17	Екскурзије	5.000	3.624	+ 1.376
18	Непредвиђени расходи	6.000	6.005.25	- 5.25
19	Ванредни расходи	5.000	4.226.80	+ 773.20
20	Сталном друштвеном фонду	5.000		
Свега Динара:		980.000	907.709	+ 72.291

*Извештај о приходима и расходима Београдског Гајрета за 1940.
и предлог буџета за 1941. годину*

3. Јавна предавања и остале културно-уметничке активности

Поред рада на помагању појединаца и стварања интелигенције, кроз школовање великог броја муслиманске омладине на високим, стручним и средњим школама, Друштво је успешно деловало на сузбијању неписмености, организовањем аналфabetских течајева и домаћичких школа, сузбијању алкохолизма. *Гајрет* је имао активности и на народном просвећивању, одржавајући и попу-

ларна предавања. Теме предавања су се односиле на сва актуелна питања од животног интереса муслимана, у циљу њиховог материјалног и културног напретка и националног просвећивања. Тражило се да предавања буду популарна, из најважнијих грана живота: вере, хигијене, просвете, одгоја деце, пољопривреде, задругарства, трговине, занатства, историје муслиманског народа и слично. Предавањима се прилазило озбиљно, владао је ред, пажљиво су слушана, вођене белешке и записник, а на крају се дискутовало о предавању. Било је предвиђено да *„сва предавања која задовољавају својом обрадом буду штампана у форми књижица, па се и на тај начин заводи Гајретова библиотека”*.⁵³

Гајретова предавања углавном су одржавана у току Рамазана, у дане Бајрама и другим сличним приликама, а места одржавања су биле џамије, мектеби, просторије *Гајрета* и сл. После предавања присутни су давали прилоге у намирницама, новцу, одевним предметима и сл.

Главни одбор *Гајрета* из Сарајева је 5. децембра 1930. године послао писмо управи *Београдског Гајрета*, у којем се каже: *„У низу акција, које је ово друштво предузело и ставило себи у програм у циљу свестраног придизања и савременог оспособљавања муслиманског дела нашег народа, а схватајући велику важност живе речи у свакој културној акцији, закључио је Главни одбор, на последњој својој седници, да обрађује и растура у народ, путем своје проширене организације, популарна предавања, која ће народ моћи схватити и њима се користити. На основу тога је закључено да се обратимо свој нашој напредној интелигенцији, свим нашим јавним радницима и стручњацима, који одобравају програм и правац Гајретова рада и уважавају досадашње његове резултате да нам обраде предавања из следећих грана живота:*

- Одгој	- Општа просвета
- Верска просвета	- Вера
- Хигијена	- Пољопривреда
- Трговина	- Занатство
- Воћарство	- Задругарство
- Историја нашег народа	- Познавање отаџбине.

⁵³ „Гајрет”, бр. 3, 1931, 35.

При обрађивању постављених тема потребно је да се сваки аутор осврне на досадашње прилике и потребе у појединој грани нашег живота и рада, те да изнесе путеве и начине за уклањање недостатака и за савременији рад.

Свако обрађено предавање, након његове оцене по нарочитом одбору и усвајања по Главном одбору, штампане се у форми књижнице, у друштвеном издању и у већем броју примерака. Жеља је Главног одбора да сва предавања буду обрађена и умножена до идућег Рамазана, како би се распоред одржања предавања могао систематски средити и како би се та предавања могла за време рамазанских вечери читати и растурати.

Обим предавања треба да обухвати око пола сата читања.

Саопштавајући Вам предњу одлуку Главног одбора, част нам је извести Вас да би нас особито радовало ако би у изради поменутих предавања по могућности узела учешћа и наша академска омладина, нарочито питомци Вашег братског друштва. Поред тога нас би врло радовало ако би Ваши питомци сарађивали у листу Гајрет. Да би дали подстрека омладини за ту сарадњу ми смо спремни сваки њихов рад, који се слаже с правцем Гајретових настојања да хоноришемо.

*Молећи вас да ову нашу жељу саопштите студентима, вашим питомцима, изволите примити наше братске поздраве’’.*⁵⁴

На позив студената ‚Београдског Гајрета’, Шефкија Бубић, професор, за време Рамазана одржао је предавање *Стање трговине и заната међу муслиманима у Босни и Херцеговини*. Предавање је било веома посећено од студената и осталих *Гајретових* радника. Након предавања дискутовало се о актуелним привредно-социјалним проблемима у Босни и Херцеговини.

„Предавач је исцрпно изнео садашње стање заната и трговине у Босни и Херцеговини, приказао удео нас муслимана у тим радностима, а нарочито се задржао на смерницама којима сада броде код нас те привредне гране, те подвукао питања која треба да се ускоро од стране меродавних реше у сврху напретка тих привредних грана. Занатлије и трговци да се у пословно-друштвеном погледу не подвајају од браће других вера, него да с њима сарађују у свима привредним установама, као трговачким и занатским удружењима и коморама.

⁵⁴ Архив Босне и Херцеговине, 4318/30.

Са научног гледишта од омладине се тражи да посвети већу пажњу изучавању наше привредне прошлости, нарочито што се тиче развика наших заната, у коме су правцу код нас до сада највише допринели Хамдија Крешевљаковић и Осман Соколовић. Предавач је изнео и могућност учествовања земљорадника у продаји и набавци својих производа путем задруга.⁵⁵

У извештају о раду „Београдског Гајрета“ за 1940. годину, поднетом на Редовној годишњој скупштини одржаној 26. јануара 1941. године, наводи се да су на позив Удружења студената у *Гајретовом* дому одржана следећа предавања: *О савременом воћарству* Младен Јосифовић, професор Универзитета, *Развика санџачког села* Сретен Вукосављевић, хонорарни наставник Универзитета, *Федерализам* др Јован Ђорђевић и предавање *О положају жене* Добрила Карапанџић, суплент.

„Београдски Гајрет“ организовао је 19. новембра 1933. године у Уметничком павиљону Цвијете Зузорић у Београду, прву колективну сликарску изложбу свога бившег питомца Сабахудина М. Хоџића.

О овој изложби објављен је текст у листу *Гајрет*, који је потписао Едип Хасанагић, студент права, родом из Прибоја, који је такође био питамац „Београдског Гајрета“.

„Изложбу је, у присуству великог броја посетилаца, отворио Р. Младеновић, књижевник, који је, истичући успехе и амбиције младог уметника, настојао да у свој говор унесе и нешто особено из елемената босанско-херцеговачког муслиманског народа, да би и тиме нагласио да је то изложба једног уметника муслимана. Од угледнијих београдских муслимана изложби су присуствовали само Мустафа Мулалић, Мухамед Ђемаловић, О. Хасановић и Хаџић. Сабахудин Хоџић је први сликар муслиман с нашег југа, врло је млад и вредан уметник. Док су Куленовић и Мујезиновић остали још мало запажени, дотле је наш уметник, поред О. Мујацића, који је већ излагао своје радове у Загребу, показујући се често на многим заједничким изложбама, успео напослетку да самостално иступи са целом једном збирком својих радова: тридесет уљаних слика у којима се показује уметник пејсажиста, сликар мртве природе и актова и исто толико цртежа, представљају дело напорног и успешног делања и значе много како за

⁵⁵ „Гајрет“, год. XVI, бр. 2, 1. фебруар 1935, 32.

уметника тако и за оне, ради којих је изложба приређивана. Поготову у данашњем времену када се уметност подцењује и не схвата. Из свих радова Хоџића бије један изразити лирски моменат са пуно маште.

Уметност Хоџића је у пуном јеку сазрела и право стварање, пуна реализација од њега се тек очекује. Зато му треба омогућити одлазак у иностранство, како он тежи, да би на самом извору развио у потпуности свој таленат. А то зависи од оних који су у могућности да га у томе помогну”.⁵⁶

Сабахудин Хоџић је рођен у Цариграду 1909. године. Његов отац Мидхат, родом из Бихора, касније је доселио у нашу земљу. Сабахудин је завршио четири разреда гимназије у Скопљу, а затим као питомац 'Београдског Гајрета' наставио своје школовање у Београду, где је 1931. године завршио уметничку школу. Године 1938. студирао је и излагао у Паризу. У области ликовне уметности између два рата, био је врло запажен. Бавио се сликарством и радио у *Правди*. Био је оснивач и уредник *Ошмишаног Јежа* у Београду, а у домену карикатуре спадао је међу врхунске карикатуристичке оног времена.

Важно је подсетити на још неке значајне и веома запажене муслиманске сликаре и уметнике у том периоду, које је 'Београдски Гајрет' помагао током њихових студија, а то су Исмет Мујезиновић, рођен 1907. године у Тузли, Хакија Ш. Куленовић, рођен 1905. године у Босанском Петровцу и Енвер Крупић, наставник цртања из Ужица.

4. Сарадња Београдског универзитета са друштвом Београдски Гајрет

4.1. Питомци Београдског Гајрета, студенти Београдског универзитета, добитници разних признања и награда

Сваке године Београдски универзитет је делио својим студентима награде за најбоље израђене научне радове (темате). Те награде давале су се из фондова и поклона разних установа и добротвора – добрих људи, да би се на тај начин дало

⁵⁶ „Гајрет”, год. XIV, бр. 21, 1. децембар 1933, 336.

подстрека академској омладини за њено научно усавршавање и што боље спремање за будући позив и рад у народу.

Питомци ‚Београдског Гајрета’ редовно су учествовали својим научним радовима на конкурс Београдског универзитета и врло често били међу награђенима, као што је то било 1924. године, када је Универзитетски сенат наградио следеће питомце:

- Хајрудин Смајилагић, студент права, из Агиног села, среза Бањалучког. Добио је награду од 1.000 динара из Фонда поч. Марка Стојановића, за рад *Став Живојина Перића у тумачењу права*. Осим тога, овај студент је добитник награде од 1.000 динара из задужбине Луке Ћеловића – Требинца, јер је с одличним успехом положио испит из Међународног јавног права.

- Сулејман М. Шехагић, студент филозофије, награђен је са 1.250 динара из фонда поч. Роксанде, супруге Милана Драгојловића, инжењера из Београда, за рад *Новопазарски санџак и његово становништво у прошлости*.

- Хајрудин Ребац, студент филозофије из Мостара, добитник је награде од 500 динара из фонда Персиде Андрић и Стане Шљивић, за рад *Лавоазизијево дело на биоенергетици*.

Питомци ‚Београдског Гајрета’ редовно су добијали и Светосавске награде. Тако су на Светосавској прослави 1930. године универзитетску награду добила тројица питомаца ‚Београдског Гајрета’ за своје темате, и то: Мустафа Камарић и Вејсил Хаџибегвић, студенти права, и Сафет Бурина, студент филозофије.

Мустафа Камарић из Грачанице, студент права, такође је добио прву награду „Савеза набављачких задруга државних чиновника" у Београду за најбољу обраду једног од најактуелнијих тадашњих привредних проблема. Награђени рад носи наслов *Произвођачке и прерађивачке задруге у нашој земљи*. За поменути рад Мустафе Камарића се каже „да је и по својој величини и по саставу, као и по исцрпности надмашио све остале поднешене темате ове врсте. Најбољи доказ од колике је вредности овај рад Мустафе Камарића је тај, што је Савез набављачких задруга државних чиновника одлучио да га штампа као посебну књигу. То ће уједно бити прва књига у нашој задружној литератури која ће као специјална студија исцрпно третирати питање произвођачких и прерађивачких задруга у Југославији. Драго нам је да можемо истакнути да Мустафу

Камарића познајемо и као врло вредног просветног и социјалног радника-омладинца. Он је оснивач и већ три године председник Народне библиотеке у Грачаници, која је позната као једна од најактивнијих просветних институција у том месту. Затим, у Београду је председник Социјалне секције студентског Дома „Београдског Гајрета“, као и потпредседник Удружења студената из Босне и Херцеговине на Универзитету у Београду”.⁵⁷

Награду из Фонда поч. Луке Ћеловића – Требињца добио је питомац Сафет Бурина за рад *Хамза Хумо*. У овом раду Бурина је обрадио „овог нашег признатог књижевника као песника, приповедача и романијера”. Иначе, Бурина је објављивао своје песме и приповетке у *Гајрету*, био сарадник првих ревија и *Гајретов* питомац у време гимназијског школовања.

Награду из фонда поч. Николе Крстића добио је питомац Вејсил Хаџибегић као најбољи студент права сиромашног социјалног порекла.

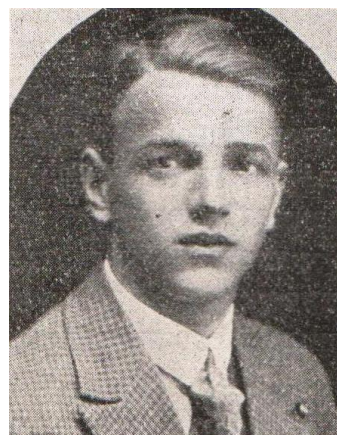
„*Гајрет* весели успех ових наших омладинаца и у том успеху види и свој успех и гаранцију за успех у свом будућем раду, у способности својих будућих пио-нира”,⁵⁸ каже се у тексту објављеном у листу *Гајрет*.

Мустафа Камарић

Сафет Бурина

Вејсил Хаџибегић

Награђени Гајретови питомци

Подстицање и награђивање студената наставило се и наредних година. Тако на пример, Главни одбор *Гајрета*, на Скупштини одржаној 1931. године,

⁵⁷ „*Гајрет*”, XI годиште, 1930, 53, 54.

⁵⁸ „*Гајрет*”, XI годиште, 1930, 54.

донео је одлуку о подстицању студената Београдског универзитета на научни рад. Одређена је висина награде од 5.000 динара за најбоље обрађену тему, које су додељиване приликом Светосавске прославе. Главни одбор *Гајрета* изабрао је теме за обраду и доставио их ректору Београдског универзитета. Предложене су следеће теме:

1. *Улога муслиманског дела нашег народа у борбама и напорима за ослобођење нашег народа;*
2. *Значај севдалинских песама;*
3. *Уметни занати у Босни;*
4. *Богумилство и исламизација племства у Босни и*
5. *Улога Вакуфа у верском и световном просвећивању наших муслимана.*

Од ових пет расписаних тема награђен је само рад Абдуселама Балагије *Улога Вакуфа у верском и световном просвећивању наших муслимана*, са 10.000 динара, док се за друге теме није јавио ниједан кандидат. Овај рад је као засебна књига штампан 1933. године.

На Светосавској прослави Београдског универзитета 27. јануара 1932. године награђени су следећи *Гајретови* питомци – студенти Београдског универзитета:

1. Мустафа Камарић, студент права из Грачанице, добитник је највеће награде од 3000 динара, која је додељена на овогодишњој прослави Савиндана на Универзитету у Београду. Примио је и награду фабрике шећера у В. Бечкереку а за темат *Друштво са ограниченом одговорношћу, de lege lata i de lege e enda.*
2. Хајрудин Бујукалић, студент шумарства из Козлука. Награђен је са 1500 динара од стране Савеза набављачких задруга државних службеника, за темат *Пољопривредне произвођачке задруге у Југославији.*
3. Фехим Балић, студент филозофије из Ливна, примио је награду од 1.000 динара, коју му је доделила фабрика шећера у В. Бечкереку, за темат *Сточарство на Троглаву.*

*Хајрудин Бујукалић,
питомац Београдског Гајрета*

Универзитетски сенат је и 1933. године, поводом прославе Савиндана, доделио четири награде студентима муслиманима – питомцима „Београдског Гајрета”, и то:

1. Абдуселам Балагија, студент права, награђен је са 1.000 динара из средстава Главног одбора *Гајрета* за рад Улога Вакуфа у верском и световном просвећивању муслимана.

2. Осман А. Пеља, студент филозофије, награђен са 1.000 динар из Фонда покојног Марка Стојановића за рад Обичаји муслимана у Стоцу.

3. Фехим Балић, студент филозофије, награђен са 700 динара из Фонда Милице, поч. Жике Богдановића, за рад Новији погледи на еволуцију површинских карских облика.

4. Енвер Поздеровић, студент филозофије, награђен са 700 динара из Фонда Милице, поч. Жике Богдановића, за рад Гносеолошки значај Кантових математичких антиномија.

Абдуселаму Балагији, додељена је друга награда за исту тему у износу од 500 динара из средстава које је поклонила Генерална банка за трговину и индустрију из Београда.

Питомци Београдског Гајрета и награђени студенти

Енвер Поздеровић

Абдуселам Балагија

Фехим Балић

Осман Пеља

4.2. Захвалност питомаца Београдском Гајрету

Од великог броја питомаца и питомица ‚Београдског Гајрета’, који су посредством овог Друштва завршили своје школовање у Београду, многи су након тога изражавали захвалност *Гајрету* на томе. Једна таква захвалница, бившег питомца ‚Београдског Гајрета’ Бекира Омерсофтића, који је дипломирао на Правном факултету Београдског универзитета, објављена је у листу *Гајрет* 1931. године.

У поменутој захвали, Бекир Омерсофтић је изнео своје импресије за време четворогодишњег студирања на Правном факултету о трошку ‚Београдског Гајрета‘.

„Чланови и одборници поменутог друштва сваком приликом и згодом показивали су нама – питомцима – нарочиту пажњу бринући се да не оскудевамо бар у ономе, што нам је најпотребније и тако смо успели на време завршити своје школовање, док су се многе наше колеге, немајући удобности и потпоре, које су нама указиване, морали сами бринути за свакидашњи хлеб и друге најпрече потребе и због тога спречавани су да на време и уредно окончају започети посао.

(...)Најлепше ћемо се одужити Гајрету и његовим раденицима који су се око њега окупили, што ћемо сви где нам се прилика укаже и кад год могли радити за његов успех.

Овим путем најтоплије се захваљујем управи и члановима Београдског Гајрета, желећи да и убудуће оба Гајрета споразумно раде и да буду два тела а једна душа”.

Бивши Гајретов питомец Мустафа Мехић, преко председника подбора Гајрета у Вишеграду Х. Хаџихалиловића, шеријатског судије, захвалио је Гајрету следећим речима:

„Штовани господине!

Од 1. овог месеца ступио сам у Д. Сабор. Жел. Школу у Београду. У моменту, када престајем бити Гајретов питомец, осећам свету дужност да се са свег срца захвалим нешем дичном Гајрету, који ми омогући да ступим ногом на сигурно тло, да пођем стазом која води сигурној будућности. Сад, кад сам још ученик, могу само речима да изразим велику захвалност моме Добročинитељу Гајрету. Али у будућем моме звању, ако Бог да, настојаћу да му се достојно одужим. Помагаћу га, ступићу под његову победоносну заставу и ширићу његове племените идеје.

Поред тога, поштовани ефендија, захваљујем се Вама, који сте о мени водили бригу и сваки пут према мени били љубазни. Живели!

Сећаћу Вас се, ма где био, са изразима захвалности.

Уз махсус селам: Мустафа Мемич”⁵⁹.

⁵⁹ „Гајрет”, год. XIII, бр. 1, 1929, 294.

Захвалу ‚Београдском Гајрету‘ упутио је и Енвер Крупић, суплент Гимназије у Ужицу, следеће садржине: *„По завршетку свога школовања и пошто сам добио место ових дана у Гимназији у Ужицу, осећам се дужним, сећајући се свих добротина која ми је Гајрет учинио за време мога средњошколског школовања, да упутим Гајрету од срца изразе моје највеће захвалности. Подсетићу на ток мога школовања. По свршетку средње техничке школе, дипломирао сам на Уметничкој школи у Београду. После Београда провео сам годину дана на Државној високој школи за лепе уметности у Паризу. Излагао сам са успехом као члан Удружења Југословенских ликовних уметника у Хагу и Београду”*.

Абдулах О. Танковић из Сарајева упутио је 14. јула 1930. године захвалу Гајрету, у којој каже: *„Ових дана сам дипломирао на филозофском факултету у Београду. Сретан сам што могу, овом приликом, да се захвалим у првом реду ‚Београдском Гајрету Осман Бикић’ на свим богатима, које сам као његов питомац уживао пуне четири године, те ми је на тај начин било омогућено да успешно и на време завршим своје студије. Поред тога благодарим и Сарајевском Гајрету, који ме је неколико пута материјално помогао за време школовања”*.⁶⁰

Занимљива је и захвалност једног студента из Горажда коју је упутио ‚Београдском Гајрету‘, у којој каже: *„Као син овог заосталог краја и као студент, муслиман, питомац ‚Београдског Гајрета’, срећан сам што могу констатовати, да се баш у нашем малом Горажду схвата права важност Београда за наш целокупни живот и желео бих да се и остала места угледају на наше Горажде, које – како се чини – почиње (као негда за време горажданске српске штампарије, која је била међу првим штампаријама у нашој држави) да развија јаку активност у погледу подизања нашег доста непросвећеног народа”*.⁶¹

Захвалност ‚Београдском Гајрету‘ и општини града Београда упутили су пријатељи и радници Гајрета из Подриња са студентима питомцима ‚Београдског Гајрета‘ из Горажда. *„Свесни великог труда и заузимања београдских грађана и београдских установа за нашу универзитетску и школску омладину, која се школује у Београду, са нашег великог Гајретова и националног збора шаљемо изразе искрене захвалности и поштовања ‚Београдском Гајрету‘ и Београд-*

⁶⁰ „Гајрет”, XI годиште 1930, 408.

⁶¹ „Гајрет”, год. XII, бр. 17, 1. септембар 1931, 421.

ској општини, као оличењу београдских грађана и београдских установа. На великом Гајретовом збору сећамо се услуга које чините нашој универзитетској омладини у Београду и захваљујемо Вам”.

Бивши питомац ,Београдског Гајрета’ Дервиш Чукле, учитељ из Бјелимића код Коњица, захваљује се 5. јануара 1932. године путем листа *Гајрет*, следећим речима: „Добивши намештење хитам да се том приликом дубоко захвалим Гајрету на издржавању кроз цело време мога школовања. Настојаћу да се покажем достојним учињеног ми добротинства”.

У листу *Гајрет* из 1932. године објављена је захвала десет *Гајретових* питомаца, свршеника средње техничке геометарске школе. У њиховој захвали *Гајрету* се каже:

„Потписани ученици Геометарског одсека средње техничке школе, питоци дома ћака – Гајретови стипендисти, при завршетку свога школовања осећају се дужним да изјаве искрену захвалност своје дичном Гајрету на очинској дугогодишњој моралној и материјалној помоћи. Завршивши школу, коју без Гајретове помоћи не би могли завршити, или би је завршили по цену надчовечанских напора па можда и по цену свога здравља, ми се полазећи у живот ево заветујемо да ћемо свугде и на сваком месту ширити Гајретову спасоносну идеју – идеју помагања слабих и нејаких, идеју просвећивања широких муслиманских народних маса, идеју остваривања Југословенских идеја за добро свога Краља, Отаџбине и Народа.

У то име кличемо:

ЖИВЕО Њ. В. КРАЉ АЛЕКСАНДАР!

ЖИВЕО ПОКРОВИТЕЉ НАШЕГ ГАЈРЕТА Њ. В. ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК ПЕТАР!

ЖИВЕО НАШ ДИЧНИ ГАЈРЕТ!

Београд, 1. јули 1932”⁶².

⁶² „Гајрет”, год. XIII, бр. 16, 1. септембар 1932, 275.

Ову захвалницу *Гајрету* потписали су следећи његови питомци: Абдулах Ахметовић, Мехмед Босовић, Дервиш Диздаревић, Фехим Зајмовић, Хамдија Алимановић, Халис Нурикић, Рифат Смајић, Омер Соколовић, Авдо Хумо и Мустафа Хавала.

5. Нова Правила Друштва

Као што је напред речено, прва правила ‚Београдског Гајрета‘ донета су 5. септембра 1923. године, дакле приликом његовог оснивања. Ова Правила била су на снази све до 1934. године, када је на Редовној годишњој скупштини Друштва, одржаној 28. јануара поменуте године, донета одлука о доношењу нових Правила. Друштво је Министарству унутрашњих послова, Одељењу за државну заштиту, и Министарству просвете Краљевине Југославије, послало пет примерака нових Правила Друштва с молбом да се усвоје. Поменута Министарства су прихватила нова Правила ‚Београдског Гајрета‘ и 22. марта 1934. године послали преко управе града Београда два примерка одобрених Правила.

За разлику од Правила из 1923. године, која су имала 45 чланова, ова нова су имала знатно мање, укупно 23 члана. Нова Правила су уважавала једну новину коју нису предвиђала дотадашња Правила. Наиме, предвиђено је да Друштво може оснивати културно-социјалне секције. На основу овог прописа, формирана је Културно-социјална секција ‚Београдског Гајрета‘. Она је радила по посебном правилнику, о чему ће бити подношени извештаји скупштини.

Последњи, 23. члан ових Правила додало је Министарство просвете, којим обавезује Друштво да сваке године, после одржавања Редовне годишње скупштине, поднесе Министарству просвете (Општем одељењу) извештај о свом раду за минулу годину и један примерак годишњег рачуна.

5.1. Активности Београдског Гајрета

након доношења нових Правила

У Марсеју, 9. октобра 1934. године, за време званичне посете Француској, заједничком акцијом усташа и македонских сепаратиста (ВМРО), убијен је Краљ Ујединитељ Александар Карађорђевић.

Краљ је ожаљен у свим деловима Југославије. Његовом смрћу друштво *Гајрет*, а посебно 'Београдски Гајрет', изгубили су свог највећег заштитника, добротвора и пријатеља.

Уочи дана сахране Краља Александра, представници Главног одбора *Гајрета* из Сарајева, заједно са члановима 'Београдског Гајрета', отишли су у краљевски Двор да положи венац *Гајрета* на његов одар. „Венац су носиле две *Гајретове* питомце одевене у народној ношњи. Венац је био од зимзелена са палмовим лишћем и позлаћеним цветовима”.⁶³ На тракама је био натпис: „*Гајрет* – српско-муслиманско културно и просветно друштво – своје Највећем заштитнику и Добротвору, Краљу Александру Првом Ујединитељу”. Венац је положило и изасланство 'Београдског Гајрета'. Тај венац донела су два студента, питомци 'Београдског Гајрета', у националној ношњи.

За све делегације *Гајрета* из целе земље, на дан сахране Краља Александра, одређено је зборно место у Дому 'Београдског Гајрета'. Одатле су кренуле до Старешинства исламске заједнице, где им је било одређено место у време спровода и преношења посмртних остатака Краља на железничку станицу.

Поводом Краљеве смрти управни одбор 'Београдског Гајрета' одржао је и комеморативну седницу, са које је упутио изјаве саучешћа у којима се каже: „*Ми* дугујемо највећу захвалност и заветујемо се, да ћемо Његове тековине и Његов завет бранити и чувати. Нека је вечита слава и хвала Витешком Краљу Александру Првом Ујединитељу”.

Након комеморативне седнице, Друштво је одржало Редовну годишњу Скупштину на којој су сумирани једногодишњи резултати у раду 'Београдског Гајрета'.

Друштвом је управљао Управни одбор изабран на прошлогодишњој скупштини:

⁶³ „*Гајрет*”, год. XV бр. 13, 1. децембар 1934, 178.

- Ђурађ Јосифовић, председник
- Мирко Поповић и др Драгослав Јовановић, потпредседници
- Мухамед Темаловић, секретар
- Омер Хасанагић, благајник.

Одборници су били: др Јован Хаџи-Васиљевић, др Воја Кујунџић, Живојин Лазић, Хасан Ребац, др Владимир Ђоровић, др Мехмед Хоџић, Стана Николић, Даринка Панић, Дара Цветковић, Дара Митровић, Тинка Јанковић, Зорка Миловановић, Катарина Пекић, др Мехмед Беговић и Азиз Султановић, а чланови Надзорног одбора Зарија Поповић, председник, Абдулах Хаџић, секретар, те чланови Душан Поповић, Сава Николић и Јеврем Томић.

У периоду између две Скупштине Друштво је изгубило два вредна члана, Даринку Панић и Зарију Поповића. У знак захвалности за њихов рад, Друштво је донело одлуку да Даринку Панић упише за члана утемељивача а Зарију Поповића, као једног од оснивача Друштва, за добротвора, уз предлог да га Скупштина изабере за почасног члана друштва ‚Београдског Гајрета‘.

У школској 1933/34. години Друштво је обезбедило средства за становање у студентском дому за 150 студената (њих 40 било је ослобођено плаћања за своје издржавање, а остали су плаћали од 200 до 500 динара месечно, у зависности од имовног стања).

Занимљив је податак који факултети су били популарни међу студентима: права 48, филозофија 24, шумарство и агрономија 18, техничке науке 12, медицина 10, ученица више стручне школе 29, ученица учитељске школе 4 и по један ученик средње техничке, сликарске и музичке школе.

Са задовољством је констатовано да је ове школске године диплому о завршеним студијама добило 16 младића и 26 девојака, и то:

- Правни факултет: Махмут Филиповић, Исмет Терзимехић, Хусеин Маглајлија, Ибрахим Камберовић, Гојко Богдановић, Шефик Сефић и Мустафа Пузић.

- Филозофски факултет: Мехмед Селимовић, Шефкија Раљевић, Фахрудин Башчелија, Халид Имамовић, Осман Пеља и Митхат Бегић.

- Медицински факултет: Фазлија Фазлагвић.

- Шумарски факултет: Хајрудин Хаџихасановић.

- Учитељска школа: Шемса Филиповић.

- Виша женска стручна школа: Бахрија Бахтијаревић, Зумрета Берберовић, Емира Дедић, Мирјана Бесаровић, Невенка Пеиновић, Анка Албулов, Халида Ибрахимбеговић, Милена Гојковић, Хашмета Милавић, Ковиљка Јовић, Десанка Коцкар, Ђула Мицић, Емина Талић, Цветанка Поповић, Мирјана Радић, Олга Ракић, Даринка Симоновић, Васва Сточанин, Шемса Џиновић, Сафета Шамић, Лепосава Аничич, Незира Вољевица, Јелена Милошевић, Даница Милић, и Разија Захировић.

Из поменутог извештаја о раду „Београдског Гајрета“ сазнајемо и следеће појединости о активностима *Гајретовог* студентског дома: *„Како је познато, питомци су у Дому основали пре неколико година своје удружење којем је циљ стручно усавршавање. Удружење је у току године одржало неколико предавања са дискусијом о важнијим актуелним питањима. Предавачи су били сами питомци. Удружење је и ове године у месецу фебруару приредило своју годишњу забаву у просторијама Француског клуба, од које је чист приход износио 13.400 динара. Из својих средстава Удружење је набавило уџбеника за суму од 5.876 динара и белетристичких књига у вредности од 3.660 динара и тако је повећало своју библиотеку за 170 нових књига. Сем тога Удружење је помогло своје сиромашне чланове са сумом од 1.700 динара.*

На конкурс пријема питомаца и питомица у школској години 1934/35, јавило се 190 мушких и 19 женских кандидата. Због овако малог броја женских кандидата, од којих у осталом један део није испуњавао све постављене услове за пријем, Управни одбор је био стављен стицајем самих околности у алтернативу или да задржи женско одељење интерната без обзира на број кандидата, или да примљене питомице смести у друге погодне интернате. Ово питање одбор је претресао на своје две седнице и коначно дошао до уверења, да би било нецелисходно да овако мали број питомица заузму просторије Дома, одређене за педесет лица, а да одбије педесет мушких кандидата, који су у свему испуњавали услове за пријем у Дом. Имајућу и виду ове чињенице, Управни одбор је донео закључак на својој седници од 19. августа 1934. године да се примљене питомице, њих десет на броју сместе у погодне женске интернате и да плаћа за њих издржавање, а да целе просторије употреби за смештај питомаца.

Према овом закључку одбора смештено је у Дом студенткиња Београдског Универзитета пет питомица студенткиња за чије се издржавање плаћало 2.650 динара месечно. Услед незгодних просторија и исхране, одбор је на молбу самих питомица решио да их од 1. децембра ове године смести у приватне станове, а да се хране у Друштвеном дому.

Три питомице, од којих једна похађа Учитељску стручну школу, а две Средњу техничку школу, смештене су у интернат Београдског женског друштва, а за њихово издржавање плаћа се 1.800 динара месечно. Две питомице које уче у кројачком салону смештене су у интернат друштва Чиновничко женско сироче, а за њихово се издржавање плаћа 850 динара месечно. Поред ових питомица Друштво је примило ове школске године 150 питомаца студената Универзитета, који су смештени у Дом. Од овог броја њих 45 примљено је бесплатно, а остали плаћају за издржавање 200-600 динара месечно према имовном стању.

Здравље питомаца у прошлој школској години и у овој било је задовољавајуће. Лекарску дужност вршио је домски лекар др. Љубомир Воргић.

Због овог увећаног броја питомаца, осетила се потреба да поред управника треба да постоји у Дому још једно лице, које ће вршити надзор над студентима. Управни одбор на седници својој од 8. септембра 1934. године донео је закључак да се умоли члан Управног одбора др. Мехмед Беговић, универзитетски доцент, да се прими ове дужности. Др. Беговић се радо одазвао нашој жељи на чему му се управни одбор и овом приликом најтоплије захваљује.

У току ове године извршени су ови радови на Друштвеној згради: уведен је громобран и подигнута ограда према Велебушкој улици. Зграда се налази у потпуно добром стању и на њој у току године није било никаквих већих оправки. Домски инвентар комплетиран је у границама одобрених кредита.

Друштво је као и до сада одржавало пријатељске везе са свима сродним установама и узимало учешћа у свим хуманим и националним манифестацијама.

Поводом прославе педесетогодишњице Савеза Српских земљорадничких задруга, Друштво је на молбу Савеза дало коначиште у своме Дому за 50 делегата из иностранства. Исто тако, приликом сахране Блаженопочившег Краља, Друштво је примило на коначиште многе изасланике из унутрашњости.

Председништво Народне Скупштине и ове године као и прошле, одобрило је Друштву помоћ од 3.000 динара месечно, с тим, да се ова помоћ подели међу најсиромашније друштвене питомце. Управни одбор и овом приликом изјављује своју најтоплију благодарност Председништву Народне Скупштине”⁶⁴

Сачет
Прихода и расхода Друштва Београдског Гајрета, Велики Збир за 1934 год.

Приходи:			Расходи:		
Партије:	Предвиђено:	Остварено:	Партије:	Предвиђено:	Изгубито:
1. Приходи од билборда и издржавања	300000-	311.312-	1. Изхрана питомцама	300000-	293.663 ¹²
2. Помоћи и добровољни приноси	440.000-	391.000-	2. Вештача лечења	129.200-	129.497 ⁵⁹
3. Улагарина	6.000-	1.580-	3. Купов	60.000-	40.158 ⁵⁰
4. Камате од учесничког фонда	10.000-	4.661-	4. Осветљење	17.000-	16.016 ⁵⁰
5. Помоћи Народне Скупштине и њених чланова		18.000-	5. Вода	15.000-	22.646 ⁷⁰
6. Превидљиви приходи		5.826-	6. Јахта осведоуж	50.000-	41.510 ¹¹
			7. Комарар лекару	4.800-	4.400 ¹¹
			8. Консуларно осведоуж	4.800-	2.400 ¹¹
			9. Лекарни	2.500-	2.253 ¹⁶
			10. Купов рибња и одржавање кисте	5.000-	3.911 ¹⁵
			11. Канцеларски трошкови	2.000-	3.131 ³²
			12. Уреду за осигурање радника	4.000-	4.757 ⁷⁵
			13. Куповина књига за библиотеку	2.500-	434 ¹¹
			14. Газне обрачке	6.600-	2.558 ¹¹
			15. Куповина инвентара	30.000-	19.223 ¹¹
			16. Куповина књига и списака из библиотеке	29.000-	22.079 ⁴⁹
			17. Превидљиви трошкови	5.000-	12.598 ³²
			18. Инсталација грејног система	15.000-	11.500 ¹¹
			19. Помоћ питомцама од Народне Скупштине		18.000 ¹¹
			20. Празничка свечаност - Велики Збир		34.363 ¹¹
			21. Спиритичке пијавине		12.615 ¹¹
			22. Стални друштвени фонд	7.5600	73.047 ³²
	756.000-	732.379 ⁵⁰		756.000	721.757 ⁵²
		732.379 ⁵⁰		Вишак	107.13 ⁶³
					732.379 ⁵⁰

Буџет прихода и расхода Београдског Гајрета за 1934. годину

Нема много података о активностима „Београдског Гајрета” у наредне две године, све до почетка 1937, када је 31. јануара одржана XII Редовна годишња скупштина „Београдског Гајрета”, на којој је поднет извештај о раду за 1936. годину. Топло поздрављен од присутних чланова и питомца и питомица Дома, Скупштину је отворио председник Ђурађ Јосифовић, генерал у пензији, који је, после избора тројице оверача записника и краћег уводног говора, прочитао депешу упућену Њ. В. Краљу, што је пропраћено устајањем и узвицима: „Живео!”

⁶⁴ Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 311, јединица описа бр. 526.

Секретар Друштва Мехмед Беговић, прочитао је извештај Управног одбора а благајник Омер Хасанагић поднео је извештај о благајничком пословању за протеклу буџетску годину. Секретар Културно-социјалне секције ‚Београдског Гајрета‘, Ахмед Кемура, известио је Скупштину о раду те секције. На крају је Абдулах Хацић поднео извештај испред Надзорног одбора, у којем се констатује *„да је сав рад Друштва потпуно исправно вођен”*.⁶⁵

У извештају се даље наводи *„да је Друштво ‚Београдски Гајрет‘, основано пре 13 година постигло за ово кратко време свога постојања завидне резултате. Оно је подигло свој дом, набавило потребни намештај и омогућило школовање великом броју на универзитету и вишим стручним школама. До данас је ‚Београдски Гајрет‘ школовао 189 питомаца и питомица који успешно делују у својој средини и заузимају важне положаје као лекари, судије, управни чиновници, инжењери, професори и наставници у стручним школама итд”*.⁶⁶

У претходној години ‚Београдским Гајретом‘ је управљао одбор у саставу:

- Ђурађ Јосифовић, генерал у пензији, председник
- Др Јован Хаџи Васиљевић, потпредседник
- Др Мехмед Беговић, секретар
- Омер Хасанагић, благајник, и одборници:
 - Живојин Лазић,
 - Др Воја Кујунџић,
 - Др Драгослав Јовановић,
 - Хасан Ребац,
 - Стана Николић,
 - Дара Цветковић,
 - Др Мехмед Хоџић,
 - Глигорије Божовић,
 - Лазар Миличевић,
 - Божидар Зечевић,
 - Сава Николић,

⁶⁵ ‚Гајрет‘, год. XVII, бр. 4, април 1937, 73.

⁶⁶ ‚Гајрет‘, год. XVII, бр. 4, април 1937, 73.

- Мухамед Ћемаловић и
- Азиз Султановић;

Надзорни одбор:

- Др Реља Поповић, председник
- Абдулах Хацић, секретар

одборници:

- Душан Поповић и
- Вељко Милошевић;

Извршни одбор: председник, потпредседник, секретар, благајник Управног одбора и делегирани одборници Мухамед Ћемаловић и Азиз Султановић.

У извештају Управног одбора „Београдског Гајрета“ се наводи да је „*током прошле године „Београдски Гајрет“ одржао 23 седнице и решио 387 предмета. Најглавнији његов рад и старање кретало се око збрињавања питомаца и питомица. Он је у току 1935/36. школске године издржавао 145 питомаца и 12 питомица. Од тог броја било је бесплатних 56, а остали су плаћали своје издржавање од 200 до 500 динара месечно. Питомаца-ица било је готово из свих наших крајева. Тако их је било из срезова: сарајевског 20; мостарског 18; травничког 7; бањалучког, коњичког и фочанског по 5, плеваљског, столачког и љубушког по 4; маглајског, јајачког, тузланског, билећског, гламочког, рогатичког, бјело-пољског, подгоричког, ђаковичког, босанско-петровачког, жепачког, градачачког, дервентског, босанско-градишког, тешањског, беранског, данилов-градског, жеглиговског и новског по 2; а из срезова сребреничког, љубског, требињског, бијељинског, босанско-крупског, србобранског, мркоњић-градског, сјеничког, приједорског, чајничког, боко-каторског, височког, љубићског, кратовског, милешевског, скопског, босанско-дубичког, ливањског и орашког по 1.*

Питомци и питомице похађали су све факултете: правни 80; филозофски 30; пољопривредно-шумарски 23; медицински 10; технички 10; средњу техничку школу 2; сликарску и вишу женску стручну школу по 1.

У школској години 1936/37. примљено је 120 питомаца и 20 питомица.

Наши питомци и питомице напредују успешно у својим наукама. Може се рећи да они са малим изузетком дају на време и полажу доста добро своје прописане испите. У току прошле године дипломирало је укупно 16 питомаца и то:

- на правном факултету: Енвер Мурсел, Авдо Крпо, Фадил Имамовић, Реџо Бучан, Мустафа Југо, Шефкија Капић, Асим Соколовић, Омер Топузовић, Абдулах Коркут;
- на филозофском факултету: Мустафа Цинић, Адем Бутуровић и Цемо Шарић;
- на пољопривредно-шумарском факултету: Мустафа Мехић и Абид Мухединовић;
- а на медицинском факултету Есад Прачић.

Управни одбор Београдског Гајрета поделио је сиромашним питомцима помоћ у износу од 9.401 динара за набавку одела, обуће и за плаћања испитних такси. Осим овог редовног старања и бриге о питомцима Управа Београдског Гајрета је испунила још један важан задатак. Она је узела видно учешће у свечаности откривања надгробног споменика рахметли Осману Ђикићу у Мостару.

Председништво Народне Скупштине доделило је Друштву месечну помоћ од 2000 динара, рачунајући од 1. новембра 1936. године па до краја јуна 1937. Исто тако и Општина Града Београда доделила је једнократну помоћ од 3000 динара. Почившиа Мила Мудричић оставила је друштву легат од 3000 динара. Овај ће легат бити исплаћен по ликвидацији наследне масе оставитељице. Управни одбор Друштва сматра за своју дужност да изрази пуну благодарност народној Скупштини и Општини Града Београда и свој дубоки пијетет почившој Мили Мудричић.

У прошлој години Београдски Гајрет изгубио је једног од својих великих добротвора смрћу рахметли Хаџи Хафиза Ибрахима Маглајлића, реис-ул-улеме. Нека је вечита светла успомена рахметли Маглајлићу''.⁶⁷

Након што је Скупштина примила све поднете извештаје и дала разрешницу Управи за њен прошлогодишњи рад, прешло се на избор Надзорног одбора Друштва и Управног одбора секције.

У Надзорни одбор изабрани су:

⁶⁷ Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 311, јединица описа бр. 526.

- Др Реља Поповић
- Абдулах Хацић
- Душан Поповић
- Вељко Милићевић

У управни одбор секције изабрани су:

- Др Мехмед Беговић
- Ахмед Кемура
- Мустафа Камарић
- Др Алија Карахасановић
- А. Каменица.

6. Оснивање Месног одбора Гајрета у Шапцу

Осим „Београдског Гајрета“, налазимо податке и о оснивању Месног одбора у Шапцу. Повереник *Гајрета* у овом граду Махмут Машовић, одржао је Скупштину *Гајрета* 3. маја 1931. године у Основној школи *Вук Караџић*, ради оснивања Месног одбора. Након отварања Скупштине, Машовић је изнео биланс уписа чланова и пошто је према Правилима *Гајрета* било уписано више од 50 чланова, могло се приступити избору – конституисању Месног одбора. Након читања Правила, предложена је листа чланова одбора: Миливоје Ћ. Исаковић, школски надзорник у пензији, за председника; Персида Јове Петровића, за потпредседника; Махмут Машовић, чиновник поште, за секретара, и Вејсил Екмекчић, имам-матичар, за благајника.

За чланове: Бора Јоксимовић, управитељ основне школе; Зорка Милорада Мојашевића, трговац; Омер М. Цицварић, музикант, те њихови заменици Синан Егановић, Радмила Ж. Миловановић, Цветко Поповић, Сима Стефановић и Назиф Омеровић.

За Надзорни одбор предложени су Света Стефановић, Садик Егановић и Ибро Рамић.

Након заузимања председничког места, Исаковић је „поздравио присутне и захвалио им на поклоњеном поверењу и свечано дао реч да ће заступати са

одушевљењем идеје Гајрета у одређеном правцу који указују правила, али исто тако моли и све чланове да добро проуче правила и да по њима следе својим радом и животом".⁶⁸

После Исаковића реч је добио Бора Јоксимовић, управник основне школе, који је у свом говору објаснио значај рада *Гајрета* као и потребу да се тај рад организује и развија у корист отаџбине, у којој треба да имају сви подједнако право на просвећивање и усавршавање.

„Муслимански живаљ просветно заостао и да се не сме више гледати скривених руку, јер уколико је већи део народа просвећенији утолико ће и прилике у целој држави бити срећније и боље. Тај рад систематизује и упућује Гајрет. Успех у томе раду су већ живи документи, а то су они младићи и девојке муслиманске вере које Гајрет школује у својим конвиктима. Уједно моли присутне да према својим могућностима помогну подизању Дома „Београдског Гајрета Осман Ђикић”, те предлаже да се овај прилог не ограничи само на ову скупштину, него да се апелује и на грађане да помогну ову акцију. И овим путем нека је топла хвала Машовићу на његовом достојном одзиву за Гајрет и његовим жртвама које улаже за проширење Гајретове идеје у Шумадији".⁶⁹

Новоосновани одбор Гајрета у Шапцу

Новоосновани одбор *Гајрета* у Шапцу одмах је започео активности, пре свега организујући разна предавања. Прва предавања одржана су 15. маја 1931.

⁶⁸ „Гајрет”, год. XII бр. 10, 16. мај 1931, 255.

⁶⁹ „Гајрет”, год. XII бр. 10, 16. мај 1931, 255.

године у башти Ибра Милића и Суља Салкића, у улици Авда Карабеговића. На почетку је отпевана државна химна, која је пропраћена бурним клицањем Њ. В. Краљу и Југославији. Председник Месног одбора *Гајрета* Миливоје Исаковић говорио је о *Гајрету* и његовим настојањима да муслиманске масе просвети, културно и национално ојача, да свесно послуже Краљу, народу и Југославији. После Исаковића, говорио је др Љубомир Бараћ, шеф Дома здравља, *О сифилису*. Др Бараћ је изнео страшне последице ове болести као и то да се наука данас успешно бори са овом болешћу, само треба раскинути са погрешним и лажним стидом и благовремено од лекара тражити помоћ. Држава је у свим већим местима основала домове здравља при којима се бесплатно лече и сифилис и све опаке сличне болести, па се без зазора и бојазни треба обраћати здравственим установама.

После др Бараћа говорио је Бора Јоксимовић, председник овдашњег друштва трезвености *Нада*. Говорио је о задацима Друштва трезвености, подсећајући да и *Гајрет* у својим правилима захтева од својих чланова да се боре против алкохола.

Драгомир С. Петровић, адвокат, „*пријатно изненађен и одушевљен расположењем присутних и њиховом решеношћу да оваквим радом сами допринесу своје добру и својој грађанској свести, добио је реч и поздравио сложан, користан и родољубиви рад Гајрета и позвао присутне да на овој родољубивој послу истрају, да се не осврћу ни лево ни десно, да се не збуњују неразумевању и несхватањем, на које ће наићи, јер оно што је и како је сада Гајрет почео у њиховој средини то је баш оно што је најпотребније и које ће им несумњиво користити*".⁷⁰

Следећа предавања одржана су 17. маја 1931. године на истом месту, али само за жене. „Улаз је био окићен заставама. Музика је дочекивала гошће, међу којима су биле Лепосава Ђ. Петровићева, професор и заступник управника овдашње Учитељске школе, Митровићка, пензионерка, Др Манојла Стојановића, Османагићка, Пуриватри, Петровићка, потпредседница *Гајрета*, Исаковићка, Боривоје Станојевић, директор жељ. Дринске бановине, Душан С. Коњевић, директор гимназије, Милутин Милутиновић, геометар, Ж. Гаврић, трговац, Драг.

⁷⁰ „*Гајрет*“, год. XII бр. 10, 16. мај 1931, 285.

*Танасић, трговац, Лаза Ђорђевић, кафеџија и други. Башта је била пуна женског муслиманског света а било је и мушких који су хтели да чују и ова предавања".*⁷¹

Нажалост, нисмо нашли податке о раду шабачког *Гајрета* у наредним годинама.

⁷¹ „*Гајрет*“, год. XII бр. 10, 16. мај 1931, 285.

III ОСМАН ЂИКИЋ – УЗОР И ИНСПИРАЦИЈА ГАЈРЕТА

1. Обележавање петнаестогодишњице смрти

Османа Ђикића

У пролеће 1927. године навршило се 15 година од смрти Османа Ђикића. Пријатељи и поштоваоци Османа Ђикића у Мостару, уз сарадњу свих културних, хуманих и просветних друштава и установа Мостара, договорили су се да свечано обележе 15-годишњицу од дана Османове смрти, како би се на тај начин одужили његовој светлој успомени.

Формиран је одбор за прославу, који је тим поводом издао проглас следеће садржине:

„Пријатељима и поштоваоцима Османа Ђикића

30. марта ове године, навршило се је 15 година, како је умро понос нашег Мостара и главни борац за лепшу будућност нашег народа Осман Ђикић. Име Османа Ђикића познато је свему нашем народу, а нарочито босанско-херцеговачким муслиманима, јер се је млад, полетан и борбен показао баи у часу, када су се почеле сукобљавати туђинско-политичке тенденције, са народном мишљу и огорченим повицима против угњетача нашег рода. Сам као омладинац сматрао је, да млађи свет мора да се оборуџа и знањем и јединственом национално-политичком свеићу, како би спреман дочекао велике дане народне слободе. Зато је Осман, песмом нежних осећаја, грејао срца младежи, чланцима пуним патриотизма, позивом на борбу, говорима у друштву и на скуповима дизао, крепио, будио и окупљао омладину муслиманску. (...) Осман је био за нас и за свакога светао пример благодати у мору опште себичности, јер по свом срцу бијаше савршен алтруиста, по карактеру идеал моралне чистоће, по души песник и национални идеалиста. Његово пословање и његов прегалачки рад у муслиманском

друштву Гајрет је израз и топлине и спремности, одлучности и енергије у раду за културно-економски напредак босанско-херцеговачких муслимана.

Наш Мостар осећајући се поносним, да га броји у своје синове, сматра својом патриотском дужношћу, да прослави 15-годишњицу рахметли Османа Ђикића, уверени да дели мишљење свих пријатеља и поштовалаца сваког националног радника. Тако и ми, његови пријатељи и поштоватељи, да би смо се одужили светлој успомени нашега Османа, одлучили смо, да прославимо његову 15-годишњицу у граду Мостару, позвавши све културно-просветне институције, да ову прославу увеличају. У ту сврху изабран је нарочити Одбор, који је створио програм и одредио да се прослава одржи 12. и 13. јуна ове године и да у славу Османову изда нарочиту Споменицу са радовима његових пријатеља и поштоваоца.

Зато апелујемо на све културно-просветне институције, као и све грађане без разлике вере и племена, да нас у овом потхвату помогну, како би прослава испала што величанственија и достојнија имена Османа Ђикића.

Мостар, 20. априла 1927".⁷²

Свечаности су трајале два дана, 12. и 13. јуна 1927. године, када је освежена успомена на овог великог националног радника, који ће остати пример пожртвованог и несебичног прегаоца и неимара на просвећивању. Главна сврха ове прославе била је да се оснује *Фонд Османа Ђикића*, из кога ће се потпомагати сиромашни ђаци града Мостара, те да се на тај начин овековечи његово име. Око ове прославе, која је ујединила све грађанство Мостара, без разлике на веру, нашли су се савремени политички, јавни и културни радници Мостара, као и угледни *Гајретови* пријатељи из Београда.

Тим поводом, најпре је у сали хотела *Неретва* приређена свечана академија. Први је говорио Хусеин Бркић, који је пред бројном мостарском публиком изнео *„маркантне моменте личности и дела Османа Ђикића и у оквиру кратке и концизне конференције, освежио значајне датуме, почетке рада на просвећивању муслимана, на рад у Гајрету и на Ђикићев удео у том раду".⁷³*

⁷² „Гајрет”, год. XI, бр. 10, 16. мај 1927, 157.

⁷³ „Гајрет”, год. XI, бр. 13, 1. јул 1927, 194.

На свечаној академији, један од најмлађих талентованих песника Милан Шантић, казивао је стихове Османових песама, уносећи „топлину кроз коју је зрачила лепота, искреност и непосредност Османове љубавне лирике. У стилу уметничке озбиљности академије, савесно и предано изведен је и остали део њеног програма, од вокалних и инструменталних тачака. У истом искреном заносу, под кишом аплауза и спонтаног одушевљења многобројне публике, изведен је и други део свечаности, велика вртна вечерња забава са концертним делом и позоришним комадом *Златија од Ђикића*. Извођачи концертних тачака, као и дилетанти, уживљени у озбиљност успомене на Ђикића, унели су у свој рад онај елан који је својствен Мостарцима, увек, јужњачки искрено, диспонираним за уметничке егзекуције. Осим ове две приредбе, још и грађанска забава, 14. јуна, и спортске утакмице, посведочиле су да је у овој прослави учествовао цео културни, уметнички и спортски Мостар”.⁷⁴

Одмах након прославе 15-годишњице смрти Османа Ђикића, у Мостару је штампана *Споменица Османа Ђикића* на 50 страна, у којој су објављени следећи радови: Хусеин Бркић – *О животу и раду Османа Ђикића*, Салих Баљић – *Осман Ђикић - песник и национални радник*, Хусеин Ђишић – *Појава Османа Ђикића у нашем јавном животу* и Мустафа Аликалфић – *Осман Ђикић као учитељ омладине*.

Поводом петнаестогодишњице од смрти Османа Ђикића, „Београдски Гајрет” је у Народном позоришту у Београду приредио велику манифестацију *Гајретових* питомаца, односно концертно вече националног карактера. Програм је отпочео народном химном коју је отпевао мешовити хор *Гајрета*, а затим је питомац Азиз Султановић говорио о Осману Ђикићу, као човеку и великом националном борцу. После његовог говора, наступио је Женски хор, који је отпевао две босанске песме. У комаду *Златија* Османа Ђикића, учествовале су скоро све питомице „Београдског Гајрета”. Улогу Златије играла је Колаковић, ученица више занатске школе. У комаду *Под маглом* Алексе Шантића, није се могло ни по чему приметити „да су извођачи дилетанти, али се осетило да су они стварно преживели моменте из наше историје и може се рећи, иако млади, истински су учествовали у догађајима, који су припремили наше народно уједињење. Аргументација овог одлично приказаног комада била је од стране

⁷⁴ „Гајрет”, год. XI, бр. 13, 1. јул 1927, 194.

публике поздрављена и публика је обасипала цвећем младе студенте”⁷⁵, стоји у извештају о овој *Гајрето*вој приредби. На крају програма, једна ученица више занатске школе, Женског друштва, поздравила је сестре муслиманке у дивном шумедијском оделу, предајући им цвеће. Поздравила је Краља и покровитељицу Женског друштва краљицу Марију, затим Мару Трифковић, председницу *Гајрета*. Након завршетка програма, публика је исказала своје симпатије за браћу муслимане својим френетичним поздравима. Муслимани и муслиманке у својим националним костимима, са букетима цвећа у рукама, поздрављани су дуго са позорнице, на којој се завеса више пута дизала и спуштала.

Поред многобројне отмене београдске публике, свечаности су присуствовали Марко Трифковић, председник Скупштине, др Влада Андрић, министар аграрне реформе, др Александар Мијовић, министар социјалне политике, и представници страних држава.

На фотографији слева, седе: Мустафа Фочо из Сарајева, Осман Ђикић из Мостара и Мустафа Скопљак из Бугојна. Стоје: Мухарем Диздарић из Љубиња, Сулејман Трто из Доњег Вакуфа, С. Алићехић из Травника и Адем Бркић из Мостара. Фотографија је из 1899. године а послао ју је Осман Ђикић познатом националном борцу из предратних времена Николи Кашиковићу.

⁷⁵ „Гајрет”, год. XI, бр. 10, 16. мај 1927, 157, 158.

У време кад је Аустроугарска окупирала Босну и Херцеговину, велики национални радник и песник Осман Ђикић окупља око себе у султановом Цариграду групу вредних омладинаца и са њима пропагира идеје националне слободе, идеје братства и социјалне правде. Ђикић окупља младе националисте, ђаке, трговце, чиновнике, рођене по свим местима Босне и Херцеговине, који су се, по разним звањима и приликама, нашли у царском Истанбулу. Већина лица с горње слике су тада били ђаци гимназије у Цариграду.

После 20 година од смрти Османа Ђикића, у току 1933. године, почело се размишљати у оквиру друштва *Гајрет* да би требало приступити подизању скромног споменика овом заслужном националном борцу и песнику. У тексту Вехбије Имамовића из Мостара, објављеном у листу *Гајрет* од 1. новембра 1933. године, након биографских података о Осману Ђикићу, поменути аутор истиче врло немаран однос према овом великану. *„И прошло је пуних двадесет година од његове смрти. Двадесет година са снебивањем смо на питање многих домаћих, а и странаца, где се налази Османов гроб, показивали прстом на гроб обрастао са трњем и коровом, на коме се тек још могу распознати два поцрњела нишана. Са снебивањем смо га показивали, јер је већ давно време да његов мезар буде и по вањском изгледу место на коме ће се напајати нове генерације и нова поколења његовим мислима водиљама и узимати их себи као светао пример. И вањштина његова мезара требала је да видно показује да ту лежи најзаслужнији међу најзаслужнијима“.*⁷⁶

Идеју о подизању споменика Ђикићу оживео је ове године (1933) мостарски Месни одбор *Гајрета* на Годишњој скупштини Главног одбора *Гајрета* у Сарајеву. Скупштина је предлог једногласно усвојила и дотирала износ од 25.000 динара као прилог у ову сврху. *„Стојећи на становишту да је Осман Гајретов, муслимански и целога нашег народа подједнако, јер је својим реформаторским, културним и националним радом подједнако задужио све нас“*, Главни одбор је организовао прикупљање прилога за споменик и разаслао посебне блокове свим својим јединицама у држави.

За подизање спомен-турбета Осману Ђикићу формиран је шири одбор састављен од угледних јавних радника на челу са Смаилагом Ђемаловићем, непо-

⁷⁶ „Гајрет“, год. XIV, бр. 20, новембар 1934, 313, 312.

средним сарадником и пријатељем Османовим. Овом одбору дато је овлашћење да организује прикупљање прилога и изведе све радове на подизању споменика. Одбор је, увиђајући тешке материјалне прилике, ограничио акцију прикупљања средстава само на оне ретке боље стојеће пријатеље и поштоваоце Османа.

Међу првима који су пружили своју помоћ био је Краљ Александар, који је у ову сврху дао 10.000 динара.

Одбор је израду плана за спомен-турбе поверио познатом и признатом архитекти за оријенталну архитектуру Александру Дероку, професору Београдског универзитета и личном пријатељу Османа Ђикића. Дероко се са „необичном сусретљивошћу прихватио овог посла и потпуно бесплатно израдио план и све детаље за споменик Ђикићу”.⁷⁷

Вакуфско поверенство у Мостару је уступило једно од најлепших места у Мостару за подизање овог споменика.

У знак сећања на песника, публицисту, *Гајретовог* „пословођу” и ствараоца његове идеологије и неуморног националног радника Османа Ђикића, у Мостару је 1936. године подигнуто спомен-обележје у облику турбета, на месту где је укопан. Тим поводом, у Мостару је одржана прослава откривања споменика, којој су присуствовали челници *Гајрета*, као и представници пододбора из многих места у држави. Управа „Београдског Гајрета” је узела видно учешће у свечаности откривања надгробног споменика Осману Ђикићу у Мостару.

Неколико дана пре прославе, поводом откривања споменика Ђикићу, која је одржана 5. и 6. марта 1936. године, Мостар је оживео а улице су се почеле пунити непознатим лицима. Сви возови који су долазили у Мостар били су препуни света. Мостар није запамтио до тада да је на једну свечаност дошло толико људи са стране. До 5. марта, Месном одбору *Гајрета* у Мостару најављено је било 5373 учесника из 123 места у држави. Из Београда је овој свечаности присуствовало 200 гостију, а представници „Београдског Гајрета” били су Ђурађ Јосифовић, Хасан Ребац, Мухамед Ђемаловић, Абдулах Хацић, Омер Хасанагић и др Мехмед Беговић. Свечаности је присуствовала и група од преко 80 питомаца и питомица, те комплетан Управни одбор *Гајрета* из Београда.

⁷⁷ „*Гајрет*”, год. XVII, бр. 2, фебруар 1936, 19.

Грађанство Мостара је било позвано нарочитим плакатима да приреди свечан дочек гостима из Београда. Иако је требало да воз стигне око три сата, већ у два сата непрегледне масе света прекриле су цео простор пред железничком станицом и све околне улице. Није им сметала ни киша, која је непрестано падала. Госте је топлотом добродошлицом поздравио секретар Месног одбора Вехбија Имамовић, који је у свом говору истакао све оно што је „Београдски Гајрет“ учинио за „*нашу академску омладину*“. Након поздравних речи Имамовића присутнима се обратио председник „Београдског Гајрета“ Ђурађ Јосифовић, који је нагласио „*да је „Београдски Гајрет“ први подигао живи споменик Ђикићу у форми велебног дома који носи његово име*“.

Поворка студената и грађанства на челу са музиком прошла је кроз цео град до Учитељске школе, где је било коначиште за студенте. Истог дана и целу ноћ пристизали су возови из свих крајева државе и град се непрестано пунио гостима.

Према утврђеном програму свечаности, требало је да се скупи грађанство и учесници са стране код харема Царина, одакле ће се понети посмртни остаци Ђикића. Међу првима су стигли студенти „Београдског Гајрета“, а онда грађани и посетиоци из разних места у групама. До почетка свечаности искупило се, према писању *Гајрета*, око пет хиљада душа. Након формирања поворке кренуло се улицом Краља Томислава према Карађозбеговој џамији, где се налази спомен-турбе. И са једне и са друге стране улице шпалир су правили ученици месних школа а иза њих су ишле хиљаде грађана и страних посетилаца. Из харема, где су ископане кости већ биле положене у табут, табут су изнели Ахмет Ђикић, Османов брат, Смаилага Темаловић, председник одбора за подизање споменика, др Авдо Хасанбеговић, председник Главног одбора *Гајрета*, и Мустафа Аликалфић, председник Месног одбора *Гајрета*. Они су донели табут из харема на цесту и предали га четворици студената „Београдског Гајрета“, који су га носили до турбета.

„У савршеном реду, са побожном тишином, поворка од неколико хиљада људи, дуга преко 1 и по километар, кретала се кроз живе зидове народа са обе стране. Све околне куће, прозори и кровови били су начичакни светом, а свака кућа и трговина биле су искићене државним заставама. Тачно у 9 и по сати

поворка, односно предњи њен део са табутом и представницима и изасланицима, стиже пред турбе. Три улице које се укрштавају пред турбетом не могу да приме сав свет, па се један велики број мора зауставити у споредним улицама. Изасланици и представници разних установа и корпорација улазе у харем пред само турбе, пред којим је подигнута говорница. Фото репортери, оператери Просветног филма из Београда снимају поједине моменте.

Тачно у 10 сати редари тешком муком крче пут и најављују долазак изасланика Њ. Величанства Краља, у особи команданта Јадранске дивизије генерала Марка Михајловића. Свечаност је почела учењем велике фатихе од стране мостарског имама Али еф. Сефића".⁷⁸

На свечаности поводом откривања спомен-турбета Осману Ђикићу говорио је и председник 'Београдског Гајрета' Ђурађ Јосифовић, чији говор је оставио дубок утисак на присутне:

„Сваки народ, свака друштвена средина има своје велике људе који представљају њихово духовно оличење, израз њихове снаге, стремљења и настојања. Ти си Османе, био духовно оличење своје муслиманске средине, кроз Тебе је проговорила душа Твојих суграђана, Ти си носио у своме младеначком срцу њихове светле идеале о слободи, братству, слози и националном јединству. Млад, пун песничког заноса, јаке националне свести, ступио си на позорницу живота да ствараиш, да васпитаиш, да храбриш, да водиш своје суграђане победи и слободи.

(...) Али Твоје младе, нежне снаге, клонуле су под теретом великог народног задатка, који си свесрдно и савесно испуњавао. Твој се живот постепено гасио, жртвујући за опште добро своје најлепше духовне снаге и своје најмилије младеначке године. Једнога пролетнога дана Твоје је срце престало да куца, али Твој дух, Твој идеал, Твоја мисао остала је живо усађена у срцима оних који су се заједно с Тобом борили и страдали.

И након много искушења, страдања и борбе победила је идеја о братству и јединству о којој си Ти, Османе, певао, којом си се заносио и за коју си страдао. Твоји пријатељи и сарадници нису заборавили Твоје заслуге и Твоје напоре и они су Ти подигли у нашој белој и слободној престоници, коју си Ти толико волео, Твој први живи споменик, који носи име **‘Београдски Гајрет Осман Ђикић’**.

⁷⁸ „Гајрет”, год. XVII, бр. 2, фебруар 1936, 21.

У велебном дому који носи Твоје име исламска омладина из свих крајева наше слободне и уједињене отаџбине, налази уточниште, заштиту и помоћ. Твој дом представља луку спасења за младе људе, који могу безбрижно, под погодним условима да се потпуно предају науци и раду за своје лично оспособљење и за добро свог народа. Кроз Твој дом прошло је и васпитало се до данас 12 омладинских нараштаја, а у Твојем дому данас налази заштиту 160 питомаца и питомица, студената разних факултета. Османе, ти омладинци, они су Твоја духовна деца. Њихов рад, њихова срећа, њихови успеси, то је најдубља, најсветија и најчистија молитва, која се може упутити Господу Богу за спас и смирење Твоје велике душе.

И ево данас, када се подиже Твој други споменик, где ће у вечном миру и спокојству почивати земни сотаџи Твоји, омладина Твоја, духовна деца твоја, Твоји пријатељи и сарадници, окупише се око Твога гроба, да Ти се свесрдно захвале, за труд и настојања Твоја и да из дубине душе своје кликну:

Нека је вечна слава и мир Осману Ђикићу, великом песнику, националном јунаку и раднику!

У име студената говорио је Фадил Имамовић, који је између осталог рекао:

*„Истог дана увече наши питомци и питомице извели су програм на Гајретовој забави. Том приликом присутне је поздравио члан Управног одбора Хасан Ребац, а после тога следиле су поједине тачке програма. И поред напорног пута и умора питомци и питомице извели су програм на задовољство присутних. Сутра дан Културно социјална секција Београдског Гајрета одржала је с бившим питомцима и пријатељима конференцију где се говорило о културном деловању омладине у народу. Том приликом изразила се жеља да би се требало по могућности сваке године одржавати у кругу Београдског Гајрета шире састанке бивших и садашњих питомаца, где би се доносили заједнички закључци о појединим питањима која засецају у друштвени живот народа”.*⁷⁹

⁷⁹ Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 311, јединица описа бр. 526.

Учесници прославе у Мостару слушају говорнике при откривању споменика рахм. Осману Ђикићу

Из Београда су поздравне депеше Месном одбору *Гајрета* у Мостару упутили многи истакнути појединци и институције: краљеви намесници, професори Универзитета из Београда, Српска књижевна задруга, Мара Трифковић, Удружење Херцеговаца *Неретва* из Београда, и др.

Ове поздравне депеше објављене су у листу *Гајрет* од 3. марта 1936. године.

Споменик Осману Ђикићу у Мостару

IV ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИЦЕ РАДА ДРУШТВА ГАЈРЕТ

1. Прослава јубилеја

У другој половини 1928. године процес вишеструке кризе у Краљевини СХС, са особеним и изразитим манифестацијама на подручју Босне и Херцеговине, нагло се продубљивао. Сви тада важнији догађаји и акције, па тако и прослава *Гајретове* 25-годишњице, били су у већој или мањој мери оптерећени актуелном ситуацијом у земљи и у самом Друштву. Иако формално није имала политичке обресе и карактер, *Гајретова* прослава се већ у фази припрема, а посебно у току извођења, уклапала у актуелна политичка збивања и била одраз њихових тенденција. При томе се јасно препознавала подела на противнике и присталице Југословенске муслиманске организације, која је била водећа грађанска партија босанскохерцеговачких муслимана.

Како наводи Ибрахим Кемура, „*знатан део босанско-херцеговачке интелигенције, која се политички везала за српске грађанске странке и заступала српску националну оријентацију, деловао је, углавном, мимо, па и против Југословенске муслиманске организације. У борби за политички утицај и афирмацију међу муслиманским масама Гајрет је играо значајну улогу, јер су различите муслиманске политичке струје настојале да користе то угледно Друштво као своје средство*“.⁸⁰

Овај ривалитет и поларизација муслиманске интелигенције, који су се испољавали у различитим становиштима па и политичким одређењима, нису могли бити превазиђени и стављени по страни ни приликом одржавања ове значајне културне манифестације.

Двадесетпетогодишњица постојања и деловања културно-просветног друштва *Гајрет* била је прилика да се на изузетно свечан начин обележи овај значајан јубилеј у историји *Гајрета*, за коју је био везан и с којом је у уској вези

⁸⁰ Ибрахим Кемура, наведено дело, 167.

стајао готово читав културно-просветни развој муслимана, али и да се резимирају постигнути резултати током двадесетпетогодишњег рада.

Припреме за ову прославу биле су обимне и започете су још 1927. године уз ангажовање свих *Гајретових* радника. Претходно су одржане пригодне свечаности у свим местима где су постојали пододбори и повереници, како би се популарисао рад *Гајрета* и изазвало веће интересовање за централну прославу у Сарајеву, која је одржана 5, 6. и 7. септембра 1928. године.

С намером да прослава има што свечанији карактер Главни одбор *Гајрета* закључио је да позове Краља, краљицу и чланове владе и у ту сврху је одредио делегацију која ће отићи у Београд и лично уручити позиве. Делегацију су сачињавали председник *Гајрета* Хајдар Чекро, Авдо Хасанбеговић и Шукрија Куртовић, заменици Смаилага Ђемаловић и Ибрахим Хациомеровић, а преко сарајевског великог жупана Николића затражена је аудијенција и достављен списак делегата.

У Београд су отпутовали Хајдар Чекро и Смаилага Ђемаловић, а накнадно и Шукрија Куртовић, али је заказана аудијенција отказана у задњи час. Чекро је по повратку из Београда обавестио чланове Главног одбора да је до отказивања пријема код Краља дошло на интервенцију великог жупана Николића, јер наводно састав делегата није онакав какав је требало да буде. Међутим, Николић је оповргао наводе Чекра да је спречио аудијенцију *Гајретових* делегата, као и то да није упознат са разлозима отказивања. У свом извештају о резултатима путовања у Београд председник Чекро је обавестио чланове Главног одбора да су посетили Мару Трифковић, истакнуту активисткињу „Београдског Гајрета“, Хасана Ребца, начелника у Министарству вера и функционера „Београдског Гајрета“, министра вера Драгишу Цветковића.

Прославе *Гајретове* 25-годишњице одржане су и у местима *Гајретових* пододбора и повереништава. У ту сврху, пододбори *Гајрета* су се обратили Главном одбору за упутства у погледу припрема за прославу. Главни одбор је на својој седници закључио тим поводом „да се прослава друштвене 25-годишњице има одржати најпре у Сарајеву, а након прославе у Сарајеву, да отпочну прославе у провинцијама. На прославу у Сарајеву, Главни одбор ће позвати делегате из свих својих пододбора, па услед тога не би било згодно да се у исто доба одржавају

прославе у унутрашњости. Осим тога, намера је Главног одбора да његови делегати присуствују прославама пододбора, те је и ради тога потребно да се те свечаности одржавају након ове у Сарајеву, која има да буде велика културна манифестација’’.⁸¹

Прослава 25-годишњице *Гајрета* отпочела је свечаном академијом у Народном позоришту 5. септембра, којој су присуствовали представници политичког, јавног и културног живота, цивилних и војних власти, као и поглавари верских заједница, те представници готово свих друштава и удружења из целе земље. У почасном председништву налазио се и први председник *Гајрета* др Сафвет-бег Башагић. На прослави је Краља заступао специјални изасланик генерал Јован Јовановић, представник Владе био је министар др Владо Андрић а Народне скупштине Димитрије Поповић. Поздравни говор одржао је тадашњи председник *Гајрета* инг. Хајдара Чекро, који је у свом говору истакао значај *Гајретовог* оснивања и деловања током 25 година, као и његову улогу у прилагођавању и преоријентацији муслимана савременим токовима живота путем школовања и усвајања тековина западне културе и цивилизације. Поред Чекра на академији су говорили и Краљев изасланик, генерал Јован Јовановић, изасланик Владе др Влада Андрић, командант армије генерал Крсто Смиљанић, секретар Народне скупштине Димитрије Поповић, реис-ул-улема Џемалудин еф. Чаушевић, др Милисав Стојадиновић, Мара Трифковић, председница 'Београдског Гајрета' и други.

Програм свечаности обухватао је и пренос посмртних остатака *Гајретових* националних радника Бехџета Мутевелића и Авда Сумбула из Арада. Међутим, ни један овакав чин није могао протећи без проблема, јер је Вакуфско поверенство, у коме је Југословенска муслиманска организација имала значајан утицај, одбило молбу *Гајрета* да у дворишту Алипашине џамије буду покопани истакнути национални радници Мутевелић и Сумбул. Тек на интервенцију реис-ул-улеме Чаушевића, коме се обратила друштвена управа, добијена је тражена дозвола, те је свечана сахрана обављена другог дана прославе.

„Сахрана је обављена уз присуство свих присутних делегација и званица, а пригодне говоре одржали су српски добровољци др Мехмед Зилџић и Рифат

⁸¹ „Гајрет”, год. XII, бр. 5, 1928, 32.

Мехинагић, те судија Насих Реповац. За пренос посмртних остатака Авда Сумбула и Бехиета Мутевелића од Арада до Сарајева Министарство вера дало је бесплатан вагон, док је остале трошкове сносило само друштво Гајрет".⁸²

Истог дана формиран је одбор за подизање турбета (споменика) Сумбулу и Мутевелићу у који су ушли: Асимбег Мутевелић, као председник и чланови: др Авдо Хасанбеговић, др Ибрахим Хациомеровић, др Мехмед Зилџић, Хамид Кукић, Шукрија Куртовић, Сулејман Сариџић, Мустајбег Халилабшић, Јакуббег Филиповић и архитекта Томашевић. Свечано откривање турбета обављено је 1932. године уз присуство 15.000 грађана.

*Авдо Сумбул, секретар Гајрета
Интерниран у Арад (Румунија)
и убијен 1917. године*

„Овом приликом Друштво је одликовано Орденом Светог Саве III реда, којим му је краљ изразио признање за заслуге које је постигло у минулом периоду на културном, економском и националном раду међу муслиманима".⁸³

⁸² „Гајрет”, год. IX/1928, 271-273.

⁸³ Ток прославе Гајретове двадесетпетогодишњице. „Гајрет”, IX/1928, 260.

Поводом прославе 25-годишњице *Гајрета* упућене су честитке и поздравни телеграми из свих крајева тадашње државе од: Српске краљевске академије, Београдског универзитета, народних посланика, појединих министарстава, удружења, друштава и појединаца.

Из Београда је стигао велики број честитки од врло значајних институција и угледних појединаца: Министарства просвете и Министарства шума, Српске краљевске академије, Београдског универзитета, Српске књижевне задруге, Друштва *Свети Сава*, Главног одбора Црвеног крста, Кола српских сестара, Београдске трговачке омладине, Народног женског савеза, Управе јеврејског женског савеза, појединих посланичких клубова Народне скупштине, те истакнутих личности културног и јавног живота.

Ове честитке објављене су у листу *Гајрет*.

Приликом прославе 25-годишњице *Гајрета*, објављена је обимна и добро уређена СПОМЕНИЦА *ГАЈРЕТ* 1903 – 1928, коју је издао Главни одбор. Споменница је штампана у тиражу од 3000 примерака. Књига се већим делом бави Друштвом, његовим деловањем које је опширно приказано у „речи, слици и броју”, дат је пресек рада Друштва и приказан историјат рада његових пододбора и повереника.

Након појављивања из штампе *Гајретове Споменнице*, Главни одбор *Гајрета* из Сарајева је, како сазнајемо из писма које је упућено на адресу Данила Живаљевића из Београда, послао један примерак *Споменнице* Данилу Живаљевићу, и још неколико примерака са молбом да их у име Главног одбора „уручи следећим лицима: Министру Двора Драгомиру Јанковићу, Министру просвете Милану Гролу, председнику општине београдске Др Кости Куманудиу, потпредседнику општине Др Кости Јовановићу и председнику Демократског Посланичког Клуба Љубомиру Давидовићу”.⁸⁴

Главни одбор *Гајрета* се у писму свесрдно захваљује Живаљевићу за „свагдању предусретљивост коју показује према *Гајрету*”.

⁸⁴ Архив Босне и Херцеговине, 2919/28.

2. Конгрес муслиманских интелектуалаца у Сарајеву

У другој половини 1928. године процес вишеструке кризе у Краљевини СХС, са особеним и изразитим манифестацијама на подручју Босне и Херцеговине, нагло се продубљивао. Сви тадашњи важнији догађаји и акције, укључујући и Конгрес муслиманске интелигенције у Сарајеву, носили су у већој или мањој мери печат савремене ситуације у земљи и одговарајуће атмосфере у друштву. Мада формално није имао политичку намену и карактер, тај скуп у Сарајеву се већ у фази припреме, посебно у току рада, па и својим резултатима и последицама индиректно уклапао у актуелна политичка струјања и одражавао њихове тенденције. Не само у позадини, него непосредно и на самој трибини Конгреса, до изражаја су долазила принципијелна и процедурална неслагања у вези са питањима која практично нису стајала изван шире области политичког живота. При томе се посве јасно оцртавала подела на противнике и присталице ЈМО, која се сматрала водећом муслиманском босанскохерцеговачком грађанском партијом и у то доба припадала владиној страначкој коалицији.

Један део босанскохерцеговачке интелигенције која се политички везала за српске странке и заступала српску националну оријентацију, деловао је, углавном, мимо па и против ЈМО. У тој борби за политички утицај и афирмацију међу муслиманским масама *Гајрет* је играо значајну улогу, јер су различите муслиманске политичке струје настојале да користе то угледно друштво као своје средство и трансмисију. Овај ривалитет и подвајања у редовима муслиманске интелигенције, која су се испољавала у различитим становиштима па и политичким опредељењима, дошла су до изражаја и у виду спорова конзервативне и нетрадиционалистичке фракције на Конгресу муслиманских интелектуалаца и око њега, с тим што су ти сукоби настали много раније и протезали се у наредним годинама. Међутим, из тих социјално-политичких кругова и концепција које су они заступали никада нису произашла стварна решења суштинских друштвених проблема муслимана.

Двадесетпетогодишњица постојања и делатности културно-просветног друштва *Гајрет* била је прилика да се на изузетно свечан и помпезан начин обе лежи овај значајан јубилеј у историји *Гајрета* и резимирају постигнути резултати.

Један од значајнијих догађаја ове прославе представљао је Конгрес муслимана интелектуалаца, који се одржавао у Сарајеву 6. и 7. септембра 1928. године, који је иницирао један број *Гајретових* радника. Одржавање Конгреса било је мотивисано, како се то и од стране Главног одбора *Гајрета* у Сарајеву истицало, настојањем интелигенције која се окупљала око друштва *Гајрет* да укључи у заједнички рад и осталу муслиманску интелигенцију, иначе политички подвојену, јер по признању самог председника *Гајрета* Авда Хасанбеговића, то је „*био задњи потез како би већ једном дошло међу нама до братске слоге и заједничког рада на културном и просветном пољу*“, *пошто је Главни одбор Гајрета увидео, да у том раду не може сам успети*".⁸⁵

Основни циљ и задатак овог Конгреса, према концепцији његовог организатора, састојао се у томе да се размотре и установе узроци заосталости муслимана и нађу решења за њихово отклањање. На дневном реду Конгреса наша су се питања која су обухватала културно, просветно, економско и социјално стање муслимана, као и сва питања која су од значаја за живот и будућност југословенских муслимана, те истовремено дата анализа *Гајретовог* дотадашњег рада. Сва та питања имала су се решавати независно и одвојено од рада *Гајрета*. Тиме се желела створити шира платформа окупљања муслиманске интелигенције, без обзира на њена политичка и национална опредељења.

У току припрема за Конгрес одржано је неколико ширих конференција, на којима су узели учешћа представници Улема меџлиса, Врховног шеријатског суда, представници муслиманских друштава *Мерхамет*, *Хуријет*, *Трезвеност*, као и друге истакнуте личности муслиманских грађанских кругова. На овим састанцима разматрана су сва питања од виталног значаја за будући рад међу босанскохерцеговачким муслиманима, те истовремено дата и анализа *Гајретовог* дотадашњег рада. Констатовано је да је тежиште *Гајретове* делатности било, углавном, усмерено на културно-просветну активност, премда је Правилима овог Друштва било предвиђено и подстицање привредног уздицања муслимана. Том приликом дате су сугестије о проширењу *Гајретове* делатности и интензивирању његова рада на привредном и економском пољу. То се имало постићи стварањем јаких привредних организација, које би биле носилац економског напретка. У тим

⁸⁵ Записник шире конференције бивших и садашњих чланова управног одбора одржане 19. маја 1927. године. „*Гајрет*“, 11/1927, 11, 173-174.

расправама поново је актуелизовано питање положаја и еманципације муслиманских жена. Задатак будућег *Гајретовог* рада, према датим сугестијама, састојао би се и у томе „да муслиманску жену и привредно оспособи, преко разних привредних институција, у коју сврху се заговарало, као прва мера, оснивање Женског шегртског дома. Ове мере, по мишљењу свих учесника, имале су за циљ да муслиманку учине значајнијим привредним фактором, имајући у виду, да ће се позитивне последице њене нове улоге непосредно одразити и на муслиманску породицу, а преко ње и на друштвени положај муслимана“.⁸⁶

Главни одбор *Гајрета* подржао је изнета мишљења о правцима даљег *Гајретовог* рада. Тај рад, међутим, не би смео доћи у колизију са његовом утврђеном идеолошко-програмском оријентацијом. Новоизабрани председник *Гајрета* инж. Хајдар Чекро изјавио је поводом тога „да *Гајрет* има данас своју изграђену идеологију и од те идеологије неће одступити. Правац *Гајретовог* рада предстојећом прославом неће се променити. Ми у *Гајрету* хоћемо да национализујемо муслимане Босне и Херцеговине. Ми хоћемо да ова груда буде муслиманима дража, него ма која друга на свету и у том правцу ми ћемо наставити наш рад“.⁸⁷ Истицање *Гајрете* националне мисије међу муслиманима и посебно наглашавање да Друштво неће одступити од тог курса, дошло је као одговор на одређене тенденције које су се осетиле на овим припремним конференцијама. Наиме, ту су била изражена мишљења о потреби фузионисања *Гајрета* и *Народне узданице*, што би практично могло довести у питање *Гајретову* националну политику, с обзиром на другачија становишта и усмерења вођства *Народне узданице* у том погледу. Заговорници те фузије истицали су да је културно подвајање муслимана кроз постојање два културно-просветна друштва са истом сврхом сувишно и непотребно.

Главни одбор *Гајрета*, међутим, није показао спремности ни воље да разматра питање спајања ова два друштва. Становиште Главног одбора изнео је председник Чекро и дао кратак пресек односа *Гајрета* и ЈМО у прошлости. Тај осврт председника *Гајрета* Чекра и аргументација његовог става јасно су показивали да су неслагања између вођства *Гајрета* и ЈМО и у прошлости а и тада имала у знатној мери политичке мотиве и подлогу. Познато је да су прваци ЈМО

⁸⁶ Припреме за прославу *Гајрете* 25-годишњице, *Гајрет*, 11/1927, 161-162.

⁸⁷ Конференција муслиманске интелигенције у *Гајрету*. *Гајрет*, 11/1927, 24, 384.

гледали у *Гајретовим* радницима своје политичке противнике и у настојању да сузбију њихов утицај који су вршили помоћу *Гајрета*, већ 1923/24. године основали ново муслиманско културно-просветно друштво *Народну узданицу*. Та намера, и поред свесрдног настојања врхова ЈМО, није постигнута. Друштво *Народна узданица* није било ухватило дубљег корена нити је могло озбиљније угрозити позиције *Гајрета*, који је већ стекао традицију и популарност у муслиманским масама. Имајући у виду те околности и чињенице, Чекро је у име Главног одбора *Гајрета* истакао „спремност на сарадњу са свима, али је одбио да прихвати дискусију о спајању са *Народном узданицом*. Сматрао је да ће се то питање само од себе решити тиме што ће слабије афирмисано друштво у будућности подлећи јачем, то јест *Гајрету*“.⁸⁸

Предлоге о фузионисању ова два друштва искључивао је и сам програм *Гајретовог* националног рада, који је вођство ЈМО оштро критиковало и узимало као повод да друштво *Гајрет* окарактерише као антимуслиманску установу. У полемици са ЈМО, Чекро је, тумачећи и заступајући *Гајретова* одређења, изјавио: „...ми хоћемо да национално осветлијемо муслимане, ми хоћемо истодобно да они буду уједно добри муслимани, јер једно друго не искључује, него их употпуњује“.⁸⁹

Ова формулација Чекра упућује на закључак да се у концепцији *Гајрета* јасно разлучују верска и национална одређења и да то Друштво заступа и спроводи политику која одговара званичној националној доктрини у Краљевини СХС. Шта више, из контекста ове и претходно цитиране његове изјаве произилази сагласност са тадашњом савременом тезом да је босанскохерцеговачко муслиманско становништво, уствари, анационално.

Упркос свему, у круговима прогресивно оријентисане интелигенције идеја заједништва изражавана кроз захтеве за уједињавање *Гајрета* и *Народне Узданице* и даље је била стално присутна и жива. То је показала и Конференција муслиманске школоване омладине у Београду 1939. године, на којој је поново актуелизовано питање спајања ових друштава.

У току претконгресних дискусија изражено је и мишљење „да се друштво *Гајрет* више ангажује на помагању теолошког образовања муслиманске

⁸⁸ Ужурбане припреме за *Гајретову* прославу у Сарајеву, „*Гајрет*“, 9/1928, 184-186.

⁸⁹ Исто.

омладине у стварању квалификованог верског кадра. Ово становиште заступао је и врховни поглавар муслимана реис-ул-улема Цемалудин Чаушевић, који је узроке незадовољавајућег просветног нивоа муслиманског становништва видео и у недостатку савремено образованог верског кадра. С друге стране, помагањем теолошког правца у креирању Гајретове политике стипендирања онемогућили би се Гајретови противници, којима је главни разлог апстинирања од Гајрета био управо тај, да Друштво не поклања довољно пажње верском образовању омладине".⁹⁰ Прихватајући дате сугестије о потреби јачег Гајретовог ангажовања на стварању савремено образованог верског кадра, Главни одбор Гајрета донео је одлуку, по којој су већ од 1. октобра 1928. године додељене две стипендије за студије на Каирском теолошком факултету Ел-Азхар. Прва двојица стипендиста били су Мухамед Фочак и Бесим Коркут.

На овим припремним конференцијама, искристалисало се је мишљење да на Конгресу треба да се расправља и о вакуфским питањима, пошто она засецају у друштвени живот муслимана. На отпоре и супротстављања која су се јављала у вези с потребом савремене организације вакуфа, а који су потицали из конзервативних кругова улеме и подржавани од стране политичара ЈМО, реис-ул-улема је дао изјаву, која је касније изазвала велику полемику, а у којој је наглашено да се без одлучнијих захвата не може „крчити пут нашем напретку и неко мора да отпочне с радом. Ми муслимани не можемо крчити напред ако не будемо темељито претресли сва наша актуелна питања. Јер ако неће интелектуалци да расправљају о нашим најважнијим питањима – за што су они и позвани – и ако се ја не будем трудио, онда је све узалудно".⁹¹ Реис-ул-улема Чаушевић се заложио да се огромна богатства вакуфа искористе и употребе за савремене потребе муслиманског друштва, а што није протусловило прописима ислама. Таква настојања наилазила су на оштар отпор конзервативних верских кругова који су у сваком покушају осавремењивања вакуфских институција видели опасност по ислам и његове одредбе. Иако је неоспорно уживао велики ауторитет, Чаушевић је у тим својим напорима остајао без подршке највећег дела верских кругова, који су имали доминантан утицај и на шире муслиманске масе.

⁹⁰ Припреме за прославу Гајретове 25-годишњице, Гајрет, 11/1927, 11, 161-162.

⁹¹ Конференција муслиманске интелигенције у Гајрету. Гајрет, 11/1927, 24, 384.

Ове принципијелне расправе пренеле су се и на Конгрес, чија припрема и организација је поверена секцији у саставу: реис-ул-улема Џемалудин Чаушевић, др Хамдија Карамехмедовић, др Јусуф Тановић, Шукрија Куртовић, Дервиш Коркут, Хамдија Мулић, инж. Хајдар Чекро, Ајни Бушатлић, Џевад Сулејманпашић и др Омер Бахтијаревић. Од чланова ове секције конституисано је председништво Конгреса које су сачињавали: председник Џемалудин Чаушевић, потпредседници Шукрија Куртовић и Х. А. Бушатлић и тајник Хамдија Мулић.

Конгрес муслимана интелектуалаца отпочео је са радом 6. септембра и трајао два дана.

Уводни реферат о Верско-просветним приликама муслимана у Босни и Херцеговини одржао је реис-ул-улема Џемалудин Чаушевић. У реферату је исцрпно дата анализа верске обуке, бројно стање верских завода и њихов положај у време аустроугарске окупације у Краљевини СХС, од 1918. до 1928. године. Чаушевић је захватио и ширу просветну проблематику, констатујући да муслимани у том погледу знатно заостају, првенствено из следећих разлога:

1. У већини муслиманских села није било основних школа јер их ни сами муслимани нису тражили, а уколико су се отварале, они су апстинирали од њих;

2. Због једностраности у службеној школској политици и необјективног тумачења појединих историјских догађаја, који одбојно делују на муслиманску децу и њихове родитеље, утолико више што су и неке школске свечаности (Св. Сава, Видовдан) обојене православном верском традицијом.

Пошто су те Чаушевићеве констатације и оцене прихваћене, Конгрес је усвојио две резолуције. У првој, која се односила на верску наставу и аутономне школе, постављени су следећи захтеви: *„отварање модерних медреса и прилагођавање постојећих тадашњем времену и приликама, које ће бити квалификоване за образовање верских наставника и других верских службеника; подизање Шеријатске судачке школе на ранг високе школе, која би образовала осим шеријатских судија и друге квалификоване верске службенике; реформисање сибјан-мектеба и претварање иптидаија у основне школе у местима где нема основних школа; издавање верских уџбеника на српскохрватском језику; отварање вакуфских аутономних школа у местима где нема основних школа; увођење савременог наставног плана у сибјан-мектебима; увођење веронаучне наставе, било у*

државним било у аутономним школама по савременим педагошким принципима, како би се избегло да настава буде механичка".⁹²

У резолуцији о народној просвети, Конгрес је констатовао видну просветну заосталост муслимана и истакао обавезе интелектуалаца и државе на том пољу, а затим поставио следеће захтеве:

- „да држава подиже што више основних школа у местима где живе муслимани, не тражећи претходно добровољни пристанак муслимана; да се закон о обавезној настави протегне и на муслиманску женску децу;

- да се ефикасним методама настави и међу муслиманима рад нарочито методом колаборације државне и самоуправне иницијативе са иницијативом културно-просветних друштава;

- да се у основним школама организују продужни течајеви у којима ће бити заступљен практично-привредни програм;

- од државних просветних власти се енергично захтева да се из школских програма и наставе искључе сви они елементи и поступци који повређују муслиманска верска осећања и наставним установама дају обележја која нису прихватљива за грађане свих вера и нација.

С тим у вези тражи се да у Просветном савету при Министарству просвете буде бар један муслиман".⁹³

Тема која је доминирала на Конгресу и побудила највише интересовања његових учесника и шире, не само муслиманске јавности, односила се на „*муслиманско женско питање*“, односно просвећивање муслиманки, сматрајући да је то један од најважнијих услова за напредак и препород муслиманске средине. О томе је реферат поднео проф. Хусеин Бркић, директор Гимназије у Стоцу. Питање еманципације муслиманске жене и њеног укључивања у савремени живот било је на овом Конгресу предмет жучних полемика, што је и разумљиво, јер се радило о врло сложеној и деликатној проблематици, проистеклој из историјских и савремених друштвено-економских, социјалних и верских прилика и односа. Расправама о овом питању, које је покренуо реферат Бркића претходиле су дуготрајне и оштре дискусије и борбе између заступника изразито конзервативних схватања и заговорника толерантнијих и модернијих становишта.

⁹² Завршетак Конгреса муслимана интелектуалаца. „Гајрет“, 9/1928, 348.

⁹³ Исто.

У дискусији су узели учешћа Х. А. Бушатлић, Хазим Муфтић, Ахмед Љубунчић, Нурија Ђумрукчић, Ахмед Борић, Јока Шиљак, Сакиб Коркут, Шукрија Куртовић, Дервиш М. Коркут, Шериф Бубић, реис-ул-улема Чаушевић, Јусуф Зија Смаилагић и Мара Трифковић, председница 'Београдског Гајрета'.

У резолуцији о женском питању, коју је Конгрес усвојио, констатовано је да поред осталих разлога културне и привредне заосталости муслимана један од најважнијих узрока је и тај што је муслиманска жена у Југославији „због погрешног схватања исламских начела у великој културној, привредној и социјалној заосталости и да је решење муслиманског женског питања битан услов општег напретка муслимана. Стога је Конгрес закључио: да муслиманки, по мишљењу најавторитативнијих верских теоретичара, није забрањено школовање, привређивање и учешће у културном и социјалном напретку; апелује се на друштво Гајрет да појача своју акцију на школском и привредном образовању муслиманки; да се предузме акција на онемогућавању злонамерног искориштавања шеријатског права на штету жене, те да положај муслиманке у браку буде постављен на принципу правде и хуманости, како је то прописима ислама регулисано”.⁹⁴

Поред поменутих, на Конгресу су поднесени и реферати следећих аутора: Сакиб Коркут, *О вакуфско-меарифској управи*; Хусеин Кадић, *Вакуфско питање*; Хамдија Мулић, *Аналфабетизам међу муслиманима*; Хасан Хоџић, *Гајретова популарна предавања*; Дервиш Коркут, *Алкохолизам међу муслиманима*; Шериф Бубић, *Пољопривреда међу муслиманима* и Шефкија Бубић, *Задругарство међу муслиманима у Босни и Херцеговини*.

На основу поднесених реферата Конгрес је усвојио више резолуција које треба да служе као својеврсне смернице за рад свим муслиманским културним, верским и привредним организацијама.

С обзиром на незадовољавајући начин управљања и располагања релативно великим вакуфским имањима и средствима, у посебној *Резолуцији о вакуфу* захтевала се ревизија аутономног статута, посебно његових одређених прописа и то у следећем смислу: „да се у вакуфску управу (Сабор, саборски одбор, џематски меџлиси) бирају квалификоване личности; да се укине двојни систем

⁹⁴ *Муслиманско женско питање*. „Гајрет”, 9/1928, 329.

управе, те верска управа споји са вакуфско-меарифском под врховном управном и надзорном влашћу Вакуфско-меарифског сабора; изврши деполитизација вакуфа као основни услов правилног и несметаног развоја вакуфске управе, а од државних власти тражи да респектују вакуфско-меарифску аутономију".⁹⁵

Интенције ове резолуције указују да је на Конгресу превладала опција заговорника осавремењивања рада у вакуфу, која је истовремено била и за потискивање доминантног утицаја присталица ЈМО у вакуфским управама и институцијама.

У Резолуцији о задругарству међу муслиманима у Босни и Херцеговини постављени су следећи захтеви: да се организовање задруга међу муслиманима у Босни и Херцеговини врши по опште усвојеним принципима организовања задруга посебно за село и град; да иницијативу оснивања задруга преузме на себе друштво Гајрет преко својих привредних секција; да се приступи организовању шљиварских кооператива, с обзиром на развијено воћасрство код муслимана; препоручује се муслиманима у местима где немају својих задруга, да се активно укључују у постојеће српске или хрватске задруге; да се у грађанским школама и медресама као обавезни предмет уведе и задругарство; тражи се од Дирекције за пољопривредни кредит у Београду, да се из практичних разлога месне задруге за пољопривредни кредит из Херцеговине одвоје од Обласне задруге у Сплиту и припоје Обласној задрузи у Сарајеву; ставља се у задатак привредној секцији Гајрета да одмах приступи раду, како би се и муслимански сељаци могли користити законом о пољопривредном кредиту".⁹⁶

У склопу настојања која су дошла до изражаја на Конгресу, видно место је припало тежњама да се изврши концентрација снага муслиманске интелигенције у циљу извршавања постављеног програма, при чему би друштво *Гајрет* било стожер тог окупљања. У расправама у вези с тим огласила се и група из редова *Гајретових* радника, која је упутила критику члановима управе свог Друштва, приписујући им политичко странчарење на уштрб мисије *Гајрета*. Представник те групе, проф. Шефкија Бубић предложио је да се Главном одбору *Гајрета* упути представка у којој је тражено да „из своје средине одстрани сву ону господу којима је само до политичког рекламирања и код којих је нацио-

⁹⁵ Исто, 348-349.

⁹⁶ Исто, 350.

нализам само једна професија, а друштво Гајрет само средство за одржавањем чиновничке егзистенције".⁹⁷ Конгрес је усвојио то гледиште и донео закључак по којем је изабрани Егзекутивни одбор Конгреса дужан да одмах ступи у везу с друштвом Гајрет ради провођења закључака Конгреса и да апелују на њега да свој одбор прошири и окупи сву нашу интелигенцију без обзира на политичка опредељења, јер програм који је изнео Конгрес изискује сарадњу целокупне интелигенције.

Егзекутивни одбор Конгреса требало је да функционише под окриљем Гајрета као аутономно тело и носи назив Културно-привредни одбор Конгреса муслимана интелектуалаца. Све текуће послове са најширим овлаштењима обављао би проф. Шефкија Бубић. Један од првих корака Егзекутивног одбора било је покретање иницијативе око спајања или најуже сарадње између друштава Гајрет и Народна узданица. Свако супротстављање овом спајању, по оцени чланова Егзекутивног одбора било је жигосано као противљење културном и привредном напретку муслимана, пошто без братског и сложног рада нема ни општег напретка.

У бројним јавним коментарима након завршетка Конгреса запажени су приговори да многи истакнути Гајретови функционери нису уопште присуствовали Конгресу. С тим у вези изношене су и вести о озбиљнијим неслагањима „међу онима који су данас најближи средишњој управи Гајрета", па се говорило и о могућности скоре измене целокупног Главног одбора Гајрета. Ове тврдње нису биле без основа, јер је у међувремену дао оставку потпредседник Гајрета Ибрахим Ченгић, а сличан поступак најављивали су и други чланови Главног одбора.

Поводи, заправо разлози оваквих односа нису лежали само у личном држању новог председника Гајрета Хајдара Чекра, него и у извесним разликама између његових концепција и оријентације коју је проводио претходни председник Гајрета Авдо Хасанбеговић. Те разлике су се, по схватањима и изјавама непосредних учесника у тим споровима, читовале у већем или мањем степену „муслиманског карактера Гајретовог рада, а по свему судећи у основи тадашњих диференцијација стајали су лични ривалитети, па и неки страначко-политички интереси".

⁹⁷ Бурне дискусије о муслиманском женском питању. Вечерња Пошта, бр. 2161, 9. септембар 1928, 3.

Ова размимоилажења и сукоби чланова Главног одбора изазвали су и неповољна писања дневне штампе, те је из тих разлога Главни одбор *Гајрета* одржао седницу 11. септембра 1928. године, да би заузео становиште о сугестијама које су изражене на Конгресу а односиле су се на Главни одбор, као и о анонимним написима који су се с тим у вези појављивали у дневним листовима. Главни одбор *Гајрета* једногласно је закључио да се Конгрес муслимана интелектуалаца одвијао изван контроле Главног одбора, који није имао никакве ингеренције на правац његовог рада као ни на доношење закључака Конгреса. Председник *Гајрета* Чекро, који је уједно био изабран и за председника Егзекутивног одбора Конгреса, дистанцирао се од оних изјава о *Гајрету* које су изнесене на Конгресу и објављене у новинама, а чији су аутори били, како је накнадно установљено, проф. Шефкија Бубић и Шукрија Куртовић. Главни одбор *Гајрета* је констатовао да је идеја о одржавању Конгреса муслимана интелектуалаца поникла у редовима *Гајретових* радника, а свесрдно подржана од Главног одбора, пошто се увиђала потреба сазивања једног конгреса муслиманске интелигенције. Најбоља прилика за то била је *Гајретова* прослава, с обзиром да се тих дана у Сарајеву налазио велики број муслиманских интелектуалаца из читаве Босне и Херцеговине. Организација Конгреса била је у надлежности посебног одбора, који није ничим био везан за Главни одбор *Гајрета*, јер је била жеља и намера Главног одбора да то буде конгрес интелектуалаца, без разлике да ли су они деловали у *Гајрету* или изван њега.

Главни одбор је, каже се даље у тој изјави, очекивао да ће интелигенција изван *Гајрета* „подесити своје држање на Конгресу тако да би читав његов рад могао ући у данашњу линију *Гајретових* интенција”.⁹⁸ Међутим, Главни одбор морао је са жаљењем констатовати да се у том свом очекивању преварио, пошто су на Конгресу узеле учешћа и личности које се не могу сматрати интелектуалцима и што су даване изјаве које се не налазе на линији *Гајретових* смерница, него им се директно супротстављају. Из тих разлога, Главни одбор *Гајрета* изјавио је да није нити може бити одговоран за целокупан рад и ставове Конгреса оградивши се од прејудицираног становишта да ће Егзекутивни одбор Конгреса радити као аутономно тело под фирмом *Гајрета*. Уједно је наглашено да ће

⁹⁸ *Гајрет* и конгрес интелектуалаца. *Вечерња пошта*, бр. 2164, 12. септембар 1928, 6.

Гајрет и у будуће подупирати сваку акцију која има за циљ културно и привредно подизање муслимана. Главни одбор *Гајрета* је, такође, одбацио изнете тврдње да подлеже политизацији и помаже стварању чиновничких каријера својих функционера, додајући да такве клевете практично онемогућавају сарадњу Главног одбора са Егзекутивним одбором Конгреса. Те несугласице су касније изглађене и сарадња Егзекутивног одбора Конгреса и Главног одбора *Гајрета* је успостављена. Егзекутивни одбор Конгреса се оградио од написа неких својих чланова који су иступали против ГО *Гајрета*. Истовремено, Егзекутивни одбор је доставио Главном одбору *Гајрета* свој предлог за практично провођење закона о пољопривредном кредиту и задругарству међу муслиманима у Босни и Херцеговини. Предложено је Главном одбору да се при *Гајрету* оснује задружна секција друштва, која би имала задатак да преко пододбора, штампе, предавања, као и задружних течајева развија идеју задругарства међу муслиманима. Како је у *Гајретовим* правилима предвиђено економско и привредно подизање муслимана, Главни одбор *Гајрета* је прихватио наведене сугестије и одлучио да отпочне са отварањем задружних течајева у конвиктима и припремама за оснивање задруга, пошто је закон о пољопривредном кредиту већ ступио на снагу.

У погледу захтева за спајање *Гајрета* са *Народном узданицом*, поменуто саопштење Главног одбора садржи начелни став, да сарадњу „ових двају друштава ово тело прихвата, под условом да се она одвија у оквирима *Гајретове идеологије*“.⁹⁹ Евидентно је да је код једног дела интелигенције блиске *Гајрету* превладало мишљење, што је дошло до изражаја и на Конгресу, о штетности културног подвајања муслимана, као последици политичког опредељења. Све чешће су се могли чути захтеви који су тежили ка обједињавању културног рада међу муслиманима и превазилажењу културне подвојености која се изражавала у истовременом егзистирању два културно-просветна друштва, *Гајрета* и *Народне узданице*. Такве тенденције биле су присутне и код једног дела интелигенције, која је била окупљена око *Народне узданице*. Наиме, конкретан предлог о фузионисању ова два друштва потекао је и од Асима Дугалића, бившег председника

⁹⁹ Исто.

Народне узданице, који се залагао „да Друштво Гајрет потпомаже финансирању ученика а Народна узданица шегрта“.¹⁰⁰

На основу ових и многих других података може се закључити да се тада знатно активирала једна струја унутар нехомогене муслиманске интелигенције која је заговарала деполитизацију културно-просветних друштава, првенствено у циљу превазилажења подвојености релативно малобројних муслиманских јавних радника како би све расположиве снаге биле груписане на заједнички рад у интересу културно-просветног и економског подизања муслимана. Утицај ове неформалне скупине који су као појединци или у мањим групама иступали на Конгресу, пре и после њега, није, међутим, био довољно јак да неутралише друге струје и измени постојеће односе међу муслиманском интелигенцијом.

Један од покушаја на тој линији била је и акција групе око листа *Реформа*, који је излазио током прве половине 1928. године. У програму свог деловања ова група интелектуалаца заговарала је неопходну реформу муслиманског друштва, док је у идеолошком погледу била под снажним утицајем реформизма Кемала Ататурка.

Наведене чињенице довољно илуструју ситуацију и атмосферу у муслиманским интелектуалним и политичким круговима у којој је припреман и одржан Конгрес муслиманских интелектуалаца. Мада су основне иницијативе за одржавање тог скупа очигледно биле мотивисане конструктивним намерама о којима је претходно било речи и премда су расправе на Конгресу покренуле, па и делимично покушале одговорити на одређена најактуелнија питања културног и економског живота муслимана, ипак је стварни ефекат овог Конгреса, првенствено због различитих политичких позиција његових учесника, јаким спољним утицаја, а посебно услед релативно ограничених видокруга и домета предложених решења као и изолованости читаве акције муслиманске интелигенције у тадашњем вишенационалном босанскохерцеговачком друштву, остао углавном на нивоу неостварених декларација односно резолуција.

С обзиром на учешће председнице 'Београдског Гајрета' Маре Трифковић на овом Конгресу, јасно је да је 'Београдски Гајрет' имао тесну сарадњу са *Гајретом* у Сарајеву, јер су у ствари били на истом задатку и имали исти циљ.

¹⁰⁰ Асим Дугалић, *Наша културна подвојеност. Реформа*, I/1928, 8, 1.

Стога је и 'Београдски Гајрет' био веома заинтересован и посвећен решавању разних питања и проблема које су имали муслимани у тадашњој држави, од економских до проблема у културно-просветној заосталости. Уосталом, главни циљ оснивања 'Београдског Гајрета' и изградње *Гајретовог* Дома, као што је већ и казано, био је омогућавање школовања што већег броја југословенских муслимана, због заосталости у којој су се налазили.

V ИЗГРАДЊА СТУДЕНТСКОГ ДОМА БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА

У 1926. години на Универзитет и на више школе почињу долазити и муслиманке, којима је требало посветити нарочиту пажњу. Ради тога „Београдски Гајрет“ отвара у јесен 1926. године и свој женски интернат. Међутим, огромна сметња у раду Друштва била је та што није имао своју кућу, где би сместили своје питомце, него су се морали селити из куће у кућу, које су углавном биле неподесне за такву сврху, а поред тога морало је плаћати огромну кирију. Осим тога, број питомаца се из године у годину повећавао. Бриге Управе биле су све теже. Сваке јесени морали су одбијати велики број кандидата, јер у скупо закупљеним домовима није било довољно места. Интернати су у том периоду били одвојени. Преглед и надзор није могао бити довољан и поред добрих васпитача и управника домова. А две кухиње и две послуге умножавале су поред високе кирије и иначе велике издатке током месеца. За све време свога рада Друштво је осећало нарочиту потребу да има свој дом, где би се омладини пружила удобност за живот и рад. Сасвим је разумљиво да је било тешко наћи у приватним кућама просторије које би одговарале хигијенско-педагошким потребама једног студентског дома. Међутим, и поред тога, Друштво се трудило да оствари што боље резултате у свом раду.

Да би трајно решили проблем просторија, чланови Управног одбора су одлучили да дођу до свога дома. *„Решење је пало: издаци ће бити све већи, ако се остане под дотадашњим условима, са два дома, два надзора и две режије. Зато је на редовној скупштини „Београдског Гајрета“ 1930. године донета једногласна одлука да се приступи свима претходним мерама за подизање и изградњу друштвеног дома“.*¹⁰¹

Општина престонице показала је спремност да додели плац, али је требало имати и набавити и друга средства за подизање дома. Друштво се и раније бавило питањем подизања дома, али је све то било недовољно, па је овај пут одлучило да

¹⁰¹ „Гајрет“, год. XIII, бр. 22, 1. децембар 1932, 358, 359.

се обрати народу, свим виђенијим установама, друштву и појединим патриотама и добротворима да својим прилозима помогну подизање дома. Писма у облику апела врло брзо су спремили и послали их свима од којих су очекивали да имају разумевања за „*оваке здраве националне послове*”.

Ради тога, Управни одбор „Београдског Гајрета” је у фебруару 1930. године упутио апел свим родољубима за помоћ у подизању *Гајретовог* Дома. И цела управа дала се на посао. Београдска општина која је увек имала благодатности према свим хуманим и културним друштвима, на молбу „Београдског Гајрета”, поклонила је земљиште на углу једног од својих пространих имања у Далматинској улици, а у величини од 1359 квадратних метара. Друштвене уштеђевине било је свега неколико стотина хиљада динара, и то је било довољно само за темеље новог дома. Морало се зато приступити сакупљању добровољних прилога, чему је поменути проглас Управе „Београдског Гајрета” од 15. фебруара 1930. године много допринео да се појединци, општине и одбори разних установа и вакуфских добара одазову свесрдно.

За овај рад требало је и више људи. Зато је Управни одбор проширен представницима многих хуманих друштава у Београду. Читав низ седница утрошен је на припремама планова и распореду одаја Дома, за чије се старање подузео познати београдски архитекта и доцент универзитета Богдан Несторовић. А кад су планови били готови и одобрени, још је већа брига била наћи доброг мајстора, који ће водити изградњу.

Поводом изградње *Гајретовог* Студентског дома у Београду, Главни одбор *Гајрета* у Сарајеву обратио се 28. новембра 1931. године Краљевској банској управи Дринске бановине са молбом да се ово Друштво „*ослободи од плаћања бановинске таксе на улазнице од забаве коју приређују садашњи и бивши питомци „Београдског Гајрета” уз припомоћ сарајевских културних друштава на дан 19.12.1931. године у просторијама Народног позоришта а чији је чист приход намењен за подизање Дома Београдског Гајрета*”.¹⁰²

С обзиром на циљ којме је намењен приход ове забаве, а на основу члана 34 Правилника о бановинским таксама за 1931/32. годину, одлучено је „*да се ослободи од плаћања таксе на улазнице забаве које приређују питомци „Бео-*

¹⁰² Архив Босне и Херцеговине, 884/31.

градског Гајрета' уз припомоћ сарајевских културних друштава на дан 19.12.1931. године у просторијама Народног позоришта''.¹⁰³ О овој одлуци обавештени су приређивачи забаве преко Главног одбора *Гајрета*, Пореска управа и Главни одељак финансијске контроле у Сарајеву и Финансијско одељење Краљевске банске управе у Сарајеву.

Поменутом апелу за изградњу Дома одазвали су се и бивши питомци и питомице *Београдског Гајрета'* окупљени у Сарајеву, који су 2. октобра 1931. године одржали свечану академију у просторијама Певачког друштва *Гајрет* у Сарајеву. Чист приход од ове академије послат је у корист градње *Гајретовог* дома у Београду.

Бивши студенти *Београдског Гајрета'* у писму упућеном Главном одбору *Гајрета* истичу: „Свесни значаја овог дома, као будућег културног и националног центра свих југословенских муслимана у нашој престоници и осећајући потребу да се одужимо за добротинства која нам је то друштво указало, молимо братско друштво *Гајрет*, које данас представља најјачу културну организацију свих муслимана, да нас потпомогне у нашем раду било морално или материјално”.¹⁰⁴

На њихову молбу да овој академији присуствује делегат Главног одбора, упућен је секретар друштва Хасан Кукић.

На подизање Дома и његову потпуну инсталацију утрошено је око три милиона динара. Добровољних прилога је добијено у новцу један милион и педесет хиљада а у материјалу око 50.000 динара. Међу прилагачима на првом месту био је Његово Величанство Краљ Александар, који је као осведочени пријатељ и високи заштитник свеукупне а посебно муслиманске омладине, битно допринео да се зидање Дома на време заврши.

Државна Хипотекарна банка одобрила је дугорочан зајам од 1.370.000 динара. То чини са горњом сумом 2.470.000 динара. Трошкови до три милиона попуњени су из готовине *Београдског Гајрета'*.

На основу својих статута Банка *Гајрет* одобрила је 25.000 динара, и посредством Главног одбора их дозначила *Београдском Гајрету'*, за подизање *Гајретова* Дома.

¹⁰³ Архив Босне и Херцеговине, 884/31.

¹⁰⁴ Архив Босне и Херцеговине, 4272/31.

Пројекат за изградњу Дома урадио је београдски архитекта и доцент универзитета Богдан Несторовић а изградња је поверена Грађевинском предузећу „РАД“ у Београду, са инжењером Вељком Милошевићем на челу.

Из једног извештаја сазнајемо да је његова изградња коштала укупно 2,710.309,90 динара. Ова сума исплаћена је од значајних добровољних прилога у новцу и грађевинском материјалу (1,018.691), хипотекарног зајма (1,370.657) и друштвене уштеђевине (292.037).

И коначно, 14. јуна 1931. године, почела је изградња једном пригодном скромном прославом.

Свечаност је почела довом хаџиза Абдуселама Џумхура, вишег војног свештеника и благајника *Гајрета*, која у целости гласи: *„Нека је слава и хвала Теби, о Боже наш, Створитељу свих светова, Господару васионе и хранитељу свега што живи! Боже наш, Теби се једином захваљујемо на свим благодатима којима нас обасипаш. Теби, који си јединствен у свом знању, моћи и величини, ми подижемо на овом месту руке и молимо Те, о Створитељу наш, да обаспеш својим благословом темеље овог дома и да учиниш да он буде расадник свега оног што је добро, лепо и корисно за нашу заједницу и народ. Милостиви Боже, заштити и обаси својом милости нашег највећег добротвора, нашег узвишеног краља Александра I, нашу узвишену краљицу Марију, нашег престолонаследника Петра и цео Краљевски дом”*.¹⁰⁵

После ове молитве, Хасан Ребац, директор Вакуфске дирекције у Скопљу, прочитао је следећу повељу: *„У Београду, престолници Краљевине Југославије, 14. јуна 1931. године (по Хиџри 22. мухарема 1350. године) за време срећне владавине Њ. В. краља Александра I Карађорђевића, великог добротвора Гајрета ударен је 14. јуна 1931. године темељ овога дома у коме ће се омладина исламске вере васпитавати у љубави за свога краља, свој југословенски народ, у пожртвовању за отаџбину и осећању дужности и свесности у сваком послу коме се буде посветила”*.¹⁰⁶

Повељу је узигао у темеље Дома председник ‚Београдског Гајрета’ Ђурађ Јосиповић, генерал у пензији, који је том приликом одржао говор у коме је,

¹⁰⁵ „Гајрет”, Хајрудин Бујукалић, студент, *Свечано полагање камена темељца дома Београдског Гајрета Осман Ђикић у Београду*, Извештај за 1930/31, 362.

¹⁰⁶ „Гајрет”, Хајрудин Бујукалић, студент, *Свечано полагање камена темељца дома Београдског Гајрета Осман Ђикић у Београду*, Извештај за 1930/31, 362.

између осталог, рекао: *„Данас је сигурно најсвечанији дан у животу „Београдског Гајрета Осман Ђикић”, јер се данас свечано полаже темељ његову, много жељену дому, а тиме се у исто време даје најјаснији доказ да је идеја Гајрета наишла на добар пријем и разумевање а уједно се даје и једна нова подлога и јака гаранција за успешан рад и у будућности. „Београдски Гајрет” је јучерашње чедо, он је тек почео да живи, а рођен је у оно бурно време иза Ослобођења, када се почело радити на свим пољима у циљу да се створи од нашег народа једна идејна, јединствена и јака целина.*

Овакво васпитање могло се најлакше и најбоље постићи у нашем културном и политичком центру, у Београду.

*Ево, управо ове чињенице створиле су одлуку код једне групе наших националних радника и патриота да у Београду оснују једно друштво са циљем да омогуће васпитање и образовање муслиманске омладине на Универзитету и другим стручним школама у нашој престолници. Њихова намера наишла је на одзив и у септембру 1923. године основан је „Београдски Гајрет Осман Ђикић”. Да се ова велика идеја могла остварити захвалност припада родољубивим грађанима чијом помоћу се могао идеја Гајрета остварити. Гајрет је отпочео свој рад са 20 питомаца, а данас већ издржава више од 100 питомаца и питомица. Гајрет је за седам година свога опстанка успео да школује преко 70 питомаца и питомица, који већ сви активно раде на васпитању нашег муслиманског света”.*¹⁰⁷

Затим је изнео потешкоће с којима се морало Друштво борити у вези са смештајем својих питомаца у станове, који углавном нису одговарали потребама једног ђачког дома.

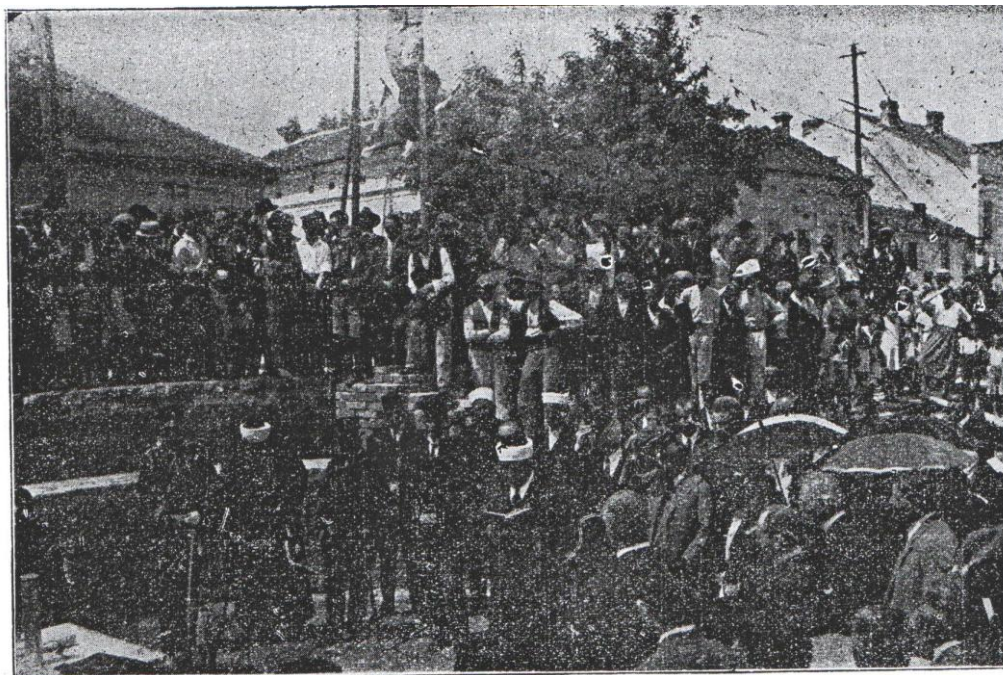
Јосифовић даље наставља: *„Овај ће дом носити име Османа Ђикића, нашег великог културног радника и националног борца, у коме ће Гајретова омладина имати светао узор и леп пример у свом животу и раду. Овај ће дом бити културни центар, одакле ће долазити директиве за рад и сигурно средство помоћу кога ће се одржавати веза између генерација Гајретове омладине. Једном речи, овај ће дом представљати једно велико народно дело, одакле ће сигурно*

¹⁰⁷ „Гајрет”, Хајрудин Бујукалић, студент, *Свечано полагање камена темељца дома Београдског Гајрета Осман Ђикић у Београду*, Извештај за 1930/31, 362.

потицати много добро за наш опити народни идеал и наше национално јединство”¹⁰⁸.

На завршетку ове свечаности хор студената и студенткиња отпевао је химну.

Свечаности је присуствовао и реис-ул-улема хафиз Ибрахим еф. Маглајлић, који је само два дана пре тога изабран на ту функцију и коме су муслимани студенти Београдског универзитета честитали ово именовање надајући се „да ће као и увек бити достојан заступник”¹⁰⁹, како стоји у честитки објављеној у листу *Гајрет*. Били су присутни и изасланик Њ. В. Краља Чедомир Поповић, пуковник, изасланик председника Владе, изасланици министра просвете и социјалне политике, београдске општине, затим делегати друштва *Светог Саве*, *Црвеног крста*, *Кола Српских Сестара* и многе јавне и угледне личности, као и цео одбор *Гајрета* и његови студенти и студенткиње.

Свечано полагање камена темеља Београдског Гајрета »ОСМАН ЂИКИЋ« у присуству узасланика Њ. В. Краља и Преузв. Реис-Ул-Улеме.

¹⁰⁸ „Гајрет”, Хајрудин Бујукалић, студент, *Свечано полагање камена темеља дома Београдског Гајрета Осман Ђикић у Београду*, Извештај за 1930/31, 363.

¹⁰⁹ „Гајрет”, год. XI, бр. 7, 1930, 156.

Изградња Дома је брзо напредовала. Зграда је била на углу и обе стране су добиле своје засебне улазе. У сутерену су биле смештене кухиња, купатила и на обе стране по једна пространа трпезарија. Ту су и станови за послугу, подрум за дрва и угаљ и инсталација парног централног грејања. У високом приземљу су смештене учионице и с једне и с друге стране а у средини су се налазиле друштвене канцеларије и одаје за управника Дома. Осим тога, ту је и велика дворана за друштвене свечаности.

Први и други спрат били су одређени за становање питомца, а изнад друштвених канцеларија, једна пространа просторија служила је за потребе обављања свакодневних верских обреда питомца, у коју се улазило и са женске и са мушке стране.

Подигнут је веома савремен Дом, у који су се студенти уселили 1. децембра 1932. године. На месту где је пре стајала оронута дашчара, никла је монументална грађевина, која је својом архитектонском лепотом и величином украсила цео палилулски крај. Зграда је била на углу Далматинске и Велбушке улице, имала је два крила и обе стране су добиле своје засебне улазе. Једно крило Дома било је намењено женском интернату, а друго мушком. У женски се улазило са Далматинске, а у мушки из Велбушке улице. Зграда Дома заузимала је простор од 750 м², а дом је имао башту и велико двориште.

„Грађевинско предузеће је извело зидање на потпуно задовољство Управе. Ова 1932. година употребљена је за довршавање и употпуњавање потреба и намештаја у Дому. Тако је канцеларија добила пригодан босански намештај, џамија је украшена ћилимима и осталим потребама, двориште је попуњено и нивелисано и у њему је назидана зградица за перионицу и друге потребе. Имање је ограђено и потпуно уређено.

Дом броји сада 150 нових кревета са потпуно новим постељним стварима и потребним орманима за гардеробу, за свакога студента понаособ. Дом има потпуно уређену кухињу, потребне учионице, умиваонице и купатила. Мушко одељење броји 100 постеља и надзорничку службу врши управник Дома Мухамед Ђемаловић, члан Управе „Београдског Гајрета“. За девојчице је одређено 50 постеља а надзорница је Ирена Јовановић, дугогодишња заводска васпитачица.

*Управа „Београдског Гајрета“ је, завршивши срећно и успешно једну овакву акцију – подизање властитог Дома и његовим свечаним отварањем, констатовала да се тиме „одужила свим дародавцима и јавно показала свему културном Београду да је и муслиманска омладина у погледу модерног и хигијенског становања достигла своје раније претходнике: Студентски дом и остале ђачке интернате“.*¹¹⁰

1. Свечано отварање Дома

У недељу 27. новембра 1932. године отворен је на најсвечанији начин Дом „Београдског Гајрета“ као круна вишегодишњег напорног рада његових прегалаца, као понос свих муслимана у Југославији. То је и истакнуто у листу *Гајрет*, поводом отварања овог Дома.

*„Ова хумана установа сазидана ситним прилозима добрих муслимана и патриота из Београда и других крајева, данас је најбоља муслиманска задужбина, најсавременији вакуф за збрињавање омладине жељне науке, која је до скорога донекле и данас сматрана антимуслиманском и јеретичком. Та је фама дефинитивно сахрањена победом знања и светлости над мраком, што је потврдио у свом говору упућеном омладини стари Хаџи Реис еф. са речима: „Ислам цени науку и учење те даје предност ученим пред осталим људима у вођењу полова своје заједнице“.*¹¹¹

Свечаност отварања Дома била је такође манифестација *Гајретове* идеје да оствари некадашњи сан сиромашних студената.

Од коликог је значаја ова прослава за сам Београд види се по томе што је њој присуствовао велики број најугледнијих личности из Београда. Тачно у 10 часова пре подне у великој сали новосаграђеног Дома отпочела је свечаност у присуству изасланика Њ. В. Краља, армијског генерала и првог ађутанта Милана Јечменића, и његове преузвишености Хаџи Хафиз Ибрахим еф. Маглајлића, Реис-ул-улеме. Између осталих угледних гостију били су присутни: др Влада Петковић, ректор Универзитета са професорима др Фехимом Бајрактаревићем и др Миланом

¹¹⁰ „*Гајрет*“, год. XIII, бр. 22, 1. децембар 1932, 360.

¹¹¹ „*Гајрет*“, год. XIII, бр. 16, децембар 1932, 366.

Бартошем; затим др Хамдија Карамехмедовић, министар без портфеља; др Авдо Хасанбеговић, потпредседник Народне скупштине и председник Главног одбора *Гајрета*; сенатори Емило Гаврила, Осман Биловић и др Урош Круљ; народни посланици Шукрија Куртовић, Мустафа Мулалић и Омер Кајмаковић; изасланик министра просвете др Главинић; изасланик министра војске и морнарице ђенерал Ђорђевић; први секретар Чехословачког посланства др Сатмари; изасланик *Кола српских сестара* Продановић; изасланик *Просвете* др Душан Пелеш и изасланици многих других муслиманских и националних друштава.

Свечаности поводом отварања Дома „Београдског Гајрета“ присуствовали су и делегати месних одбора *Гајрета* из целе земље. Тако је у листу *Гајрет* објављена информација да је Месни одбор *Гајрета* из Дервенте добио позив за присуство на поменутој свечаности и делегирао као заступника свога члана Мустафу еф. Халиловића, шеријатског судију, који је, како стоји у овом тексту, на властити трошак отишао у Београд и присуствовао овом свечаном чину.

Свечаност отварања Дома почела је говором Реис-ул-улеме, који су присутни као и дову стојећи саслушали. Реис-ул-улема је рекао: „*Веома сам задовољан што ми се пружила прилика да суделујем у свечаности отварања овог лепог и импозантног ђачког дома и да том приликом упутим неколико топлих речи сакупљеној омладини, тој нади и узданици нашег народа и отаџбине. Дарежљивости добрих и племенитих људи, радом и напорима искрених родољуба, подигнут је овај Дом и посвећен нашој омладини која се бави науком. Наука је моћ и извор мудрости, која открива све истине и омогућава човеку да на првом месту упозна ону апсолутну, највећу и најсавршенију истину, Бога, његова велика дела и чудеса. Таквим упознавањем долази се до правог веровања у Бога, које даје све оно што је лепо и племенито у човеку, јако и живо, високо и узвишено, једном речју све оно што човека чини узорним у побожности и моралу, карактеру и поштењу*”.

Затим се реис-ул-улема обратио омладини: „*Ти се омладино, налазиш на стази науке и тежиш да се наоружаш солидним знањем, окитиш моралним врлинама онако како то потребе нашега народа и отаџбине траже, јер ви сте ти неимари и будући просветитељи нашег народа. Ислам цени науку и учене те им даје предност пред осталим људима у вођству послова своје заједнице и*

*тражи од њих да се од тога не устежу. Како видите, мила моја децо, вас чека велики задатак, да преузмете улогу народних вођа и просветитеља и да се тако одужите свом роду и отаџбини''.*¹¹²

После тога реис-ул-улема је изговорио на арапском језику нарочиту молитву – дову, коју је написао специјално за ову свечаност. У дови се муслимански поглавар моли за Краља, народ, отаџбину, срећу и напредак.

Након његовог обраћања и проучене дове, обратио се председник „Београдског Гајрета“ Ђурађ Јосифовић, који је, између осталог, рекао:

„Београд, наше национално средиште, срце нашег културног живота и политичког опстојања, био је још давно пре уједињења духовни центар, жариште националне свести и весник блиске слободе.

Ни наша браћа исламске вере нису заостајала, и они су свој национални понос и свест показали у борбама против непријатеља. Из њихових редова створила се једна јака група свесне и борбене омладине, која је са омладином других вера радила на делу националног буђења и васпитања. Ова је омладина била загрејана борбеним духом, уверена да се слобода не поклања нити добија већ се она осваја, задобија. Најизразитији представник ове групе код наше браће исламске вере био је Осман Ђикић, који је представљао оличење националне свести и напора. Кроз његове песме провејава дух јаког и непоколебљивог веровања у скоро ослобођење и уједињење.

С вером у Бога, мудра владавина блаженопочившег Краља Ослободиоца, Његовог Величанства Петра I и нашег омиљеног и витешког краља ујединитеља Александра I, војнички подвизи и победе српске и југословенске војске, које су задивиле пријатеље и непријатеље, све ово довело је наш народ до Ослобођења и уједињења.

Али ту се није стало. Ту није извршена национална мисија. Она се једноствано претворила из револуционарне мистике у мирни стваралачки рад.

У круговима београдских културних радника поникла је такође мисао да велику пажњу треба поклањати нашој браћи исламске вере, а нарочито њиховој омладини која ће бити носилац националне савести и културног стварања, а сигуран мост и спона нашег зближења и јединства. Ови културни радници та-

¹¹² „Гајрет”, год. XIII, бр. 16, децембар 1932, 367.

кође су увидели, да исламска омладина која долази у Београд на студије оскудева и дошли су на племениту мисао да ту омладину треба помоћи и заштитити. Та је замисао нашла свој изражај и остварање у години 1923. кад је створено друштво *„Београдски Гајрет Осман Ђикић”*.

Ово је друштво добило име Османа Ђикића да омладина у њему види узор националне свести и оличење несебичног рада и стваралачких напора за народно васпитање.

Семе посејано, пало је на плодно тло и дало је за ових девет година добрих плодова међу којима и овај дом чије отварање данас свечано славимо.

А за његово стварање имамо на првом месту да благодаримо нашем највећем добротвору Његовом Величанству Краљу (живео и дуготрајно одобравање). Тако исто благодаримо великим добротворима и прилагачима из Херцег-Босне, Београда и осталих наших крајева. Благодарим и престоничкој општини која нам је подарила бесплатно земљиште за овај дом од 1395 м². Благодарим Његовом Величанству Краљу и свима драгим нашим гостима, који су лично или преко изасланства својим присуством увеличали ову нашу свечаност“.¹¹³

Говор је бурно поздрављен.

Јосифовић је прочитао телеграм упућен Њ. В. Краљу, који гласи: *Његовом Величанству Александру првом Краљу Југославије.*

Управа „Београдског Гајрета Осман Ђикић” приликом прославе свечаног отварања Гајретова дома поздравља свога највећег добротвора Његово Величанство Краља и кличе из дубине душе: Живело Његово Величанство Краљ Александар Први и Његов Узвишени Дом!

Читање телеграма Њ. В. Краљу пропраћено је одушевљеним поклицима Краљу и Његовом Дому.

Пошто је хор студената и студенткиња отпевао народну химну, отварање Дома поздравило је неколико делегата.

¹¹³ „Гајрет”, год. XIII, бр. 16, децембар 1932, 367, 368.

Директор вакуфа у Скопљу Хасан Ребац пренео је поздраве Вакуфско-меарифског већа, дирекције и свих муслимана Вардарске и Зетске бановине. Ребац каже:

*„Муслимани на Југу без обзира на националну припадност виде у овој свечаности остварење једног врло великог ако не и највећег вакуфа, који почива на љубави Београда, и коме је циљ да васпита младе генерације југословенских муслимана на извору наше државне и националне мисли, на извору највиших културних и просветних установа, где ће, спремајући се стручно за свој позив, упознати с Југословенима са свих страна и научити се међусобној љубави и трпељивости. Од ове велике задужбине има већ видних резултата, а у будућности ће их бити још много више”.*¹¹⁴

Врло леп и темпераментан говор одржао је народни посланик Мустафа Мулалић. Он је, између осталог, рекао:

„И ево нас на заједничком месту, у драгој нам престоници, у овом белом националном храму, делу наших дуготрајних напора, храму који данас блешти светлом славе заједничке нам прошлости, које блешти светлом лика нашег Краља, да поделимо братски дужности на сачувању историјских тековина и изграђивању наше будућности и да делимо братски све милости, које у изобиљу извиру из очинског срца узвишеног нам Краља.

*Ево и ја сам обдарен срећом да овом свечаном часу присуствујем као делегат Главног одбора Гајрета из Сарајева, да Вам донесем поздрав Херцег-Босне и да се са вама поклоним оним тежким напорима наших прегаоца, да неимарима овог дома из кога ће извирати еманација свега онога што је лепо, племенито, добро, здраво и национално, свега што је Богу и Краљу мило а домовини и нацији подобно и корисно, у име многобројног Гајретовог чланства у целој Краљевини свесрдно честитам и да нашој омладини зажелим да настави наше дело истим еланом, истим заносним идеалом, ентузијазмом, да још снажније и крепкије него ми, корачи еволуцијом и препородом у златну будућност, носећи у чистим срцима аманет: Све за Краља и Отаџбину”!*¹¹⁵

¹¹⁴ „Гајрет”, год. XIII, бр. 16, децембар 1932, 369.

¹¹⁵ „Гајрет”, год. XIII, бр. 16, децембар 1932, 369.

Говор Мулалића је више пута био прекидан бурним одобравањем и поклицима.

Прославу је поздравила врло топлим речима Продановић у име *Кола српских сестара*, а у име *Просвете* др Пелеш.

Пошто су завршени поздравни говори, мешовити хор студената и студенткиња отпевао је неколико врло добро увежбаних пригодних песама. Диригент је био Бранко Драгутиновић, наставник музике. Сафија Филиповић, студенткиња, одсвирала је на клавиру једну музичку композицију. Након свечаности гостима је сервирана богата закуска у једној од дворана Дома.

У току свечаности Управи Дома приспео је велики број телеграфских честитки из Сарајева, Бањалуке, Крагујевца и других градова.

Ове честитке објављене су и у листу *Гајрет*.

Дом ,Београдског Гајрета'

2. Рад Гајретовог Дома

Према Правилнику *Гајретовог Дома*, у њему су могли бити примљени редовни студенти Београдског универзитета и редовне ученице виших стручних школа у Београду. Првенство су имали они који су показали одличан успех у наукама, беспрекорног су владања и сиромашног стања. Од пријављених кандидата примали су се у првом реду Југословени исламске вере. Молбе за пријем слали су Управном одбору 'Београдског Гајрета', Београд, улица Далматинска бр. 37, најдаље до 15. августа. Уз молбу, у којој унапред потврђује да ће поштовати Правилник Дома, одлуке Упарвног одбора, наредбе управника, кандидат који је желео да буде примљен у Дом, требало је да поднесе следећа документа:

- уписницу, а после првог семестра још и потврду о писменим радovima, вежбама у семинарима, колоквијима, а затим и сведочанство о испитима на време положеним. Кандидати који тек ступају на Универзитет или вишу стручну школу морају поднети сведочанство о положеном испиту зрелости, односно сведочанство које се за одређену школу тражи;

- родни лист;
- изјаву да ће се покоравати прописима интернатског живота;
- уверење о имовном стању и плаћању пореза;
- уверење општинске власти о броју чланова у породици, малолетних и пунолетних и њиховим занимањима;
- уверење о здрављу;
- тачну адресу свога пребивалишта.

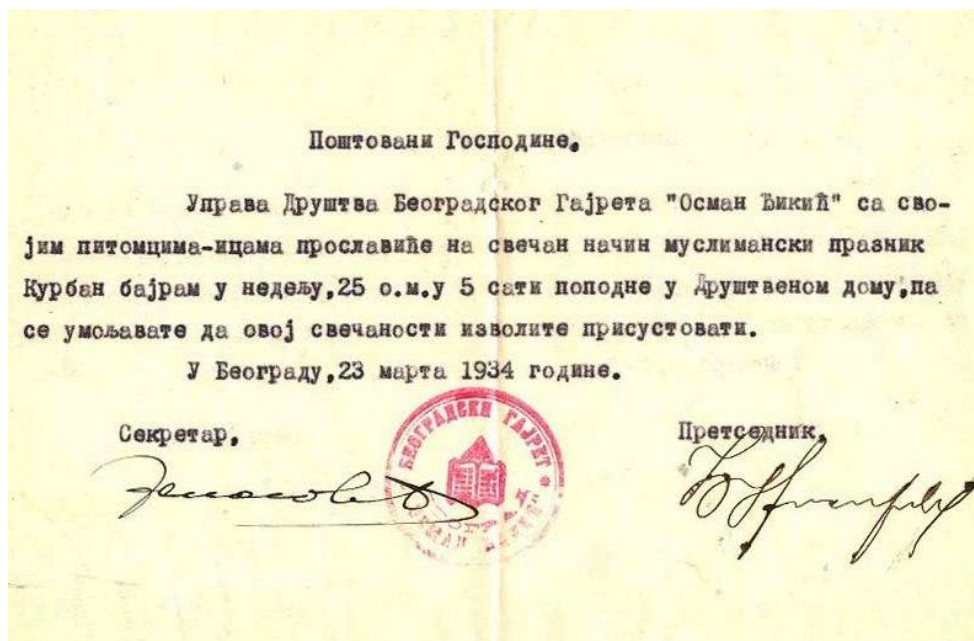
Управни одбор 'Београдског Гајрета' је према поднесеним подацима одређивао који кандидати су примљени бесплатно, а који треба да плаћају од 200 до 600 динара месечно, према свом имовном стању. Студенти и ученици средњих школа потпуно сиромашног стања имали су у Дому бесплатно издржавање (стан, храну, огрев осветљење, прање рубља, лечење и купатило). Остали студенти и ученици плаћали су за своје издржавање према свом имовном стању до 600 динара месечно. Сви студенти, како они који су плаћали за своје издржавање у Дому тако и бесплатни, плаћали су месечно 50 динара за инвентарске трошкове. Приликом ступања у Дом морао је сваки питомац уложити 100 динара за

евентуалну штету. Кандидати су на време обавештавани кад треба да дођу у Београд и шта треба да понесу. Дефинитивно су били примљени они кандидати које по доласку у Београд буду прегледали лекари.

Непосредна брига над питомцима била је у надлежности префекта или управника, који је обично био просветни радник, а постављао га је Управни одбор 'Београдског Гајрета'. Дужност управника била је да се стара о питомцима, врши надзор, а такође да преко школских власти прати њихов успех у школи. Дуже времена ту дужност у Дому обављао је Мухамед Темаловић, који је истовремено вршио и друге значајне функције у оквиру 'Београдског Гајрета' а касније је управник Дома био Мидхат Шамић. Питању одржавања верских обреда и верском васпитању питомаца у Дому посвећивана је значајна пажња. У самом Дому је за потребе обављања свакодневних верских обреда била оспособљена једна просторија, док је петком питомцима омогућаван одлазак у џамију. Придавао се, такође, велики значај прослављању верских празника. Управа Дома је заједно са Управом Друштва учествовала у припремању и извођењу појединих верских свечаности, у којима су учествовали питомци.

Тако на пример, сачуван је позив упућен једном од чланова Управе 'Београдског Гајрета' др Драгославу Јовановићу, да 25. марта 1934. године присуствује свечаној прослави Курбан-бајрама, коју приређује Управа 'Београдског Гајрета' са својим питомцима у Друштвеном дому.

Позив упућен др Драгославу Јовановићу да присуствује свечаној прослави Курбан-бајрама 1934. године у Гајретовом Дому

Интернатска управа подстицала је код питомаца смисао за развијање друштвеног живота, који се одвијао кроз рад разних секција и удружења, као и смисао за штедњу и задругарство кроз оснивање задружних помоћних фондова за штедњу и међусобну помоћ питомаца. Из тих фондова је пружана материјална помоћ изузетно сиромашним питомцима. Такође, из овог фонда су дељене позајмице за набавку књига и сл. У Дому се строго водило рачуна и о здравственом стању питомаца.

Изградњом Дома 1932. године 'Београдски Гајрет' је отворио могућност школовања просечно око 150 студената годишње. У новосаграђени Дом одмах је примљено 127 ученика (50 бесплатно). Школске 1932/33. године 'Београдски Гајрет' је у свој Дом примио 100 студената и 45 студенткиња, а наредне школске године примљено је 100 студената и 50 студенткиња.

Следећи подаци односе се на школску 1939/40. годину, када је у Дому било 155 студената, односно 123 студента и 23 студенткиње. Од тог броја студирало је: право 32, технику 31, медицину 30, филозофију 23, астрономију и шумарство 19, ветерину 13, фармацију 3; на Вишој економско-комерцијалној школи 2, Сликарској академији 1, Вишој педагошкој 1 и Вишој стручној школи 1 студент.

VI ДРУШТВЕНО, КУЛТУРНО И ПРОСВЕТНО ДЕЛОВАЊЕ БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА

У реализацији друштвеног и културно-просветног програма *Гајрета* истакнуто место и улога припадала је организовању друштвених приредби: забава, теферича, томбола и других облика друштвеног живота. Инсистирање на овим облицима друштвене активности имало је своје пуно оправдање јер се организовање забава и сличних манифестација показало као веома ефикасан начин ширења идеја Друштва и његове популаризације, док је с друге стране то био један од сталних и веома значајних извора прихода. Поред тога, овај вид друштвених приредби био је један од најпогоднијих начина остваривања културно-образовног програма и циљева Друштва на плану упознавања и приближавања муслиманима савремених тековина западне културе и цивилизације, уз истовремено неговање властитих духовних вредности. У већини случајева програм забава обухватао је, поред рецитација, извођење музичког програма, једног драмског дела и на крају играње уз извлачење томболе и сл. Међутим, репертоар програма забава био је подређен функцији коју је друштво *Гајрет* вршило у муслиманској средини на линији њеног културног препорода и имао је далеко-сежније циљеве осим забављачких. То се огледало и у коришћењу забава као погодног медија за упознавање муслимана са модерним и класичним тековинама. Ту своју мисију Друштво је практично проводило уношењем у програм забава дела класичне оперске и хорске музике. Концертни део на забавама био је заступљен делима Шопена, Сметане, Крстића, Мокрањца и других. Стављање на репертоар ових музичких остварења имало је двоструки значај: приближавање и упознавање са музичком културом Запада, која је само у ретким и изузетним случајевима имала своје поклонике међу муслиманима, док је, с друге стране, учешће муслимана у извођењу ове музике пружало доказе о њиховој способности усвајања тих тековина, које су им биле неретко оспораване.

Најочитији пример за то пружала је појава Бахрије Хацић, прве муслиманке на оперској сцени, примадоне Београдске опере. Њен успех оперске певачице у *Гајретовим* круговима имао је значење „националног карактера, јер је са

Бахријом наш елемент дао од себе музичкој уметности прву пионирку и про-тагонисткињу”¹¹⁶.

Из тих разлога њено учешће на *Гајретовим* забавама у Сарајеву „*било је примано са одушевљењем и пропраћено ласкавим признањима*”¹¹⁷.

У *Гајретовим* интернатима се посебна пажња посвећивала развијању друштвеног живота питомца кроз рад разних секција и удружења. Подстицано је оснивање литерарних, музичких, певачких, дилетантских, хорских и других секција. У интернатима су осниване и библиотеке, углавном, за интерну употребу ученика. Иначе, живот у интернатима се одвијао по строго утврђеном кућном реду, којег су се морали сви придржавати. Са тим циљем су у току 1931. године у студентском дому „Београдског Гајрета” студенти-питомци основали своје удружење које носи назив *Удружење студената-питомаца Београдског Гајрета*, са седиштем у Дому.

Циљ Удружења био је рад на стручном и општем образовању и материјалном помагању питомца, као и „*упознавање домовине и иностранства и долажење у дотицај са ширим слојевима народа*”.

Ради што успешнијег деловања, рад Удружења је подељен на следеће секције:

- Дебатна секција која приређује предавања и дебатне вечери на којима поред угледних научних и јавних радника учествују и студенти. На овим вечерима се разговарало о научним питањима и актуелним проблемима, као што су: *Студентска муслиманска омладина и еманципација муслиманке, Социјални узроци туберколезе, Кроз Западну Европу, О Јовану Дучићу, Фројдизам, Уметност данас* и др.

- Музичка секција која пружа могућност студентима да се у тој грани уметности образују. Секција је имала џез и хор.

- Спортска секција била је веома активна. Захваљујући управи Дома која је овој секцији у дворишту подигла игралиште за одбојку и малу лако атлетску стазу, студенти су се бавили многим гранама спорта. Ова секција често приређује излете у ближу околину Београда.

¹¹⁶ Извештај Главног одбора *Гајрета* за 1931/32. годину. „*Гајрет*”, бр. 11-12, 1-16. јула 1932, 194, 195.

¹¹⁷ Свечана Гајретова забава у Сарајеву, „*Гајрет*”, XV/1934, 2, 40-41.

- Шаховска секција која одржава шаховска такмичења са другим студентским шаховским групама.

При Удружењу, поред наведених, постојале су још и Дилетантска и Секција за приредбе.

Удружење је врло брзо успело да оформи библиотеку, која се сваке године попуњавала најновијим издањима наших познатих издавачких предузећа. Поред великог броја дела из белетристике и подручја науке, библиотека има и готово све уџбенике свих факултета, те тиме олакшава студије својим члановима. *„Да би дошло до материјалних средстава, а и да би се представило београдском грађанству Удружење сваке године приређује своју годишњу забаву. Забаву, поред многих виђенијих Београђана, посете готово и сви муслимани настањени у Београду. Да би пружило студентима могућност образовања стручног и општег, Удружење је у Дому отворило своју читаоницу која добија наше најбоље новине и часописе, чији се број пење на близу тридесет. Тако су студенти донекле у стању да прате све догађаје код нас и у иностранству и да се о њима правилно обавештавају. Ове године су организовани из есперанта и стенографије“.*¹¹⁸

Наредне, 1932. године, 20. марта, у просторијама Дома одржана је Годишња скупштина Удружења студената „Београдског Гајрета“, којој су поред студената присуствовали и Ђурађ Јосифовић, председник „Београдског Гајрета“ и Мухамед Ћемаловић, управник Дома. Скупштину је отворио дотадашњи председник Удружења Абдуселам Балагија, студент права, који је позвао присутне да поздраве највећег добротвора „Београдског Гајрета“ Његово Величанство Краља, који сваком приликом показује љубав и интересовање за *Гајретове* питомце. Скупштина је бурно и дуго клицала Његовом Величанству Краљу. Пошто је поздравио представнике „Београдског Гајрета“ Јосифовића и Ћемаловића, Балагија је одржао говор у којем је резимирао једногодишњи рад Удружења и истакао следеће:

„Скроман почетак рада удружења питомаца „Београдског Гајрета“ започет прошле године у тешким околностима и у незгодним просторијама за друштвено развијање, обећавао је мало позитивних резултата и успеха. Потакнути надом да ћемо скоро имати свој модеран и удобан дом, предали смо се

¹¹⁸ „Гајрет”, год. XIX, бр. 12, 1938, 215.

озбиљно раду око организовања удружења, које ће представљати и окупити све нас, и преко кога ћемо лакше доћи до свих оних неопходности, потребних за културно развијање. Захваљујући разумевању и моралној помоћи оних који се за нас очински старају, затим озбиљности питомаца и њиховој наклоности према друштву без изузетака, успели смо да за доста кратко време прибавимо најпотребније што ће се јасно видети из извештаја. Надајмо се да ће у будућности ово удружење бити не само посредник за олакшање и остварење наших потреба, него и права школа за социјални и друштвени рад који нас данас сутра чека у животу.

После дужег повлачења по разним незгодним становима напokon, господо и колеге, дочекали смо дан, да се уселимо у ову сјајну палату, на чему нам имају да позавиде многи студенти не само из престонице него и из других места наше отаџбине. Овде у овом храму са свим комфором и удобностима омогућено нам је да развијамо све своје способности, и да покажемо више него до сада нашу праву вредност. Овде нам је омогућено, да се са више воље и љубави посветимо будућем позиву, и раду за онај сиромашни народ, који нас жељно очекује. За све ово имамо да захвалимо највише огромним напорима и пожртвовању нашег поштованог председника и других одборника, који нису жалили труда само да збрину и омогуће школовање великом броју сиромашних омладинаца”¹¹⁹.

Након његовог говора прочитани су извештаји из којих сазнајемо да је управа за кратко време прибавила велики број књига за библиотеку, а које су даровали разни књижари издавачи, Министарство просвете и друге хумане установе. Прибављени су многи дневни листови и сви важнији часописи у држави за друштвену читаоницу. Уредништва *Књижевног Севера*, *Нове Европе* и *Стожера* даровала су књижници по неколико комплетних годишта свога часописа. Захваљујући љубазности Предића, управника Народног позоришта, питомци су добијали бесплатне позоришне карте, итд.

После дискусије, изабрана је управа:

- Председник: Абдуселам Балагија, студент права;
- Потпредседник: Мустафа Ајановић, студент филозофије;
- Секретари: Фехим Балић и Хусреф Крпо, студенти филозофије;

¹¹⁹ „Гајрет”, год. XIII, мај 1932, 14, 15.

- Благајник: Салих Хумо, студент шумарства;
- Књижничари: Асим Бајрамовић и Нусрет Шербић, студенти шумарства;

чланови управе:

- Мухамед Бубић, студент филозофије, и Хакија Хаџихасановић, студент технике.

Надзорни одбор:

- Председник: Фазлија Фазлагих, студент медицине;

чланови:

- Енвер Поздеровић и Махмуд Бајрактаревић, студенти филозофије.

На крају свог рада Скупштина је закључила:

1) да се оснује Дебатни клуб као секција удружења, у коме ће се расправљати о разним друштвеним питањима.

2) да се Социјална секција, која је до сада имала видних резултата у вези са прикупљањем података из нашег живота, припоји Удружењу као његова секција и да се и даље настави са радом.

3) да се бирају за почасне чланове Удружења Ђурађ Јосифовић, генерал у пензији, Хасан Ребац, директор Вакуфа у Скопљу, Абдуселам Џумхур, врховни свештеник, и Мухамед Ћемаловић, секретар Министарства правде.

Са скупштине је упућен поздравни телеграм Хасану Ребцу.

Ове године одржана је прва конференција чланова Дебатног клуба овог Удружења, на којој се водила занимљива дебата на тему религије. У дебати су учествовала четири студента.

Најпре је своје, „више филозофско-педагошко стајалиште“ на тему *Религија је нужна*, изнео Енвер Поздеровић, студент филозофије.

Други учесник у расправи - „антиреферент“ – са тезом *Религија није нужна*, био је Мухамед Бубић, студент филозофије.

„Заступник тезе“ референта Поздеровића био је Теуфик Ибишбеговић, студент права, родом из Нове Вароши, за кога је речено да је „*најбоље говорио и да је одлично бранио колегу Поздеровића*“.¹²⁰

„Заступник антиреферента“ био је Мустафа Пузић, студент права.

¹²⁰ „Гајрет”, год. XIII, бр. 6, 7, 1932, 110.

На овој конференцији, одржаној у свечаној сали *Гајретовог* Дома у присуству великог броја студената, било је врло интересно слушати младе говорнике, који су, по општој оцени присутних, били доста убедљиви.

Након дебате, јавило се двадесетак критичара који су говорили у прилог „тезе“ и „антитезе“. На крају су се присутни изјаснили за тезу.

„Како се види наша универзитетска омладина се озбиљно припрема за рад у народу, који је чека по завршеним наукама. Нова времена захтевају нове људе и нове методе рада, да би се могао одржати један елемент у данашњици.

*Ми се искрено надамо да је наша академска омладина озбиљно схватила сву тежину задатака у раду на прогресу нашег елемента у духовном и материјалном погледу. Стога ми поздрављамо овакав рад наших академичара, будућих пионира на народном послу“.*¹²¹

Да би испуњавало свој задатак Удружење је у периоду од 22. до 27. априла 1938. године организовало екскурзију кроз западну Босну и том приликом посетило Бања Луку, Приједор и Љубију. Циљ екскурзије био је *„да се упозна домовина, а на првом месту да студенти дођу у што ближи дотицај са широким народним масама, те да том приликом изнесу свој став према најважнијим муслиманским и општим проблемима. Нарочито је циљ екскурзије био да се измењају мисли, по могућности, са најширим народним слојевима, те да се покаже да данашња студентска омладина није нимало заборавила на ту средину, него да су сви њени путеви упућени у њу, а сав рад омладине да се мора кретати у правцу побољшања животних прилика најширих слојева. Баш ради овога главни циљ екскурзије била су предавања која су одржали питомци, чланови дебатне секције, у Бања Луци и Приједору“.*¹²²

Предавања су одржана у просторијама Друштва *Фадилет*. Теме су биле: *Животне прилике муслимана у Босни и Херцеговини* и *Културно-просветне прилике муслимана у Босни и Херцеговини*.

У првом предавању, А. Гупара, студент агрономије, након кратког приказа економског развоја Босне и Херцеговине од доласка Аустрије до данас, говорио је о животним приликама у касоби. У првом реду нагласио је тежак живот муслимана условљен неправилно изведеном аграрном реформом. Анализирајући

¹²¹ „Гајрет“, год. XIII, бр. 6, 7, 1932, 110.

¹²² „Гајрет“, год. XIX, бр. 12, 1938, 215.

прилике у селу и граду, критиковао је дотадашњи рад интелигенције, изнео тежак положај муслиманке, стање занаталија и радника, проблеме одгоја омладине и др. При излагању прилика на селу, предавач се послужио резултатима анкете за испитивање села Студентског правничког друштва на Београдском универзитету, који су били доста суморни.

На крају је предавач завршио речима: *„Из свега овога се јасно види, да су животне прилике врло тешке и да је потребна хитна помоћ. Потребна је искрена помоћ, а не неко продужавање животарења и прекривање стварности. Народна интелигенција, која је прошла кроз све ове прилике, а која и данас пролази кроз њих потребна је народу. Потребна је интелигенција која ће волети свој народ онако како воли себе и још више, која ће све положити за ону средину из које је никла, а од ње неће тражити никакве награде, никакве гласове за посланичке положаје, него само разумевање, љубав и искреност. Таква се омладина данас ствара највећим делом на нашим универзитетима“*.¹²³

У вези са другом темом (*Културно-просветне прилике муслимана у Босни и Херцеговини*) говорио је Хусреф Реџић, студент технике. Иако историјски условљена потреба за писменошћу, муслимани је недовољно прихватају. Отуда је жестоко, аргументовано и објективно критиковао све оно што кочи муслимане у просветном напредовању. На удару његове критике нашла се интелигенција, која би требало да буде авангарда муслимана. Поникла из породица поседника и чиновника, отуђена од народа, очигледно није могла бити његова авангарда. Према подацима које је изнео види се да је веома мали број школованих муслимана или оних који се школују, док су народне масе веома далеко од просвете и културе.

После предавања, у расправи су учествовали Имамовић, Џумрукчић, Дедић, инж. Бисер и др., те неколико студената и студенткиња. Предавању је присуствовао велики број слушалаца, тако да су просторије *Фадилета* биле пуне.

Увече су питомци одржали забаву у просторијама Соколског дома, а програм су извели чланови музичке и дилетантске секције.

¹²³ „Гајрет”, год. XIX, бр. 12, 1938, 215.

У Бањалуци су били гости Друштва за економско и социјално подизање муслиманке *Будућност* и упознали се са радом овог „*напредног, скромног и за нашу средину веома потребног удружења*".

У Бањалуци су посетили Нижу пољопривредну школу и Горњи Шехер, затим отпутовали у Љубију, где су разгледали рудник, а истог дана у Приједору одржали предавања којима је присуствовала углавном омладина.

1. Забаве Гајретових питомаца

Прва годишња забава студената и студенткиња „Београдског Гајрета“ одржана је 4. фебруара 1924. године у Француском клубу (Ратнички дом). У програму су, како стоји у извештају о овој забави, добровољно учествовали првокласни уметници Београдске опере и драме и популарно академско певачко друштво *Обилић*.

Поводом Ускрса 1929. године питомци и питомице „Београдског Гајрета“ су са неколицином чланова управе организовали екскурзију у Ниш и Лесковац, где су приредили своје концертне вечери, на којима су дилетанти Друштва одиграли *Златију Османа Ђикића*, а хор отпевао неколико песама. Пре концерта, члан управе Хасан Ребац говорио је о раду и циљевима Друштва. И у Нишу и у Лесковцу гостима је приређен величанствен дочек на станици, а тако и приликом испраћаја. За све време боравка у овим местима били су окружени пажњом, како грађанства тако и власти и појединих националних друштава. Материјални а нарочито морални успех ове екскурзије био је изван сваког очекивања.

Сем тога, хор Друштва је 17. априла 1929. године учествовао у концертном делу на свечаној вечери друштва *Просвете* у Београду.

Исте године, 1. децембра, на дан Уједињења организована је свечаност у Дому женског интерната. Свечаност је отворио председник Управног одбора, а након отпеване химне, о значају овог датума говорио је питамац Хајрудин Ђурић.

Одајући дубоку оданост највећем добротвору Њ. В. Краљу, Управа друштва је са питомцима и питомицама приредила свечаност 17. децембра, на рођендан Краља. Свечаност је отворио председник Управног одбора, говорио о

Гајретовом узвишеном Добротвору, а питомац Фазлија Фазлагић о дужностима према Краљу.

У суботу, 4. фебруара 1933. године одржана је у Француском клубу (Ратнички дом) забава *Гајретових* питомаца и питомица, која није много заостајала за најуспелијим забавама одржаним у Београду и тако показали изузетан смисао за организовање забава. Великом успеху програма допринели су београдска публика, уметници београдске опере и драме, популарно академско певачко друштво *Обилић*, који су добровољно учествовали у програму.

Програм забаве био је следећи:

1. В. Жгањац: Де су оне фтичице, М. Хубад: Братци весели вси, С. Бинички: Т'мна магла, Ст. Мокрањац: Барај данке, у извођењу мешовитог хора 'Београдског Гајрета'.
2. Зајц: Цурица мала, М. Вукдраговић: Појахали пулињата, М. Бајшански: Докле улица спи, пева ужи збор Академског певачког друштва *Обилић*.
3. Нил арија из опере Аида, у извођењу Бахрије Нури Хаџић, првакиње Београдске опере.
4. Г. Жарко Цвејић, члан Београдске опере.
5. А. Шантић: Пред Битољем и Ново поколење (стихове казивао Душан Раденковић, члан Београдске драме).
6. Босанске севдалинке: Дивна Радић, ученица гимназије, уз пратњу на гитари Јоце Максимовића, студента.

„Морални помагач и главни ослонац свих акција Гајретових питомаца“, како се наводи у извештају о овој забави, јесте управа 'Београдског Гајрета', а посебно управник Дома Мухамед Ђемаловић, који *„са нарочитим тактом и разумевањем жеља студентских, помаже њихове акције делом и саветом“*.¹²⁴

Бруто приход са забаве износио је 16.003 динара, од тога чистог прихода преко 10.000 динара.

Добровољне прилоге послали су:

Њ. Вел. Краљ: 3.000 динара; по 500 динара: Живојин Лазић, Народна скупштина, Београдска општина; 300 динара: Јордан Стефановић; по 200 динара:

¹²⁴ „Гајрет”, год. XIV, бр, 6, 16, март 1933, 110.

Асимбег Мутевелић, начелник др А. Атијас; по 100 динара: Ђенерал П. Живковић, Љуба Давидовић, министар, Х. О. Џабић, муфтија, Осман Виловић, сен., др А. Ђемерлић, М. Трифковић, Ружа Марковић, Јелисавета Тодоровић, г. Јанковић, Дом матера и Просвете, Лазар Милошевић; по 60 динара: Милан Ђекић, пословођа; по 50 динара: Иван Собоља, Душан Цвејковић, др Милан Стојадиновић, Стана Николић, Мирко Кузмић, Даринка Панић, Х. Чишић, О. Фазлагих, И. Арновљевић, В. Вуковић, др А. Мехмедбашић, С. С. Крпо, генерал Јосифовић, Душан Мојић, Малић Пеливановић, Фехим Бајрактаревић, др Коста Поповић, Пане Нинковић, Олга Јовановић; по 30 динара: др Антоније Поповић, М. Тафро, А. Омерсофтић, Р. Бурина, Х. Чемерлић; по 20 дин: Светозар Савић, др Вагнер, Фазлагих, по 10 динара: Расим Ђеримагић, Н. Н. Катица Ђукић, сакупљено у Министарству правде 124 динара.

За бифе су даровали: инг. Омер Хасанагић, Хусеин Талић, Малић, Пеливановић, Мухамед Ђемаловић, Ахмед Кемура, Расим Мемешевић и Алија Врана.

Питомци „Београдског Гајрета“ одржали су 12. септембра 1933. године „вртну забаву у корист свога Дома. Забава је одржана у градском парку и историјама хотела Неретва. И овога пута мостарска публика је показала потпуно разумевање Гајретове идеологије и помогла остварење ове племените акције своје академске омладине бројним одзивом, прилозима, обилним и бираним бифеом. Поред великих режијских трошкова забава је материјално врло добро успела а у моралном погледу питомци су достојно репрезентовали свој Дом“, ¹²⁵ наводи се у извештају са ове забаве.

Испред питомаца и питомица госте је поздравио, захвалио се на бројној посети, као и појединцима на учињеним услугама и упознао присутне с радом „Београдског Гајрета“ питомац Салих Хумо. Концертни део забаве изведен је захваљујући учешћу у програму Свевлада Метвејевића, Вејсила Хацибегића, војног судског приправника, Мустафе Диздаревића и Фериа Шенка, матураната гимназије. Публика је била посебно одушевљена севдалинкама које је отпевао својим одличним тенором Хацибегић. Питомац Џемшид Шаћир, студент филозофије, рецитовао је песму Османа Ђикића Кећрка цара крвопије.

¹²⁵ „Гајрет“, год. XIV, бр. 19, 1. октобар 1933, 312.

Питомци и питомице ,Београдског Гајрета' изразили су захвалност свима који су на било који начин допринели успеху ове забаве, а нарочито Ибрахиму Фејићу, председнику мостарске општине.

Као и сваке године, Удружење студената ,Београдског Гајрета' одржало је 10. фебруара 1934. године свечаност, која је почела поздравним говором Хасан Ребца, директора Вакуфа у Скопљу. Истичући значај ,Београдског Гајрета', који је омогућио школовање до сада 127 студената и студенткиња на факултетима и вишим стручним школама, Ребац је нагласио да „сва та омладина, васпитана у средини на коју је била усредсређена сва идеологија Османа Ђикића, не само што је неконфесионална него је и у сваком другом погледу, посебно националном, правилно опредељена. То њено васпитање и особито национална свест, која искључује некадашње шовинистичке мржње и поделу на „ти” и „ви”, даје говорнику чврсто убеђење да су данашње омладинске генерације боље од оних пређашњих, које су своје задатке морале остваривати у много тежим околностима”.¹²⁶

После говора Ребца, у програму је учествовао мешовити хор ,Београдског Гајрета' којим је дириговао Бајшански. Хор је отпевао мелодије Простри ми мале и Шкрипи Ђерам, а женски неколико песама из околине Битоља. Иако је било најављено, изостало је учешће Бахрије Нури Хацић због болести. Публика је бурно поздравила Сафију Пианински за интерпретацију Пољске арије и Народних песама, К. Ивића, члана Београдске опере и М. Бошњаковић. Питомци ,Београдског Гајрета' наградили су букетима цвећа Сафију Пианински и М. Бошњаковић. Нарочиту пажњу посетилаца забаве привукла је богато припремљена лутрија.

Међу виђенијим посетиоцима ове забаве запажена су следећа господа: Ж. Лазић, А. Алибеговић, др Ц. Сулејмановић, др Авдо Хасанбеговић, Шукрија Куртовић, Мустафа Мулалић, др Фехим Бајрактаревић, Хасан Ребац и др Решид Куртагић.

Добровољне прилоге за забаву даровали су: Њ. В. Краљ 3.000, Народна скупштина 2.000, Ж. Лазић 500, Н. Узуновић 500, др Авдо Хасанбеговић 200, М. Пеливановић 120, Хасан Ребац 100, С. Шећеркадић 100, хлебопекарница Соко 100 и П. Нинковић 100 динара.

¹²⁶ „Гајрет”, год. XV, бр. 7-8, 1. јул 1934, 76.

Како стоји у извештају о овој забави ‚Београдског Гајрета‘, она је „по саставу и извођењу програма врло елитна, пружила је очекивани морални и материјални успех”.¹²⁷

Питомци и питомице друштва су овом приликом свима својим пријатељима, посебно Њ. В. Краљу, изразили своју најдубљу захвалност на пажњи коју им пружа на сваком месту.

И у фебруару 1937. године студенти - питомци ‚Београдског Гајрета‘ одржали су врло успешну годишњу забаву за коју се каже да је била најпосећенија од свих дотадашњих и најсадржајнија по програму. Материјалном успеху забаве нарочито је допринео приход краљевске породице у износу од 3.000 динара, стоји у извештају.

„Концертни део забаве отворио је мешовити хор студената-питомаца песмама: „Мекам” (Ст. Мокрањац и „Ноћ” (М.Милојевић). Хором је управљао С. Мирић, учитељ музике, Бахрија Шамић и Мунира Карахасановић, студенти филозофије, уз пратњу на гитари Хусеина Шахирагића, студента технике, отпевале су успешно две народне песме. Њихова појава у народном костиму била је врло симпатично примљена. Теодор Дињашки, студент права, врло топло поздрављен и више пута изазиван, певао је „Серенаду” (Хаце).

У другом делу програма учествовали су, поздрављени после сваке тачке френетичним аплаузом, Дара Милетић и Жарко Цвејтић, чланови Београдске опере. На клавиру је пратио професор Руч. Концертни део завршила је уз врло изразито одушевљење присутних, наша позната пијанисткиња Зина Певзнер-Крековић, изводећи на клавиру „Ноктирна” (Шопен) и „Леленда францискус - идући по таласима”(Лист). Председник Удружења Зија Руждић, студент Филозофије, предао је Д. Милетић и З. Певзнер-Крековић по један диван букет цвећа.

После концертног дела отпочела је играња и продаја лутрије (која је, са народним ручним радовима прикупљеним у унутрашњости, привлачила нарочиту пажњу). Захваљујући прилозима појединих госпођа из Београда, посетиоцима забаве био је спремљен врло богат бифе.

Материјалном успеху забаве нарочито је допринео прилог Краљевске Породице од 3.00 –динара. Приложили су још: председништво Сената и Народне

¹²⁷ „Гајрет”, год. XV, бр. 7-8, 1. јул 1934, 76.

скупштине по 300-динара, Г.: др Х. Карамехмедовић, др Ш. Бехмен, Л. Милићевић, Ј. Бартол, М. Пеливан, као и дирекција Ресавских рудника и савез набаљачких задруга државних службеника по 200-динара; др. Драгослав Јовановић 120, др Р. Куртагић, Павле Поповић, Р. Твртковић, П. Живковић, др Мехмед Беговић, И. Мухамедагић, др С. Уцварлић, Д. Поповић, Ж. Лазић, О. Виловић, др М. Спахо, В. Топић као и Средишњи одбор Народне одбране по 100 динара; С. Цинић, М. Крајшумовић, В. Хаџибеговић, К. Добрача, Х. Талић, В.Воргић, М. Вучковић, Е. Бузаљко и М. Влајковић по 50 динара”¹²⁸.

„Питомице и питомци ‚Београдског Гајрета’ приредили су 10. фебруара 1940. године своју годишњу забаву у просторијама Соколског дома Матица у Београду. Мимо сваког очекивања, захваљујући потпори и сарадњи пријатеља ‚Београдског Гајрета’ из Београда у унутрашњости, забава је успела одлично и у сваком погледу. Сама посета, обзиром да је истог термина у Београду приређен већи број забава, показује да је забава питомаца ‚Београдског Гајрета’ већ стекла своју сталну публику. Савесно организовање забаве, солидан квалитет њеног програма као и остале угодности створили су уверење код посетилаца да је годишња забава ‚Београдског Гајрета’ постала једна свакогодишња угледна приредба за београдску публику.

Извођење програма отпочело је хорским певањем Државне химне, а затим је настављено извођење уметничког дела програма.- Мештовити хор питомаца Београдског Гајрета, уз дириговање хоровађе М. Козине, успешно је отпевао две песме: Мокрањец - Из Друге руковети и Мухвић Суд. Њихово извођење публика је наградила дуготрајним аплаузом. После наступа мушког октета са народним песмама, велико одушевљење код публике изазвао је наступ квартета питомаца у босанској муслиманској ношњи са: Шамић Бахријом, Бркић Фатимом, Захировић Хафијом и Мухединовић Зекијом, које су отпевале неколико босанских севдалинки. Особиту пажњу привукао је наступ дуета питомица из Јужне Србије, Цвета Ралевић и Милева Божић - које су необично складно отпевале две македонске песме. Уз пратњу Нијаза Хаџи-Селимовића на хармоници, отпевала је соло неколико старих севдалинки Бахрија Шамић, коју је публика наградила захтевом поновног наступа.

¹²⁸ „Гајрет”, год. XVII, бр. 4. април 1937, 73.

На крају програма наступила је Анита Мезетова, чланица Београдске опере, са две арије: Де Куртис Канта пер ме и Розички Валс.

По завршеном програму игранку је отворио председник „Београдског Гајрета” Ђурађ Јосифовић, Краљевим колом. Богата томбола, обилан бифе и солидан студентски цез, као и одлично расположење, задржали су већи део публике на забави до пред само свануће.

Велики број пријатеља „Београдског Гајрета” приложио је за томболу и бифе или давши добровољни прилог у новцу. Међу прилагачима има и леп број бивших питомаца који су упутили своје скромне прилоге. Између многобројних прилагача, стигао је прилог Њ. В. Краља од 3.00 дин., затим су приложили др Џафер Куленовић, министар Шума и рудника 500 дин., Лазар Милићевић, трговац из Београда 300 дин., др Мехмед Хоџић, лекар, Чачак 300 дин., Уредништво „Политике” 200 дин., Фатима О.Вољевице, Мостар 200 дин.; по 100 динара приложили су: Југословенска Солвај творница-Лукавац, Ђурађ Јосифовић, генерал у пензији, инжењер Петар Миџић, ректор Београдског Универзитета, др Бранко Чубриловић, министар пољопривреде, др Лазар Марковић, министар правде, инжењер Јово Поповић, помоћник министра пољопривреде, Колудер Алија, трговац, Београд, Дана Зечевић, Живојин Лазић, министар у пензији, Мехмед Хаџихасановић, шеф кабинета министра шума и рудника, Нурија Поздерац, сенатор, Хусеинбег Бишчевић, рентијер из Београда, др Алија Карахасановић, лекар, Београд, Предраг Милојевић, шеф Централног пресбиороа, подбор удружења Књегиња Зорка Сарајево, Мухамед Чомара, судија, Едхем Бузаљко, апотекар, Ваљево, Алија Куртовић, трг. Мостар, Мехмед Гребо, трг. Мостар, Ика Панџић, инд. Београд, др Хасан Махић, лекар Мостар, и Фадила Арнаутовић, професор Сарајево”¹²⁹.

Програми Гајретових забава углавном су преношени путем Радио Београда.

¹²⁹ „Гајрет”, год. XXI, бр. 3. март 1940, 79.

2. Сарадња Београдског Гајрета са друштвима Гајрет из других крајева

2.1. Посета Београду студената

и студенткиња из Сарајева и Мостара

На иницијативу и позив „Београдског Гајрета”, *Гајретове* студенткиње и студенти из Сарајева и Мостара организовали су у априлу 1925. године посету Београду. Том приликом одржали су концерт у Народном позоришту. Припреме за одлазак у Београд почеле су доста раније, јер је то „*било по први пут да муслимани и муслиманке дају концерте у нашој Престоници, због чега је овај иступ Гајретове омладине имао велики национални значај*”¹³⁰, стоји у најави овог програма у листу *Гајрет*. У вези са тим, „Београдски Гајрет” се почетком априла поменуто године обратио молбом Министарству просвете за новчану помоћ у реализацији овог концерта. Истовремено, тражено је од Министарства да „*изда препоруку београдским школама да школска младеж учествује при дочеку гостију из Босне и Херцеговине и да школе пораде да се школска младеж одазове на концерт 23. и да склопи познанства с тим нашим младим муслиманкама приликом њиховог боравка у Београду, која би доцније могла одржавати путем кореспонденције. Ово последње нарочито би било добро ради ширења националне свести код наших муслимана*”¹³¹.

Главни одбор *Гајрета* се 18. фебруара 1925. године обратио Великом Жупану просветног одељења Сарајева и Мостара, обавештавајући их о одлуци овог одбора „*да са својим питомцима и питомицама из Сарајева и Мостара одрже концерте у престоници и још неким местима у унутрашњости Србије и то о предстојећим ускршњим празницима*”¹³². Моле поменуто просветно одељење да у ту сврху питомцима „*одобри тродневно одсуство школе и то 22, 23. и 24. априла текуће године. Од какве је важности ова турнеја наших питомаца и питомица у нашу престоницу, нарочито с националног гледишта – није потребно*

¹³⁰ „*Гајрет*”, год. IX, бр. 6, 16. март 1925, 96.

¹³¹ Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 476, јединица описа бр. 751.

¹³² Архив Босне и Херцеговине, 271/1.

да истичемо, поготову кад се зна да је то први пут да муслиманке и муслимани иступају јавно у Београду и у другим већим местима у Србији. У прилогу шаљемо списак питомаца за које молимо одсуство'''.¹³³

Истовремено, Главни одбор *Гајрета* је упутио допис и Управи *Гајретова* Женског конвикта у Мостару у којем преноси жељу чланова *Београдског Гајрета* „да у Београд дође што више питомица, па макар све и не певале нити имале какву другу улогу. Због тога је Главни одбор известио управу Београдског *Гајрета* да ће доћи у Београд 35 питомица. Потребно је да та управа изабере, поред певачица и оних које имају улоге у комаду „Он'', још неколико питомица тако да укупан број питомица које ће путовати у Београд износи најмање 35. Ако можете и више питомица узети за ово путовање, изволите нас обавестити накнадно'''.¹³⁴

Главни одбор *Гајрета* обратио се 25. фебруара 1925. године Управи *Београдског Гајрета* обавештавајући их да су „услед васкришњих празника морали одгодити време доласка својих питомаца и питомица у престоницу, будући да их је претходно обавестио Ребац да се за време Васкришње недеље не приређују никакви концерти нити забаве у Србији.

Из наведених разлога, ми смо одлучили да кренемо с нашим питомцима и питомицама из Сарајева у понедељак 20. априла т.г. У Београд стижемо сутрадан у уторак 21. априла брзим возом изјутра. Како школе отпочињу с радом у Босни 27. априла, то се до тог дана морају повратити и наши питомци и питомице. Према томе, немогуће нам је путовати даље од Београда, како смо то раније замишљали. На основу горњег молимо Вас да одредите и дан нашег концерта у Београду било то 22, 23. или 24. априла, као и да се побринете код Министарства саобраћаја за нашу бесплатну возњу. Број питомаца који тамо долазе износи 47, питомица 35 и чланова наше управе 10, укупно особа 92'''.¹³⁵

Главни одбор је од управе *Гајретова* Мушког конвикта у Мостару затражио „списак питомаца и питомица тамошњих конвиката који ће ићи у

¹³³ Архив Босне и Херцеговине, 271/1.

¹³⁴ Архив Босне и Херцеговине, 322/1.

¹³⁵ Архив Босне и Херцеговине, 322/25.

Београд, као и имена оних ученика који нису у конвикту а прикључиће се онима који путују и тако комплетирају певачки збор”.¹³⁶

У писму упућеном 18. фебруара 1925. године „Београдском Гајрету”, поводом доласка питомаца и питомица из Сарајева и Мостара, Главни одбор очекује да се у Београду формира „нарочити одбор од свих већих београдских друштава за организовање ове посете, концерта и боравка у појединим местима. Нарочито је потребно ангажовати београдске новинаре и поједине редакције, које ће са извесном пажњом већ од сада писати о Гајрету и о предстојећој његовој турнеји по Србији. Дубоко верујемо да ће београдско родољубиво грађанство са радошћу примати вести и о Гајрету и о његовим концертима, тим пре што се зна од каквог је ово значаја националног и политичког.

Према свему овоме молимо Вас да подузмете све што треба како би наш долазак у Србију оставио што јаче утиске и на ширу нашу јавност”.¹³⁷

2.2. „Радосни дани Гајретове омладине”

О поменутом вишедневном боравку питомаца и питомица Гајретових конвиката из Сарајева и Мостара, као и пријему на који су наишли током ове посете, врло исцрпан и надахнут текст под називом „Радосни дани Гајретове омладине”, написао је Рагиб Колаковић у листу Гајрет.

„На дан 20. априла пошли смо из Сарајева. И док смо се опраштали са својим пријатељима и знанцима, који су нам весело добацивали: „Поздравите Београд!, воз је већ кренуо. Реч „Београд” звучала је у нашим ушима и под дојмом те речи јурили смо кроз Босну и широки Срем. А кад су нам се сутрадан из далека указивали крајеви лепе Шумадије пролетео је нашим срцима осећај љубави и поштовања. У један час сетили смо се бурне и крваве историје ових крајева. Пред собом смо видели земљу, где је прва пушка пукла за наше Ослобођење, где су Карађорђе и остали јунаци војевали и где је толико крви проливано, да бисмо сада могли слободно доћи у ове крајеве и поклонити се сенама погинулих хероја. Читав комплекс таквих и сличних мисли мотао се у нашим главама, док смо прешли савски мост и дошли у београдску станицу.

¹³⁶ Архив Босне и Херцеговине, 271/25.

¹³⁷ Архив Босне и Херцеговине, 273/25.

Пред мноштвом света ступили смо први пут на ову свету земљу. Уз весела лица и радостан дочек Београђана поздравио нас је председник општине господин Бобић лепим старачким гласом. И као што се његов дрхтави глас разливао од узбуђења, радујући се да је дочекао овај историјски дан, када су њихова браћа по крви и језику муслимани и муслиманке из Босне и Херцеговине посетили Београд и дичну Шумадију, тако су и наша млада срца дрштала од радости и среће кличући: Слава палим херојима и живео наш Краљ!

То је био час када је свачије срце заиграло и када су се свачије очи оросиле. С оваком радошћу дочекани, наша су срца била препуна љубави за ову лепу земљу и њезине људе. Дојам којег смо одмах у почетку добили, сваким је часом растао. На сваком смо часу дочекивани и с радошћу примани. Сви су се отимали да нам што лепше угоде и да нам што боље буде.

Пошто смо одсели у дому Београдског Гајрета „Осман Ђикић” где су нам наша старија браћа исказали сву своју љубав и радост, приредила нам је београдска општина исте вечери банкет, на којем су се уз много других говора чуле и речи гђе Маре Трифковић, која је највише труда уложила у овај дочек, те очински говор ректора универзитета госп. Вулића, који је у заносу причао о великој љубави српског народа према својој браћи исте крви и језика. Сутрадан пошто смо посетили гроб Незнаног Јунака на Авали и предали помен венац, отишли смо у Земун, где су нас у „Дому Слепих” лепо дочекали.

То је био дочек не слепих и на пола умрлих људи, већ оних који знају и који се радују да су дочекали час када су у њихове домове унишла браћа једне крви и једног језика. Њихова су лица с нарочитим расположењем пратила наш говор, а уста су им шапутала захвалне речи, што смо их посетили и што их нисмо заборавили. И док је њихов слепачки хор у заносу отпевао неколико песама ми смо прожети нечим снажним и мистичним гледали те слепе људе како весело и насмејана лица певају и радују се нашој посети. Тад је устао млади и симпатични јунак, слепи капетан Лујо Ловрић, који је у снажном и дирљивом говору изразио своју радост да смо дошли у Дом Слепих, где се сви од најмањег па до највишег веселе, што нас могу, ако не видети, а оно бар осетити у својој близни и под својим кровом. Свој дирљиви говор слепи јунак завршио је овим речима: „Када дођете својим кућама поздравите осталу браћу, која нису овамо дошла и реците

им да не лију сузе на своје здраве очи за слепе очи Лује Ловрића и његових другова и реците политичарима: ако хоће да се науче љубави, нека дођу у Дом Слетих''.

Све је то на нас дубоко деловало и снажно се усекло у наша млада срца.

Трећи дан били смо гости братског „Кола Српских Сестара''. Ове наше драге сестре радосно су нас дочекале и широм отвориле свој дом исказујући нам на сваком кораку своју радост и сестринску љубав. Ту смо провели дан, којег ће се сваки од нас увек сећати.

У дому нас је поздравила њихова подпредседница гђа Продановић. Говорила је благим и материнским речима: „Коло Српских Сестара увек је с радошћу примало своју браћу и сестре једне крви и језика. И онда када су Ваше мајке и деца као мухацири бежали пред непријатељем, остављајући своје домове, нашли су отворена врата у дому Кола Српских Сестара. Свак их је радо дочекивао и помагао. А сада смо слободни, како да Вас не примимо и не помогнемо, драга децо наша! Увек се обратите нама, радо ћемо Вам помоћи''. Тако је завршила свој говор ова блага и пријатна госпођа. Млада су се срца разнежила и са највећом радошћу смо ускликнули: Живело „Коло Српских Сестара''!

Под дојмом братске љубави и слоге оставили смо овај лепи дом.

На вечер истога дана у згради Народног Позоришта дали смо концерт пред елитом престоничке публике. Симпатије и расположења и овде су нам указана у највећој мери. Четврти дан смо провели као гости госп. Вапе и нашега земљака г. Ђеловића, у разгледању Београда и његових знаменитости. А пети дан посетили смо Краљевски Двор, где смо пред Њиховим Величанствима дали концерт.

Колико смо се радовали да ћемо видети Њихова Величанства и нашег драгог Протектора Престолонаследника Петра! С нестрпљењем смо дочекали час када смо ступили у Двор. Место укочености, какву су наше младе главе замишљале, нашли смо тамо исту и још већу пријатност и љубав, којом су нас свугде браћа дочекивала. А када смо видели нашег милог Протектора, како нас весело машући ручицама поздравља, осећај радости превршио је сваку меру. Сваки је у томе часу осетио снажну љубав према Краљевском Дому и свачија су уста шапнула: Живео нам наш Краљевски Дом! Ношени осећајем радости оставили смо двор, а исте вечери и Београд.

Пут смо продужили за Ужице, како смо стигли сутрадан у 9 сати. На станици пред масом света поздравио нас је председник општине кратким и лепим говором: „Код нас неће бити толико сјаја и дочека, као што сте га имали у Београду, али код нас ћете имати доста срца и љубави”. Тако је завршио своје речи г. Романовић. Коло Српских Сестара и овде нам је показивало најлепше услуге. Размештени смо по кућама ужичких грађана. Нама је то било највеће весеље и ужитак да смо могли ступити у српске домове и показати нашој браћи, да се ни по чему не разликујемо и да их много волимо. Реткост је то, које ћемо се увек сећати, кад су муслиманска деца прекорачила српске прагове, те из уста њихове деце и мајки чула речи братске слоге и љубави.

На вечер тога дана дали смо концерт, а сутра дан смо провели у разгледању Ужица и осталих интересантности. Сутра дан на вечер нам је приредила ужичка општина банкет, где смо уз речи многих угледних грађана чули песму једнакости и љубави са струна ужичког гуслара.

Следећег дана опростили смо се и по лепом српском обичају ижљубили са својим домаћинима и знанцима те с пуно радости и захвалности оставили Ужице и Србију.

Ово је с неколико речи описан наш пут. Требало би много написати, а да би се изнеле све потанкости овога посета. За наше младе душе то не беше пут већ угодан сан, који нам је брзо прошао. Ничег се нећемо толико сећати колико ових лепих часова, које смо провели у крилу српских мајки и очева. Није све у том, да се ових часова сећамо, има једна јача дужност, која се сама од себе свакому од нас намеће и коју смо на овом путу примили у аманет од браће Србијанаца. А то је оно што нама свима треба: рад на духовном зближавању нашег народа, и чиме ћемо једино подићи нашу младу Отаџбину. То су нам рекли и у Београду и у Ужицама, то нам је рекла цела Шумадија, а то исто ми кажемо осталој нашој браћи: Знате да су наша браћа у Србији свесни народног Јединства, да знају ценити наше домове и светиње, те да њима ништа не смета, а да нам могу братски рећи: Брат је мио које вере био! Забацимо онај наш преостали фанатизам, те се осетимо браћа по крви и језику и наставимо живот у миру и љубави”¹³⁸.

¹³⁸ „Гајрет”, год. IX, бр. 9-10, април 1925, 149, 150.

Због значаја посете *Гајретових* питомаца и питомица из Мостара и Сарајева, као и пажње која им је указана у Београду, у листу *Гајрет* је објављен опширан извештај о овој посети.

*„Давна је жеља Гајретових раденика да **Гајрет** са својом омладином посети своју престоницу, да јој заблагодари за све оно, што су њени храбри синови учинили и дали за Ослобођење и Уједињење нашег народа и да ода пошту свима витезовима Српског Народа, који су у ову нашу велику лепу Отаџбину узидали своје кости. Пре годину дана, након оснутка **Београдског Гајрета Осман Ђукић**’, почело се радити на припремама за ову посету. Поред тога што ће се овом приликом одати пошта свима оним многобројним знаним и незнатим јунацима у Шумадији, **Гајрет** је хтео да са својом омладином манифестује пред браћом и сестрама у Шумадији скромне успехе свога рада на просветном и националном пољу међу муслиманским делом нашег народа. **Гајрет** је хтео овим и да пређе и онај некадашњи непремостиви зид, који нас је столећима раздвајао једне од других. Нарочита је жеља Гајретова била, да муслиманке, сутрашње народне раденице, дођу у круг осталих својих сестара, да им кажу отворено да су крв исте крви и језика и ако су вером раздвојене, и да ће оне знати да цене ове велике тековине народне.*

Након дужег припремања Главни Одбор Гајрета је закључио на својој седници од 11. априла о. г. да се с питоцима и питомицама крене у Београд 20. априла о. г. и да ту омладину предводе са њиховим управницима: председник др Хасанбеговић, подпредседник Хациомеровић, секретар Кукић и чланови одбора: Сарих и Делић. Поред тога јавила се за ову посету и председница Гајретова женског пододбора Шемсе х. Ченгић. Из сарајевског конвикта са управником г. Хромићем одређена су 24 питомаца, који ће одигравати Нушићев комад „Хаџи Лоју“, а из мостарског мушког конвикта са управником г. Дикићем 20 питомаца, те из женског са управницом гђицом Рицом 37 питомица, које ће одигравати Ђоровићев комад из муслиманског живота „Он“ и певати одабране песме.

Мостарски питоци и питомице кренули су из Мостара 20. априла раним возом и приспели у Сарајево око 2 сата по подне, где им је био приређен ручак у железничкој рестаурацији. Убрзо прикључили су се овима и питоци сарајевског

конвикта и укравши се у воз кренули су око 5 сати из Сарајева пут Сл. Брода. Цео пут провела је омладина у угодном расположењу са песмом и уз звуке тамбурица. У Сл. Брод приспели су иза 4 сата изјутра, где им је у железничкој рестаурацији припремио бесплатно доручак увек сусретљиви пријатељ **Гајрета** господин Ахмед Буковац. Око 6 сати заузели су поново места у резервисаним вагонима и кренули правцем ка Београду. У Инђији су их дочекали изасланици **Београдског Гајрета** угледна госпођа Пантић и госп. Др. Јован Хаџи Васиљевић. У 2 сата воз је приспо у београдску станицу. Приближујући се станици приметило се мноштво света на перону и када је воз ушао у станицу омладина је била збуњена, видевши пред собом на хиљаду браће и сестара, који су изашли да их чекају. Ту су била заступљена сва београдска друштва, те соколи у униформама и војна музика. У највећем одушевљењу и клицају једва је успео председник општине града Београда да уђе у вагон и да одатле са прозора поздрави госте добродошлицом.

„Не изненађујте се браћо и сестре“, вели господин Бобић, „ако не видите у престоници сјај, раскош и величанствене палате, јер се Београд морао столетњима борити са непријатељима нашега народа, за Слободу и Уједињење нас свију. Али ћете ви наћи у Београду браћу и сестре, који ће Вас примити у топао и братски загрљај, који ће Вам отворити своја срца и искрено Вам рећи да Вас воле и да је брат мио, које вере био“. Госп. Бобић је био бурно поздрављен, а иза њега је одговорио подпредседник Гајрета госп. Хаџиомеровић, захваливши се топлим речима на добродошлицу и оваквом братском дочеку. Иза тога је поздравила госте заслужна госпођа Мара Трифковић, која се необично радује, што може примити са осталим сестрама у свој загрљај и сестре муслиманке.

Након тога кренуло се ка излазу из станице, где је чекало госте око 20 аутомобила да их превезу на опредељено место. Како је ту била и војна музика, нико није ни помишљао да седа у аутомобиле, па се кренуло кроз град пешице у поворци на челу с војном музиком. У пратњи приређивачког одбора за дочек, представника свих културних, просветних и националних друштава и осталих грађана, кренуло се београдским улицама у дивној и величанственој поворци. За читаво време тога пута Гајрет је бурно поздрављан са улице и прозора кличући: „Живела браћа и сестре, живела млада Босна!“ Коначно је поворка дошла у

Видинску улицу, у Дом **'Београдског Гајрет Осман Ђикић'**, где је гостима била приређена богата закуска. Ту је поздравио Гајретову омладину дирљивим говором г. Хафиз Аббуселам Цумхур, члан управе **'Београдског Гајрета'**. Након упознавања и закуске питомице су смештене са својом управницом у I. спрат дома, где их је чекала нова постељина, док су мушкарци смештени у доњем спрату Дома. Ту се омладина одмарала до 8 сати у вечер. Делегати Главног Одбора одсели су у Хотел Париз.

На вече у 8 часова простране просторије хотел Париза биле су дупком пуне, јер је ту давала општина банкет гостима, и представницима београдских друштава. Ту је било поред Гајретоваца још преко 100 представника свих београдских корпорација те грађанских и војних власти. Када су се у 8 сати појавиле у Сали питомице у својим белим униформама, биле су предмет бурних овација. Ту је свирала и војна музика. За богатом трпезом и у радосном расположењу, отпочели су поздравни говори. Први је позрдавио Гајрет и његову омладину са добродошлицом председник Београдске општине г. Бобић, зажељевиши својој најмлађој браћи и сестрама из Босне угодан боравак у престоници. На тај поздрав одговорио је г. Хаџиомеровић и захвалио се на срдачном и братском дочеку. У том говору нарочито је истакао национални рад **Гајрета** пре и после Ослобођења те набројио и жртве аустријског режима, рахм. Авду Сумбула и др. који су радили у Гајрету. Обећао је, да ће **Гајрет** и у будуће деловати неуморно како на културно-просветном тако и на националном пољу међу муслиманском омладином, ширећи љубав међу једнокрвном браћом. Иза госп. Хаџиомеровића поздравила је госте гђа Мара Трифковић, а након ње говорио је заступник отсутног из Београда Министра просвете, госп. Стево Марковић, који је у име господина Министра Прибићевића поздравио Гајрет и омладину његову. У свом говору он каже, поред осталог, да су за време туђинског режима више били прогањани муслимани национално свесни, него ли други. Весели се што је дочекао час да у престоници може да поздрави браћу и сестре муслимане и муслиманке из Босне, међу којима је и он дуже времена боравио. Иза г. Марковића поздравио је Гајрет ректор београдског Универзитета г. Видић дирљивим говором. Нарочито је поздравио питомице и Шемсу х. Ченгић, која је, и ако старија госпођа, дошла да учини посету нашој престоници. Иза госп. Вулића

говорице су представнице „Кола Срп. Сестара“, „Друштво за заштиту жене“, изасланик „Савеза Југославенског Новинарског Удружења“ г. Иванић, уредник „Времена“, Начелник Министарства вера г. Хасан Ребац и др. У највећем расположењу ухватило се и братско коло. Око 1 сат по поноћи питомци и питомице отпраћени су на починак у Дом Београдског Гајрета, док се је пратња задржала у највећем расположењу до касно у ноћ.

Сутрадан 23. априла т.г. време је било кишовито. Одбор са питомцима-ицама кренуо је око 10 сати аутомобилима на „Авалу“ да положи венац на гроб Незнаог Јунака и на томе гробу одаду пошту српској војсци и српским напорима, који су довели до Слободе и Јединства нашег народа. После напорног пута, којег је омладина ипак весело поднела, око подне се стигло на Авалу. На гроб Незнаог Јунака положила је једна питомица са једним питомцем венац, на коме је стајао натпис Незнаом Јунаку - Гајрет. Питомац сарајевског конвикта Азиз Султановић дирљивим говором поклатио се свима жртвама палим за слободу и јединство народа. Затим је говорила гђа Продановић, потпредседница „Кола Српских Сестара“, која је истакла заслуге жене као мајке, за остварење вековне народне идеје о Уједињењу. Последње речи питомци и питомице Гајрета поздравили су са „Боже правде“. Одатле се кренуло скупа ка старом авалском граду, који је изазвао велико интересовање свију гостију.

Са Авале кренули су питомци и питомице заједно са пратњом и осталим грађанима у Београду „Клерици“ где им је Женско Друштво приредило леп ручак. Ту су поздравили госте гђе: Бибе и Панић у име Женског Београдског Друштва. У име Гајрета захвалио се секретар Кукић, истакнувши огромне напоре српске жене као мајке у борби за Ослобођење нашега народа. По свршеноме ручку око 3 сата по подне чекао је госте спреман и окићен „Карађорђе“, да их превезе у Земун. Та највећа и најугоднија лађа „Бродарског Синдиката“ претворена је у веселе просторије, у којима се уз звуке музике братски забављало. Док је киша пљуштала по палуби лађе, омладина је безбрижно играла у салону и осталим просторијама лађе.

Иако је киша почела да пада нешто јаче, кад је „Карађорђе“ пристајао уз земунску обалу, цео кеј је био прекривен грађанством Земуна које је хтело да манифестује своју љубав за браћу из Босне, први пут у гостима. При излазу из

лађе госте је поздравио у име земунске општине г. Ђорђе Везмар, на шта му се захвалио г. Хациомеровић. Око 5 сати гости су превезени аутомобилима у „Дом Ратних Инвалида Краља Александра“. Љубазни и предусретљиви управник дома. Г. Вељко Рамадановић и његова госпођа дочекали су госте, провели их кроз све просторије и учионице, у којима су слепа деца била на часовима. Ту су била и глухонема деца која су гледајући на уста своје наставнице врло лако разумевала питања из историје и на њих тачно одговарала. Ту су деца одговарала као и остали људи и то на слоге, понешто отежући. Кад се прошло кроз све просторије у којима је било врло много интересантности за омладину која први пут види овакав завод и кад се прошло кроз богату библиотеку и најмодернију штампарију, која данас постоји за слепе, гости су ушли у дивно угрејану салу у којој су били постављени столови за чај и закуску. Госте је дочекао оркестар следе деце соколским маршем и у томе дирљивом тренутку није било ока, које није засузило.

Председник Инвалидског Удружења и члан управе Београдског Гајрета пуковник г. Пера Лазаревић поздравио је госте добродошлицом и у форми предавања укратко изложио какве је жртве морао да даде Српски Народ за Слободу и Јединство, које треба сачувати под сваку цену. А те тековине моћи ћемо сачувати само братском искреношћу и слогом свију нас. - Говорила је слепа девојчица Борка Јовић, чији је отац погинуо у рату, а која је и сама ослепила услед једне експлозије. Она је говорила читајући са хартије на којој су била испуњена слова. Њој је одговорио Гајретов питомац Султановић који је задао реч да ће бити веран тумач врлих осећаја, које они гаје са својим другарицама и друговима из овог Дома. Обећао је, да неће њих заборавити да ће се увек сећати овог светог дома. Затим је говорила Шемсе ханума Ченгић. Она је говорила са највећим узбуђењем са дубоким осећајем и са сузним очима. Иза тога је устао слепи инвалид капетан Лујо Ловрић, окићен највећим орденима за заслуге у рату, које је стекао као добровољац у Добруци. Поздрављајући младу Херцег-Босну овај херој поручује: „Не идите кућама са сузом у очима ради наших изгубљених очију, већ пођите са убеђењем, да сте синови једне Отаџбине. Велике и славне, која вам се чврста и непоколебива оставља у аманет. И још реците свима нашим политичарима, ако хоће да се уче пожртвованости, миру и љубави, нека посете

Дом Слепих Инвалида". Иза њега је говорио управник Дома г. Рамадановић. После тога слепи су питомци свирали нотално на разним инструментима и певали на опште дивљење. Гости су најзад срдечно поздравили племените и хумане домаћине господина и госпођу Рамадановић „оца и мајку слепих инвалида" који су се жртвовали за хуману ствар. Затим се кренуло назад у Београд. Поворка кола и аутомобила довела је госте на лепо осветљену лађу, са које су их поновно поздравили звуци музике. После једне шетње лађом по Дунаву дошло се око 9 сати у Београд. Гости су добили утиске и убеђење да је овај дан за њих један од најзначајних дана у животу.

Трећи дан свога боравка (23. априла) питомци и питомице провели су у упознавању знаменитости престонице. Ручак им је приредило „Коло Српских Сестара" у својим дивним просторијама. Након ручка питомци и питомице заједно са пратњом и осталим грађанима прешли су у угодну салу овога друштва за концерте. Ту их је поздравила подпредседница госпођа Продановићка, истичући рад Кола на зближењу и упознавању свију племена наше Отаџбине. Њој се захвалио у име Гајрета и омладине госп. Хациомеровић. По ручку питомци и питомице одржали су у Народном Позоришту главну пробу комада „Хаџ Лоја" и „Он" а у 5 сати превезли су се аутомобилима до хотела Бристола, где им је госп. Лука Ђеловић приредио чај са закуском. Ту је г. Ђеловић поздравио кратким говором своје госте, на што му се заблагодарио у име Гајрета секретар Кукић и госп. Хасан Ребац у име Београдског Гајрета. Ту су присуствовали поред представника готово свих културних, просветних и националних друштава и гђа. Мара М. Трифковић, која се углавном и старала око дочека гостију, те Андре Станића, гђа Министра саобраћаја.

На вече у 8 сати у новој згради Народног Позоришта била је представа са концертном, коју су давали друштвени питомци и питомице.

24. априла о. г. провели су питомци и питомице Гајрета пре подне у разгледању вароши; посетили су универзитет, Калемегдан и град. У подне је „Коло Српских Сестара" приредило ручак питомицама - а питомци су ручали у Парансу. Неколицина представника Гајрета били су гости на ручку код госпође и господина Трифковића. По подне су питомци и питомице специјалним трамвајским возом направили излет до Топчидера и Кошутњака, где су за

кратко време одјекнула брда од свирке и песме. Ту се играло коло по зеленој трави и забављало се братски и искрено. Око 5 сати по подне индустријалац госп. Милан Вапа позвао је госте у своју фабрику хартије, те је врло љубазно са својим инжињером госп. Стојановићем показао сва одељења своје фабрике, објашњавајући на који се начин израђује хартија. По завршеном разгледању фабрике госп. Вапа је позвао све госте у локал Академије Наука где им је била приређена богата вечера. За време вечере поздравила је једна питомица госпођу Вапе и захвалила јој се у име својих другарица на почаићењу. Затим је један питомац поздравио госп. Вапу, на што је он, доста тронут, одговорио са неколико речи, наглашавајући циљ његова рада: „Ради, живи и дај другоме да живи“ и да ће према томе они, који данас има, помоћи увек оне, који хоће да раде. Он је био врло сиромашан. У младости се мучио, радио и зарадио је. Муслимане ће увек потпомагати, јер разлике ту он никакве не чини. – Око 10 сати на вече гости су се опростили са госп. Вапом и отишли на починак.

Сутрадан 25. априла о.г. омладина је провела у одмору и припремама за полазак у Двор. Ручали су у дому Београдског Гајрета, а по подне у 4 сата отишли у Двор. Ту су у свечаној сали старог Двора заузели места. Одмах иза тога појавили су се Њихова Величанства Краљ и Краљица. На импровизираној позорници у скупоценим оделима из старијих времена отпочеле су изводити питомице Ђоровићев комад из муслиманског живота „Он“. Иза ових букурешки хор Кантереи Ромањели отпевао је неколико песама, а за овим још и госпођа Пинтеровић, чланица Београдске опере.

По свршеном концертном делу гости су прешли у суседни салон, где им је била приређена богата закуска. Ту су били представљени Њег, вел. Краљу поједини чланови Гајрета, а иза тога је питомац Султановић предао Његовом Величанству нарочито припремљени албум фотографија Гајретових питомаца и питомица свих конвиката и Гајретове ћилимарске школе у Новом Пазару. У том се појавио у буфету и покровитељ Гајрета Њег. Краљ. Вис. Престолонаследник Петар, који је између питомаца и питомица прошао неколико пута поздрављајући их. За све то време Њих. Величанства проборавила су у разговору са питомицама и питомицама. Ово је био уједно за њих најсвечанији моменат у животу. Око 6 сати Краљ и Краљица су се повукли, а затим су питомци-ице,

добивши свако по једну фотографију свога узвишеног Протектора, напустили Двор и аутомобилима превезли на станицу. Уз учешће многобројног грађанства, представника свих београдских, културних, просветних и националних организација одушевљено се певало и играло на перону до самог поласка воза. Клицало се Краљу, Београду, члановима одбора за дочек итд. Пред сами полазак воза госп. Хаџиомеровић у свом опроштајном говору захвалио се Београђанима, а нарочито госпођи Мари Трифковић, којој Гајрет дугује нарочиту захвалност, јер је она била први иницијатор посете Гајретове престоници своје Отаџбине. Госте су поздравили госпођа Трифковић и госпођица Зора Станојевић. Воз се кренуо са београдске станице око 7 сати, а госте је отпратио у Ужице испред Београдског Гајрета начелник Министарства вера госп. Хасан Ребац. Целу ноћ провело се у путовању преко Сталаћа за Ужице.

Сутрадан 26. априла у 10 сати и по пре подне приспео је Гајрет у Ужице, где га је такође очекивао величанствен дочек. Све грађанске, војне и остале власти и сва удружења из Ужица сакупили су се на ужичкој станици, да сачекају Гајрета. Када је воз стао и представници Гајрета са питомцима-ицама изашли из вагона, поздравио их је председник општине ужичке госп. Романовић у име грађана града Ужице пожеливши им лепу забаву и пријатно осећање и лепу забаву међу Ужичанима, као првим комисијама, који тако дуго ишчекују једни друге, да се загрле и стисну једни другима руке пуне братства и љубави. На то је одговорио госп. Хаџиомеровић, захваливши се целом грађанству, које је тако одушевљено дочекало Гајрет. Он је истакао срећу и задовољство свих чланова и поборника друштва Гајрет, што је остварио и тај час, да су они слободно кренули у походе својој браћи и сестрама у Србији, где су најпре посетили престоницу. Срећан је што је дочекао тај час, да су се они слободно кренули у походе својој браћи и сестрама у Србији, где су најпре посетили престоницу. Срећан је што је дочекао тај час да пролази кроз срце Шумадије и са њоме манифестује Јединство и Слогу братских осећаја.

Свет, који је изашао на железничку станицу, пошао је корпоративно кроз варош са Гајретовом, где је кроз улице са свих страна и са прозора поздрављао и клицао браћи муслиманима и муслиманкама. Питомце су смештене у новосаграђеној згради нар.осн.школе, а питомци су били раздељени по двојица код

појединих угледнијих породица. У вече је био концерт са свима оним тачкама и програмом, који је даван у Београду у Народном позоришту. Грађани, заинтересовани доласком гостију, јурили су улицама да што пре заузму места, где се давао концерт, тако је око 8 сати у вече сала била дупком пуна. После концерата настало је опште весеље и игранка све до пола ноћи, када се је омладина удаљила из просторија и заморена од пута и игре повукла на починак.

Сутрадан у друштву Ужичана и Ужичанки Гајретова је омладина провела у разгледању вароши и околине. На вече око 6 сати соколаши су приредили Гајретовој омладини лепу забаву, изводећи телесне чувене игре „Шестину, седмицу и осмицу“ уз пратњу свог оркестра. После соколског концерта општина је приредила гостима банкет у хотелу Златибор. Ту је госте поздравио у име градске општине и грађана проф. Г. Стефан Маленковић, а у и ме Гајрета захвалио му се секретар Кукић. Браћи Ужичанима захвалио се на дочеку у име Београдског Гајрета г. Хасан Ребац. Око 12 сати питомци-ице су отишли на починак, јер су раним возом морали да буду спремни за одлазак на станици. Ујутро око 6.50 сати испраћен је Гајрет на жел.станици од многих представника града Ужице.

Око подне стигли су Гајретови питомци-ице специјалним возом у Вишеград, где им је пред железничком станицом свима приредило ручак „Коло Српских Сестара“. Ту су представнице кола поздравиле Гајретову омладину, а њима се захвалио г. Хаџиомеровић. У 1 сат по подне воз је кренуо даље и у Сарајево се стигло у 8 сати. Ту су сарајевски питомци изашли из воза и отишли у свој конвикт, а мостарски су прешли у 3 резервисана вагона и са мостарским возом одмах наставили пут до Мостара.

Тиме је триумфални, први поход гајретове омладине у престоницу завршен”.¹³⁹

О концерту Гајретових питомаца и питомица из Мостара и Сарајева, који су одржани у Народном позоришту у Београду, детаљно су известили и о томе писали београдски листови: *Политика*, *Време* и *Реч*.

¹³⁹ „Гајрет“, год. IX, бр. 9-10, 16. април 1925, 130, 131, 132.

2.3. Гајретова благодарност Београду

Након повратка *Гајретових* питомаца из Србије, Главни одбор *Гајрета* је путем неких београдских листова упутио следећу захвалницу:

„Након повратка Гајретове омладине из наше драге престонице, која је свесрдно примила у свој загрљај најмлађу браћу и сестре из ослобођене Босне и која је доказала стварно да јој је на срцу она народна: „Брат је мио, које вере био”. Сматрамо за нашу најпријатнију дужност да изразимо и овим путем братску благодарност у првом реду Општини града Београда, која за читаво време нашег боравка није жалила никаквих материјалних средстава ни труда, да бисмо се осјећали угодно, као своји међу својима. Нарочито благодарност дугујемо госпођи Мари Трифковић, затим госп. Пуковнику Пери Лазаревићу, као и свим осталим члановима управе Београдског Гајрета „Осман Ђикић”, који су учинили све припреме за наш дочек, израдили програм нашега боравка у престоници и Ужицу и зато допринашали велике материјалне жртве. Срдачну благодарност исказујемо и вриједним чланицама „Кола Српских Сестара” као и „Београдског Женског Друштва”, које су нас погостиле и сваком згодом чиниле нам услугу. – Благодаримо затим женском покрету, материнском Удружењу, друштву Књегинје Љубице, Друштву Књегинје Зорке, Јеврејском Женском Друштву, Друштву српских Мајки, Друштву за заштиту Девојака, Војној Академији, Подофицирској школи, Заштити слепих, Заштити деце, Женској учитељској школи, Женској радн. школи, Удружењу студената, Удружењу студенткиња, Београдском певачком друштву „Обилић”, Београдским Сокоlima, Народној Одбрани, Српској Националној Омладини, Ор. Ју. Ни, госпођи Оливери Станић, госпођи Мили Лазаревић, госп. Урошу Стефановићу, госп. др Кујунџићу – који су учествовали у дочеку.

Нека је срдачна благодарност управнику Дома Инвалида у Земуну, госп. Вељку Рамадановићу, који нас је све у Дому најљубазније примио и погостио. Благодаримо нашем земљаку госп. Луку Ђеловићу, рентијеру, као и госп. Милану Вати, фабриканту на њиховој пажњи и почашћењу. – Такође срдачно благодаримо „Политици” и „Времену” затим „Самоуправи”, „Речи”, „Правди”, Цицварићевом „Београдском Дневнику”, „Балкану”, „Новостима”, „Трг. Гласни-

ка'', и др. који су свакодневно доносили од своје стране извештај о боравку Гајрета у престоници. Коначно благодаримо и целокупном грађанству града Београда које нас је братски дочекало и са својом урођеном пријатношћу сусретало на сваком кораку и испратило''.¹⁴⁰

Живели Београђани! Живео Београд!

Сарајево, 1. маја 1925.

Председник

Др Авдо Хасанбеговић

Секретар

Хамид Кукић

Видети Београд изблиза био је изузетан доживљај: сусрет са Београђанима, посета краљевском Двору, сусрет са краљем, обилазак споменика Незнаног јунака, концерт у Народном позоришту, коктели, ручкови и вечере у хотелима *Париз, Клерци, Бристол, Парнас*, упознавање са знаменитостима Београда, излет на Топчидеру и Кошутњаку, вожња трамвајем, посета фабрици индустријалца Милана Вапа и хуманитарним организацијама, сусрет са познатим личностима, поздравни говори, стисак руку, осмеси, биране речи, поруке – све је то оставило снажан утисак на госте из Сарајева и Мостара. Отуда и тако детаљан опис доживљеног и виђеног и опсежни текстови у листу *Гајрет*.

А Београд је двадесетих година, након година рата, био град лепих обећања. Из целе Европе хитали су људи да виде ту „ноћну лепотицу". Београд је био магнет за најбоље културне и научне посленике са читавог простора Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

А ево како је Београд тих година видео Осман Нури Хацић, отац Бахрије, примадоне Београдске опере:

„Наш један политичар рекао је, да Београд није ни град ни село. То није тачно. Београд и по своје положају, по ономе што јест и што представља, по својој вањштини и свому унутарњем животу је варош, која варира између првокласног велеграда и обичне провинцијске касабе.

Београд није, што је био. Предратни Београд, онај још пре балканског рата, када се од стотине Београђана – њих 95 лично познавали, Београд са оним својим интимним, топлим и скоро патријархалним животом, Београд огњиште

¹⁴⁰ „Гајрет”, год. IX, бр. 9, и 10, април 1925, 159.

патриотског жара и заноса, кад је све, што је у њему живело, било усхићено, електризирано идејом народног ослобођења и уједињења – тај је Београд ишчезао. Није то више ни онај Београд из првих дана ослобођења са празним дућанима и пустим улицама, када ни у кафанама ни по улицама ниси могао видет никог од правих старих Београђана, а кад ниси могао ногама саплести од разних шверцера и бадавџија, који су похрлили да скупо уновче свој патриотизам.

Данашњи је Београд нешто сасвим друго, нека врста космополитског казана, у коме превиру најхетерогенији елементи, који се оштро испољавају на сваком кораку. Од раног јутра до касно у ноћ од Калимегдана до Славије такав је саобраћај разних аутомобила, бицикла и мотоцикла, гужва светине, жагор и довикивања као у ма којем велеграду. Али поред најлуксузнијег (Цадилаца) испану воловска кола, натоварена циглом, опћинска сметљара или сеоска кола са поврћем. Од Калимегдана до Славије не можеш се доста начудити оном силном богатству сваковрсне робе по дућанима, не можеш се доста надивити луксузним и укусно уређеним изложима. Али се у исто време мораш чувати, да не сломиш ногу на изрованим тротоарима или да до чланака не згазиш у блато или рупчагу воде. Велелепне тро- и петороспратне куће подсећају на најмодернији велеград, али Албанија и друге приземљуше из доба Милоша Великога говоре да смо још на истоку.

Подневни и вечерњи корзо не заостаје ништа за оним на Картнерици или Андраши-утци. Даме у најлепшим и најлуксузнијим оделима, са шими-џипелама и јапанским најексцентричнијим сунџобранима, нафркане и намазане; господа у утегнутиим жакетима, напудрана и намирисана, да им могу завидети и најблазиранији мађарски гентру. Ту и тамо одудара по која дама децентно и укусно одевена без емаила на лицу: - то је прави господски Београдски свет. Сјај тоалета, мирис парфема, жагор и разговор на свим могућим језицима, све то подсећа на модерну варош првога реда. Али - у исто време поред тога сјаја и блеска испане подрпана циганка претоварена са пилићима, боса и гола женска дечица од 8 па и 6 година што просјаче и напастују домаћи и страни свет; разносачи новина, права београдска мангупарија збијају шале и добацују неслане вицеове на рачун пропалог режима и нове владе. Поред „с’ил воус плаит”, „please” и „те-сек” одјекује: о милу му мајку..., нека иде у., поред мириса Хоубиганта осећаш

задах белог лука и Златићеве клековаче. Кад посматраш онај елегантни свет, што дневице пред Москвом и Дифранком Богу дане краде и на сламку лимунате испија, осећаш, да си у једном велеграду. Али кад погледаш преко пута код Шишка, Задужбине, Такова и Тополе, одакле се распростире мирис ђевапчића и шкембића, белих бубрега и печених бабура, лука и сарамсака, где се је измешао кочијаш са бакалином, полицијски писар са пиљаром, шверцер и адвокат са чиновницима разних министарстава, царине и монопола, одмах видиш, да је Београд још увек парче истока – варош, која превире, али варош, која има све услове за један велики и модерни велеград.

Кад измакнеш овом шаренилу и свим тим супротностима и дођеш на Калимегдан, пуца пред тобом сремска и банатска равница и ти се нехотице духом преносиш преко долина и гора, река и језера широм наше лепе и простране домовине. Кад при заласку сунца посматраш, како се у вечерњем црвенилу вијуга сребренаста Сава, која појачана притоцима Купе и Коране, Босне и Дрине утиче у Дунав, да онда уједињеним силама јуре према заједничком и коначном циљу, рушећи све ситне и крупне запреке, које им на пут стају, - тада те обузме неко више и непоколебиво уверење, да ће бели Београд у братском загрљају са лепим Загребом, питомом Љубљаном и романтичним Сарајевом испунити своју историјску мисију, заветну мисао великог Михајла и Стросмајера: завет братске слоге, слободе и јединства нашег троименог народа. Град „херојских жртава” – *д а р и ш у х е д а*, како су га Турци прозвали, треба да постане град моралних жртава и прегарања на путу изграђивања коначног народног јединства и изглађивања свих запрека и несугласица, које нас толико боле и забрињују”¹⁴¹.

3. Задружни клуб Београдског Гајрета

Почетком месеца маја 1932. године студенти-питомци „Београдског Гајрета” основали су у Дому свој Задружни клуб с циљем међусобног потпомагања, рада и штедње, као и ради васпитања за задружни живот и упознавања са задружним покретом. Задружни клуб питомаца „Београдског Гајрета” био је једи-

¹⁴¹ „Гајрет”, год. X, бр. 1, 1. јун 1926, 8.

на установа ове врсте међу студентском омладином и имао је карактер кредитне и потрошачке набављачке задруге.

То је била прва задружна организација југословенских студената која је по своје програму, делокругу и сложености рада била јединствена. Његови оснивачи били су сиромашни студенти из Босне, који су се удружили да би преко ове организације узајамног потпомагања олакшали себи живот и ближе упознали са циљевима и методама рада задружног покрета и тако припремали за пропагирање задружних идеја у својој средини.

Формирање ове прве задружне организације академске омладине дошло је у време опште друштвене и економске дезоријентације студентске омладине. Посебно је значајно што су је формирали студенти из Босне, где је задружни покрет неразвијен, те је била потребна брига и ефикаснија организована социјална акција.

И раније је било иницијатива да се на Београдском универзитету формира слична организација, али без успеха. Чак се у томе није успело и на Пољоприведном факултету, на коме се изучава предмет Задругарство. Очигледно, студенти нису ближе познавали циљеве и програме рада задругарства.

Задатак Клуба предвиђен Правилима био је:

- да васпитава своје чланове-задругаре у задружном духу и да их спреми за задружни и социјални рад у народу;
- да набавља сав школски материјал и осталу робу и да то уступа својим члановима;
- да од својих чланова прима улоге на штедњу и на тај начин код истих развија смисао за штедњу;
- да ради на здравственом подизању својих чланова;
- да међу својим задругарима организује разне послове, који ће им омогућити да олакшају своје издржавање на студијама итд.

Као што се види, Клуб је био мешовита задруга, са израженим васпитним циљевима.

Чланом Клуба могао је постати студент сваког факултета Београдског универзитета, који је у исто време и питамац 'Београдског Гјарета'. Оваква ограниченост делокруга рада оправдава се тиме што се питомци међусобно добро

познају, заједно раде и живе. Целокупно пословање је идентично пословању задруге државних службеника, чији се систем књиговодства у целости примењује и све прописане књиге воде. Члански удео износи 50 динара, а стална штедња 2 динара, која је за све чланове обавезна на четири године, тј. за све време трајања чланства. Одговорност је вишеструка. Све остале одредбе правила су, са малим модификацијама, истоветне одредбама правила задруга државних службеника.

Клуб је давао и позајмице својим члановима. Највећа позајмица која се могла дати једном задругару износи 200 динара, а даје се највише на два месеца, на признаницу и уз потпис жиранта. Позајмицу је могао добити само онај задругар који је уплатио цео удео и који редовно уплаћује сталну штедњу. Позајмице је одобравао пословни одбор, који се сваког месеца мења. Клуб је имао и своју продавницу. Продаја се вршила само за готово. Цене појединим артиклима знатно су биле ниже од цена у приватним књижарама и трговинама, јер се ради са веома малим процентом зараде.

Клуб је имао и своју амбуланту и апотеку за своје задругаре, а лековима се снабдевао преко Савеза здравствених задруга. За набавку лекова Клуб је организовао нарочити здравствени фонд, у који сви задругари уплаћују годишње 10 динара.

Најважнији задатак Клуба био је задружно васпитање чланова и њихово спремање за задружни и социјални рад у народу. Овај задатак Клуб је извршио приређивањем задружних конференција, састанака, приредаба, предавања из задругарства, задружних течајева, теоријских и практичних, организовањем излета и већих екскурзија до појединих задруга и задружних установа у циљу упознавања практичног рада на задругарству, расписивања темата из подручја задругарства, путем задружне литературе итд.

Да би употпунили свој рад на пропаганди задружних идеја, Клуб је основао и своју задружну библиотеку, која је, према извештају о раду Клуба 1938. године, бројала преко 300 свезака дела задружне садржине. Књиге су се давале на читање и студентима који нису били чланови Клуба, да би им се на тај начин пружила могућност да се за овај покрет заинтересују и постану његови чланови.

За упознавање Задружног покрета Клуб је 1934. године организовао двадесетодневни теоријски задружни курс, и том приликом одржана је серија од

40 предавања, која су у обухватила најважнија питања из подручја задругарства. На овом курсу одржали су своја предавања истакнути познаваоци задругарства: Милош Штиблер, председник Савеза набављачких задруга државних службеника, *Историја задругарства*; Александар Вегенер и др Богољуб Константиновић, *Здравствено задругарство*; др Салих Уцварлић, *Произвођачко задругарство*; Милош Иконић, *Етика у задругарству*; др Антон Новаковић, *Задругарство за пољопривредни кредит*; Ахмет Кемура, *Недостаји у задругарству*; инжењер Бранислав Трајковић, *Задругарство државних службеника*; Сава Делић, *Задругарство у Босни и Херцеговини, капитализам, социјализам и кооперативизам* и Драгољуб Милосављевић. После завршеног течаја, Клуб је приредио у Дому задружно вече са концертом.

Ради ширења задружне свести и идеологије, као и упознавања својих чланова са теоретским и практичним задругарством, Клуб је током 1940. године у Дому приредио неколико предавања из области теоретског задругарства. Предавања су одржали: Александар Ђаја – *Друштвено задругарство*, Чеда Стефановић – *Користи од здравственог задругарства*, Петар Васиљев – *Практично здравствено задругарство* и Милош Милошевић – *Рад и развој српског земљорадничког задругарства*.

Да би своје задругаре упознао са задружним радом на терену, Клуб је уз помоћ Савеза набављачких задруга државних службеника приредио неколико успешних задружних излета до појединих задруга, често у друштву са члановима управе и функционерима Савеза. Тако су приређени излети у Словац, Нови Сад, Смедерево, Лазаревац, Вршац и Ропчево.

Клуб је, такође, приредио две дуже екскурзије, и то 1936. године у Бугарску, Турску и Грчку, која је трајала 20 дана, и 1938. године у Словенију, која је трајала 10 дана. Циљ екскурзије је био да се чланови Клуба упознају са задружним покретом у поменутих земљама. Са истим циљем, у 1940. години, организована је и екскурзија у словачко село Ковачица у Банату.

Задружно васпитање чланова остваривало се и пригодном литературом. Тако на пример, 1934. године набављено је 40 нових дела из области задругарства. Осим тога, Клуб је био претплаћен на седам задружних ревија и то: *Задругарство*, *Земљорадничку задругу*, *Задружну њиву*, *Српски задругар*, *Здравствени покрет*,

Здравље и Господарски лист. У току 1934. године, како стоји у извештају за ову годину, „Клуб је приредио три врло успеле екскурзије у сврху практичног упознавања задругарства и то: у Словац, Нови Сад и Смедерево. Новац за ове екскурзије Клуб је добио од Савеза набављачких задруга државних службеника. У току године клуб је издао својим члановима на име позајмица суму од 13.35 динара. Ове позајмице највише су даване приликом уписа семестара и пријављивања испита.

*У прошлој години Задружни клуб је постигао вишак од 1.129 динара, коју је суму уложио у своје фондове (резервни и просветни). Клуб сада има 80 чланова’’.*¹⁴²

У извештају са скупштине Задружног клуба, која је одржана 12. новембра 1936. године каже се да је „клуб за претходне четири године рада показао успешну делатност међу студентима: издаје краткорочне зајмове својим члановима уз минималну камату и прима улоге на сталну и обичну штедњу. Тако је до сада, према последњем извештају, поделио око 90.000 – динара зајмова. Преко свог робног одељења Задружни клуб снабдева своје чланове са најнужнијим потребама за њихов свакидашњи рад. Сем тога, Клуб има и своју књижницу са великим часописима нашим.

Задружном васпитању чланова посвећена је велика пажња. Томе служе поред библиотеке многа предавања која Клуб сваке године организује. До сада је одржано око 30 предавања из области задругарства, а предавачи су наши најбољи задружни идеолози и радници. Задружном васпитању служе и многобројни излети које студенти чине у многе задруге ради упознавања задругарства у примени. У ту сврху приређена је у јулу ове године и екскурзија кроз Бугарску до Цариграда о којој је Гајрет недавно писао. Постоји и нарочити фонд за задружно васпитање чланова.

*Преко 200 студената свих факултета прошло је до сада кроз Задружни клуб. Клубу у његовом раду указују пажњу и дају му подршку водеће задружне установе наше, нарочито Савез набављачких задруга државних службеника у Београду’’.*¹⁴³

Ово је била пета по реду редовна скупштини Задружног клуба, коју је отворио Едиб Хасанагић, студент права, који је говорио о задругарству као

¹⁴² Архив Југославије, фонд бр. 66, фасц. бр. 311, јединица описа бр. 526.

¹⁴³ „Гајрет”, год. XVI, бр. 12, децембар 1936, 200.

друштвеном покрету, истакавши његов значај у савременом економском животу народа. После поднетих извештаја о пословању у прошлој години и дискусије која је потом вођена, изабарана је нова управа Клуба на челу са Шефкијом Хаџиомеровићем, студентом права.

На крају извештаја се констатује да *„ова једина наша студентска задруга корисно делује, васпитавајући омладину за тако потребан рад у народу, што са задовољством истичемо. Из прошлогодишњег рада нарочито је важна и запажена екскурзија коју је Клуб приредио у месецу јулу у Бугарску и Турску“*.¹⁴⁴

Из биланса поднесеног Скупштини Клуба 1938. године, види се да је у току последње године издато члановима на позајмице 23.100 динара, од чега је повраћено 16.800 динара. О уредном отплаћивању позајмица вођено је строго рачуна и нису прављени никакви изузеци. Удели и стална штедња уплаћивани су уредно и на време. Таква уредност у регулисању обавеза пружала је могућност Клубу да све време ради са сопственим средствима. До краја пословне године (1938) уплаћено је на име удела 3.715 динара, а на име сталне штедње 2.888 динара. Стална штедња ставља се на камату са четири посто, али се камате сваке године, одлуком Скупштине, приписују у корист фонда за задружно васпитање. Известан број чланова улаже своје скромне улоге на штедњу код ове задруге. Да би дали подстрека члановима Клуба да улажу своје мале уштеђевине код своје задруге, неки чланови управе и функционери Савеза набављачких задруга државних службеника, улагали су своје прве улоге на штедњу код овога Клуба.

У току прошле године набављено је робе у вредности од преко 5.000 динара. Набавља се само она роба која се стално тражи, тако да Клуб није изложен скоро никаквом ризику.

Нарочита се пажња обраћала образовању резервног и осталих фондова. Тако је крајем последње године резервни фонд износио 1.249.87 динара, фонд за задружно васпитање 1.576.28 динара и екскурзиони фонд 7.727.02 динара. При овом Клубу свој фонд имао је и Савез набављачких задруга државних службеника, који је ове године износио 1.166.08 динара, а Савез га је образовао да би тиме повећао обртни капитал Клуба.

¹⁴⁴ „Гајрет“, год. XVII, бр. 4, април 1937, 73.

Клуб је покушао организовати и штампање уџбеника из појединих предмета, како би се пружила могућност задругарима да сами привређују за своје издржавање, али у недостатку већих материјалних средстава овај рад није могао да се развије у већем обиму.

Потребно је нагласити да је Клуб у свом раду увек наилазио на разумевање и помоћ код Савеза набављачких задруга државних службеника и његових чланова управе и функционера као и код осталих савеза и задружних установа, са којима је одржавао стални контакт.

Чланови Клуба су посебно уважавали оца југословенског земљорадничког задругарства и надалеко познатог задружног идеолога и теоретичара Михаила Аврамовића, чији им је социјално-реформаторски рад служио као узор у свом скромном раду. У знак захвалности, задругари су на састанцима Скупштине упућивали поздраве Аврамовићу, одржавали контакте са њим, а он их свесрдно подржавао и бодрио.

Поводом 70-годишњице свога рођења (1934), Аврамовић је упутио писмо на адресу Задружног клуба следеће садржине:

„Захвалан сам Вам на поздраву, који сте ми упутили о 70-годишњици мога рођења. Ваш поздрав ми је нарочито мио што потиче од младих људи, који гледају у задругарству могућност, да се неутешно социјално стање масе, које није могло доспети до бољих изгледа под режимом, који се оснива на искоришћавању других људи, замени постепено бољим. Ја у ту могућност верујем и после свога 46-годишњег личног суделовања у таквој акцији, и вероваћу све јаче и јаче, уколико све већи број људи прилази основној идеји: узети своје пословање у своје руке“.

Друго писмо упућено Клубу од стране Михаила Аврамовића у новембру 1936. године, гласи:

„Захвалан сам на поздраву, који сте ми јучер упутили. Из њега видим да вас задружна мисао стално одушевљава. Али не могу да и овом приликом не нагласим, да би за мене било веће задовољство, кад би поједине чланове Вашег Клуба видео на раду у средини њиховог живља. Познато је да у тој средини има много радова, који премашују појединачне индивидуалне снаге, а који су социјално потребни и корисни, те који неминовно траже и потребују колективну задружну

акцију, средини, која тако тражи ту акцију и којој је она потребна, као што су јој потребни први и најосновнији услови за живот..."

Ове озбиљне и садржајне речи Михаила Аврамовића пале су на плодно тло. Задружна академска омладина под кровом 'Београдског Гајрета' прихаватила је, проучила и продубила задружну идеологију. Свршени питомци 'Београдског Гајрета' већ почињу са задружним радом на терену у својим срединама, тако да се резултати њиховог планског и организованог деловања почињу врло брзо осећати.

У вези са писањем Михаила Аврамовића, Задружни клуб 'Београдског Гајрета' је констатовао да *„студенти-питомци Гајрета, у којој делује ова задруга, све више и радије прилазе задружном покрету, да га проучавају и да их он одушевљава. Демократски принципи овог великог економско-социјалног покрета погодују духу академске омладине, која се у свим државама бори за демократију, за слободу и права човека. Још утешнија је и та појава што већ први свршени студенти и бивши чланови Клуба улазе у практичан рад у народу, приступају у задруге, пропагирају и пишу о задругарству.*

*Али то није довољно. У овом правцу потребно је што пре довести једну активну, ефикасну, и добро организовану задружну пропаганду на универзитетима и средњим школама, и то не само путем писане и живе речи, него и стварним радом, организовањем задруга у појединим ђачким и студентским домовима и школама, у почетку у ужим одвојеним круговима, да би се доцније прешло на шире кругове школске омладине. Потребно је створити један специјалан тип школске задруге, која ће најбоље одговарати потребама школске омладине и приликама у којима се иста налази. Зато верујемо да ће организовање овог клуба бити почетак једног великог задружног покрета целокупне југословенске омладине".*¹⁴⁵

3.1. Годишња забава клуба

И Задружни клуб студената у одређеним приликама и поводима организовао је забаве које су биле саставни део забав младих 'Београдског Гајрета'. Једна од забав о којој налазимо податке организована је 8. фебруара 1936. године. Била је то велика годишња забава са концертним делом, игранком и

¹⁴⁵ „Гајрет”, год. XVI, бр. 3, март 1936, 46.

лутријом. Забаву је отворио председник Задружног клуба Едиб Хасанагић, студент права, кратким поздравним говором.

У извештају објављеном у листу *Гајрет* о овој забави се каже да су „у извођењу програма учествовали: *Крста Ивић*, првак Београдске опере, певао је: *Пучини: Турандот*, *Коњовић: Под пенцере* и *Леонкавало: Бохем*. Као другу тачку програма отпевала је *Штефица Ленковић*, арију *Ла перле ду Брисил од Давида Фелициса*. *Госп. Милан Владив* одсвирао је на флаути *Руски карневал од Чиардиа*. *Госп. Никола Кучаров* је отпевао једну арију из *Моцартове опере Чаробна фрула*, па је, као последњу тачку програма, *Коста Куртеш* одсвирао две партије на виолини и то: *Хачек Мазурка* и *Боне смрт*. После завршеног програма отворена је игранка која је у најлепшем расположењу потрајала до 4 сата ујутру.

Лутрија за забаву сакупљена је даровима пријатеља *Београдског Гајрета* и грађана. Успех забаве је у сваком погледу задовољавајући. Чист приход је намењен за задружно васпитање чланова.

Задружни клуб студената питомаца *Београдског Гајрета* изражава и овом приликом своју благодарност свима дароватељима за лутрију, као и свима који дадоше добровољне прилоге¹⁴⁶.

¹⁴⁶ „*Гајрет*”, год. XIX, бр. 2, 1938, 26.

VII КАТЕДРА ШЕРИЈАТСКОГ ПРАВА НА БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ

1. Шеријатско право на нашим просторима

Шеријатско право је верско право муслимана које и данас важи у великом броју муслиманских земаља као позитивно право. Оно према муслиманском учењу и схватању спада у објављена (Божија) права и представља нормативни аспект ислама.

Јозеф Шахт, научник који је својим истраживањем шеријатског права дао печат савременој оријенталистици и једном делу муслиманске правне науке, написао је да је „једно од најважнијих наслеђа која је ислам оставио цивилизованом свету његово верско право – шеријат”.¹⁴⁷

Аустро-угарском окупацијом Босне и Херцеговине, ислам је добио статус једне од законом признатих вероисповести, док је шеријат готово важио у обиму у којем је важио и у време османске власти у Босни и Херцеговини. Потребно је нагласити да су аустро-угарске власти основале посебну школу, Шеријатско-судачку, 1887. године за спремање шеријатских судија, кадија, желећи и на тај начин, уз поштовање муслиманског права, спречити утицај који би османске власти имале на интерпретацију шеријата у Босни и Херцеговини, када би се судије школовале у Цариграду.

У Краљевини, Срба, Хрвата и Словенаца, која је формирана 1. децембра 1918. године, прихваћен је систем признатих верских заједница. Видовданским уставом из 1921. године, проглашена је равноправност верских заједница које су већ уживале признање у појединим деловима новоформиране државе.

Након Шестојануарске диктатуре 1929. године Краљевина Југославија је донела Закон о Исламској верској заједници по којем је формирана јединствена Исламска верска заједница на простору целе државе са девет муфтијских седишта. Тако је вршење шеријатских судских функција било регулисано државним

¹⁴⁷ Joseph Schacht, *Islamic Religious Law, The Legacy of Islam*, Oxford, 1979, 392.

прописима а не актима Исламске верске заједнице, што је омогућавало државну интервенцију, не само у рад шеријатских судова, него и у унутрашња питања Исламске верске заједнице.

Дакле, и након престанка османлијске власти на подручју бивше Југославије, настављена је примена шријатског права у случају муслиманског становништва у сфери породичног, наследног и вакуфског права. Такво стање је остало све до револуционарних промена у југословенском друштву у току и након Другог светског рата, међу којима је посебно значајно одвајање верских заједница и државе, односно прихватање секуларног модела државе. Након Другог светског рата и победе социјалистичке револуције у новој Југославији, прихваћен је принцип одвајања верских заједница од државе уз зајамчену слободу вероисповести и деловања верских заједница. Ова начела која су истакнута у Уставу Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ) из 1946. године, била су основ каснијег законског регулисања односа државе и верских заједница све до пропасти Југославије.

Одвајањем верских заједница од државе и проглашење вере приватном ствари сваког грађанина, одразило се и на питање важења шеријатског права. Оно тиме губи правну санкцију и престаје бити позитивно право прерастајући у систем моралних и обичајних норми код муслимана у Југославији.

Пошто је Исламска заједница у свом раду била везана за прописе шеријатског права, могло би се рећи да су одређени шеријатски прописи и даље били на снази, али само као унутрашње норме Исламске заједнице.

О шеријатском праву, његовој примени и науци шеријатског права у османском периоду, постоје значајни радови. Ту су, свакако, радови Авда Сућеске, Мехмеда Беговића, Хамида Хаџибеговића, Мехмеда Ханџића, Шахира Сикирића и других. У Аустро-угарском периоду, шеријатским правом и науком шеријатског права бавили су се и неки аутори немуслимански, који су дали значајан допринос науци шеријатског права. Међу њима се истичу: Адалберт Шек, Еуген Сладовић, Михајло Зобков, Људевит Фаркаш...

У периоду између два рата, шеријатским правом бавили су се, поред споменутог Мехмеда Беговића, и Али Риза Прохић, Абдулах Бушатлић, Мехмед Али Ћеримовић, Хасиб Муратбеговић, Абдулах Шкаљић, Алија Силајџић и

други. У овом периоду почело се изучавати шеријатско право на Правном факултету Универзитета у Београду, о чему ће бити речи у наредном поглављу.

2. Оснивање Катедре за шеријатско право на Правном факултету у Београду

У години у којој је почела изградња *Гајретова* студентскога дома, 1931. године, десио се још један крупан и важан догађај у Београду. На Правном факултету Универзитета у Београду отворена је Катедра за шеријатско право, а посебним решењем Министарства просвете изучавање шеријатског права постало је обавезно за све редовне слушаоце тога факултета, без обзира да ли су они исламске вероисповести или не. Тако је овој научној дисциплини признато равноправно место са осталим предметима који су се налазили у програму тога факултета. На тај начин је највиша просветна установа у земљи дала доказ колику важност и значење придаје изучавању шеријатског права, на основу којег се регулишу фамилијарни, оставински и задужбински односи великог броја држављана Краљевине Југославије.

Сенат Београдског универзитета је 31. децембра 1931. године за доцента шеријатског права на Правном факултету именовao др Мехмеда Беговића, који је 1926. године завршио Правни факултет у Београду и као најбољи студент – муслиман, послат на постдипломске студије у Алжиру, где је докторирао на тему „*Развој шеријатског права у Југославији*“.

О увођењу шеријатског права на Правном факултету и именовању др Мехмеда Беговића за предавача објављена је опширна информација на насловној страни листа *Гајрет*, од 1. децембра 1931. године.

„Оснивањем шеријатске катедре, ударен је чврст темељ савременом студирању исламских наука, и солидној наобразби будућих верских муслиманских службеника. Пошто се на Универзитет долази са свршеном гимназијом, то ће будући слушаоци шеријатског права доносити са собом опиту средњошколску спрему, и на њу калемити науку о исламу, коју ће учити на универзитету.

Један ученик - муслиман, који је у гимназији физиком и математиком дотерао и изградио свој здрави разум, који је опитом историјом и опитом географијом стекао стварно познавање културних земаља и народа, који је помоћу астрономије и природних наука навикао се на позитивно схватање природе и читаве васионе, који је напослетку, групом националних предмета оплеменио своје срце патриотским осећајем – тај ученик кад се неколико година посвети учењу шеријатског права, учећи паралелно и остале гране те струке, много здравије просуђивање свих друштвених прилика, а нарочито много савременије схватање свих исламских питања, него онај који је учио само о вери и то по средњовековној схоластичној методи и тако постао теолог, не познавајући ни елементе ниједне друге науке. Онај први, са својим мозгом живи у садашњости, овај други живи у прошлости; онај први је у вези и мрежи са реалним животом и са постојећим светом, овај други је, у својим мислима, откинут од света и изолован од живота; онај први стално тежи према напретку и будућности, овај други је, са својим погледом увек окренут према прошлости. Мозак оног првога је фабрика која ствара нове производе, мозак овог другог је музеум који у себи похрањује антикварне ствари’’¹⁴⁸

На основу једног текста који је у листу *Гајрет* написао др Малик Куленовић, сазнајемо да је свечано отварање ове катедре обављено у петак 18. Новембра 1931. године. Приликом свечаног отварања ове Катедре, др Мехмед Беговић, који је именован за предавача шеријатског права, одржао је приступно предавање.

„Тога дана, у 5 сати после подне, дворана Правног факултета, у којој је Беговић заказао своје прво предавање, била је дупком пуна. Поред великог броја студената, овом значајном предавању, присуствовао је целокупни професорски збор правног факултета, на челу са деканом Др Живаном Спасојевићем, и знатним бројем професора са других факултета. Међу овима последњима био је присутан и ванредни професор за оријенталне језике на филозофском факултету Др Фехим Бајрактаревић, а од стране суботичког правног факултета био је нарочито делегиран професор Др Чеда Марковић. Од угледнијих муслимана, који живе у престоници, запажен је референт Министарства војске Абдуселам

¹⁴⁸ „Гајрет”, год. XII, бр. 21, 1. децембар 1931, 481, 482.

Џумхур, уредник Гласника Исламске верске заједнице Дервиш еф. Коркут, управник Гајретова дома Мухамед Ђемаловић, београдски шеријатски судија Мустафа Кулиновић, имам Бајракли џамије Абдулах еф. Хаџић и други. Осим поменуте госпoде овој свечаности је присуствовао и знатан број народних посланика међу којима Мустафа Мулалић, Хазим Чохаџић, Алија Селмановић, Хусеин Кадић, Милан Божјић, Хасан Торомановић итд''¹⁴⁹.

У сали Правног факултета, у којој је одржана поменута свечаност, декан Др Живан Спасојевић у пратњи професорског збора и др Мехмеда Беговића, ушао је бурно поздрављен од присутних. Декан Спасојевић представио је новогa доцента Беговића, нагласивши да *„је он дипломирао са одличним успехом правни факултет у Београду, а потом је отишао на студије у Алжир да се специјализира у шеријатском праву, где је из тога научног подручја положио докторат и добио од алжирског универзитета нарочито признање за свој рад. Декан Спасојевић је затим дао реч Беговићу и замолио присутне да поклоне своју пажњу приступном предавању овога младога научника*''¹⁵⁰.

Читаоцима *Гајрета* пренет је укратко садржај Беговићевог предавања, које је носило назив: *„О изворима шеријатског права*''¹⁵¹. У уводном излагању предавач *„је изнео важност шеријатског права за нашу државу, у којој је једна десетина становништва исламске вероисповести. У смислу Сен-жерменског уговора о миру наша је држава примила на себе обавезу да ће се фамилијарни и оставински односи муслимана регулисати по прописима шеријатског права. Та повластица санкционисана је и Уставом од 3. септембра 1931. године. После тога предавач је изнео дефиницију шеријатског права и разлику између световног права (кануна) и верског права (фикха). Прелази затим на приказивање извора шеријатског права.*

Било је то нарочито задовољство слушати како овај наш вредни научник, са осећајношћу убеђеног верника, а прецизношћу и строгоћом доктринара, износи своје мисли''¹⁵¹.

Катедра за шеријатско право на Правном факултету у Београду постојала је све до окупације Краљевине Југославије 1941. године, када је престала са радом.

¹⁴⁹ „Гајрет”, год. XII, бр. 21, 1. децембар 1931, 361.

¹⁵⁰ „Гајрет”, год. XII, бр. 21, 1. децембар 1931, 361.

¹⁵¹ „Гајрет”, год. XII, бр. 21, 1. децембар 1931, 482.

VIII ПРИВРЕДНА ДЕЛАТНОСТ БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА

Поред настојања да створи што већи број интелектуалаца, *Гајрет* је истовремено поклањао велику пажњу и економском, односно привредном подизању муслимана. Овакве тежње биле су присутне, иако у мањем обиму, и у првој фази Гајретовог деловања до 1914. године. Међутим, те активности у поменутом периоду биле су ограничене само на помагање ученика и шегрта на модерним занатима. И у том периоду Друштво је увиђало неопходност преоријентације и усмеравања ка изучавању модерних заната као једном од битнијих услова прилагођавања новим друштвено-економским односима. Таква оријентација после 1918. године била је још наглашенија. Проширењем *Гајретовог* рада и на друге области друштвеног живота, пре свега у правцу побољшања привредног, економског и социјалног стања муслимана, дошло је и до оснивања низа установа, искључиво привредно-социјалног карактера. Испуњавање тих циљева који су и у Правилима назначени, уз школовање омладине требало је да допринесу бржем укључивању муслимана у модерне облике занатске и привредне делатности. У остваривању ове замисли Главни одбор *Гајрета* је настојао да обезбеди и финансијску помоћ Министарства за социјалну политику.

Лист *Гајрет*, који је излазио двапут месечно, објављивао је у сваком броју привредна питања, а нарочиту пажњу је посвећивао задругарству и његовој пропаганди. У том смислу, основано је више месних задруга за пољопривредни кредит. У листу *Гајрет*, крајем 1930. године, у три свеске *Гајретове* библиотеке штампана су три предавања о задругарству, која су се одржавала у 300 места и која је слушало више од 40.000 слушалаца. Течајеви из задругарства одржавани су редовно у току школских ферија у Гајретовим интернатима за домаћине, где су имали бесплатан смештај и храну.

Главни одбор *Гајрета* се зато обратио 16. фебруара 1931. године Привилегованој аграрној банци у Београду за новчану помоћ „да би *Гајрет* могао још успешније развијати своје деловање у привредно-задружном правцу“. Истовремено траже од поменуте Банке „да им додели двојицу својих стручњака као

наставнике поменутог Задружног течаја у Сарајеву у јулу и августу текуће године. Посебно би нам било драго да нам се доделе стручњаци који познају менталитет и навике нашег привредно заосталог света".¹⁵²

У прилогу молбе послали су на увид три књиге *Гајретове библиотеке* у којима су штампана предавања о задругарству.

1. Културно-социјална секција

У оквиру *Београдског Гајрета* формирана је и Културно-социјална секција, чиме је Друштво проширило свој делокруг рада. Један од задатака ове секције био је сарадња са питомцима и њиховим установама. У циљу остварења својих задатака, ова Секција је посвећивала нарочиту пажњу систематском раду на комплетирању своје библиотеке делима која обрађују културну и социјалну историју и тадашње стање југословенских муслимана. Ипак, како стоји у једном извештају из 1937. године, она *„за сада располаже само са 117 дела из те области, иако се више пута обрађала појединцима и установама, које њима располажу, да јој их поклоне, пошто су њена новчана средства незнатна. Најзапаженији рад Секције у прошлој години била је организација шире конференције интелектуалних радника приликом прославе Османа Ђикића у Мостару”*.¹⁵³

Број књига у библиотеци се сваке године увећавао куповином и поклонима разних установа и појединаца. У извештају о раду ове секције за 1940. годину, наводи се да она води бригу о домској библиотеци у којој има 1.206 дела, од којих 329 уџбеника и 877 белетристичких књига. Како стоји у поменутом извештају, Друштво Свети Сава поклонило је у овој, као и претходних година, библиотеци и питомцима своја издања. Краљевски намесник др Раденко Станковић, указао је своју пажњу *Београдском Гајрету* претплативши га на ревију *Уметнички преглед*.

Културно-социјална секција била је организатор предавања са дискусијом из разних области науке, привреде, социологије, задругарства итд. У Сарајеву је

¹⁵² Архив Босне и Херцеговине, 610/1931.

¹⁵³ „Гајрет”, год. XVII, бр. 4, април 1937, 73.

16. и 17. новембра 1940. године, у организацији Главног одбора *Гајрета*, одржана шира конференција са темом: *Гајрет за подизање нашег села*. Конференцији су присуствовали и представници Београдског Гајрета, Мехмедалија Шабовић, са темом: *Наша омладина и Гајретова задружна пропаганда* и Ахмед Кемура, који је говорио о *Гајретој задружној организацији*. Њихови радови штампани су у листу *Гајрет*.

Исте године штампана је збирка предавања Културно-социјалне секције *Београдског Гајрета* под називом *Рад студентске омладине на селу*.

У овој збирци објављени су радови следећих студената – питомаца *Београдског Гајрета*:

- Ахмед Кемура, *Рад студентске омладине на селу*;
- Реуф Твртковић – апсолвент медицине, *Неколико здравствено-хигијенских утисака из тузланских села*;
- Хишам Сердаревић - студент медицине, *Импресије са села*;
- Шефик А. Бербић – студент медицине, *Социјална формација села Лукавца*;
- Хилмија Х. Хасанагић - студент медицине и Хасан Хаки, студент филозофије, *Привредно стање сељака у Башиговачком џемату*.

Посебно треба истаћи активност студената *Београдског Гајрета* у сеоским срединама. Села су у то време била веома раштркана, беспућем и другим видовима комуникације одсечена од града, сиромашна, заостала без било какве активности, ни привредне ни културне, без школа и других институција.

Сељак је био препуштен себи, живео од данас до сутра, резигниран, са оправданим подозрењем према „капуташима" из града. У такве средине са „крутом садашњошћу" ишла је студентска омладина *Београдског Гајрета* за време летњег распуста, да помогне сељаку, да га подучи, објасни, покаже, покрене на активност, да му врати „духовно охрабрење" и извуче из незнања у који је запао.

И у данашњим условима мало би се шта могло приговорити начину на који су се студенти припремали за одлазак на село и методу рада на терену.

У листу *Гајрет* објављен је рад Ахмеда Кемуре, у коме су детаљно описане припреме и рад студентске омладине у селима Тузланског среза. Текст носи наслов *Рад студентске омладине на селу*.

„За време школских ферија наши студенти, било у већим или мањим скупинама, било појединачно, свој заслужени одмор не проводе бесциљно, већ се посвећују проучавању свога краја (села и вароши) на основу научних метода које су претходно упознали. Почетком минуле године Културно-социјална секција „Београдског Гајрета“, у споразуму са студентским установама у Дому, дошла је у везу са муслиманским културним домом у Тузли ради заједничког организовања рада на селу за време ферија и то једној већој групи студената. Тузлански срез изабран је за први овакав покушај из два разлога: прво, што је становништво тога среза претежно муслиманско, што је компактно насељено и што је готово најзаосталије и друго, што смо код муслиманског културног дома у Тузли, а нарочито његовог председника Османа Виловића, наишли на пуно разумевање и подршку без икакве резерве и услова који би могли да дирну осетљивост високошколске омладине. На две конференције у Тузли са представницима Културно-социјалне секције и студената прихваћен је програм рада и утврђено је време боравка од три недеље студентима у селима среза тузланског. Културни дом примио се дужности да изврши расподелу села и џемата за поједине групе студената, да им обезбеди на селу прехрану и коначиште и да их, путем својих веза, представи људима међу којима ће радити. Културни дом је свим тим својим дужностима у потпуности удовољио.

Културно-социјална секција са студентима приступила је одмах затим припремама. У више махова путем писама и личним контактом позивани су на сарадњу слушаоци Високе исламске академије у Сарајеву као и студенти Загребачког универзитета. Међутим и поред искрене жеље иницијатора и отклањања свих препрека на које нам је указивано, овога пута, нажалост није могло да дође до заједничког рада на селу, али ће, у то треба веровати и на томе радити, вероватно следећи пута доћи до ближе сарадње на терену између наших студената из Београда, Загреба и Сарајева.

Материјална страна није представљала тежак проблем. Требало се побринути само за подвоз до Тузле и одатле при повратку до кућа појединих

студената. Прехрану и конак дали су нам сељаци, а нарочито имами матичари, чија је сарадња овом приликом била необично искрена и похвална. На молбу Секције за помоћ одазвао се само Сарајевски Гајрет са 1.000 дин., док је Народна узданица одговорила да за ову сврху нема предвиђених буџетских средстава, Вакуфска дирекција из Сарајева није ни одговорила на молбу. Поред Гајретовог прилога дали су своје прилоге чланови Секције, Удружење студената и Задружни клуб.

Група од око 20 студената систематски се спремила за свој први организовани одлазак на село. На 2-3 месеца пре одласка чињене су припреме: израђена су и, после дискусије, умножена предавања из области просвете (о потреби школовања, писмености, стручном образовању, културном подизању, просветним установама итд.); хигијене (сифилис, туберкулоза, дечје болести, алкохолизам, надрилекарство, порођај, хигијена куће итд.); ветеринарства (црни припит, метил, беснило, надим итд.); пољопривредне (употреба савременог оруђа, ђубрење, воћарство, живинарство, пчеларство, порвтарство итд.); задругарства (основи задругарства, здравствене задруге, водне, кредитне, набављачке, сточарске, и друге пољопривредне задруге итд.); социјалне економије (о грађанском васпитању муслимана у Југославији, економском подизању) и верска (Ислам и хигијена, Ислам и просвета, сујеверје итд). Држање ових предавања није ни било замишљено катедрски, већ пригодно у облику слободног разговора на сваком месту; на њиви, у кући, у кафани, на дови, на џуми, са ћурса, на селу, међу омладином, женама, радницима итд.

На претходним састанцима у Гајретовом дому студентима је одржан читав један течај о методама рада на селу од стране искусних стручњака из разних области. Веома корисна упутства дата су им од стране Дра Александра Ђаје, ревизора Савеза здравствених задруга, Дра Александра Петровића лекара Централног хигијенског завода, Дра Милорада Драгића, познатог соколског просветног радника, Петра Васиљева, организатора здравствених задруга, инж. Банковића, секретара Српског пољопривредног друштва, као и од стране чланова културно-социјалне секције.

Приликом одласка студенти су понели са собом богату колекцију разноврсних популарних брошура из пољопривреде, задругарства, хигијене, пчеларства

итд. Од стране Центр. Хиг. Завода нашим студентима указана је нарочита пажња и сусретљивост. Поред предавача (инструктора) студентима су подељени приручни лекови за прву помоћ, затим материјал за проучавање села (упитници, табаци и сл.). Здравственом дому у Тузли препоручено је да прими све болеснике које буду слали студенти. За овакву сусретљивост и помоћ треба захвалити у првом реду директору Ц. Х. З. Г. Дру Богољубу Константиновићу, а у Тузли лекару Здравственог дома Дру Мустафи Мујбеговићу.

На селима тузланског среза студенти су провели 20 дана (од 21-VIII до 9-VIII 1939. г.). неколико њихових радова о општим утисцима и запажањима изнешено је у овом броју „Гајрета“ захваљујући сусретљивости редакције.

На питање, које се само од себе намеће, какви су резултати тога првог организованог рада студената на селу, треба одговорити чињеницама. Пре свега сами студенти упознали су се непосредно, живећи 20 дана у једном од најзаосталијих муслиманских крајева, са приликама, тегобама, потребама и стањем онога света коме треба да посвете своје будуће деловање. То је, по моме скромном мишљењу, најважнији резултат њихова боравка на селу. Не треба сметати с ума да наши студенти, свесно, својом вољом, нису ишли на село ради теферица, на мусафирлук, већ су све време провели уз сељака: на њиви, у кући, у итали, за софром, на дови, на џуми, у шуми, на раду, и у свим приликама под којима сељак свакодневно живи. Нису се клонули ни од непријатности ни од опасности којима су могли бити изложени. У селу нису ни гледали ни видели дочарану романтику, већ круту садашњицу елемената, о коме зависи и наша будућност и наш опстанак у овом крају Европе.

Други, исто тако важан резултат њихова боравка на селу, а који се такође не може изразити цифрама, је освежење и охрабрење нашег духовно клонулог сељака и враћање поверења и поуздања у његову народну школовану омладину. Најкобнија црта нашег елемента је најжалост, недостатак самопоуздања, фатална резигнираност, духовна малаксавост. Подизање вере у своју сопствену снагу, уношење духа борбености – то су основе сваког прогреса.

А било је и других, конкретних, резултата. Дата је иницијатива у неколико села за подизање школа, подизање и обнову мектеба, уређење кућа, грађење ђубришта, нужника, стаја, увођења савремених алатки и машинског пољопр-

вредног оруђа, гајење корисних култура (лана, поврћа, детелине, итд.). Очигледним примерима, практично и научно упућиван је народ на одбрану стоке од заразних болести, одвраћан је од штетних бапских лекова, упућиван на врела која му у томе могу помоћи (ветеринар, сточарска задруга, државна и самоуправни помоћ). Пружана је непосредна помоћ болесницима; око 100 људи упућено је на лечење у Здравствени дом у Тузли. Држана су предавања људима, женама, омладини о сифилису, шуги, туберкулози, маларији, црном пришту и другим болестима. Указивано је на потребу боље хигијене јела, постељине, рубља. Препоручивано је организовање домаћичких течајева, сузбијан је алкохолизам, апеловано је на сложан братски рад, ублаживање партијских страсти, одбацавање порока оговарања, лажи, кафанског беспосличарења, картања, псовки.

Поучним примерима других указано је на потребу рационалнијег обрађивања земље, на подизање уноснијих сорти воћа, савремено пчеларство, домаћу (кућну) индустрију, нарочито текстилну, одвраћан је и мушки и женски свет од циркуског, а скупог шаренила у одевању. Створено је расположење и нађени људи за оснивање три здравствене задруге, једне подружнице Српског пољопривредног друштва, а учињене су припреме и за оснивање других пољопривредних задруга: воћарске, сточарске, кредитне и других. Три читаонице снабдевене су пробраном колекцијом корисних и поучних књига за народ. Међу отреситијим сеоским младићима пробрано је њих двадесетак који ће, још почетком ове године, бесплатно похађати једномесечни здравствено-задружни течај у Београду. Шесторица муслимана сељака из Санџака, заслугом студената, завршила су такав течај прошлога месеца.

Ето, то су углавном резултати рада групе студената Београдског Гајрета у селима тузланскога среза. Они нису ни мали ни незнатни, кад се узме у обзир да су постигнути само драгом и јаком вољом, а без потребних и довољних средстава и то радом омладинаца који се још и сами изграђују. Такве резултате може дати само она омладина код које је високо развијена социјална, а не егоцентрична свест, омладина код које је култ рада за целину, за своју заједницу, највећи идеал, а не само шупља фраза. Дај Боже, да та омладина и у каснијем

животу остане онаква каква је данас и да не подлегне негативном утицају средине''¹⁵⁴.

Чланови секције учествовали су активно и у неким манифестацијама и акцијама од јавног значаја. Тако су помогли у припремама за дочек и боравак певачког друштва *Босна* из Тузле 1940. године, као и у акцији организовања задругарства међу муслиманима, коју су покренули Главни одбор *Гајрета* и *Гајретова привредна задруга* у Сарајеву. За време Ускршњих ферија, секција је под вођством управника Дома Мухамеда Ђемаловића, организовала екскурзију до Ђердапа, Прахова, Неготина и Зајечара. Као и претходних година, приређена је 10. фебруара 1940. године традиционална годишња забава у Соколском дому. Прилог за ову забаву питомаца послао је добротвор *Гајрета* Краљ Петар II. Чист приход ове забаве износио је 17.977 динара.

На Скупштини Управног одбора 'Београдског Гајрета', одржаној 8. фебруара 1940. године, изабран је Управни одбор Културно-социјалне секције овог друштва у следећем саставу: Ахмед Кемура, председник, Хуснија Курт, потпредседник, Едиб Хасанагић, секретар, Шериф Аџемовић, благајник, Мустафа Камарић, књижничар. Чланови управног одбора: др Мехмед Беговић, др Алија Карахасновић, Адем Каменица, Хакија Агић и Ризо Селмановић. У претходној години престало је чланство у Управном одбору секције Едибу Хасанагићу, због одласка на службу у Прибој и Шерифу Аџемовићу, због одласка на војну вежбу, а у Управни одбор кооптиран је и за секретара изабран Мидхат Шамић.

Чланови Управног одбора Културно-социјалне секције бирани су сваке године. На седници Управног одбора Друштва, која је одржана 26. јануара 1941. године, за чланове су изабрани: Хуснија Курт, Ахмед Кемура, др Салих Уцварлић, Хакија Агић, Мухамед Хацић, Мустафа Камарић, Мидхат Шамић, Адем Каменица, др Мехмед Беговић и Ибрахим Мухамедагић.

Заменици: Зијах Руждић, Мухамед Ђемаловић, Галиб Миџић, др Михајло Милошевић, др Ђура Ђуровић и Мустафа Мулалић.

¹⁵⁴ „*Гајрет*”, год. XXI, бр. 1-2, јануар-фебруар 1940, 16, 17, 18.

1.1. Конференција муслиманске омладине

У организацији Културно-социјалне секције 'Београдског Гајрета' одржана је 1. и 2. фебруара 1939. године Конференција муслиманске омладине. Конференција је одржана у дворани Дома 'Београдског Гајрета', а окупила је представнике муслиманске интелигенције из целе земље. Ову Конференцију сазвала је Културно-социјална секција 'Београдског Гајрета' „у циљу да се расправе многи актуелни проблеми, који треба да се решавају у интересу најширих муслиманских маса у нашој земљи. Ови проблеми спадају у ред општих наших проблема, који нису чисто муслимански, већ су то подједнако проблеми села и сељака у многим нашим крајевима. То су углавном неписменост у великом проценту, велика културна заосталост и тако даље”.¹⁵⁵ На Конференцији је поднето неколико саопштења, затим усвојена резолуција која представља заједничко мишљење омладине по свим актуелним питањима. Том резолуцијом је истовремено донет програм рада на економском, културно-просветном и социјалном подизању муслиманских слојева.

Конференцију је отворио Ахмед Кемура, који је у кратком говору поздравио присутне муслиманске интелектуалце из унутрашњости и Београда. После тога изабрано је председништво конференције. За председника је изабран Ахмед Кемура, приватни чиновник из Београда, за потпредседнике др Мехмед Беговић, ванредни професор Универзитета из Београда и Шефкија Капићић, адвокат из Новог Пазара, за секретаре су изабрани Ејуб Хасановић и Шефкија Пузић, студенти права, Фадила Арнаутовић, студенткиња филозофије и Адем Каменица, пословни секретар Феријалног савеза из Београда. Председавајући Кемура је прочитао поздравну депешу упућену Њ. В. Краљу Петру II, чији је текст примљен аklamацијом уз повике: „*Живео Краљ!*”

Кемура је затим изнео програм рада Културно-социјалне секције 'Београдског Гајрета' и говорио о припремама за ову конференцију која има информативни карактер.

После тога говорио је студент Филиповић, који је поздравио присутне у име студената - питомца Дома.

¹⁵⁵ Јуче је почело заседање муслиманске школоване омладине, „*Политика*”, бр. 11020, 2. фебруар 1939, 6.

Прво саопштење на овој Конференцији поднео је Мустафа Камарић, чиновник Државног савета, који је говорио о муслиманима наше земље, а посебно у Босни и Херцеговини, у светлу многобројних статистичких података.

Камарић је изнео податке о броју становника у земљи, посебно муслимана у Босни и Херцеговини од првог пописа становништва 1879. године па до после рата, као и податке о популацији, наталитету и морталитету и др.

Између осталог, он је изнео податке који дају врло поражавајућу слику о учешћу муслимана у високим државним институцијама. Према тим подацима „у свим грађанским школама у земљи има свега 1723 ученика муслиманске вере, а у свим гимназијама у земљи од свега 110.000 ученика има 2633 ученика муслиманске вере. Најтежа ситуација је у учитељским школама у којима у целој земљи има свега 38 ученика муслиманске вере”.¹⁵⁶ Говорећи о броју студената на свим нашим универзитетима, констатовао је „да их је било године 1934/35. свега 238 муслиманске вере. Од 4485 наставника средњих школа има свега 56 наставника муслиманске вере”.¹⁵⁷

Поражавајући су били и подаци о учешћу муслимана у привреди, који су одражавала стварно стање њиховог положаја у Југославији.

„Од 3054 индустријска предузећа има их свега 36, чији су власници муслимани, а од тога су 19 стругаре, седам циглана, две текстилне индустрије и тако даље, све са незнатним капиталом. Од отприлике 10.000 задруга у целој земљи чисто муслиманских задруга нема ни 30 са свега око 3.500 чланова. Постоји још неколико рударских задруга у Босни, у којима је учлањено 2.000 чланова муслимана”.¹⁵⁸

На крају је изнео податке о имовини босанских вакуфа (задужбина), који казују да њихово стање није онако „као што се то обично проноси”.

У дискусији која је вођена након излагања Камарића многи млади муслимански интелектуалци, који су стигли са терена, износили су податке и давали примедбе, допуњавајући референта. Између осталих, у тој дискусији су учествовали Салихагић из Бања Луке, Ораовац из Сарајева, Куртагић из Загреба,

¹⁵⁶ Исто.

¹⁵⁷ Исто.

¹⁵⁸ Исто.

Сарић и др Уцварлић из Београда, Мушић из Сарајева, Лакишић са Цетиња, др Бркић из Јајца и други.

У наставку заседања првог дана Конференције реферате су поднели професор Шефкија Бубић из Сарајева *О привредном оспособљавању муслиманског подмлатка*, и инжењер Хајрудин Бујукалић, *О економском положају сељака муслимана*.

После овог реферата отворена је дискусија која је трајала врло дуго. У тој дискусији су изнесене још многе нове чињенице које осветљавају овај проблем. У дискусији су, између осталих, учествовали др Темерлић, доцент шеријатске академије из Сарајева, студенти Тупара и Бушатлија, др Уцварлић из Београда, гђица Шербић, студенткиња медицине, Куртагић из Загреба и други.

Нарочито занимљиве податке дао је Осман Фазлић, судија Окружног суда из Струмице, који је *„изнео прилике на Југу, како међу муслиманима наше крви тако и међу Турцима и Арнаутима. Он је апеловао на присутне да поведу бригу и о тим крајевима упоредо са бригом за муслимане у Босни и Херцеговини“*.¹⁵⁹

На овој Конференцији посебна пажња посвећена је економском положају муслиманског сељака. Зато је тема *О економском положају сељака муслимана* поверена Хајрудину Бујукалићу, инжењеру и сараднику листа *Гајрет*, који је израдио детаљан план за испитивање села, који је Културно-социјална секција *„умножила и разаслала пријатељима чије су јој адресе познате и за које сматра да ће се њеном позиву одазвати“*.¹⁶⁰ Реферат Бујукалића на поменућу тему, као и његов План за испитивање села објављени су у листу *Гајрет*.

У реферату Бујукалића констатовано је да *„муслимански интелектуалци немају чврстих веза са селом, па се њихов утицај не осећа. На основу проведене анкете установљено је да муслимански сељак нема довољно обрадиве земље: велики проценат нема земље уопште, док се поседи осталих крећу испод пола јутра, највише до два јутра. Ретки су сељаци муслимани који поседују 10-20 јутара. Обрада земље врши се на примитиван начин, а тешко стање сељачких породица повећава и бројност њених чланова, која се креће просечно од 10 па и више“*.¹⁶¹

¹⁵⁹ Исто.

¹⁶⁰ „Гајрет“, год. XIX, бр. 2, 1938, 36.

¹⁶¹ Важни проблеми наших муслимана, „Политика“, бр. 11021, 3. фебруар 1939, 6.

Дискусија по овом реферату вођена је дуго а говорили су Кемура, Хасковић, професор Ајановић из Сарајева и други.

После тога на конференцију је дошао председник 'Београдског Гајрета' Ђурађ Јосифовић, кога су присутни бурно поздравили. Он је одржао говор у коме је истакао потребу подизања муслиманских сељака, износећи многе податке из иностранства, који доказују колико је у нашим селима заосталости уопште.

Затим су у вези са рефератом Бујукалића говорили др Темерлић, Куртагић, инжењер Салихагић, др Уцварлић и други.

Хуснија Курт, професор из Београда говорио је *О начинима и могућностима сарадње муслиманских интелектуалаца*. Анализирајући рад постојећих друштава, која делују међу муслиманима, предложио је да се оснује један савез тих друштава. Помињао је и евентуално оснивање једне нове организације муслиманских интелектуалаца која би водила рачуна о проблемима које нису стигле да реше постојеће организације, а то су проблеми о којима се разговарало на овој конференцији. На крају је договорено да се дискусија одложи за после подне, а затим је изабран један одбор за редиговање резолуције.

У наставку заседања дискутовано је о реферату Курта, а у дискусији су узели учешћа многи муслимански интелектуалци из свих крајева.

На овој Конференцији, која је на дневном реду имала расправу о актуелним питањима и проблемима муслимана, одато је признање *Гајрету*, *Народној Узданици* и 'Београдском Гајрету' за њихов рад на културно-просветном уздицању муслимана и предложено оснивање савеза ових друштава, с циљем обједињавања њиховог даљег рада. Међутим, снаге које су стајале иза испољених тенденција за груписање и заједнички рад муслиманских јавних радника нису биле довољно снажне да неутралишу друге струје унутар нехомогене муслиманске интелигенције.

Доминирајући акценат Конференције био је на превазилажењу постојеће подвојености и окупљању свих конструктивних снага на решавању актуелних проблема муслимана.

Конференција је завршена доношењем Резолуције, коју су прихватили сви присутни.

IX ГЕОМЕТАРСКА ШКОЛА У БЕОГРАДУ И ЊЕНИ ПОЛАЗНИЦИ МУСЛИМАНИ

1. Сарадња са Београдским Гајретом и Гајретом у Сарајеву

Школске 1924/25. године у Београду је основана Геометарска школа, која је имала свој Дом ђака. Један број студената који су становали у овом Дому добијали су опскрбнину, односно стипендију од *Гајрета*. То закључујемо и из писма, које су 17. октобра 1930. године упутили питомци овог Дома Главном одбору *Гајрета*, у којем се каже: „*Питомци смо Дома ђака Геометарске школе у Београду. Плаћање за опскрбу је 400 динара. Рок плаћања је 5. сваког месеца. Пошто до тог рока морамо да платимо горе наведену своту за опскрбу, а једина потпора је од Вас, то најучтивије молимо горњи наслов да нам стипендију шаље пре сваког петог у месецу, или да, ако не може увек на време исту слати, званично обавести Управу Дома ђака Геометарске школе у Београду – Босанска улица бр. 85, да смо ниже потписани заиста стипендисти Гајрета, да ће Главни одбор Гајрета слати нам на време или после, тако да да би били ослобођени обавеза за плаћање опскрбе сваког петог у месецу*“.¹⁶²

Писмо су потписали следећи студенти: Ахмед Е. Пиркић, Мехмед И. Крзић, Салих Муминовић, Тамил Чампара, Салих Кабил, Адем Алагић и Ахмед Чохадар.

Међутим, одговор управника Дома Ибрахима Мухамедагића био је да по важећим правилима, рок плаћања опскрбнине мора бити до петог у месецу, те неиспуњавање ове обавезе повлачи за собом одстрањење из Дома.

За управника Дома Геометарске школе у Београду Ибрахима Мухамедагића сазнајемо да се 1933. године у канцеларији Управе *Гајрета* „уписао за члана утемељача и том приликом положио 500 динара“.¹⁶³

¹⁶² Архив Босне и Херцеговине, 4190/30.

¹⁶³ „*Гајрет*“, год. XIV, бр. 6, 16. март 1933, 160.

Поводом ускршње екскурзије питомаца у Сарајево и Мостар, управа Геометарске школе је 1933. године упутила молбу Главном одбору *Гајрета* „да им за око 40 питомаца овог Дома обезбеди преноћиште у просторијама свог Мушког интерната у Сарајеву, као и један ручак и вечеру, ако је могуће бесплатно или по режијској цени. Главни одбор зна каквим малим средствима располаже ова установа, па се надамо да ћемо наићи на уобичајену предусретљивост. У исто време молимо да се одобри Мушком интернату у Мостару да изда један ручак под истим условима. Долазак екскурзиста у Мостар је 17. април, кога дана би узели само ручак. Долазак у Сарајево је 17. април у 22,44 часа. Полазак у Београд је 19. април у 7,25 часова, што значи да би преноћили две ноћи и узели један ручак и вечеру. Молимо што хитнији одговор како би се могли равнати”.¹⁶⁴

Главни одбор *Гајрета* је проследио ову молбу Управи Мушког интерната у Сарајеву, на коју је одговорено: „Пошто питомци овога интерната преко ускршњих празника неће ићи својим кућама, према томе, немогуће је дати преноћиште за 40 ђака Геометарске школе из Београда. Што се тиче ручка и вечере, то би им могли изаћи у сусрет и дати им ручак и вечеру по режијској цени”.¹⁶⁵

2. Обележавање петогодишњице рада школе

У листу *Гајрет* од 1. августа 1933. године објављен је текст Абдуселама Балагије *Пет година рада дома ђака Геометарске школе у Београду*, из кога сазнајемо да је тих дана, не помиње се датум, на врло свечан начин прослављена петогодишњица и завршетак рада овог дома.

У тексту се посебно наглашава допринос Ибрахима Мухамедагића, управника Дома, на збрињавању и школовању ученика Геометарске школе.

„Тим више нас изненађује, а понекад нам изгледа и невероватно да један човек и то врло млад потпуно самостално предузима једну самосталну акцију у нашој Престоници, акцију за збрињавање сиромашних ученика Геометарске школе. Тај срчани и агилни омладинац, који је и сам осетио тегобу живота у

¹⁶⁴ Архив Босне и Херцеговине, 914/33.

¹⁶⁵ Архив Босне и Херцеговине, 914/1.

току свога школовања, беспримерном агилношћу и пожртвовањем успео је да за кратко време обезбеди школовање великом броју сиромашних ученика који би иначе без његове помоћи остали незаштићени и изложени разним невољама, ради чега би многи од њих морали напустити школовање.

Весели нас тим више, што је овај вредни омладинац својим радом највише помагао и задужио омладину муслиманске вере из наших крајева. Тај омладинац који је уз помоћ Главног одбора Гајрета у Сарајеву, 'Београдског Гајрета' и других просветних и хуманих друштава успео да створи дом у коме су нашли заштиту око 300 сиромашних ученика, јесте Ибрахим Мухамедагић, апсолвент Права, иначе родом из Бихаћа. Његовом заслугом, у току ових пет година, обезбедило је егзистенцију око 300 сиромашних свршених геометара од којих је преко 100 муслимана, а међу овима већина Гајретових питомаца".¹⁶⁶

Свечаности поводом петогодишњице рада Дома ђака Геометарске школе присуствовали су: изасланик Њ. В. Краља Мушицки, помоћник министра финансија Станоје Недељковић, изасланик министра просвете Главинић, изасланик министра трговине Сеферовић, изасланик министра социјалне политике, изасланик Београдског женског друштва Митровић, угледна госпођа Нака Спасић, затим др М. Ђуричић, професор Универзитета, др Мехмед Беговић, др Ш. Бехмен, адвокат, др Салих Уцварлић, Куленовић, шеријатски судија, Абдулах Хаџић, имам и многи други.

Тим поводом обратио се Станоје Недељковић, помоћник министра финансија, који је у дужем говору приказао значај и заслуге ове установе. Недељковић је нарочито истакао допринос Ибрахима Мухамедагића, управника Дома, на чему је изразио велику захвалност и признање.

У име ђака питомаца захвалио се Авдић, свршени геометар и питомац Дома, који је врло „дирљиво истакао љубав, братско поступање и доброту њиховог досадашњег управника Мухамедагића".

У име универзитетске омладине Мухамедагићу се захвалио Хајрудин Бујкалић, студент шумарства, који је у свом обраћању истако значај и улогу ове акције, а затим говорио о тешким приликама у којима се школује данашња омладина.

¹⁶⁶ „Гајрет", год. XIV, бр. 17-18, 1. август 1933, 307, 308.

„Какав је живот нас, данашње школске омладине, нарочито оне на универзитетима, сви ми добро знамо. Нема више оног безбрижног живота који се проводи весело без помисли какво ће „сутра” осванути. Највећи број данашњих омладинаца препуштен је самом себи и то често пута у најмлађим годинама свога живота, јер им њихови најближи нису у стању да прибаве ни најскромнија средства за живот за време школовања.

И ето, живећи под таквим околностима, данашња омладина била је присиљена да властитим радом привређује да би олакшала живот на студијама. Зато су пак требале да се створе могућности за такав рад. Трѐбала је да се створи основа за такав рад, а та основа је без сумње воља, солидарност и смисао за самопомоћ. У том смислу чињено је безброј покушаја који су остали без успеха. Напокон се ипак успело. Створене су организације узјамног рада и потпомагања. Резултат тога рада јесу многобројне студентске мензе, домови, библиотеке и друге корисне установе створене властитом иницијативом и радом омладине.

Ето, такав сличан покрет је и акција Ибрахима Мухамедагића на збрињавању ученика геометарског отсека средње Техничке школе чију ми петогодишњицу и завршетак рада данас прослављамо.

И ови омладинци окупљени у дому Мухамедагића, нашли су се у току свога школовања у врло тешким приликама и били су препуштени самим себи. Нећу погрешити ако рекнем да најмање 90% њих чекају њихови најближи да им помогну. Зато је требало ову омладину збринути, требало им је омогућити да постану корисни грађани своје отаџбине. Ту је био и почетак стварања ове корисне установе чији се резултати јасно виде.

Ствараоц овог дома Мухамедагић, нити је какав богаташ, нити рентијер, него сиромашни студент права који је прошао кроз све оне тешкоће кроз које многи од нас пролазе и упознао све стране живота. Отуд ето код њега толико разумевања за све оне који су њему слични и воле да им у најтежим часописима притече у помоћ.

Са једном челичном вољом и енергијом приступио је преданом раду. Знао итао је хтео и био је уверен да ће успети. И тако је уз помоћ добрих људи и друштва успео да створи ово уточиште у којем је за релативно кратко време,

време од само 5 година, наишло заштиту око 300 омладинаца из свих крајева наше домовине. То је свакако један знатан успех који заслужује сваку хвалу. Што је још нарочито важно цео овај покрет вођен је са највећом скромношћу без икаквог истицања, хармонично, као што је и живот тако у овом скромном дому.

Од онога дана од како сам дошао у Београд пратио сам рад Мухамедагића и створио сам убеђење, да је он нашао прави пут који ми годинама тражимо. Данашњој омладини овај рад треба да послужи као светао пример, а његови резултати као охрабрење, па да и она пође истим путем".¹⁶⁷

¹⁶⁷ „Гајрет”, год. XIV, бр. 17-18, 1. август 1933, 307, 308.

Х ДРУШТВЕНИ СТАТУС БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА И САРАДЊА СА ДРУГИМ УДРУЖЕЊИМА И ПОЈЕДИНЦИМА

„Београдски Гајрет“ имао је веома тесну и добру сарадњу са друштвима сличног програма и идеологије, ради успешнијег рада на просвећивању ширих народних маса. На делу се остварило *Гајретово* гесло: „Рад за *Гајрет*, рад је за добро свију нас“.

Једно од друштава са којим је *Гајрет* имао веома тесну сарадњу и које је деловало у периоду постојања *Гајрета* било је Српско привредно друштво *Привредник*, које је деловало од 1897. до 1946. године, прво у Аустроугарској а касније и у Краљевини Југославији и било једно од најзначајнијих привредно-просветних институција српског народа. У том периоду *Привредник* је на школовање за разне занате и трговину упутио скоро 40 хиљада српске деце и омладине. *Привредник* је основан на иницијативу Владимира Матијевића 23. септембра 1897. у Загребу, са циљем да помогне развој српске привреде кроз помагање сиромашној деци да нађу места за шегртовање код добрих мајстора и трговаца.

Привредник је системски решавао привредне, хуманитарно-социјалне и образовно-професионалне проблеме најсиромашнијег дела српског становништва из свих подручја Аустроугарске. Након што је основана Српска банка са седиштем у Загребу 1895. године и Савез српских земљорадничких задруга, реализује се Матијевићева идеја о стварању удружења које ће организовано радити на проналажењу и подизању, збрињавању и образовању талентоване деце из сиромашних породица из Далмације, Лике, Кордуна, Баније, Славоније, Босне, Херцеговине и Војводине, како би се та деца стручно оспособила за разне занате и трговину и како би им се помогло да касније отворе своје самосталне радње и тако постану носиоцима оживљавања привреде као основног предуслова за културни и друштвени препород свога народа.

До 1907. године *Привредник* је упутио на разне занате и трговину скоро пет хиљада питомаца. После атентата на Франца Фердинанда и по објављивању рата, бан Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације 27. јула 1914. године издаје наредбу којом се забрањује сваки рад и свака делатност *Привредника*. Руководство *Привредника*, као и многи виђенији Срби у крајевима под Аустроугарском изложени су прогонима. Од чланова Управе *Привредника* одмах су ухапшени Стеван Калембер, Лазар Бачић и Павле Аршинов. Исидор Добровић у прогонству умире. Владимир Матијевић је избегао хапшење и емигрирао у Швајцарску. После ових догађаја званичан рад *Привредника* био је прекинут. Захваљујући активностима Николе Ђука, после забране рада *Привредника* успело се наставити с упућивањем дечака на занате и трговину до завршетка рата, када је настављен нормалан рад *Привредника*. До средине 1914. године *Привредник* је упутио на разне занате око 11.000 питомаца, од чега њих 250 за време Првог светског рата.

Привредник је до 1923. године из свих крајева и на више од 60 различитих заната уписао више од 13.000 питомаца, а до 1941. преко 30.000 питомаца. Од 1923. па до укидања *Привредника* после Другог светског рата, седиште је било у Београду, док је у Загребу остао један део администрације. *Привредник* је месечно издавао свој лист *Привредник* који је излазио у Загребу, а касније и у Београду од 1898. до 1941. године. Лист је током излажења углавном обрађивао теме из економије, просвете, агрономије и других грана привреде, али се редовно, што унутар тих тема, што изван њих дотицао и тренутне политичке ситуације на Балкану и средњој Европи. Дана 21. октобра 1946. године Министарство рада Народне Републике Србије донело је решење о укидању *Привредника*. Након готово 50 година хуманог рада и настојања, *Привредник* је престао да делује. Сва имовина му је такође одузета и постала општенародна и стављена је под управу државних органа. *Привредник* је одшколовао 36.775 питомаца, који су чинили кичму привреде између два светска рата. *Привредникови* питомци су сматрани елитним предузетницима јер су се држали чувених начела *Привредника* „Рад, штедња, честитост“.

1. Београдски Гајрет и Привредник

У подизању занатлијског подмлатка *Гајрет* је остварио значајну сарадњу са Српским привредним друштвом из Београда *Привредником*, који је путем својих организација обезбеђивао изучавање заната и трговине муслиманској занатлијској омладини код познатих фирми, углавном у Србији. Сарадња *Гајрета* са *Привредником* успостављена је након Шестојануарске диктатуре 1929. године, када су главни одбори ових друштава одлучили да „*своје крупне утицаје у масама муслиманског и православног живља у овим крајевима упуте стазом једне солидне и систематске, смишљене и далекосежне сарадње, како би два угледа, који су се стицајем околности нашли на једној културној идеологији и на једном просветном програму, могли да културна настојања садашњице искористе до пуне, а данас тако неминовно потребне, мере*“.¹⁶⁸ Сарадња са *Привредником* била је подржана и од стране Главног одбора због све израженијих потреба за стварањем модерних привредних кадрова, којима сам *Гајрет* није могао у потпуности удовољити.

„У циљу остваривања што ефикасније сарадње и популарисања ове акције *Гајрет* је у свим окрузима именовао поверенике, који су за ангажовање запошљавања омладине били у директном контакту са *Привредником*“.¹⁶⁹ Једини услов за примање деце у *Привредникове* организације био је да су напунили 14 година и да су имали завршену основну школу.

У програму сарадње ових друштава био је предвиђен рад на подизању и просвећивању ширих народних слојева једне и друге вероисповести а разуме се, овај просветни покрет није искључивао ни суграђане других вера, јер просвета и култура су заједничко добро и заједничка потреба свих. Описмењавање се вршило систематским и планским организовањем анафалетских течајева, популарних предавања и сл. Просветни буквар, као и остале едиције за народ, штампане су на оба писма, како би што боље послужили заједничком циљу, а то је сузбијање неписмености и просвећивање народа.

¹⁶⁸ „*Гајрет*“, год. XII, бр. 20, 16. децембар 1931, 499.

¹⁶⁹ *Рад Гајрета на привредном просвећивању и подизању народа*. „*Гајрет*“, XIII/ 1932, 10, 190-191.

Друга етапа у њиховој културној сарадњи била је отварање заједничких домаћичких школа, финансираних од оба друштва, у заједничким повременим издањима књига, брошура и другог штива за народ. Као основа, а уједно и као круна ове сарадње били су заједнички састанци културних посленика и чланова одбора из једног и другог друштва, у облику заједничких седница представника једног и другог одбора. Осим овога, истинска и братска сарадња манифестовала се сваке године у једној великој заједничкој летњој забави.

Посредством листа *Гајрет* упућиван је позив и осталим културним друштвима да приступе овој сарадњи, јер су „*по среди културни и просветилачки циљеви*“.

Посебан вид сарадње ових друштава огледао се у помоћи *Привредника* да се велики број муслиманске деце - *Гајретових* питомаца упише у занатске и трговачке школе. Тако је Главни одбор *Гајрета* 5. августа 1932. године упутио писмо *Привреднику* у којем наводи да је прошла *Гајретова* Главна скупштина, одржана 17. јула, са задовољством примила к знању да је то „*братско друштво сместило на занате и трговине током прошле две године преко 80-оро муслиманске деце, па је истодобно закључила, да томе братском друштву изразимо нашу најсрдачнију благодарност. Извршујући тај закључак високо ценећи жртве које доприносе за отварање савременог привредног подмлатка међу муслиманским делом нашега народа, саопштавамо Вам да нам је поменута наша скупштина ставила у дужност да вас умолимо, да уместо досадашњих Ваших повереника а Гајретових радника, именујете Вашим повереницима све Гајретове одборе и поверенике. Такав закључак донела је скупштина у циљу успешнијег рада на смештању муслиманске деце на занате и трговине.*

Саопштавајући Вам предњи закључак, ми смо слободни доставити Вам списак свих *Гајретових* организација у целој Краљевини, чији број износи око 300. Уколико би Вам био отежан тај начин смештања муслиманске деце на занате и трговине преко свих ових организација, ми бисмо Вам предложили да поставите Вашим повереницима *Гајретове* организације (месне одборе и поверенике) у среским местима, који и иначе стоје у контакту са *Гајретовим* организацијама ван седишта среза.

Молећи Вас да предње изволите узети до знања и да нас известите о Вашем становишту по овоме питању, примите наше братске поздраве".¹⁷⁰

Српско привредно друштво *Привредник* је прихватило ову молбу и указало своју велику сусретљивост, преузимајући од *Гајрета* велику бригу око уписа муслиманске деце на занате и трговину.

Гајрет је за ову сусретљивост *Привредника* као и читава *Гајретова* организација исказао свесрдну и топлу захвалност. „*Благодарећи Привреднику сместили смо 38 деце на модерне занате и трговину, који ће, надамо се, за кратко време бити честити грађани и занатлије. Да би се популарисала Привредникова сусретљивост у нашем елементу, да би се лако и брзо изнашло и отпремило што више честите деце, Главни одбор је по свим ранијим окрузима именовao поверенике, који су стајали у директној вези са Привредником. У време када питомци нису на практичном учењу заната код својих мајстора, бавили су се прописаном лектиром, приређивана су им предавања и разговори о свим питањима савременог живота и заната, да би им се подизало опште знање и способност за рад и живот.*

Због тога је и наша просветна политика морала скренути у правцу стручног образовања омладине, па је доследно тој просветној политици морао и Гајрет посветити велику пажњу занатској омладини. Први корак био је оснивање Шегртског дома".¹⁷¹

Наредних година Српско привредно друштво *Привредник* из Београда наставило је да помаже муслимане на стварању привредних јединица и да прима муслиманску децу на изучавање заната и у разне трговине по препорукама Главног одбора, месних одбора и повереништава.

До 1934. године ово друштво је уписало на занате 108 муслиманске деце, а у току поменуте године 20 деце, и то:

1. Агић Ардешир из Бихаћа, кројачки занат;
2. Лехо Сулејман из Благаја, молерски и фарбарски занат;
3. Хозић Исмет из Котор Вароши, трговачки занат;
4. Давер Сулејман из Тешња, коларски занат;
5. Хацинуманбеговић Азиз из Добоја, пекарски занат;

¹⁷⁰ Архив Босне и Херцеговине, 1966/32.

¹⁷¹ „*Гајрет*“, Извештај Главног одбора *Гајрета* за годину 1931-32, бр. 11-13, 1-16. јула 1932, 191.

6. Салихефендић Ахмет из Грачанице, трговина мешовитом робом;
7. Бабић Бего из Голубића (Бихаћ), токарски занат;
8. Сарајлија Мустафа из М. Кладуше (Цазин), трговина мешовитом робом;
9. Грачић Махмут из Улишњака (Маглај), трговина гвожђа и стакла;
10. Хасанић Нурија из Улишњака, столарски занат;
11. Бабић Ибрахим из Власенице, трговина мешовитом робом;
12. Кустурица Зајко из Плана (Билећа), трговина мешовитом робом;
13. Кустурица Адем из Плана, трговина мешовитом робом;
14. Авдић Хасан из Плана, коларски занат;
15. Авдић Ћамил из Плана, папучарски занат;
16. Авдић Ариф из Плана, коларски занат;
17. Сарачевић Абдурахман из Гор. Тузле, кројачки занат;
18. Кустуровић Ибрахим из Кулен Вакуфа, трговина мешовитом робом;
19. Фазлагвић Суљо из Чајнича, ковач и поткивач;
20. Куленовић Исмет из Кулен Вакуфа, кројачки занат.

У листу *Гајрет* из 1935. године објављен је текст *Смештај муслиманске деце на занате путем Привредника*. У тексту се наводи да „према споразуму Главног одбора Гајрета са Српским привредним друштвом Привредник у Београду, већ пету годину ово друштво помаже муслиманску омладину, примајући је и смештајући на занате и трговине. Пре две године утаночено је да ово угледно друштво прима за смештај на занате муслиманску децу по препорукама Гајретових месних одбора и поверника”.¹⁷² До прошле године *Привредник* је уписао 128 муслиманске деце, а у овој години 14, и то:

1. Бајрамовић Мухарем из Ораховице за пекарски занат;
2. Хиндић Мехо из Глогошнице за посластичарски занат;
3. Веснић Ћамил из Пријепоља за мешовиту трговину;
4. Ћеримагић Хусо из Ластве за ужарски занат;
5. Решић Хасан из Приједора за мешовиту трговину;
6. Нанић Ибрахим из Бијељине за трговину гвожђа;
7. Муратагић Мустафа из Ораховљана за столарски занат;

¹⁷² „Гајрет”, год. XVII бр. 7-9, јул 1935, 125.

8. Чахут Едхем из Хумића за коларски занат;
9. Јажих Осман из Власенице за јорганџијски занат;
10. Смаиловић Мустафа из Котор Вароши за трговину мануфактуре;
11. Рамадановић Фазлија из Кончуља за пекарски занат;
12. Костеровић Нурко из Купреса за обућарски занат;
13. Мустеданагић Мустафа из Босанске Крупе за трговину мешовите робе;
14. Х. Грахић Пашага из Зворника за мешовиту трговину.

Гајрет се и овом приликом најтоплије захвалио „братском друштву“ *Привредник* на пажњи и помоћи, коју указује „нашем подмлатку“.

У школској 1937/38. години, 17 питомаца муслимана завршило је занат захваљујући српском друштву *Привредник* у Београду, и то:

1. Ћеримагић Хусо из Ластве, ужарски занат;
2. Лехо Сулејман из Благаја, молерски занат;
3. Давер Сулејман из Тешња, коларски занат;
4. Сарајлија Мустафа из Мале Кладуше, трговина мешовитом робом;
5. Бабић Бего из Голубића, коларски занат;
6. Дугалић Кемал из Невесиња, књижарски занат;
7. Хасанић Нурија из Уличњака, столарски занат;
8. Бабић Ибрахим из Власенице, трговина колонијалом;
9. Кустурица Зајко из Плане, посластичарски занат;
10. Кустурица Адем из Плане, трговина мешовитом робом;
11. Авдић Хасан из Плане, коларски занат;
12. Авдић Ариф из Шакотића, коларски занат;
13. Сарачевић Абдурахман из Горње Тузле, кројачки занат;
14. Кустуровић Ибрахим из Острвице, трговина мешовитом робом;
15. Фазлагих Суљо из Хочевине, ковачки и поткивачки занат;
16. Куленовић Исмет из Кулен Вакуфа, кројачки занат и
17. Смајловић Мустафа из Котор Вароши, трговина мануфактуром.

У претходној школској години друштво *Привредник* примило је три нова питомца-муслимана, и то: Чанић Илијаса из Приједора, Шарић Алију из Кључа и Муратбеговић Ћамила из Копчића. За прошлих девет година *Привредник* је

*„примио као своје питомце 166 муслиманске деце. Од тога броја са успехом су завршили занате и трговине њих 76“.*¹⁷³

Према подацима изнетим у листу *Гајрет* за 1940. годину, „у току протеклих 11 година Српско привредно друштво *Привредник* је примило по препорукама *Гајретових* јединица 180-оро муслиманске деце као своје питомце, који изучавају по разним крајевима наше државе савремене занате и трговине. Од тога броја са успехом је свршило своје науковање око 100 деце, док су остала већином још на изучавању заната, а извесан број их је прекинуло науковање.

У прошлој години *Привредник* је примио седам нових питомаца муслимана. Како је познато, *Привредник* прима питомце муслимане по препорукама *Гајретових* јединица, и то само оне који су потпуно здрави и који су навршили 14 година живота, а по свршеној основној школи нису паузирали више од једне године. Наша је дужност да овом братском друштву, које показује истинску љубав и пожртвовање према нашој омладини, изразимо искрену благодарност“.¹⁷⁴

Среско вакуфско-меарифско Поверенство Београда је 13. децембра 1932. године упутило писмо Главном одбору *Гајрета* у Сарајеву у којем истичу да је „овом Поверенству неколико угледних муслимана из Београда скренуло пажњу да се муслиманска деца коју је овдашње друштво *Привредник* разместило по разним занатима потпуно отуђују од своје верске заједнице тиме што размештена по радњама и кућама својих мајстора иновераца једу муслиманима забрањена јела (од чега многа и побољевају), и што се о њиховом верском одгоју нико не брине. Ово отуђивање од верске заједнице је тим разумљивије што та деца, махом, од својих кућа нису понела никакав верски одгој и наук.

Уколико су наша обавештења тачна, Главни одбор *Гајрета* у Сарајеву успео је да са *Привредником* из Београда склопи неки аранжман за размештање муслиманске деце по занатима преко *Привредника*, па да су и деца о којима је реч размештена на основу тог аранжмана.

Чланови Поверенства високо цене хумани и социјални рад *Гајрета* и *Привредника* у правцу оспособљавања муслиманског подмлатка за будући привредни живот. Исто тако смо уверени да је и Вама крајњи циљ да подижући ову заосталу децу и стварајући од њих корисне чланове наше опште националне

¹⁷³ „*Гајрет*“, год. XX, бр. 7-8, јул 1938, 145.

¹⁷⁴ „*Гајрет*“, год. XXI, бр. 7-9, јул 1940, 159.

заједнице, она не буду изгубљена ни за своју ужсу верску заједницу, која је, нажалост, и у том погледу најзаосталија.

Молимо Вас да нас известите да ли и у каквим је везама Гајрет са Привредником, и шта би по Вашем мишљењу било потребно предузети да деца, која захваљујући Вама и Привреднику изучавају савремене занате, не буду потпуно изгубљена за своју верску заједницу.

Ово Поверенство је донело одлуку да се, колико му то средства и могућности дозвољавају побрину за верско васпитање деце, па у том циљу намерава да одржава вечерње курсеве из веронауке за децу са подручја управе града Београда, да их о већим празницима окупља, дарује и одржава им пригодна предавања, да замоли управу Привредника да муслиманску децу не даје на занате који се косе са верским прописима (месарско-кобасичарски и сл.) и да по могућности даје ту децу на занате само на подручју Београда, како би их груписане могли што боље надzirати и подучавати у верском правцу.

Поверенство сматра за потребно да не ступа у директне везе са Привредником док од Вас не прими одговор да ли је и у каквим односима Гајрет са овим друштвом, па Вас с тога молимо да нас о овој ствари што пре известите и дате своје мишљење. Разумљиво је да према Привреднику чију добру вољу и сусретљивост можемо само са захвалношћу да примимо, морамо приступити са пуно обазривости и такта".¹⁷⁵

Писмо су потписали секретар Среског вакуфско-меарифског поверенства Београда Абдулах Хаџић и председник Мустафа Кулиновић, који су истовремено били и активисти 'Београдског Гајрета'.

Не располажемо подацима да ли је и у којој мери ова примедба Среског вакуфско-меарифског Поверенства Београда била основана, те да ли је нешто по том питању предузето.

¹⁷⁵ Архив Босне и Херцеговине, 98/1932.

2. Муслимански интелектуалци и њихов допринос раду Београдског Гајрета

Осман Ђикић рођен је 7. јануара 1879. године у Мостару, где је завршио руждију, основну школу и пет разреда гимназије. Кад је искључен из гимназије, сели се у Цариград, где наставља школовање. Из Цариграда се сели у Београд, па у Беч, где завршава трговачку академију. Радио је као банковни чиновник у Загребу, Брчком и Мостару. У Мостару је био врло активан у *Просвети* и другим српским институцијама. Активно се дружио са познатим мостарским песником Алексом Шантићем. Уз Шантића је један од најзначајнијих песника тога времена.

Након што је изабран за секретара муслиманског културног друштва *Гајрет* и за уредника листа *Гајрет* 1909. године, сели се у Сарајево, а већ следеће године покреће политички лист *Самоуправа*.

Као секретар *Гајрета* и уредник листа *Гајрет*, Осман је постигао у том раду значајне резултате. Од листа *Гајерт*, који је био гласило истоименог Друштва, Осман Ђикић је створио добар књижевни часопис. Реформисани *Гајрет* имао је читалачку публику која се налазила „у свим народним слојевима и међу свим народним сталежима“. Лист је посебно прихваћен од „омладине из школе, а све више продире у село и међу женскиње“.

Млади Осман Ђикић је био песник занесењак, врло активно је овјављивао у листовима *Босанска вила*, *Зора*, *Бехар* и још неким. Ђикић је брзо живео, путовао, селио, писао: песме, прозу, драме и расправљао друштвена и политичка питања. Објавио је збирке песама *Муслиманској младежи*, *Ашиклије* и *Побратимство*, а аутор је и драме *Златија*, која се приказивала на *Гајретовим* и другим забавама. Бавио се и сакупљањем народних умотворина, али их није објавио, већ је све сакупљено уступио Српској академији наука и уметности у Београду.

По свему ономе што је учинио на културно-просветном пољу за муслимански народ током свога кратког али плодносног живота, заслужио је име

једнога од највећих пионира за прогрес и бољу будућност муслимана у Босни и Херцеговини.

Умро је у тридесет и трећој години живота, 30. марта 1912. године, од опаке болести – туберкулозе. Покопан је у Мостару, у Великом царинском харему. Његова супруга Зора умрла је од исте болести 14. септембра 1914. године. Њихова љубав прерасла у романтичну легенду која траје до данас. Какву је жалост изазвала Османова смрт, најбољи је доказ депеша „сажалница“, коју је Смаилаги Темаловићу, председнику Месног одбора *Гајрета* у Мостару упутио Краљ Александар I, а која гласи:

„У ненадокнадивом губитку и великој тузи за врлим Османом Ђикићем код његових рођених и свих Ваших родољуба будите тумач Мога саучешћа и бола за прерано изгубљеним песником и одушевљеним народним радником“.

Захвалност за његов прегалачки рад муслимански свет је показао приликом откривања спомен – турбета Осману Ђикићу, када се на дан 6. марта 1936. године у Мостару окупило око 15.000 муслимана из разних места Босне и Херцеговине. За време откривања турбета одржани су многи говори, а у *Споменици* посвећеној Осману Ђикићу објављен је чланак професора Салиха Баљића у коме му одаје топлу захвалност, иако се са Османом није слагао у неким питањима.

У Мостару је после његове смрти много установа носило његово име.

Име Османа Ђикића дато је ‚Београдском Гајрету‘. Био је то израз захвалности за његове велике заслуге за образовање муслиманске школске омладине. Осман је, нарочито за време када је био секретар *Гајрета*, окупљао око себе омладину, на коју је имао велики утицај, давао јој подстрека и помагао је путем *Гајрета*, посебно омладину слабог материјалног стања, али жељну науке и школовања.

Др Мехмед Беговић – рођен је 8. априла 1904. године у Ластви код Требиња. Рођен у патријархалној породици ластванских Беговића, у једном питомом куту горње Херцеговине, др Мехмед Беговић је рано у својој родитељској кући добио лепо исламско васпитање. То се васпитање касније усавршавало, тако да је био пример честитог и поштеног муслиманског интелектуалца.

Др Мехмед Беговић је завршио основну школу у родном месту, класичну гимназију у Мостару, а Правни факултет у Београду 1926. године. Као најбољи студент - муслиман – Правног факултета изабран је 1927. године за државног питомца и као државни стипендиста послан у Алжир на изучавање шеријатског права. После истрајног четворогодишњег рада на француско-арапском универзитету, докторирао је 1930. године из шеријатско-правних наука, са запаженом тезом *De l'Evolution du Droit Musliman en Yougoslavie*, (*О еволуцији шеријатског права у Југославији*, Алжир 1930.) Ценећи његову стручну научну спрему, Правни факултет Београдског универзитета изабрао га је 31. децембра 1931. године за доцента шеријатског права. Касније је изабран и за ванредног професора овог факултета. Одстрањен је са дужности на Факултету по одлуци "Недићеве Владе", односно окупационих власти 1941. године у Београду, као и многи напредни и познати интелектуалци тога времена у Београду. После ослобођења враћен је на дужност и изабран за редовног професора на Катедри за грађанско право 1946. године. Био је декан Правног факултета школске 1954/1955. године и председник Савета факултета од 1971-1975. године. Пензионисан је 1975. године. Проф. др Беговић (Џафера) Мехмед, од 1949. до 1965. године био је члан Катедре за оријенталну филологију на Филозофском, а касније на Филолошком факултету у Београду и учествовао у комисијама за одбрану докторских дисертација из области оријенталних језика. Године 1957. изабран је за члана националног Комитета за оријенталистику. За члана друштва "La societe de legislation comparee" изабран је 1955. године, за члана "International Lanj Associatin" 1957. (био је известилац за породично право овог удружења), и за члана "Comite international pour la meterologie historigue" 1975. године.

Проф. др Беговић, за дописног члана Српске академије наука и уметности изабран је 1958, за редовног члана 1965, а за члана Председништва 1975. године. Он је први муслиман који је постао члан Српске академије наука и уметности. Руководилац је Академијиног Одбора за изворе српског права од 1964. године и уредник издања овог Одбора. Поред тога, учествује као члан у неколико научних јединица ове установе.

За члана Академије наука и уметности Босне и Херцеговине изабран је 1973. године. Награђен је Седмојулском наградом 1972. године.

Објавио је низ научних радова на нашем и страним језицима, који се могу разврстати у четири групе: шеријатско право, друштвени живот и обичаји босанскохерцеговачких муслимана, правна историја југословенских земаља за време турске владавине, породично право нове Југославије. Сарађивао је у многим домаћим и страним часописима. Његови радови су били запажени, па чак и превођени у Каиру, где је извесно време провео на специјализацији.

Академик проф. др Мехмед Беговић објавио је до 1976. године преко стотину радова (како је објавила Српска академија наука и уметности, у свом ГОДИШЊАКУ 1976, БЕОГРАД 1977, стр. 195-203).

Његов уџбеник Породично право је доживео више издања и из њега су стигале знања бројне генерације студената на скоро свим правним факултетима у СФРЈ, јер је писан јасно и језгровито, па је било право задовољство по њему спремати испит, како кажу многи познати правници из Београда, Сарајева и Подгорице. По стручним оценама, било то је дело у којем нема недоумица, ни вишка, а ни мањка речи, све је савршено усклађено. Професор Беговић је био одани верник и за живота је обављао све исламске верске фарзове - обавезе. То су знали и они са којима је живео и радио, што говори о толеранцији живљења оног времена. Био је целог живота вегетеријанац. Сахрањен је у Сарајеву на Барама 1991. године.

Био је и секретар 'Београдског Гајрета', а за члана Главне скупштине *Гајрета* у Сарајеву именован је 7. јула 1931. године, од стране Управног одбора 'Београдског Гајрета'.

Хасан Ребац – рођен је 1890. године у Мостару, где је завршио основну школу и гимназију. Школске 1911/12. уписао се на Филозофски факултет у Београду. У септембру 1912. ступио је као српски добровољац у један комитски одред и узео учешћа у Балканском рату. У Бечу је наставио студије на Филозофском факултету, активно се укључујући у рат против Аустроугарске. Поводом атентата

1914. године пребегао је у Београд и прикључио се комитским одредима. Са српском војском повукао се у Солун а одатле је упућен у Француску, где је дипломирао у фебруару 1918. године. Студирању исламске легислативе и оријенталних језика на овој школи, српска Влада је припремала Ребца за руковођење исламским установама. Краће време боравио је на Крфу, одакле је упућен за Битољ у функцији изасланика српске Владе за реферисање о муслиманским пословима и заменика муфтије у административним пословима. У фебруару 1919. године изабран је на положај секретара исламског одељења Министарства правде а онда је постављен за инспектора истог министарства. На тим функцијама остао је до 1930. године када је именован за директора Вакуфске дирекције у Скопљу и на том месту је остао четири године. Одмах после рата укључио се у активни политички рад, па је биран и за посланика Савезне скупштине. Био је начелник у Министарству вера Краљевине СХС, директор Вакуфске дирекције у Скопљу и професор на Великој медреси Краља Александра I, такође у Скопљу. Аутор је неколико радова о Србима муслиманске вероисповести.

Живео је једно време у Сарајеву, налазећи се на дужности секретара муслиманског друштва *Препород*. После престанка рада овог друштва и истека посланичког мандата, Ребац се из здравствених разлога повукао из активног друштвено-политичког живота. Вратио се у Београд, где је и умро 1953. године. Значајан је допринос Хасана Ребца у оснивању и деловању 'Београдског Гајрета'. Знатно се ангажовао и на отварању Велике медресе Краља Александра I у Скопљу 1926. године, која је одиграла значајну улогу у увођењу муслимана у савремено школство.

За члана Главне скупштине *Гајрета* у Сарајеву Ребац је именован 7. јула 1931. године, од стране Управног одбора 'Београдског Гајрета'.

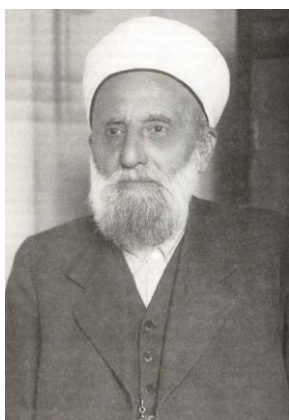
Хафиз Абдуселам Цумхур – Рођен је 1885. године у Коњицу. Његов отац Зулфикар еф., такође је био хафиз, рођен око 1835. године а умро у Меки, приликом обављања хаџа 1892. године.

Хафиз Абдуселам је у родном месту стекао основно образовање а Медресу је завршио у Сарајеву, и као млад

постао хафиз. Био је имам Текијске џамије у Коњицу и вероучитељ. За време Првог светског рата истакао се својим политичким ставом као националист, па је био прогањан и хапшен као талац од стране аустроугарских власти. После завршетка Првог светског рата, кратко време, обављао је дужност градоначелника Коњица а решењем министарства правде постављен је 1919. године за београдског имама, на место Ремзи еф. Делића. Абдуселам је са ове дужности прешао у војно министарство на положај референта за муслиманску вероисповест и врховног војног имама. На тој дужности остао је све до смрти.

„У Београду је стекао велики број пријатеља, па се истакао и као познати друштвени радник, а посебно се ангажовао у оснивању и раду 'Београдског Гајрета'. Поред истрајног рада у Гајрету, био је активан и у Соколу, Просвети и Црвеном крсту, залажући се за срећу и напредак муслиманске омладине, коју је много задужио. Хафиз Абдуселам је био ауторитативна личност, благе нарави а изнад свега приступачан. Желео је да сваком помогне колико може, често пута је долазио у Коњиц и кретао се у друштву угледних меџтана, па је тако био цењен и запажен. Његов син Зуко је био познати карикатуриста, сарадник листа Политике, Јежа и телевизијски сценариста".¹⁷⁶

Умро је у Београду 27. јуна 1933. године, после краће болести. По жељи породице пренесен је у родно му место Коњиц и укопан на Мусали. Импозантна пратња, која га је пратила до железничке станице у Београду и огромна маса народа, која га је дочекала у Коњицу, били су видан доказ колики је број угледних поштовалаца имао и какве је симпатије уживао међу људима који су га познавали.

Хафиз Ибрахим еф. Маглајлић рођен је у Бањалуци 1861. године. Исламско-теолошке и шеријатско-правне студије завршио је у Цариграду а по повратку са студија 1887. године бива постављен за управитеља Фејзије медресе у Бањалуци а наредне године и за управитеља Руждије у овом граду. У априлу 1914. године постављен је за окружног муфтију у Тузли а 1925. премештен је у

¹⁷⁶ Рефик М. Хаџимехановић, *Хафизу у Коњицу*, *Гласник* Врховног Исламског старешинства у СФРЈ, бр. 6, 1976, 621.

својству муфтије у Бањалуци.

За реис-ул-улему Исламске заједнице Краљевине Југославије изабран је 12. јуна 1930. године а свечано устоличење обављено је у Бајракли џамији у Београду 31. октобра 1930. године, уз присуство краља, чланова владе, дипломатског кора и многобројних делегација из земље. Поводом његовог именовања за реис-ул-улему честитку су му упутили и муслимани студенти Београдског универзитета сакупљени у 'Београдском Гајрету', „*надајући се да ће као и увек бити достојан заступник*“.¹⁷⁷

Интересантно је напоменути да је усвајањем новог Устава и избором за реис-ул-улему Ибрахима еф. Маглајлића, Врховно исламско старешинство и седиште реис-ул-улеме пренесено из Сарајева у Београд. Ибрахим еф. Маглајлић се на положају реис-ул-улеме задржао до промене режима у коме је суделовао његов страначки противник др Мехмед Спахо, када је укинут такозвани Сршкићев устав ИВЗ из 1930. године. Маглајлић је пензионисан 1936. године. По пензионисању се повукао у родну Бањалуку где га је и смрт затекла. Умро је 16. септембра 1936. године.

Бахрија Нури Хацић

Бахрија Нури Хацић, рођена је у Сарајеву 4. марта 1904. године. Кћерка је чувеног мостарског књижевника Османа Нури Хацића. Основно музичко образовање Бахрија је стекла у Сарајеву и Београду, а у Бечу је студирала певање на Државној високој академији за музику и уметност. По завршетку школовања од многих понуда Нури Хацићева се одређује за оперу у Берну (Швајцарска), где у периоду од 1928. до 1931. године остварује четрдесетак водећих оперских улога, које су јој донеле позиве за низ гостовања на разним оперним сценама Европе.

По наговору композитора и диригента Стевана Христића (1885 - 1958) прихвата ангажман у Београду, па је од 1931. до 1960. године првакиња Београдске опере. Са Бахријом Нури Хацић Београдска опера је доживљавала своје прве

¹⁷⁷ „Гајрет“, год. XI бр. 7, 1930, 156.

звездане тренутке и остварила неке од највећих домета у својој историји. Као сопранистица коју је красила раскошна гласовна лепота, одлична вокална техника, велика драмска сугестивност и сценска изражајност, остварила је на оперним сценама Европе и бивше Југославије улоге најразличитијег карактера.

Велика оперска дива, незаборавна по свом широком певачком, стилском и карактерном распону и јединствена по својим пијанисимима, умрла је у Београду 24. октобра 1993. године. Њени кремирани посмртни остаци сахрањени су у Алеји великана на Новом гробљу у Београду.¹⁷⁸

Мустафа Камарић - рођен је у Грачаници у Босни и Херцеговини. Завршио је Шеријатску гимназију у Сарајеву са одличним успехом, након чега је уписао Правни факултет у Београду, на коме је дипломирао 1932. године. Био је један од најбољих студената. Камарић се истакао не само као одличан студент већ и изузетним способностима, када је на анонимним конкурсима на Универзитету добио две награде. Први пут је 1930. године освојио награду Савеза набављачких задруга државних службеника за тему *Произвођачке и прерађивачке задруге у Југославији*. Две године касније постигао је још већи успех, кад је освојио највећу награду Универзитета за опсежну и стручну студију из трговачког права - *Друштво са ограниченом одговорношћу*. За време студирања у Београду био је питомац 'Београдског Гајрета'. После студија у Београду Главни одбор *Гајрета* шаље га на специјалистичке студије у Каиру. Био је ангажован у раду удружења и многих грађанских, хуманих и националних корпорација. Дуже времена био је председник Удружења студената из Босне и Херцеговине *Петар Кочић*. Срарађивао је у Академској секцији *Јадранске страже*, чији је функционер остао до краја живота. Био је ангажован и у раду студентског одбора Црвеног крста, Трезвености и др. Био је председник Народне библиотеке у Грачаници.

¹⁷⁸ (Биографски подаци рађени према тексту Мирка Павловића *Ин мемориам, Бахрија Нури Хаџић у Политици* од 27. октобра 1993. године).

Мустафа Мулалић - Рођен је 1896. године у Ливну. Пре Другог светског рата био је члан Југословенске народне странке (ЈНС) и њен посланик (1931. и 1935. године) у Скупштини Краљевине Југославије. Пре Априлског рата био је администратор и сарадник листа *Соколски гласник*. Бавио се новинарством и публицистиком. У току Другог светског рата био је у руководству Равногорског покрета, члан Врховне команде и потпредседник Националног комитета Драже Михаиловића. После завршеног рата осуђен је у Окружном суду у Београду на пет година затвора. Захтев за његову рехабилитацију је одбијен. По окупацији живи у Београду. Умро је у Сарајеву 6. децембра 1983. године. Учествовао је у раду 'Београдског Гајрета' и дао значајан допринос његовој културно-просветној мисији.

Мустафа Ајановић - Рођен је 1907. године у Рогатици. По завршетку средње школе у потрази за знањем одлази у Сарајево, где завршава гимназију, а потом 1932. године дипломира на Филозофском факултету у Београду – Одсек за српскохрватски језик и јужнословенску књижевност и то као лингвистичка нада чувеног знанственика и професора Александра Белића.

Радни век започиње у Гази Хусреф-беговој медреси, затим кратко ради у Мушкој гимназиј у Осијеку, па поново у Сарајеву у Шеријатској гимназији, Првој и Другој гимназији. По завршетку Другог светског рата постављен је за директора Ниже гимназије, прво у Цазину, а потом у Дрвару. После тога је шест година радио као професор Учитељске школе у Бања Луци, а затим као професор Више педагошке школе у Мостару, да би 1962. године дошао на Вишу педагошку школу у Сарајево (данашња Педагошка академија). Професор Мустафа Ајановић је иза себе оставио бројне вредне доприносе науци о језику, као аутор и коаутор. Ту су, између осталог, уџбеници, Правописни приручник, питање равноправности писама, радови из теорије и праксе, синтаксе, морфологије, ономастике... Умро је 25. новембра 1998. године.¹⁷⁹

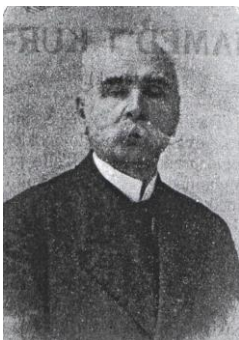
¹⁷⁹ (У тексту кориштени подаци узети из *Просвјетног листа* бр. 022/II, Ин мемориам – Мустафа Ајановић, господин професор).

Хусреф Реџић – рођен је 1919. године у Старом Мајдану, БиХ. Основну школу и реалну гимназију завршио је у Бихаћу 1937. године. Студирао је на Архитектонском одсеку Техничког факултета у Београду од октобра 1937. до марта 1941, затим од априла 1946. до маја 1947. године, када је дипломирао. Био је активан учесник НОБ-а од 1941. Године. Као студент Београдског универзитета истицао се друштвено-политичком активношћу у оквиру 'Београдског Гајрета', Удружењу босанскохерцеговачких студената *Петар Кочић* и Удружењу студената архитектуре (*УСА*). Био је носилац два ратна и послератна одликовања: Плакете града Сарајева, Плакете Универзитета у Сарајеву, Плакете Архитектонско-урбанистичког факултета у Сарајеву и Јубиларне медаље заштите споменика културе у Југославији. Радни век је провео у струци. Умро је 1984. године.

3. Срби православне вероисповести као оснивачи, добротвори и чланови Гајрета

У раду 'Београдског Гајрета' учествовао је велики број значајних личности православне провенијенције, обављајући руководеће улоге у Друштву.

Тодор Станковић – први председник 'Београдског Гајрета'. Рођен је у Нишу 1850. године а у својој 19. години живота уређивао је прве српске новине у турској царевини у Призрену. Учествовао је у свим ослободилачким ратовима, био дипломатски српски представник у Турској, а дуго година и народни посланик. Био је општепознат као стари национални борац, умерен, истрајан, пун прегалаштва, а надасве поштен. При оснивању 'Београдског Гајрета' он постаје његов први председник у 73. години живота и на тој дужности га затиче смрт 1925. године. Поводом његове смрти, објављен је некролог на насловној страни листа *Гајрет* од 1. августа 1925. године.

Мара Трифковић - Од оснивања 'Београдског Гајрета' била је активна у његовом раду. У почетку је била потпредседник Друштва а после смрти Тодора Станковића 1925. године, изабрана је за председницу 'Београдског Гајрета' и остала на овој дужности до 1928. године.

Велики је био њен допринос у оснивању 'Београдског Гајрета' и интерната за смештај студената који су се школовали на факултетима и вишим школама Београдског универзитета. Такође је била ангажована у организацији дочека питомаца из Сарајева и Мостара приликом њихове посете Београду. У знак захвалности за њен рад у 'Београдском Гајрету', Главна годишња скупштина је 12. јула 1925. године изабрала госпођу Мару Трифковић за почасног члана друштва *Гајрет*.

Ђурађ Јосифовић рођен је 23. априла 1868. године у Панчеву од оца Петра и мајке Христине. У Београду је завршио основну и средњу школу као и нижу школу Војне академије. Имао је успешну војну каријеру (пешадијски бригадни генерал). Био човек од поверења Краља Петра I Карађорђевића. Учесник је балканских ратова и Првог светског рата. Пензионисан је 28. јуна 1927. Године. Носилац је више одликовања међу којима су Карађорђева звезда са мачевима четвртог реда, француска Легија части и руски Орден Свете Ане. Био је ожењен Љубицом, ћерком почасног генерала Љубивоја Перишића. Имали су четворо деце. Умро је у Београду 1. априла 1941. године.

Јосифовић је био активни члан 'Београдског Гајрета' од почетка његовог рада. Био је члан првог сазива Управног одбора Друштва а на челу 'Београдског Гајрета' налазио се од 1928. до његовог престанка са радом 1941. године. Веома је значајан његов допринос у изградњи и отварању Дома 'Београдског Гајрета' 1931/32. године.

Др Јован Хаџивасиљевић - рођен је у Врању 18. октобра 1866, а умро у Београду, 29. марта 1948. године где је и сахрањен. Основну школу завршио је у Врању, гимназију у Врању и Нишу, а Велику школу (историјско-филолошки одсек) у Београду. Докторат из филозофије положио је у Бечу

1898. године. Као чиновник Министарства иностраних послова службовао је од 1898. до 1904. у Битољу, Скопљу и Београду. Државну службу напустио је 1904. Од тада па до 1940. године био је секретар друштва *Светог Саве*. Све време је радио на националном просвећивању Срба у Турској. Учесник је балканских ратова и Првог светског рата. Јован Хаџи-Васиљевић је написао велики број радова из историје, географије и етнологије. Активно је учествовао у раду 'Београдског Гајрета', тако да је био члан Управног одбора још у првом сазиву а на Редовној годишњој скупштини 'Београдског Гајрета', одржаној 31. јануара 1937. године, изабран је за потпредседника Друштва.

Др Владимир Ћоровић - Рођен је 27. октобра 1885. године у Мостару, у познатој српској трговачкој породици. У родном граду завршио је основну школу и гимназију. Године 1904. уписао се на Бечки универзитет, где је студирао словенску филологију, археологију и историју. Тезом о Лукијану Мушицком, докторирао је у Бечу 1908. године. Специјалистичке студије наставио је у Минхену (1908 — 1909) код познатог немачког византолога Карла Крумбахера. Неко време је боравио у Паризу и Болоњи, где је истраживао старе словенске рукописе.

Од септембра 1909. године Ћоровић је живео у Сарајеву, радећи најпре као кустос, а затим као управник библиотеке у Земаљском музеју. Тада је почео период његовог врло снажног, интензивног и разноврсног научног и књижевног рада. Био је сарадник значајних српских часописа, а посебно *Босанске виле*, *Српског књижевног гласника* и *Летописа Матице српске* (у коме је објавио и своју дисертацију о Лукијану Мушицком). Поред осталог, у Сарајеву је био секретар Српског просветног и културног друштва *Просвјета* и приређивач њеног календара за 1911. годину. Од 1919. године, када је изабран за ванредног професора на Филозофском факултету, Ћоровић је непрестано живео у Београду. Великим личним радом, изванредним научним резултатима, створио је редак углед и утицај и изузетну каријеру: 1921. постао је редовни професор на Филозофском факултету, за дописног члана Српске краљевске академије изабран је 1922, а за редовног 1934. године. Две године био је и ректор Београдског

универзитета, током школске 1934/35. и 1935/36. године. После напада Немаца на Југославију, напустио је Београд и кренуо у емиграцију заједно са више тадашњих истакнутих југословенских политичара, али је авион којим су путовали оборен 12. априла 1941. године изнад Грчке. У тој несрећи погинуо је и Владимир Ћоровић.

Професор Ћоровић је приликом избора првог сазива Управног одбора ,Београдског Гајрета' изабран за члана и до престанка са радом овог Друштва био је активан у њему.

Мирослава Мирка Грујић, кћерка Мирка Грујића, српског министра и политичара. Била је прва почасна дворска дама краљице Марије Карађорђевић и председница *Кола српских сестара* од смрти прве председнице Надежде Петровић 1918. до 1940. године. Иако је тада било предвиђено, није хтела да прима никакву надокнаду за обављање дужности прве дворске даме. Није се удавала.

Била је активна у раду ,Београдског Гајрета', тако да је већ у првом сазиву Управног одбора изабрана за члана овог Друштва.

Делфа Иванић – Рођена је 6. марта 1881. године у Подгорици. Била је српска сликарка, добротворка и заједно са Надеждом Петровић идејни творац *Кола српских сестара* (1903). Сарађује са часописима (*Зора, Босанска вила, Домаћица, Бранково коло, Женски свет и др*). За време балканских ратова оснива IV резервну болницу за рањенике у Београду (1912), болницу за војнике у Драчу (1913), Српско потпорно удружење у Лондону (1915), била је ангажована и на другим хуманитарним питањима, држала је предавања о раду женских хуманитарних питања.

Бавила се књижевним преводилачким радом, била је члан редакције часописа (*Женски покрет, Алманах и Јадранска стража*). Рат је затиче у Београду. Одбија сарадњу са Немцима и Миланом Недићем, због чега јој одузимају имовину и хапсе. Умрла је 14. августа 1972. у Београду.

Као потпредседница *Кола српских сестара* учествовала је у раду ,Београдског Гајрета' и била члан Управног одбора.

Симка Јовановић – Активно учествовала у раду 'Београдског Гајрета' и била члан Управног одбора.

Григорије Божовић – Рођен је 15. фебруара 1880. године у Придворици. Књижевник, професор призренске богословије, један од вођа српског покрета у Македонији, а потом и посланик Народне скупштине у Скопљу. Григорије Божовић је један од значајнијих српских међуратних писаца. Објавио је четрнаест књига, од којих осам збирки приповедака. Преостале чине путописи, краћи записи о људима и крајевима, накнадно сабрани из *Политике*, чији је стални и угледни сарадник био. Пред сам крај рата комунисти су га стрељали у Београду 4. јануара 1945. године а његов књижевни опус је остао готово потпуно непознат широј публици. Био је члан Управног одбора 'Београдског Гајрета'.

Богдан Несторовић, архитекта – Рођен је 28. априла 1901. године у Београду. Основну школу и средњошколско образовање учио је у родном граду, када га је Први светски рат прекинуо и одвео у Француску, где је на лицеју у Ници матурирао 1919. године. Настављајући стопама свог оца, архитекте Николе Несторовића (1868–1957), по повратку у Београд уписује се на Архитектонски одсек Техничког факултета, и дипломира 1923. године. Године 1925. борави у Паризу на усавршавању у школи лепих уметности „Ecole des Beaux Arts“. Након завршеног усавршавања, враћа се у Београд и постаје асистент за предмет Приватне и привредне грађевине на Техничком факултету, на одсеку на којем је и дипломирао. Изабран је за доцента 1932. године за предмете Пројектовање приватних зграда и Наука о стилевима. После Другог светског рата, 1950. године,

изабран је за ванредног, а седам година касније за редовног професора Архитектонског факултета, где је остварио непроцењив учинак у подизању нивоа наставе. Обављао је и дужност продекана, шефа Катедре, члана и председника Наставног већа итд., а 1971. године повукао се у пензију.

У духу модерне безорнаменталне архитектуре, поред неколико стамбених зграда, Дома ученика 'Београдског Гајрета' у Далматинској улици у Београду (1931), као посебно успела издвајају се два монументална објекта, која по својим обликовним, функционалним и естетским квалитетима представљају најбоља остварења овог аутора. То су зграда Занатског дома на углу улица Светогорске и Хиландарске (касније зграда Радио Београда) из 1931. године и „Призада“ (касније Танјуг), подигнута на Обилићевом венцу 2, 1939. године.

XI ИСТОРИЈСКА УЛОГА И ДОПРИНОС БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА ОСМАН ЂИКИЋ

Оснивањем 'Београдског Гајрета' 1923. године, који је имао за циљ школовање омладине на факултетима Београдског универзитета и другим школама, допуњавао се програм и деловање босанскохерцеговачког *Гајрета*.

Иницијативу за оснивање овог Друштва дали су истакнуте личности јавног, културног и политичког живота муслиманске провенијенције у Београду.

Иако је 'Београдски Гајрет' био самостална установа са својим посебним Управним одбором и другим органима, он се органски надовезивао на рад друштва *Гајрет* у Сарајеву, са којим је стајао у тесној вези. То се огледало, између осталог, и у томе што је лист *Гајрет*, који је излазио у Сарајеву и био гласник истоименог Друштва, важио као званични орган 'Београдског Гајрета'. И примање молби за 'Београдски Гајрет' обављао се преко Главног одбора у Сарајеву.

'Београдски Гајрет' био је првенствено намењен школовању муслиманске омладине из Босне и Херцеговине, Новопазарског санцака и Македоније, али су се уз помоћ 'Београдског Гајрета' школовали и припадници православне и других вероисповести.

Захваљујући њему муслиманска омладина се уписивала и школовала на свим факултетима Београдског универзитета. Према подацима којима располажемо, млади су студирали право, медицину, филозофију, агрономију, шумарство, ветерину, фармацију, машинство, ликовну уметност. Било је међу њима слушалаца Више економске и Више женске стручне школе, те ученика гимназије, учитељске и геометарске школе.

О уделу 'Београдског Гајрета' у школовању муслиманске омладине у Београду и доприносу да се тај број из године у годину повећава, говори податак да је 1922/23. године на Београдском универзитету било уписано само четири студента, док их је школске 1939/40. године било 419.

Нарочито је велика заслуга 'Београдског Гајрета' у школовању муслиманске женске омладине. Тако је 1930/31. године било свега седам муслиманки на

свим универзитетима у земљи, док је 1938/39. године 'Београдски Гајрет' издржавао 28 муслиманки, од 36 колико их је похађало наставу на факултетима Београдског универзитета.

У томе је велику улогу имало формирање женског интерната 1926. године у коме су биле смештене девојке са доста пристојним условима живљења.

'Београдски Гајрет' је одиграо немерљиву улогу у еманципацији женске омладине, извлачећи је из сиромаштва и подређеног положаја да у Београду искорачи на позорницу друштвених и културних збивања.

Изградњом друштвеног дома створени су услови за становање преко 150 студената и студенткиња годишње.

Остварена је и свеколика сарадња са Београдским универзитетом. Као круна те сарадње је додела награда студентима за најбоље научне радове (темате) чиме се академска омладина подстицала на стручно и научно усавшавање.

Дебатни клубови, расправе, полемике, стицање реторичких вештина – био је то добар основ за улазак у свет науке. За многе је то била платформа за стицање највећег научног звања – доктора наука.

'Београдски Гајрет' био је средиште друштвеног, културно-просветног, националног и другог корисног стремљења питомаца – студената. Један део ових садржаја остваривао се преко рада секција које су формиране у Дому. Питомци су били чланови литерарне, музичке, певачке, драмске секције и хора које су афирмисале њихове личне и уметничке склоности.

Формирање Удружења студената – питомаца 'Београдског Гајрета' било је на трагу настојања да се преко забава, програма (понекад свечаног карактера и одређеног повода), музичких концерата, позоришних представа, игранки и сл, пред публиком представи и афирмише њихов таленат.

Можемо само да замислимо како се питомци и питомице, извучени из босанске заосталости и „санџачког вилајета", уче ономе што се у драмској уметности назива режија, глума, мизансцен, дијалог, ремарк, декор, светло, реквизит, како спремају и изводе позоришну представу; певају у мешовитом хору или њиме диригују, свирају на клавиру, хармоници, читају, певају севдалинке, српске и македонске песме; слушају музичка дела Шопена, Сметане, Мокрањца, Крстића; уживају у сопрану Бахрије Нури Хацић, првакиње Београдске опере; како уче

дикцију, интонацију, казују стихове Алексе Шантића, Османа Ђикића и других песника; на забавама играју модерне плесове.

У студентским програмима учествују њихови гости, врхунски уметници (диригенти, чланови Београдске опере, драмски уметници, познате пијанисткиње, академско певачко друштво „Обилић“).

Забаве које изводе питомци већ су стекле своју сталну публику. У првим редовима седи крем београдског друштва и званичници. Програми се изводе у Народном позоришту, Француском клубу, просторијама Ратничког дома, Студентском дому. Са програмом гостију у Лесковцу, Нишу, Мостару, у посету им долазе чланови *Гајрета* из Сарајева и Мостара да се својим програмом представе београдској публици.

Зашто ово истичемо?

Догађаји после Балканског и Првог светског рата муслиманско становништво затекли су неспремно за нови живот и промењене прилике.

У новоствореним околностима муслимани су се нашли на раскрсници двеју култура: оријенталне којој су вековима припадали у прошлости и европске која је представљала њихову будућност. *Гајрет* се снажно залагао за ову другу опцију.

Претходно поменути садржаји били су на трагу идеје да се муслиманско становништво упозна и приближи савременим и класичним тековинама западне културе и цивилизације. Разуме се, уз истовремено неговање властитих вредности.

Подвлачење истородности и залагање за братску слогу народа различитих верских провенијенција визионарски је правац будућности не само ових простора већ и шире, па у том светлу треба посматрати и национално-политичку оријентацију *Гајрета* и „Београдског Гајрета“. То је било нарочито значајно у једном деликатном периоду међунационалних односа у срединама у којима је живело становништво различитих конфесија.

Није било лако остваривати програм рада и визионарске идеје, јер је било неразумевања за њихов рад, чак је било понекад и понегде сметњи у његовом деловању, посебно у властитом народу. Но, чињеница да је кроз интернате *Гајрета* и уз њихову помоћ прошло и школовало се преко 70% муслиманске интелигенције до 1941. године довољно говори сама по себи.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори:

- Архив Србије и Црне Горе у Београду
- Архив Србије у Београду
- Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву
- Архив Гази Хусрев-бегове библиотеке у Сарајеву
- Архив Бошњачког института Адилбег Зулфикарпашић у Сарајеву
- Историјски архив Ужице
- Историјски архив Рас Нови Пазар
- Завичајни фонд библиотеке „Вук Караџић” у Пријепољу

Литература:

- Аличић, С. Ахмед, *Уређење босанског ејалета од 1789. до 1878. године*, Сарајево, 1983.
- Андрејевић, Андреј, *Исламска монументална уметност XVI века у Југославији*, Београд, 1984.
- Андрејевић, Андреј, *Наш брак и реформа његова*, Велики Бечкерек, 1919.
- Ахмад, Хасен, *Early Development of Islamic Jurisprudence*, Islamabad 1982.
- Балагија, Абдуселам, *Улога вакуфа у верском и световном просвећивању наших муслимана*, Београд, 1933.
- Башагић, Сафет, *Кратка упута у прошлост Босне и Херцеговине*, Сарајево 1900.
- Беговић, Мехмед, *Шеријатско брачно право са кратким уводом у изучавање шеријатског права*, Београд, 1936.
- Беговић, Мехмед, *Муслимани у Босни и Херцеговини*, Београд, 1938.
- Беговић, Мехмед, *Вакуфи у Југославији*, Научно дело, Београд, 1963.
- Беговић, Мехмед, *Настанак и развитак шеријатског права*, Балканика, XV, Београд, 1974.
- Беговић, Мехмед, *О положају и дужности муслиманки према исламској науци*, Београд, 1931.
- Беговић, Мехмед, *Породично право*, Научна књига, Београд, 1948.

- Беговић, Мехмед, *De l'Evolution du Droit Musliman en Yougoslavie*, Београд, 1939.
- Бојовић, Вујица, *Век библиотеке у Пријеполу*, Пријеполје, 2005.
- Банцовић, Сафет, *Искушења историје*, Нови Пазар, 1993.
- Банцовић, Сафет, *О дјеловању Гајрета у Санџаку између два свјетска рата*, Новопазарски зборник, бр. 14, Нови Пазар, 1990.
- Бећковић, Узеир, *Гајрет у Пљевљима*, Подгорица, 2007.
- Бећковић, Узеир, *Културно-умјетничко Друштво „Волођа” (1945-2000)*, Пљевља, 2002.
- Бавчић, Узеир, *Мерхамет (1913-2003)*, Муслиманско добротворно друтво „Мерхамет” Сарајево, Сарајево, 2003.
- Богићевић, Војислав, *Писменост у Босни и Херцеговини од појаве словенске писмености у IX вијеку до краја аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини 1918. године*, Сарајево, 1975.
- Божич, Ана, *Положај жене у приватном праву кроз историју до данас*, Београд, 1939.
- Бушатлић, хафиз Абдулах, *Породично и насљедно право муслимана*, Сарајево, 1927.
- Бушатлић, хафиз Абдулах, *Шеријатско-судски поступник с формуларима*, Сарајево, 1927.
- Бушатлић, Абдулах Ајни, *Питање муслиманског напретка у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 1928.
- Глигоријевић, Бранислав, *Демократска странка и политички односи у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд, Институт за савремену историју, 1970.
- Greble, Emily, *Sarajevo 1941-1945: Muslims, Christians, and Jews in Hitler's Europe*, Rirst published 2011. by Cornell University Press.
- Група аутора, *Сјенички крај – антропогеографска проучавања*, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2004.
- Група аутора, *Историја школа и образовања код Срба*, Историјски музеј СР Србије, Београд, 1974.
- Гравје, Гастон, *Новопазарски Санџак*, Нови Пазар, 1977.

- Диздаревић, Фарук, *Гајрет у Прибоју, Завичајни музеј, Прибој на Лиму 2004.*
- Дацић, Надир еф., *Друштво Гајрет у Пријепољу и његова културно-просвјетна дјелатност*, Пријепоље, 2007.
- Дацић, Надир еф., *Гајрет у Сјеници*, Пријепоље, 2009.
- Дацић, Надир еф., *Гајрет у Новој Вароши*, Пријепоље, 2011.
- Дацић, Надир еф., *Гајрет у Пријепољу (1921-1941)*, Друго допуњено издање, Пријепоље, 2012.
- Ђурић-Замоло, Дивна, *Градска култура на Балкану (XV-XIX век) џамије у ужој Србији*, Српска академија наука и уметности и Балканолошки институт, Београд, 1984.
- Ел-Кардави, Јусуф, *Исламско право*, Старјешинство Исламске заједнице Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније, Сарајево, 1989.
- Записи и сећања учесника НОР-а у НОП-а пријепољског краја (Сведочења Милешеваца)*, Пријепоље, 1986.
- Ибровић, Омер, *Културно стање муслимана у Јужној Србији, Гајрет*, VIII, Сарајево, 1924.
- Имамовић, Мустафа, *Хисторија Бошњака*, Сарајево, 1998.
- Имамовић, Мустафа, *Правни положај верских заједница у време шестојануарске диктатуре*, необјављени магистарски рад, Београд 1967.
- Икономова, Вера, *Развој културе Нове Вароши*, Самоуправна интересна заједница општине Нова Варош, 1985.
- Јовановић, Надежда, *Политички сукоби у Југославији 1925-1928*. Београд, Рад 1974.
- Качапор, Саит, *Школство у Новом Пазару и околини од 1918. до 1941. године*, Нови Пазар, 1987.
- Калуђерчић, Славко, *Хусеин-капетан Градашчевић – Змај од Босне*, Сарајево, 1932.
- Карчић, Фикрет, *Шеријатски судови у Југославији 1918-1941*. Сарајево 1986.
- Карчић, Фикрет, *Историја шеријатског права*, Сарајево, 1987.
- Карчић, Фикрет, *Студије о шеријатском праву*, Бемуст, Сарајево, 1997.

- Карчић, Фикрет, *The Bosniaks and Challenges of Modernity – Late Ottoman and Hapsburg Times*, Ел-Калем, Сарајево, 1999.
- Кемура, Ибрахим, *Значај и улога Народне узданице у друштвеном животу Бошњака (1923.-1945.)*, Сарајево, 2002.
- Кемура, Ибрахим, *Улога Гајрета у друштвеном животу Муслимана у Босни и Херцеговини (1903-1941)*, Сарајево, 1986.
- Косанчић, Иван, *Ново-пазарски санџак и његов етнички проблем*, Београд, 1912.
- Крешевљаковић, Хамдија, *Сарајево у доба окупације Босне 1878*, Сарајево, 1937.
- Краљачић, Томислав, *Калајев режим у Босни и Херцеговини (1882-1903)*, Сарајево, 1987.
- Крушевац, Тодор, *Сарајево под аустроугарском управом 1878.1918*, Сарајево, 1960.
- Кушеј, Радо, *Верска анкета у Београду и њени закључци*, Љубљана, 1922.
- Мадкур, Мухаммад Салам, *Manahig 'al-igtihad fil-islam*, Кувајт, 1973.
- Лапчевић, Драгиша, *О нашим муслиманима*, Београд, 1925.
- Мулалић, Мустафа, *Оријент на Западу*, Београд, 1936.
- Мушовић, Ејуп, *Становништво Сјеничког и Тутинског краја*, Одељење за етнологију Филозофског факултета у Београду, Београд, 1989.
- Матовић, Милић, *Милешевска школа и школство Србије*, Издавач „Полимље”, Пријепоље, 1990.
- Мемић, Мустафа, *Велика медреса и њени ученици у револуционарном рату*, Скопље, 1984.
- Мемић, Мустафа, *Познати Бошњаци Санџака и Црне Горе*, Матица д.ј.и., Сарајево, 1998.
- Мухамед, Абдул Џевад Мухамедд, *Buħusun fi-šeri'ati-l-islamijjeti vel-kanuni* (Студије о шеријатском и општем грађанском праву), Александрија, 1977.
- Мухамед, Ел-Худри, *Tarihu-t-tešri'i-l-islamijji*, El-Kahire 1920.
- Митриновић, Чедомил, *Наши муслимани*, Београд, 1926.
- Муминовић, Расим, *Хаџи Мурад еф. и Санџак*, Сарајево, 2005.

- Муратовић, Вехбија, *Просвјета Санџака, Гајрет*, бр. 6, Сарајево, 1940.
- Nielsen, Christian Axboe, *Making Yugoslavs, Identity in Kong Aleksandars Yugoslavia*, University of Toronto Press 2014.
- Наср, Сеууд Хосеин, *Ideals and Realities of Islam*, Лондон, 1979.
- Новопазарски зборник, бр. 10, 1986. године.
- Пуриватра, Атиф и Хацијахић, Мухамед, *АБЦ Муслимана*, Сарајево 1990.
- Пуриватра, Атиф, *Југословенска муслиманска организација у политичком животу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Свјетлост, Сарајево, 1970.
- Петковић-Поповић, Радмила, Шалипуровић, Вукоман, *Српске школе и просвета у западним крајевима старе Србије у XIX веку*, Општинска заједница образовања, Прибој, 1970.
- Пејановић, Ђорђе, *Средње и стручне школе у БиХ од почетка до 1941*, Свјетлост, Сарајево, 1953.
- Пејановић, Ђорђе, *Културно-просветна и социјална друштва у Босни и Херцеговини за време аустријске владавине*, Сарајево, 1930.
- Радић, Радмила, *Држава и верске заједнице 1945-1970*, Београд, 2002.
- Ризвић, Мухсин, *Босанско-муслиманска књижевност у доба препорода 1887-1918*, 2. издање, Сарајево, 1990.
- Ризај, Скендер, *Новопазарски санџак у 1900/1. години*, сепарат из „*Наше прошлости*“, IV – V – 1969-1970. Краљево, – 1970.
- Салихагић, Суљага, *Ми бос. хер. Муслимани у крилу југословенске заједнице*, Бања Лука, 1940.
- Schacht, Joseph, *Islamic Religious Law*, у *The Legasi of Islam*, Oxford, 1979.
- Сикирић, Шаћир, *Наши шеријатски судови*, Споменица Шеријатске судачке школе у Сарајеву, Сарајево, 1937.
- Станковић, А. Тодор, *Путне белешке по старој Србији 1871-1898*. Београд, 1910.
- Суџука, Мухамед, *Наш проблем*, Сарајево, 1933.
- Ђерић, Салим, *Муслимани српскохрватског језика*, Свјетлост, Сарајево, 1968.
- Ђуковић, Мирко, *Санџак*, Нолит-Просвета, Београд, 1964.

- Ђурић, Хајрудин, *Муслиманско школство у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Веселин Маслеша Сарајево, 1983.
- Ђурић, Хајрудин, *Школске прилике муслимана у Босни и Херцеговини 1800-1878*, САНУ, Научно дело, Београд, 1965.
- Филиповић, Мухамед, *Бошњачка политика. Политички развој у Босни у 19. и 20. стољећу*, Сарајево, Свјетлост 1996.
- Faruki, Kemal, *Islamic Jurisprudence*, Lahore 1962.
- Ханџић, Мехмед, *Поглед на судство у Босни и Херцеговини за вријеме турске власти*, Сарајево, 1941.
- Ханџић, Мехмед, *Књижевни рад босанскохерцеговачких муслимана*, Сарајево, 1933.
- Хациахметовић, Исмаил, *Народна узданица у културноме и друштвеноме животу Муслимана Босне и Херцеговине*, Тузла, 1998.
- Хациосмановић, Ламија, *Добротворна друштва Бошњака у вријеме аустроугарске владавине (1878-1918)*, Сарајево, 1997.
- Хацић, Осман-Нури, *Борба муслимана за верку и вакуфско-меарифску аутономију*, „Босна и Херцеговина под Аустро-Угарском управом“, Београд, 1935.
- Храбак, Богумил, *Џемијет – организација муслимана Мекедоније, Косова, Метохије и Санџака 1919-1928*. Београд, 2003.
- Hoare, Marko Attila, *The Bosnian Muslims in the Second World War*, Oxford University Press, Inc, 2013.
- Џанановић, Ибрахим, *Иџтихад у прва четири стољећа ислама*, Врховно старјешинство исламске заједнице у СФРЈ, Сарајево, 1986.
- Џанановић, Ибрахим, *Примјена шеријатског породичног права кроз праксу Врховног шеријатског суда 1914-1946.*, Факултет исламских наука у Сарајеву, Сарајево, 2014.
- Шалипуровић, Вукоман, *Културно-просветне и политичке организације у Полимљу и Рашкој, 1903-1912*. Општинска заједница образовања, Нова Варош, 1972.
- Шарац, Недим, *Успостављање шестојануарске диктатуре*, Свјетлост, Сарајево, 1975.

Шехић, Нусрет, *Аутономни покрет Муслимана за вријеме аустроугарске управе у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 1980.

Шехић, Нусрет, *Босна и Херцеговина 1918-1925*, Сарајево, 1991.

Шкаљић, Абдулах, *Турцизми у српскохрватском језику*, Свјетлост, Сарајево 1985. V издање.

Шкаљић, Абдулах, *Шеријатско наследно право*, Државна штампарија, Сарајево, 1941.

Гајретова издања:

Правила *Гајрета*, друштва за потпомагање ђака муслимана из Босне и Херцеговине, који уче на средњим и вишим школама у Босни и Херцеговини и Аустроугарској монархији, Сарајево, 1903.

Опојна пића, Гајретов рамазански поклон, Сарајево, 1914.

Извештај Главног одбора *Гајрета* за 1920/21. годину, поднешен Главној скупштини 24. јула 1921., Штампарија Босанске Поште у Сарајеву.

Правила Београдског Гајрета *Осман Ђикић*, Београд, 1923.

Споменица Османа Ђикића поводом прославе петнаестогодишњице његове смрти 12. и 13. јуни 1927. Мостар, 1927.

Календар *Гајрет*, за 1907, 1908, 1937, 1938, 1939, 1940, и 1941. годину. Сарајево, уредио и издао Главни одбор друштва *Гајрет*.

Хумо, Хамза, *Под жрвњем времена*. Приповетке, Сарајево, 1928.

Хумо, Хамза, *Споменица двадесетпетогодишњице Гајрета 1903-1928*. Издао Главни одбор *Гајрета*, Сарајево, 1928.

Гајретова предавања, Издаје Главни одбор *Гајрета*. Сарајево.

Ребац, Хасан, *Шта је ометало и омета братску слогу Срба муслиманске и православне вере*. Мостар, 1930.

Правила Београдског Гајрета *Осман Ђикић*, Београд, 1934.

Гајретова мала позорница 1, Исмет Бајгорић: Спас у невољи, Комад у 1 чину. *Гајретова мала позорница 2*, Цевад Сулејманпашић: Зелен човек. Комедија у 1 чину. Из муслиманског сеоског живота.

Гајретова мала позорница 3, Дервиш Имамовић: Декрет. Комад у 1 чину. *Гајретова мала позорница 4*, Душан Стевовић – Јазмин: Гајрет. Водвиљ у 1 чину.

Гајретова мала позорница 5, Васко Хамовић: Вукодлаци. Комедија у 1 чину. *Гајретова мала позорница 11*, Мустафа Аликалфић и Вехбија Имамовић: Еманципована жена. Комад у 1 чину. Сарајево.

Гајретово бајрамско вече 1935. године. Сарајево 1935.

Панца, Хафиз Мухамед, *Кратка наука исламске вере*. Друго допуњено издање, наклада друштва *Гајрет*. Сарајево, 1935.

Алечковић, Сулејман, *Опростите му...! Драма у 1 чину*. Сарајево, 1935.

Фазлагих, Мехмедалија, *Практичан воћар. О калемљењу*, Сарајево, 1935.
Коркут, Бесим, *Кратак преглед повијести ислама*, Сарајево, 1935. земљописна карта.

Муфтић, Хазим, *Шта нам је у данашњици најпотребније?* Сарајево, 1935.
Правилник за изградњу Гајретова дома у Сарајеву, Сарајево, 1934.

Рад на испитивању нашег сдела, Културно-социјална секција Београдског Гајрета *Осман Ђикић*, Сарајево, 1940.

Извештај Управног одбора Београдског Гајрета о раду за 1940. годину. Београдски Гајрет *Осман Ђикић*, Београд, 1941.

Лист *Гајрет*

Периодика и штампа:

Сарајевски лист, Сарајево, 1881-1918.

Гласник Земаљског музеја, Сарајево, 1889-1936, 1938-1943.

Бехар, Лист за поуку и забаву, 1901-1911, Сарајево, 1990.

Тарик, Сарајево, 1908-1910.

Муаллим, Сарајево, 1910-1912.

Бисер, Сарајево, 1912-1914, 1918.

Мисбах, Сарајево, 1913-1914.

Јени Мисбах, Сарајево, 1913-1914.

Политика, Београд, 1925.

Време, Београд, 1925.

Реч, Београд, 1925.

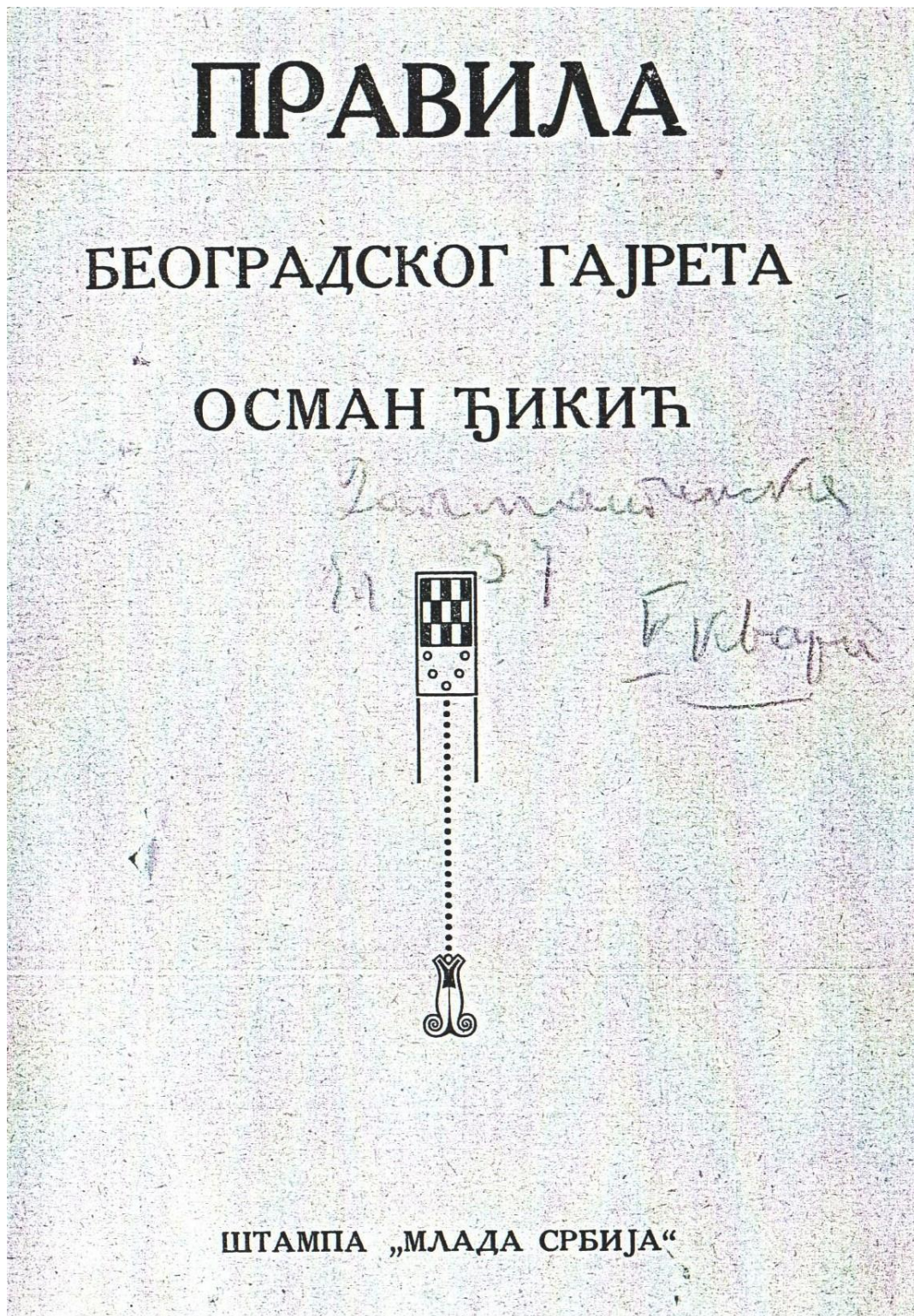
Нови Бехар, Сарајево, 1927-1942, 1944-1945.

Хикмет, Сарајево, 1929-1936.

- Санџак*, Пријепоље, 1932-1935.
- Гласник Врховног Старјешинства Исламске заједнице*, Сарајево, 1933-1945, 1951.
- Народна узданица*, Сарајево, 1933-1945.
- Рашка*, Пријепоље, 1935-1936.
- Исламски свијет*, Сарајево, 1935-1936.
- Исламски глас*, Сарајево, 1935-1936.
- Правда*, Сарајево, 1936-1941.
- Ел-Хидаје*, Сарајево, 1936-1945.
- Нови Санџак*, Пријепоље, 1937-1938.
- Таквим*, Сарајево, 1953.
- Анали Гази Хусревбегове библиотеке*, Сарајево, 1983.
- Милешевски записи*, Пријепоље, 1995-2012.
- Новопазарски зборник*, Нови Пазар, бр. 10, 1986.
- Зборник Сјенице*, Сјеница, бр. 3-4, 1988.
- Савиндан*, Пријепоље, 2000-2012.
- Алманах*, Подгорица, бр. 11/12, 2000.
- Бошњачка ријеч*, Нови Пазар, 2001-2012.
- Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, XXIII/2008.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1: *Правила Београдског Гајрета из 1923. године*

I

Име, место и задатак

Члан 1.

Друштво се зове «БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ ОСМАН БИКИЋ», а седиште му је у Београду делокруг је друштва цела Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

Задатак је друштва:

Члан 2.

1. да даје материјалну и моралну помоћ првенствено студентима, а онда ђацима и шегртима, који желе да уче у Београду или којем другом нашем месту.

II

Средства друштва:

Члан 3.

Средства су друштва:

1. чланарина чланова;
2. дарови и завештаји;
3. приходи од предавања, забаве и томе слично.

Сталну друштвену главницу сачињавају приноси:

Члан 4.

1. великих добротвора, добротвора и утемељача;

2. дарови и завештаји; и

3. ванредни приходи.

На остварење друштвеног задатка троше се сви друштвени приходи. Сталан друштвени фонд сачињавају ванредни легати и 10% од свих осталих друштвених прихода.

Друштвени се иметак улаже што сигурније и корисније.

III

Чланови друштва:

Члан 5.

Чланови су друштва:

а) почасни;

б) велики добротвори;

в) добротвори;

г) утемељачи;

д) редовни чланови и

ђ) помагачи.

Члан 6.

Почасне чланове предлаже Управни Одбор скупштини, ради њихових ванредних заслуга учињених друштву.

Члан 7.

Велики добротвори су који поклоне друштву или оставе му легат најмање

10.000.— динара или најмање од толике вредности имање.

Члан 8.

Чланом добротвором постане ко друштву даде 1.000. (хиљаду) динара од једном или у 10 полугодишњих делова по 100.— дин. или ко поклони друштву што је толике или веће вредности.

Члан 9.

Чланом утемељачем постане ко друштву даде 500.— (пет стотина) дин. одједном или у 10 полугодишњих делова по 50.— дин. или ко поклони друштву што је толике или веће вредности.

Члан 10.

Ако члан добротвор, утемељач и велики добротвор не плати чланарину у одређено време, Одбор ће га опоменути, да плати остатак у року од 2 месеца. Не плати ни после опомене, губи чланска права, а уплаћени новац се прилаже главници.

Члан 11.

Редовни чланови су који плаћају сваког месеца редовно 5 (пет) динара.

Члан 12.

Чланови помагачи су који плаћају друштву 30.— дин. годишње.

Члан 13.

Чланом друштва може бити сваки грађанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и

свака легална корпорација српско-хрватско-словеначка, као и сваки пријатељ нашег народа ма не био држављанин С. Х. С., а чланом се сматра кад уплати први улог.

Корпорације могу бити само чланови, велики добротвори или утемељачи. Чланови који нису наши држављани немају ни активно ни пасивно право гласа. Чланови помагачи имају само саветодавно право.

IV

Права и дужности чланова:

Члан 14.

Сваки члан друштва има права доћи на скупштину.

Право гласа и стављања предлога има само онај члан, који је најмање шест месеци пре скупштине постао чланом и за све то време уплатио чланарину. Пунолетни чланови сем изузетих Чл. 13. имају право избора и активно и пасивно само ако су удовољили горе поменутим обавезама.

Члан 15.

Кад члан велики добротвор, добротвор или утемељач уплати чланарину, Одбор му издаје диплому. Сваком почасном члану издаје се диплома.

Члан 16.

Сваки је члан дужан редовно плаћати чланарину и покоравати се решењима скупштине и одредаба Управног Одбора. Ко шест месеци не плати чланарину, престаје

бити чланом и ако се иначе није огрешио о интересе друштва, Одбор га може примити наново у друштво само при поновном упису плаћа 10.— дин.

V

У П Р А В А :

Друштву на челу је:

Члан 17.

Управни Одбор са седиштем у Београду, а у унутрашњости повереници.

Члан 18.

Управни Одбор бира редовна главна скупштина на три године апсолутном већином гласова, тајним гласањем или по предлогу акламацијом а састоји се од председника, два подпредседника, секретара, помоћника секретара, благајника, помоћника благајника и 18 одборника.

Члан 19.

Надзорни Одбор бира редовна главна скупштина а састоји се од председника, секретара и тројице чланова.

Члан 20.

Управни Одбор врши ове послове:

1. одређује дневни ред за главну скупштину;
2. прима и уписује чланове друштва;
3. дели помоћи и стипендије;
4. издаје члановима дипломе;

5. води бригу о приходима и напретку друштва;

6. управља друштвеним имањем;

7. подмирује потребе друштва;

8. подноси скупштини извештај о свом раду и развоју друштва;

9. спрема предлоге за главну скупштину;

10. именује поверенике;

11. укида повереништва и разрешава дужности поверенике чији рад не одговара угледу и интересу друштва и;

12. одлучује о свим друштвеним пословима, до прве редовне главне скупштине.

Члан 21.

Управни одбор одржава редовне седнице сваког месеца најмање два пута. Одборска решења вреде са сваким бројем присутних одборника, ако је седница заказана уобичајеним начином правилно. У седницама одлучује апсолутна већина, а ако су гласови подељени она страна где председник.

Члан 22.

Ако девет члана Управног Одбора затраже писменим путем ванредну одборску седницу председник или његов заменик је морао сазвати најдаље за 8 дана.

Члан 23.

Председник заступа друштво у јавности и пред властима, руководи све друштвене послове, сазива одборске седнице и гл. скупштине и председава им, потписује све дру-

штвене исправе и објаве заједно са секретаром, оверава све друштвене рачуне и у ванредном случају даје помоћ до 250.— дин. без сазива седнице.

Члан 24.

Подпредседник замењује председника у свима пословима и у дужностима.

Члан 25.

Секретар води записник на скупштинама и одборским седницама, саставља друштвене списе и објаве и потписује их заједно са председником. Сви друштвени списи и исправе у његовим су рукама.

Члан 26.

Благајник прима друштвене прилоге саставља извештаје о друштвеним приходима, расходима и о имању, исплаћује помоћи и рачуне по закључку Одбора или до 250.— дин. по налогу председника и потписује све списе, који спадају у његов делокруг. Благајник одговара за друштвену благајну. Он не сме у благајни држати новац више него му значи Управни Одбор а остало улаже у новчани завод или иначе корисно по решењу Управног Одбора, а увек на име друштва.

Члан 27.

Секретарске и благајничке дужности могу се пренијети са одобрењем Управног Одбора на поједине друштвене чиновнике, чију компетенцију у тим функцијама одређује Управни Одбор уз своју одговорност,

Члан 28.

Надзорни одбор одржава седнице свака два месеца кад прегледа друштвене рачуне и благајну и о томе подноси писмен извештај. Седница надзорног одбора пуноважна је ако су присутна још два члана одбора поред председника.

Члан 29.

Према развоју и пословима Управни Одбор именује потребан број чиновника и другог особља које бира по свом нахођењу и уз своју одговорност.

Повереништва :

Члан 30.

Ако у једном месту у унутрашњости интереси друштва буду захтевали, Управни Одбор именује поверенике.

Повереник скупља чланове, чланарине и дарове, а новац шаље Управном Одбору сваког месеца. Он извешћује Управни Одбор о свим друштвеним пословима свога места.

VI.

Помоћи :

Члан 31.

Помоћи су редовне и ванредне, а дају се према новчаним приликама друштва у сврхе, које су споменуте у чл. 2. и то у првом реду оним који су сиромашни, способни и вредни.

Члан 32.

Редовне помоћи (стипендија) дају се најдуже на једну годину. За давање стипендије ваља Управном Одбору послати молбу директно или друштву Гајрет у Сарајеву или преко месног повереника или друштвених пријатеља. Молби ваља приложити у оригиналу или овереном препису последњу школску сведоцбу, родни лист, сведоцбу сиромаштва и лекарско уверење о добром здрављу.

Члан 33.

Кад младић изучи занат, а нема капитала да отвори самосталну радњу друштво му може из своје главнице у ту сврху дати зајам, уз мален интерес и потпуну сигурност, да ће се тај зајам поступно друштву опет вратити.

VII.

Скупштина :

- а) редовне ;
- б) ванредне.

а) Редовне главне скупштине

Члан 34.

Редовну главну скупштину сазива Управни Одбор сваке године у месецу Јулу. Управа треба да јави дан састанка месец дана раније свим повереницима писмено, а члановима преко новина најдоцније 24 сата пре састанка.

Члан 35.

Редовна главна скупштина одржаће се, с онолико чланова колико их буде дошло.

Члан 36.

Редовна главна скупштина врше ове послове :

- а) закључује о промени или допунама правила ;
- б) расправља о извештају Управног Одбора о годишњем раду друштва ;
- в) одређује годишњи друштвени буџет ;
- г) бира Управни Одбор у смислу чл. 18. правила :
- д) Расправља и решава тачке дневног реда, што га установљује Управни одбор.

Члан 37.

Повереници и чланови друштва, који желе, да се о њиховим предлозима расправља у редовитој главној скупштини, морају своје предлоге поднети писмено Управном Одбору најмање пет дана раније.

б) Ванредне главне скупштине.

Члан 38.

Ванредну главну скупштину сазива Управа, кад то нареди Управни Одбор или кад то писмено за тражи трећина свих друштвених чланова. На њој се распрвља само оно ради чега је сазвана.

Члан 39.

О раду главне скупштине води се запис-

ник, који потписује председник или његов заменик, секретар и два скупштинска члана, који су у скупштини нарочито за то изаберу.

Састанци које сазивају повереници.

Члан 40.

Сваки повереник дужан је да одражава састанак с месним члановима на начин како то предвиди Управни Одбор.

VIII.

Печат друштва

Члан 41.

Друштвени печат је: »БЕОГРАДСКИ
ГАЈРЕТ ОСМАН ЂИКИЋ«

IX.

Престанак друштва.

Члан 42.

Друштво престаје, ако то затраже $\frac{2}{3}$ свих легатора, добротвора, утемељача и редовних чланова, или ако то главна скупштина са нарочитом тачком у дневном реду о томе донесе закључак са $\frac{4}{5}$ гласова.

Члан 43.

У случају престанка друштва друштвено ће се имање предати на чување онамо, где закључи већина чланова ликвидационе скупштине, која уједно закључује престанак друштва, да се том имовином корисно управља,

док се не оснује друштво, са истим циљем.
 У случају ако се не оснује никакво друштво с истим циљем за три године сав иметак прелази у својину фонда сиромашних ученика на Београдском Универзитету.

Члан 44.

Друштво подлежи у целом свом раду и надзору Министарства Просвете.

Члан 45.

Друштво ступа на снагу чим га одобри Господин Министар Просвете.

Мирка Ј. Грујић

Председница Кола Српских Сестара,

Делфа Ив. Иванића

п.председница Кола Српских Сестара,

Персида Ј. Продановића

п.председница Кола Српских Сестара,

Милица Ј. Дедијер

п.председница ж. Покрета,

Мара Трифковић,

Драгослав Т. Милишић трг.,

Стева Ј. Стефановић,

Жик. М. Радосављевић

реф. Министарства Просвете,

Зар. Р. Поповић

члан Управе Друштва Св. Саве,

Никола Дакић Управни судија,

Милутин Стакић трг.,

Олга Д. Гавриловића,

Михаило М. Вулетић

Павле Стевановић проф.,
Мустафа Кулиновић,
Симка Љ. Јовановића,
Хафис Ахмед Мехмедбашић,
Др. Вој. Јанић,
Абд. И. Хаџић,
Мила Др. Симића,
Нед. К. Савић,
Др. Јов. Хаџи Васиљевић
секретар Друштва Св. Саве,
Михаило Д. Васић,
Јован Михаиловић,
Начелник Мин. Ин. Дела,
Ст. П. Божовић,
Владимир Ђоровић
Проф. Универзитета,
Мирко М. Поповић
директор II Гимназије
Милош Ст. Бобић
п.председник беогр. Општине,
Хасан М. Ребац Нач. Мин. Вера.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба Хрвата и Словенаца
ОПШТЕ ОДЕЛЕЊЕ
П Бр. 6548.
30 августа 1923. год.
у Београду.

Одобравам у свему ова правила. Правила
ступају на снагу још данас.

5 септ. 1923 год.
Београд.

Министар Просвете,
М. Трифуновић с. р.

ГАЈРЕТ

ЛИСТ ГАЈРЕТА ДРУШТВА ЗА КУЛТУРНО И ЕКОНОМСКО ПОДИЗАЊЕ МУСЛИМАНА

Издази 1. и 16. у мјесецу.
Година IX. Број 15.

Сарајево, 1. августа 1925.

Цијена год. 80 Д. Поједини број 4 Д.
Ђаци добивају лист у пола цијена
код Главнот Одбора или код Управе
— Гајретових конвикта. —

Тодор Станковић

Први предсједник Београдског Гајрета „Осман Ђикић“

Први предсједник Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ Тодор Станковић преминуо је дана 14. јула о. г. у својој 73-ој год. живота.

Покојни Тодор Станковић је рођен у Нишу и у својој 19-ој години живота уређивао је прве српске новине у Турској царевини у Призрену. Учествовао је у свима ослободилачким ратовима, био дипломатски српски представник у Турској, а био је дуго година и народни посланик. За вријеме Свјетског рата иако старац од 61 годину и под посланичким имунитетом, ипак се пријавио војној команди на службу и служио као виши официр у трупама. Посљедње му је патриотско дјело, да је био један од покретача Београдског Гајрета, кому је био предсједником до смрти.

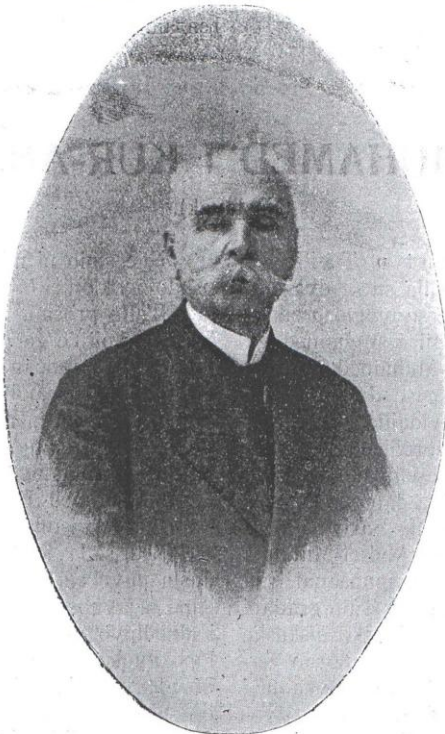
Тодор Станковић је опште познат као стари национални борац, умјерен, истрајан, пун прегалаштва, а нада све јетко ко.

Послије Ослобођења и Уједињења нашег народа, дошли су на жалост до изражаја

многи рђави елементи, убризгани од непријатеља за вријеме робовања, и у мјесто да браћа по крви и језику у својој заједничкој

ослобођеној домовини буду права браћа и да се сложено предаду раду на придизању нашег народа, они су наставили, да се мрзе, као што је то некад наш непријатељ желио. Покојни Тодор Станковић је међутим био један од оних, који су знали да се узвисе над донедавне навике, да се еманципују од свих рђавих предрасуда. Он је одмах увидио да није доста само декламовати народну пословицу „Брат је мио, које вјере био“, него да треба мирити браћу, вјековима завађену. Он је то, како рекосмо, одмах увидио и ставио се на чело једне замашне националне акције, која ће дати прилике, да се браћа по крви и језику што прије и што боље упознавају. При оснивању

Београдског Гајрета он постаје његов први предсједник, душа и понос његов и врши часно и узвишено своју задаћу до посљедњег свога даха.

Прилог 2: Насловна страна листа Гајрет од 1. августа 1925. године

на којој је слика Тодора Станковића, првог председника

Београдског Гајрета са подацима о њему

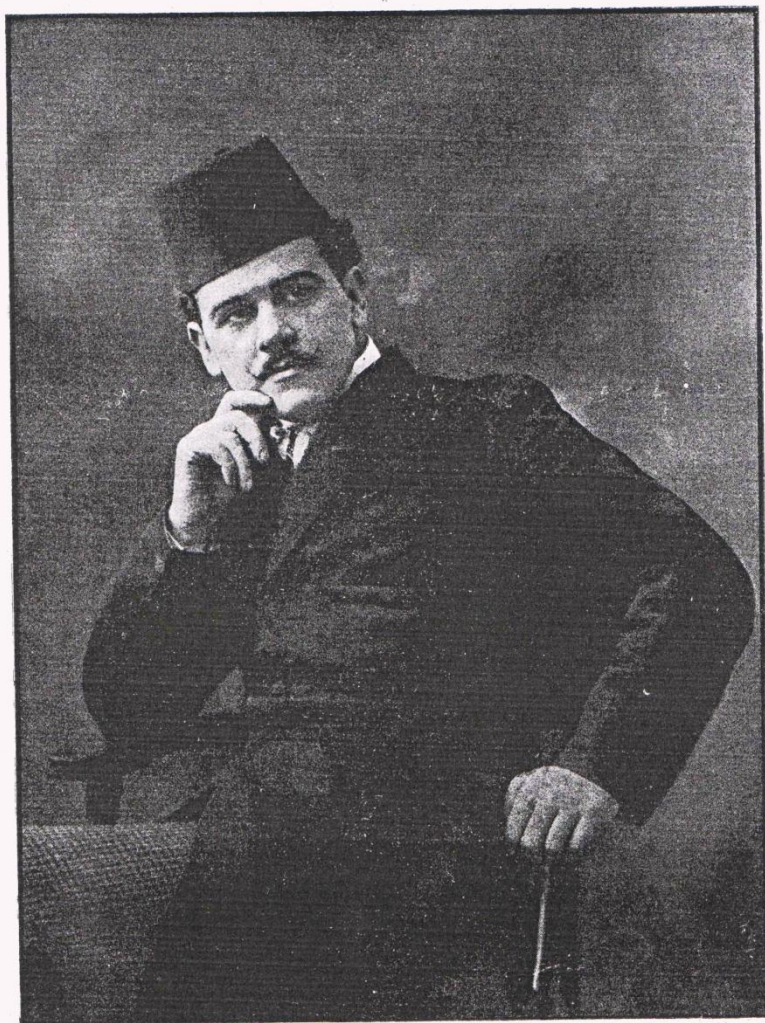
ГАЈРЕТ

ЛИСТ ГАЈРЕТА ДРУШТВА ЗА КУЛТУРНО И ЕКОНОМСКО ПОДИЗАЊЕ МУСЛИМАНА

Издаје 1. и 16. у мјесецу.
Година XI. Број 13.

Сарајево, 1. јула 1927.

Цијена год. 80 Д. Поједини број 4 Д.
Баши добијају лист у пола цијене
код Главнот Одбора или код Управа
— Гајретових конвикта. —

ОСМАН БИКИЋ, рођен 7. јануара 1879., умро 30. марта 1912.

Прилог 3: *Насловна страна листа Гајрет 1927. године, поводом прославе 15-годишњице смрти Османа Ђикића*

Вејсил М. Хаџибеговић
студент права на Универзитету
у Београду

Сарајево, 28. јуна 1928.

Молим за место у конвикту.

М. в. друштву "Гајрет"
подозвољ "Свети. Габријел"

3 прилога

Београд

Уштиво упутом целу. наслов, да ме пријми Мостовес.
платитиош пшитошца у београдски конвикт, јер сам врло сиро-
машан, те бих, и ако имам уверења 3 семестра, морао пре-
минути, без те помоћи, науке на Правничком факултету
у Београду. Предложио и прошле године сам такође молио,
ако сам био одбијен, и ако сам предложио доказе о вели-
ком сиромаштву, те сам исте године морао живети у
Сарајеву, јер тимат био у великом живети о властитом
пшитошцу у Београду.

Моли приласит:

- 1, Уверење од Правничког факултета Универзитета
у Београду, да сам редован љак у трећем семестру (прелис)
- 2, Уверење о сиромаштву (прелис)
- 3, Доказнице (прелис)

Радам се, да овај пут целу. наслов изати у сус-
рет овој мојој молби обзиром на моје велико сиромаштво,
те му ршота унапред најтошлше захваљујет.

Уштиво
Вејсил М. Хаџибеговић
Хулепуша 2
Сарајево

Препоручујет свог брата Вејсила,
обзиром на то што је најсиромашнијет
штатва и што је наша отородна
шшота парика за Гајрет, особито наш
рашми брат Салих.

28-јуна 1928
Сарајево,

Повјерљиво:
Хаџибеговић

Прилог 5: Молба Вејсила Хаџибеговића из Сарајева, студента правног факултета
у Београду, којом тражи место у Дому Београдског Гајрета.

У молби наводи да је врло сиромашног стања, те да без помоћи
овог Друштва не може наставити школовање.

Документ је из Архива Босне и Херцеговине у Сарајеву

**ШТА ЈЕ ОМЕТАЛО И ОМЕТА БРАТСКУ СЛОГУ
СРБА МУСЛИМАНСКЕ И ПРАВОСЛАВНЕ ВЕРЕ**

ПРЕДАВАЊЕ
ХАСАНА М. РЕБЦА

ОДРЖАНО 12. МАЈА 1930 ГОДИНЕ У МОСТАРУ

ЦЕНА : 5.— ДИИ.

ЧИСТ ПРИХОД У КОРИСТ ПОДИЗАЊА ДОМА
БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА У БЕОГРАДУ

Прилог 6: Предавање Хасана Ребца, штампано у виду брошуре на 30 страна.

Предавање под називом „**Шта је ометало и омета братску слогу Срба муслиманске и православне вере**“, одржано је 12. маја 1930. године у Мостару.

Чист приход ове брошуре био је намењен у корист подизања

Дома Београдског Гајрета Осман Ђикић

КОНКУРС ЗА ПРИЈЕМ ПИТОМАЦА И ПИТОМИЦА У ИНТЕРНАТЕ БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА ОСМАН ЂИКИЋ У БЕОГРАДУ.

У школској години 1930/31. примиће се седамдесет питомаца и тридесет питомица. Сви кандидати досадашњи као и нови имају поднети своје молбе најдоцније до 15. августа 1930 године.

Уз молбу поднеће молитељи

1. Сведочанство (уверење) о последњим својим испитима односно о последњем свршеном разреду.
2. Родни лист.
3. Уверење о плаћању непосредне порезе са свима презима родитеља односно масе ако нема родитеља.
4. Уверење општинске власти о броју чланова у породици, малолетних и пунолетних.
5. Лекарско уверење.
6. Изјаву да ће се покоравати прописима интернатског живота.
7. Тачну адресу свога пребивања.

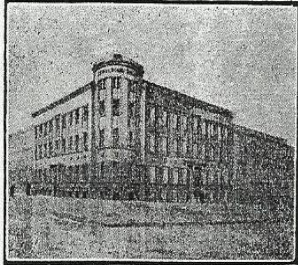
Управни одбор Београдског Гајрета Осман Ђикић ће према поднесеним подацима одредити који ће бити примљени бесплатно, а који ће и колико према својој имовној стањи плаћати.

Кандидати биће у своје време извештени кад треба да дођу у Београд и шта треба да донесу. Дефинитивно ће бити изабрани кандидати по доласку свом у Београд, кад их друштвени лекари прегледају.

Београдски Гајрет Осман Ђикић основан је за школовање муслиманског подмлатка у првом реду. Према томе ће остали кандидати моћи бити примљени у недостатку ових.

Прилог 7: Конкурс за пријем питомаца и питомица у Дом Београдског Гајрета
за школску 1930/31. годину, објављен у листу Гајрет

4272/31
БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ „ОСМАН ЂИКИЋ“

Бр. 116

Београд, 7 Јула 1931
Телефон број 44-13

ГЛАВНОМ ОДБОРУ ГАЈРЕТА-Сарајево.

Управном одбору Београдског Гајрета Осман Ђикић част је извести братски Главни одбор да је за своје делегате на главној годишњој скупштини одредио Г.Г.Хасана Ребца и Др.Мехмеда Беговића, чланове Управног одбора.

Секретар,

Претседник,

Прилог 8: Београдски Гајрет Осман Ђикић обавештава Главни одбор Гајрета да је за делегате на Главној скупштини 1931. године одредио Хасана Ребца и Мехмеда Беговића

Сарајево, 1 децембра 1931

Доктор Мехмед Беговић**бивши Гајретов питомец ~ Доцент Београдског
универзитета**

Исламска наука добила је још једну катедру на Универзитету у нашој Престоници. Поред катедре за источне, исламске језике

Др Мехмед Беговић

на филозофском факултету, на којој предаје арапски, турски и перзијски језик професор г. др. Фехим Бајрактаревић, основана је, на правном факултету, катедра за шериатско право, за коју је универзитетски сенат ових дана изабрао за доцента младог научењака г. Мехмеда Беговића. Сам овај догађај јест културна тековина чију ће вриједност знати

долично да оцијене будуће муслиманске генерације. Др. М. Беговић, који је, након одлично свршене гимназије и одлично дипломираног правног факултета у Београду, отишао као државни стипендист у Алжир и тамо се, на француско-арапском универзитету четири године специјализирао у шериатском праву, знаће — увјерени смо — да достојно репрезентује своју струку и да се кроз пар година покаже достојан друг и колега оних који су га за то мјесто изабрали и почастили га примањем у своје друштво.

Оснивањем шериатске катедре, ударен је чврст темељ савременом студирању исламских наука, и солидној наобразби будућих вјерских службеника муслиманских.

Пошто се на универзитет долази са свршеном гимназијом, то ће будући слушаоци шериатског права доносити са собом општу средњошколску спрему, и на њу калемити науку о исламу, коју ће учити на универзитету.

Један ученик-муслиман, који је у гимназији физиком и математиком дотјерао и изградио свој здрави разум, који је општом

481

Прилог 9: *Насловна страна листа Гајрет са текстом о отварању катедре шеријатског права на Универзитету у Београду и именовану Др Беговића за професора*

Гајретов гласник

Награђени београдски студенти муслимани

Београдски Универзитет подјељује сваке године својим студентима награде за најбоље израђене гемате. Те награде дају се из фондова и поклона појединих установа и добрих људи, да би се на тај начин дало потстрека академској омладини за њено усавршавање и спремање за будући рад у народу.

Г. Абдуселам Балагија
канд. права

Г. Пеља Осман
студ. фил.

Ове године на дан 27 јануара Универзитетски сенат је подијелио четири награде студентима муслиманима — питомцима Београдског Гајрета „Осман Бикић“, и то:

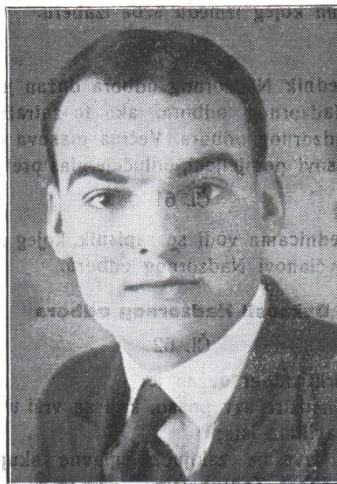

Г. Фехим Балић, студ. фил.

1) Наградом из поклона Главног одбора Гајрета награђен је кандидат права наградом од 1.000- дин. г. Абдуселам Балагија, за рад „Улога Вакуфа у вјерском и свјетовном просвјештавању муслимана“.

2) Наградом из фонда пок. Марка Стојановића награђен је наградом од 1.000.- дин. г. Осман А. Пеља, студент филозофије за рад „Обичаји муслимана у Стоцу“.

3) Наградом из поклона Милице поч. Жике Богдановића награђен је са 700.- динара г. Фехим Балић, студент филозофије, за рад „Новији погледи на еволуцију површинских карских облика“.

Г. Енвер Поздеровић, студ. фил.

4) Наградом из поклона Милице поч. Жике Богдановића награђен је са 700.- динара г. Енвер Поздеровић, студент филозофије, за рад „Гносеолошки значај Кантових математичких антиномија“.

Г. Балагија награђен је и другом наградом са Дин. 500.- за исти темат, из поклона Генералне банке за трговину и индустрију из Београда.

Успјеси наших студената и Гајретови су, па им овим путем од срца честитамо.

Конференција Гајретових радника у Мостару (Свршетак)

Г. Инж. Мехмедалија Јаловчић говори о вјерској осјетљивости и истиче мишљење да се неправедно приписује Гајретовим радницима да не воде рачуна о вјерској осјетљивости и вјерском васпитању омладине. Гајрет је просвјетовно културно друштво, и оно поред свога рада на културном пољу води рачуна о вјери и вјерском одгоју. Међутим треба да вјерском одгоју омладине посвете пажњу позване наше вјерске власти, а то од њих тражи муслимански елеменат. Лако је критиковати али је тешко радити. Не треба се поводити за критичарима, него треба свој посао радити озбиљно и савјесно. Не треба изгубити из вида да су често пута критике и злонамјерне. Као члан финанс. секције Главног одбора Гајрета запа-

АБДУСЕЛАМ Н. БАЛАГИЈА

УЛОГА ВАКУФА У ВЕРСКОМ
И
СВЕТОВНОМ ПРОСВЕЂИВАЊУ
НАШИХ МУСЛИМАНА

Б Е О Г Р А Д
ШТАМПАРИЈА ДРАГ. ГРЕГОРИЋА, СТРАХИЊИЋА БАНА 75.
1933

Прилог 11: *Рад Абдуселама Балагије, Гајретовог питомца, студента Београдског универзитета. Рад је награђен 27. јануара 1933. године од стране Сената Београдског универзитета двама наградама:*

- 1. Наградом од 1000 динара, која је поклон Главног одбора Гајрета из Сарајева;*
- 1. Наградом од 500 динара, поклон Генералне банке за трговину и индустрију из Београда. Рад је штампан у јуну 1933. године на 112 страна.*

Прилог 12: *Правила Београдског Гајрета из 1934. године*

П Р А В И Л А
ДРУШТВА БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА
„ОСМАН ЂИКИЋ”

БЕОГРАД 1934.

„Заштита“ — Гарашанинова 47

ПРАВИЛА

ДРУШТВА БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА „ОСМАН ЂИКИЋ“

Чл. 1

Друштво Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ основано је 1923 године. Његов је задатак да материјално и морално помаже слушаоце Београдског Универзитета и ученике и ученице виших стручних школа, које не постоје у унутрашњости наше отаџбине. Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ ће, у првом реду, помагати слушаоце Београдског Универзитета и ученике и ученице виших стручних школа Југословене исламске вероисповести.

Ради извршења свога задатка Друштво Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ ће у складу својих правила оснивати културно-социјалне секције

Чл. 2

Седиште је Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ у Београду.

Чл. 3

Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ има свој печат са натписом: Београдски Гајрет „Осман Ђикић“.

Чл. 4

Питомци и питомице Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ станују у друштвеном дому у Београду. Питомци и патомице управљаће се у дому по правилнику који ће прописивати Управни одбор.

Чл. 5

Материјална средства за извршење свога задатка Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ ће набављати:

- а) од месечних и годишњих улога чланова помагача и редовних,
- б) од улога чланова утемељача,
- в) од улога чланова добротвора,
- г) од улога чланова великих добротвора
- д) од добровољних прилога, легата и завештања,
- ђ) од задужбина,
- е) од предавања, престава и разних приредаба.

Чл. 6

Непокретна имовина, улози утемељача, добротвора и великих добротвора, добровољни прилози и завештања преко сто динара, уколико ће допустити материјално стање и извршење задатка Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ образују Стални фонд. Приходи Сталног фонда и приходи евентуалних фондова с нарочитом наменом трошиће се на извршење задатка Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ само у случају кад не достигну редовни годишњи приходи. У противном уливаће

се у Стални фонд. Приходи од посебних, с наме-
ном фондова, трошиће се према жељи завештача
и по правилнику који о њима донесе Управни
одбор. У случају изванредне и за народ значајне
потребе и од Сталног фонда ће се који део утро-
шити ако то друштвена скупштина одобри и то
само на предлог Управног одбора.

Чл. 7

Скупштине Београдског Гајрета „Осман „Ђи-
кић“ за пуноправна решавања и одлуке саста-
вљају чланови: велики добротвори, добротвори и
утемељачи с пуним улогом, редовни и помагачи,
који су били чланови најмање три године и то
непосредно пред скупштину.

Чл. 8

Редовна скупштина се састаје сваке године.
Састаје се најдаље крајем месеца новембра. Ску-
пштину објављује Управни одбор на седам дана
раније огласом у новинама. У случају особите
потребе скупштину Управни одбор сазива наро-
читим писмима. Скупштинске седнице држе се у
дому Београдског Гајрета „Осман Ђикић“.

Ванредна скупштина сазива се на исти начин
кад то одлучи Управни одбор, на захтев Надзор-
ног одбора или писмено затражи једна трећина
чланова: великих добротвора, добротвора и уте-
мељача, сви с пуним улогом.

И редовна и ванредна скупштина доносе пуно-
важна решења ако је на њима присутно више од
половине чланова настањених у Београду. У про-

тивном скупштина ће се одржати после седам дана која решава с онолико чланова колико буде присутно. Решења скупштинска доносе се простом већином гласова. Скупштини претседава и њеним радом руководи претседник Управног одбора, а у одсуству претседника потпретседник, а кад ни потпретседник није присутан претседава члан Управног одбора кога скупштина изабере. Деловођа скупштине је секретар Управног одбора, а у одсуству његовом члан Друштва кога скупштина изабере.

Чл. 9

Да се скупштина конституише, пре почетка свога рада бира три члана који ће, поред претседника и секретара, потписати скупштински записник. Овако се конституише и редовна и ванредна скупштина.

Права и дужности скупштине Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ су следећа:

- а) да саслуша извештаје Управног и Надзорног одбора да их цени и донесе о њима одлуку;
- б) да решава о предлозима Управног и Надзорног одбора и то о сваком понаособ;
- в) да решава о друштвеном буџету за следећу годину;
- г) да решава о предлозима друштвених чланова, ако су исти писмено поднети, и то пошто, пре тога, саслуша мишљење Управног одбора о сваком предмету;
- д) да бира Управни одбор у смислу чл. 11, и Надзорни одбор у смислу чл. 13 ових правила;
- ђ) да решава о свима задужењима и ванредним потребама и издатцима из чл. 6 ових правила;

е) да решава о изменама и допунама друштвених правила, али увек на основу писмених и мотивисаних предлога како Управног одбора тако и појединих чланова.

Ванредна скупштина решава само о послу и предмету за који је сазвана.

Чл. 10

Целим друштвеним радом управља Управни одбор који станује у Београду.

Управни одбор се састоји из осамнаест лица, која бира редовна друштвена скупштина и то су: један претседник, један потпретседник, један секретар, један благајник и четрнаест чланова.

Чл. 11

Чланове Управног одбора бира редовна друштвена скупштина простом већином гласова. За чланове Управног одбора могу бити изабрани оснивачи Београдског Гајрета „Осман Ђикић“, велики добротвори, добротвори и утемељачи с пуним улогом и чланови редовни и помагачи који имају право гласа. Управни одбор сам се конституише. Мандат Управног одбора траје три године.

Чл. 12

Извршни одбор састављају часници и два члана Управног одбора, које овај изабере.

Чл. 13

Надзорни одбор се састоји из четири лица из редова друштвених чланова који имају право

гласа. Надзорни одбор сачињавају: претседник, секретар и два члана. Надзорни одбор се бира сваке године и сам се конституише.

Чл. 14

Управни одбор се, на позив претседника или потпретседника са секретаром састаје у редовне седнице најмање једанпут у месецу. Решења Управног одбора пуноважна су ако је, поред претседника или потпретседника, присутно још осам чланова.

Чл. 15

Управни одбор је дужан сваке године сазивати редовну друштвену скупштину најдаље до краја месеца новембра, а ванредну кад за потребно нађе.

Чл. 16

Поред већ предвиђених дужности у чл. 14 и 15 ових правила, Управни одбор има још следеће:

а) да чува друштвену имовину и да се стара о њеном увећању;

б) да се стара о уредном прикупљању свих доходака. За те послове може Управни одбор у границама материјалне могућности узимати и службенике;

в) да саставља годишњи буџет прихода и расхода, по реферату друштвеног благајника;

г) да о свему своме раду води записнике у нарочитим књигама које ће потписивати претседник односно потпретседник, и секретар. Записник ће потписивати и они чланови Управног одбора који су одвојеног мишљења.

д) да за редовну годишњу скупштину спреми извештај о своме раду;

ђ) да претставља Друштво пред властима. Друштво пуноважно заступају председник или потпредседник са секретаром или једним чланом Управног одбора или пуномоћником кога Управни одбор изабере.

Председник са секретаром одобрава све друштвене издатке и, у изузетном случају, даје новчану помоћ у износу до 250 динара.

Чл. 17

Дужност Надзорног одбора је:

а) да на крају сваког другог месеца прегледа друштвене рачуне, књиге и благајну;

б) да чини Управом одбору предлоге за што тачније вођење друштвених рачуна и књига;

в) да води записник о своме раду у нарочитој књизи и саставља годишње извештаје о друштвеним рачунима за редовну скупштину.

Чланови Надзорног одбора биће увек извештени о држању састанака Управног одбора и могу на њима присуствовати и учествовати у претресима.

Чл. 18

Члан Друштва може бити сваки грађанин Краљевине Југославије, свака легална југословенска установа и сваки страни држављанин, пријатељ нашега народа.

Установе могу бити само велики добротвори, добротвори и утемељачи.

Чланови страни држављани немају право гласа ни избора.

Чланови су:

а) помагачи, који плаћају Друштву 30 динара годишње;

б) редовни, који плаћају Друштву по 5 динара месечно;

в) утемељачи, који плате Друштву 500 динара одједном или у пет рата по 100 динара;

г) добротвори, који плате Друштву 1.000 динара одједном или у десет рата по 100 динара;

д) велики добротвори који плате Друштву или му оставе легат у вредности од 10.000 динара.

ђ) почасни чланови, које изабере редовна друштвена скупштина, на предлог Управног одбора, а због њихових нарочитих заслуга за Друштво.

Чланови: почасни, велики добротвори, добротвори и утемељачи добијају дипломе на чланство.

Чл. 19

Ако члан добротвор или утемељач не уплати чланарину у одређеном времену, Управни одбор ће га опоменути да остатак уплати у року од 6 месеци, па ако ни после опомене не уплати дужну чланарину у остављеном року, преводи се у категорију чланова утемељача односно редовних за онолико времена колико је дотле суму уплатио.

Чл. 20

У случају да Друштво Београдски Гајрет „Осман Ђикић“, по одлуци две узаступне редовне друштвене скупштине, престане, његова ће се имовина предати на чување Сенату Београдског Универзитета. Ако се по престанку, за пет година не би Друштво Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ обновило, његова имовина постаје задужбина под именом Фонд Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ са свима својим посебним фондовима (задужбинама) којим ће руководити Сенат Београдског Универзи-

тета с тим да приходе Фонда употребљује на задатак Београдског Гајрета „Осман Ђикић“: материјално и морално помагање слушалаца Београдског Универзитета, у првом реду Југословена исламске вероисповести.

Чл. 21

Друштво Београдски Гајрет „Осман Ђикић“ у целом свом раду подлежи надзору Министарства просвете.

Чл. 22

Ова правила ступају на снагу кад их одобри надлежна власт.

Чл. 23

Друштво је дужно сваке године, по одржању годишње скупштине поднети Министарству просвете (Општем одељењу) извештај о свом раду за минулу годину и један примерак годишњег рачуна;

На основу § 156 Закона о народним школама и чл. 19 Уредбе о уређењу Министарства просвете

ОДОБРАВАМ

отварање, Друштва Београдског Гајрета „Осман Ђикић“ у Београду по овим Правилима уз додатак новог чл. 23.

П. Бр. 6466
22 марта 1934 г.
Београд.

По овлашћењу
Министра просвете
начелник Општег одељења

М. И. Шеварлић

М. П.

Шеф
Ошсека за народно просвећење,
Ратко Пенезић

Гајрет

ЛИСТ ЗА ДРУШТВЕНЕ
ПОСЛОВЕ И ЗА НАРОДНО
ПРОСВЕЂИВАЊЕ.

ИЗЛАЗИ СВАКОГ 1.
— У МЈЕСЕЦУ. —

Gajret

LIST ZA DRUŠTVENE PO-
SLOVE I ZA NARODNO
— PROSVJEĆIVANJE. —

IZLAZI SVAKOG 1.
— U MJESECU —

در سرای ربيع الاول - ربيع الاول ۱۳۳۲

Власник: друштво „Гајрет“ - Уредник: Авдо Сумбул. — Vlasnik: Društvo „Gajret“. - Urednik: Avdo Sumbul.

Сарајево, 1. фебруара 1914.

Sarajevo, 1. februara 1914.

Цијена је листу: за Босну и Херцеговину и Аустро-Угарску монархију, за чланове, талебу, ученике и тежаке 1'20 К, за нечланове 2'40 К годишње. За све остале земље 5 франака. Поједини бројеви стају 20 хел. Неплаћена се писма не примају, Рукописи се не враћају. — Преплата и рукописи шаљу се на адресу: „Гајрет“ — Сарајево.

Cijena je listu: za Bosnu i Hercegovinu i Austro-Ugarsku monarhiju, za članove, talebu, učenike i težake 1'20 K, za nečlanove 2'40 K godišnje. Za sve ostale zemlje 5 franaka. Pojedini brojevi staju 20 hel. Neplaćena se pisma ne primaju rukopisi se ne vraćaju. — Pretplata i rukopisi šalju se na adresu: „Gajret“ — Sarajevo.

Потреба наше интелигенције.*)

Mи се налазимо на прекретници и преживљамо вријеме општег устанјања, живимо у сфери вренја и личног израгивања. Око нас је тренутак немirnог стремљења према широко заснованом усавршавању, час будућег живљења који весело хуји изнад нас. Око нас хуји међусобно и свирепо натежање, крше се старе и дижу младе снаге. На свима позицијама живот, у свима срцима жеља за болјим. I усред те опште, завитлале борбе, наш елемент чути, потонуо у оргије чула, вјечито жељан сна и почивања. Ништа није могло истиснути старе страсти, нико није могао угушити конзервативне навике; увријезило се у душу дубоко и присно да је добро све што је старо, и да у свему новом има увјек помало зла, још више суровог истискивања свега што је било свето и лебдјело у нашим душамa свећано и славно.

Kада је дохујало ново вријеме, послјие окупације, наш муслимански елемент остао је не мићући се. Заиста, било је болне разлике између стања које је било и стања које је дошло. Али, мјесто да се привикнемо новим позицијама, да стварамо нове снаге и отпочнемо младу и свјесну борбу с елементом од нас културно јачим, ми смо се пресавили, и сва старост наших дједова зајукала је у нама. То стање, у то вријеме, још се могло разумјети. Још је трептала у нашим душамa прошлост, мирна и тужна као класични споменици. Али од тада је прошло много времена, и ми смо се морали одлучити. Морали смо схватити гдје смо, отријезнити се ради себе, упустити се у немир борбе, отварати себи бјеле и свијетле видике. Ми то нисмо učinили. Ми једва да смо učinили један немоћан гест: отворили смо школу прије годину-двје, онима који до-

лазе, али смо остали непомирљиви према култури као и до сада.

Кoji је узрок?

Ми немамо интелигенције.

Онaко како се у нас схвата интелигенција, не вреди оvdје споминјати. Ми смо морали примићи убјегљења да је доволјно просједити у школама десет, дванаест, шеснаест година да се васпита срце, да се култивише дух и подигну унутарњи свијетови. Али мјесто да се бар за то вријеме пробуди наше морално осјећање и схвати потреба једног дјеловања у строго демократском смислу, да се приближимо заборављеној маси и с љубави и вољом дамо јој прве и најпримитивније услове за културно васпитање, ми то нисмо učinили. Ah, не! Nas је школа још више раставила од народа, у нjoj смо се научили лежерности и празном животу наслада, мјесто да своје скромне способности развијамo у народну корист. То је био један, понaјглавнији, дио наше дужности коју ми нисмо učinили. Научили смо да будемо тугје слуге, да ропски примамo све што нам се да, а, међутим, нисмо умјели да се спремимo за борбу, унесемо живота у наша села, прочистимo стара мишљења и отпочнемо племенито културно натјечање с елементом који је изнад нас.

С таквим стањем ствари, неминовно навире увјерење да ми нисмо имали праве интелигенције. Рекли смо: она која је важила као таква, није била то. Јер интелигентни чланови представљају врх народа, они су његове вогје, његови пријатељи, његови добри и вјерни савјестници, Никоја интелигенција не можа успјевати без народа, у широком значењу ријечи; усамљена, она пада; с народом, она је свемоћна. Да је код нас било тако, ми би муслимани данас били пуноважни чланови свог друштва, ми би кооперативно радиле позитивно у народу, и не би имали онaко јадне и жалосне исходе. I сада је у нас све мртво поље. Били смо против интелектуализовања способних појединаца и про-

*) У једном од наредних бројева нашега листа осврнућемо се опширнијом темом: шта је права интелигенција и шта се све код нас сматра интелигенцијом.

ГАЈРЕТ

ЛИСТ ГАЈРЕТА ДРУШТВА ЗА КУЛТУРНО И ЕКОНОМСКО ПОДИЗАЊЕ МУСЛИМАНА

Излази 1. и 16. у мјесецу.
Година X. Број 9.

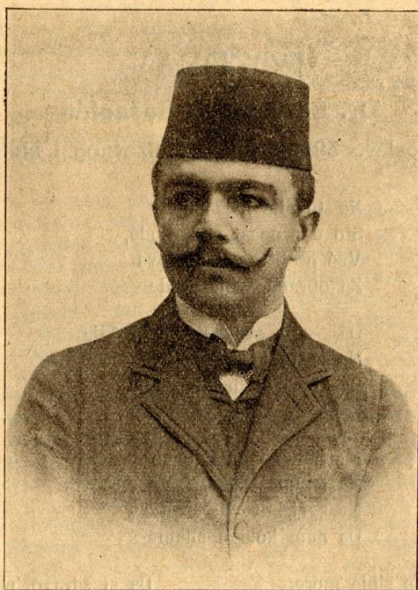
Сарајево, 1. маја 1926.

Цијена год. 80 Д. Поједини број 4 Д.
Ђаци добијају лист у пола цијена
код Главнот Одбора или код Управе
— Гајретових конвикта. —

Mirza Safvet:

Gajretova Himna

Ustaj omladino mila,
Uzdanice roda svog,
Diži na visoko krila
Štitiće te sveid — Bog!
Ponos nek te vodi
— Prosvjetom slobodi; —
Sini, grmi kao grom,
Kad s'o bratu radi tvom.
Gajret se budi, mladost se kreće
Da traži pravo, da brani čast;
Svojega neda, tuđega neće,
Ne voli viku, prezire strast.
Svet je amanet svakome sinu
Za narod mili, za domovinu
— Kad dignu hajku Ahriman ljut —
Stat mu na put.
Ta neka cio svijet znade,
Da j' u nama ponos živ, —
I u naše sile mlade,
Dase uzda narod — narod div!

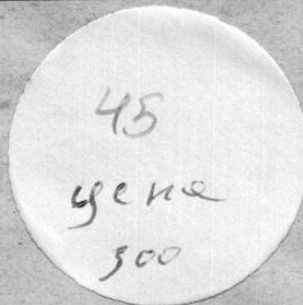
Mi smo mladi, al u nama
Star je ponos, star je žar —
To nam pređi u pjesmama
Ostaviše kao dar,
Da nas uvijek vodi
Prosvjetom slobodi. —
Na rad narod zove nas,
U radu je samo spas.
Povjest nam kaže, gusle nam gude,
Hiljadu ljeta slavu i moć;
U našem srcu nade se bude
Da ćemo opet do njija doć!
Radimo braćo, zove nas slava,
Branimo svoja djedovska prava!
Uz nas je Pravda, s nama je Bog,
Ne dajmo svog.
Ta neka cio svijet znade,
Da j' u nama ponos živ, —
I u naše sile mlade
Da se uzda narod — narod div!

Dr. Safvetbeg Bašagić
(Mirza Safvet)

Прилог 13: Насловне стране неколико примерака листа Гајрет

2 GAJRETOVA BIBLIOTEKA 2

GAJRETOVA PREDAVANJA

Osman Nuri Hadžić: ISLAM I PROSVJETA
Derviš Tafro: KO SU BOSANSKO-HERCEGOVAČKI MUSLIMANI
Šefkija Bubić: ZADRUGARSTVO U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

Izdaje Glavni Odbor Gajreta

Prava preštampanja i održavanja predavanja pridržaje izdavač
Islamska dionička štamparija u Sarajevu.

4 GAJRETOVA BIBLIOTEKA 4

44
цска
300

Gajretova predavanja

Ahmed M. Kemura – Zadrugarstvo

Prof. H. S. Brkić – Klima naše Kraljevine

Hajrudin Ćurić – Ali-paša Rizvanbegović-Stočević

Izdaje Glavni Odbor Gajreta

Prava preštampavanja i održavanja predavanja pri-
držaje izdavač

Gajret

**je najjače društvo u
Kraljevini Jugoslaviji
po broju omladine
koju školuje
i vaspitava.**

Proširujte

članstvo i organizaciju društva

GAJRET

Gajretove jednokratne potpore u 1936-1937 godini

Red. br.	PREZIME I IME	Mjesto rođenja	Mjesto škole	Škola	Razred (Godište)	Odobreni iznos Din
1	Duraković Hasan	Sarajevo	Beograd	stud. prava	V	600
2	Kapetanović Salko	Sarajevo	Beograd	stud. prava	V	600
3	Memišević Nusret	Goražde	Beograd	stud. prava	IV	200
4	Plevljak Murat	Foča	Beograd	stud. prava	IV	300
5	Đurbuzović Sadik	Podgorica	Beograd	stud. prava	IV	500
6	Hodžić Asim	Bos. Brod	Zagreb	stud. prava	III	400
7	Kurtović Vahid	Sarajevo	Beograd	stud. prava	II	250
8	Rezaković Rešad	Sarajevo	Beograd	stud. prava	IV	300
9	Zildžić Nura	Sarajevo	Beograd	stud. prava	I	200
10	Mujagić Salih	Kozarac	Beograd	stud. prava		200
11	Hajdarović Mustafa	Sarajevo	Beograd	stud. prava	I	300
12	Glibić Selma	Sarajevo	Beograd	stud. filoz.	I	150
13	Karović Vejsil	Trnovo	Beograd	stud. filoz.	IV	300
14	Ramadanović Derviš	Podgorica	Beograd	stud. med.	IV	300
15	Muratović Safet	Bos. Brod	Beograd	stud. med.		200
16	Tančica Nijaz	Ljubuški	Beograd	stud. med.	III	100
17	Vukotić Hasan	Gacko	Beograd	stud. med.	II	100
18	Muftić Mugdim	Sarajevo	Zagreb	stud. vet.	IV	200
19	Hromić Avdo	Ljubinje	Zagreb	stud. vet.	III	400
20	Avdić Mustafa	Bileća	Beograd	stud. ing.	III	250
21	Kurtović Dževad	Sarajevo	Beograd	stud. tehn.	I	250
22	Ajkić Muhamed	Mostar	Prag	stud. agron.		50
23	Osmanović Mehmedalija	Puračić	Mostar	abit. učit.		350
24	Selmanović Enver	Sarajevo	Sarajevo	abit. tehn.		75
25	Mujčinović Asim	Sjenica	Sarajevo	tehnika	IV	50
26	Sator Ibrahim	Lokve	Sarajevo	tehnika	IV	50
27	Redžepagić Malić	Plav	Sarajevo	tehnika	IV	50
28	Fazlinović Ejub	Mostar	Sarajevo	tehnika	IV	50
29	Herceg Ibrahim	Maglaj	Sarajevo	tehnika	IV	50
30	Čatović Mehmed	Sienica	Sarajevo	tehnika	IV	50
31	Bešlić Kaplan	Podgorica	Zagreb	abit. trg. akad.		250
32	Huskić Sukrija	Livno	Zagreb	abit. trg. akad.		300
33	Prljača Džemail	Plevlje	Banjaluka	trg. akad.	IV	100
34	Čemalović Zahid	Skoplje	Skoplje	trg. akad.	IV	250
35	Salihagić Omer	Podgorica	Zagreb	Ekon. kom. vis.		250
36	Šabanadžović Šefket	Podgorica	Zagreb	Ekon. kom. vis.		250
37	Hodžić Sejdulah	Sarajevo	Skoplje	Vel. medr.	V	200
38	Aljković Salko	Plevlje	Skoplje	Vel. medr.	VI	200
39	Elezović Sulejman	Konjic	Konjic	Medresa		150
40	Bajrić Mehmed	Poljica	Sarajevo	Gaz. medresa	I	150
41	Šabić Hamida	Sarajevo	Sarajevo	Zen. medresa	II	250
42	Čolo Esma	Sarajevo	Sarajevo	Zen. medresa	III	100
43	Džanić Muhiba	Banjaluka	Banjaluka	Zen. zanatska	III	200
44	Huseinagić Nezira	Travnik	Travnik	Zen. zanatska	II	200
45	Mulalić Vasva	Doboj	Doboj	Zen. zanatska	II	100
46	Uzunović Esad	Sarajevo	Sarajevo	abit. šer. gimn.		200
47	Čengić Hazim	Sarajevo	Sarajevo	šer. gimn.	V	100
48	Kušmić Mustafa	Banjaluka	Banjaluka	Gimnazija	IV	100
49	H. Ibrahimović Nazir	Visoko	Visoko	Gimnazija	IV	300
50	Eminović Šinaz	Banjaluka	Banjaluka	Gimnazija	III	200
51	Grčić Hasan	Mostar	Mostar	Gimnazija	III	100
52	Deronić Fatima	B. Gradiška	B. Gradiška	Gimnazija	I	200
53	Pašić Rifat	Avtovac	Sarajevo	Gimnazija	I	200
54	Poparić Mehmed a 4 djece	Travnik	Travnik	Gimnazija		300
55	Čatić Ahmed	Travnik	Travnik	Gradanska	III	200
56	Čimić Sućrija	Gacko	Gacko	Gradanska	III	150
57	Jaganjac Derviš	Vareš	Vareš	Gradanska	II	200
58	Bećirović Nedžad	Vareš	Vareš	Gradanska	I	200
59	Ramić Hasan	Sarajevo	Sarajevo	Viša osnov.	VI	100
60	Dobitak Mehmed	Sarajevo	Sarajevo	kroj. naučn.		200
61	Džambić Mehmedalija	Kreka	Tuzla	brijač. zanat		300
62	Mujezinović Šefik	Sarajevo	Sarajevo	brijač. zanat		150
63	Brajić Abdulah	Travnik	Travnik			150
64	Šehić Hajrudin	Travnik	Travnik			100
65	Mandžuka Mihra	Kupres	Sarajevo	trg. akad.	I	100
66	Kurjaković Čamila	Brčko	Sarajevo	kroj. zanat	II	100
67	Đurbuzović Rabija	Podgorica	Sarajevo	žen. medr.	III	100

Gajretove jednokratne potpore u 1937-1938 godini

Redni broj	PREZIME I IME	Mjesto rođenja	Mjesto škole	Škola	Razred (Godište)	Odobreni iznos
						Dinara
1	Avdić Mustafa	Sarajevo	Beograd	stud. prava		250
2	Duraković Hasan	Gacko	Beograd	stud. prava	V	300
3	Kapetanović Salko	Sarajevo	Beograd	stud. prava	V	300
4	Kurtović Vahid	Sarajevo	Beograd	stud. prava	III	250
5	Rezaković Rešad	Sarajevo	Beograd	abs. prava	V	300
6	Hodžić Asim	Bos. Brod	Zagreb	abs. prava		400
7	Zildžić Nura	Sarajevo	Beograd	stud. prava	II	300
8	Bešić Safija	Prijedor	Beograd	stud. med.		250
9	Bosnić Ešref	Sarajevo	Beograd	stud. agr.		300
10	Muftić Mukdim	Sarajevo	Zagreb	abs. veter.		500
11	Kurtović Dževad	Sarajevo	Beograd	stud. tehn.	II	250
12	Šarić Ismet	Sarajevo	Beograd	stud. tehn.	I	250
13	Zidžić Almasa	Sarajevo	Beograd	stud. tehn.	I	200
14	Zunić Ismet	Gor. Tuzla	Sarajevo	Šer. akad.	III	300
15	Šabanović Hazim	Visoko	Sarajevo	Šer. akad.	IV	150
16	Šabanadžović Šefket	Podgorica	Zagreb	Ekon. komerc.	II	300
17	Bešlić Kaplan	Podgorica	Zagreb	Ekon. komerc.	I	300
18	Mandić Halid	Podgorica	Zagreb	Ekon. komerc.		300
19	Salihagić Omer	Podgorica	Zagreb	Ekon. komerc.	II	300
20	Zubčević Munevera	Trebinje	Sarajevo	učitelj.	IV	200
21	Avdić Muslija	Bileća	Beograd	učitelj.	V	300
22	Alijević Canija	Kičevo	Sarajevo	svrš. tehn.	IV	100
23	Prolić Abduselam	Sarajevo	Sarajevo	tehnika	IV	250
24	Babić Ahmed	Prijedor	Beograd	tehnika	III	300
25	Prljača Džemail	Plevlje	Banjaluka	Trg. akad.	IV	150
26	Mandić Rifat	Podgorica	Banjaluka	Trg. akad.	IV	300
27	Zejnillahodžić Sulejman	Vareš	Celje	Rudarska		400
28	Hadžić Sejdulah	Sarajevo	Skoplje	Vel. medresa	VIII	100
29	Kasapović Ekrem	Skoplje	Skoplje	Vel. medresa	III	200
30	Šehić Hajrulah	Travnik	Travnik	Medresa	VI	300
31	Mehmedbašić Ismet	Sarajevo	Sarajevo	Medresa	I	150
32	Sabić Hamida	Sarajevo	Sarajevo	Žen. medresa	II	200
33	Feto Behija	Sarajevo	Sarajevo	Žen. medresa	IV	250
34	Đurbuzović Rabija	Podgorica	Sarajevo	Žen. medresa	III	300
35	Čohadžić Čelebija	Fojnica	Sarajevo	Žen. medresa	I	300
36	Kemez Mustafa	Travnik	Travnik	Gradanska		200
37	Huseinagić Nezir	Travnik	Travnik	Gradanska		250
38	Konjhodžić Omer	Tuzla	Sarajevo	Gradanska	III	300
39	H. Selimović Fuad	Sarajevo	Sarajevo	Gradanska	I	100
40	Jaganjac Derviš	Vareš	Vareš	Gradanska	II	200
41	Čalma Bekir	Banjaluka	Banjaluka	Gradanska	I	200
42	Jerlagić Nafija	Sarajevo	Sarajevo	Žen. stručna	III	100
43	Pinjo Saliha	Sarajevo	Sarajevo	Žen. stručna	II	100
44	Čengić Avdo	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	I	150
45	Voljevica Muris	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	II	100
46	Voljevica Ismet	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	IV	100
47	Čengić Hazim	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	V	150
48	Avdić Esma	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	I	200
49	Pinjo Faik	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	VI	200
50	Ajanović Dževad	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	I	200
51	Mešković Mehmed	Tuzla	Tuzla	Gimnazija	abit.	250
52	Kurtović V. Midhat	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	I	100
53	Čepalo Amira	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	I	200
54	H. Omerović Abdurahman	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	V	200
55	Galičić Himzo	Podgorica	Podgorica	Gimnazija	matur.	300
56	Šarkić Slado	Podgorica	Podgorica	Gimnazija	IV	300
57	Ramović Iso	Podgorica	Podgorica	Gimnazija		300
58	Selmahović Halid	Podgorica	Podgorica	Gimnazija		300
59	Vodopić Sadulah	Podgorica	Podgorica	Gimnazija	matur.	300

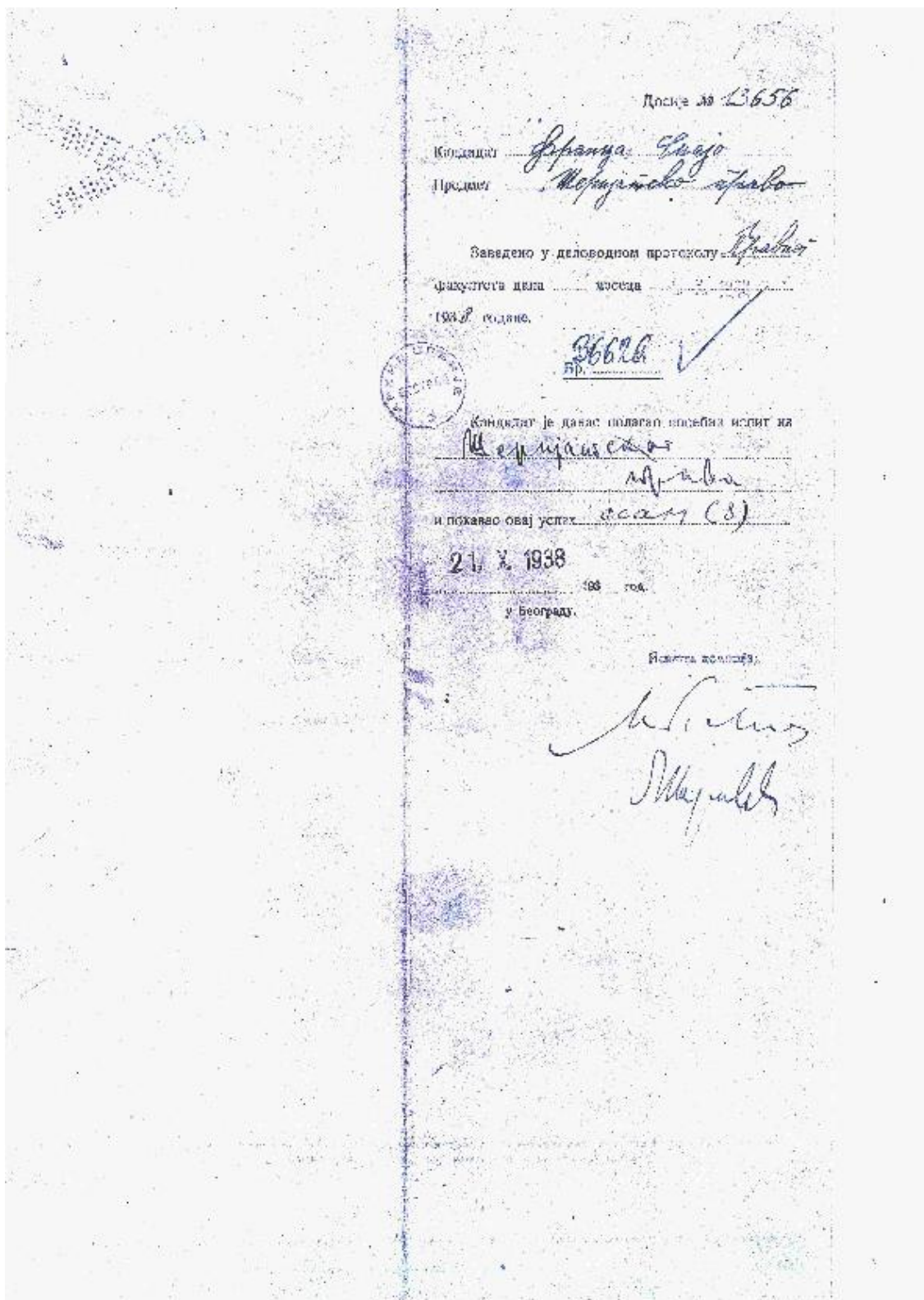
Jednokratne potpore u 1938/1939 godini

Redni broj	PREZIME I IME UČENIKA	Mjesto rođenja	Mjesto škole	Škola	Razred (Godište)	Odobreni iznos Dinara
1	Begtašević Tahsin	Banjaluka	Beograd	Stud. prava	I	200
2	Milavić Abdulah	Mostar	Beograd	Stud. prava	I	400
3	Zildžić Nura	Sarajevo	Beograd	Stud. prava	III	300
4	Mulahusić Fahrudin	Sarajevo	Beograd	Stud. tehn.	IV	300
5	Šećibović Refik	Sarajevo	Beograd	Stud. tehn.	I	400
6	Ramović Iso	Podgorica	Beograd	Stud. med.	I	300
7	Selhanović Halid	Podgorica	Beograd	Stud. med.	I	300
8	Lukačević Hasan	Sarajevo	Beograd	Stud. med.	I	400
9	Ramadanović Derviš	Podgorica	Beograd	Stud. med.	III	300
10	Galičić Himzo	Podgorica	Beograd	Stud. agron.	I	300
11	Vodopić Sadulah	Podgorica	Beograd	Stud. agron.	I	300
12	Zildžić Almasa	Sarajevo	Beograd	Stud. agron.	II	300
13	Avdić Mustafa	Sarajevo	Beograd	Stud. ing.		200
14	Knežić Ratko	Knežina	Prag	Stud. šum.	I	400
15	Nuhbegović Husein	Sarajevo	Beograd	Stud.	I	400
16	Šabanadžović Šefket	Podgorica	Zagreb	Viš. ekon. kom.	IV	300
17	Salahagić Omer	Podgorica	Zagreb	Viš. ekon. kom.	IV	300
18	Mandić Halid	Podgorica	Zagreb	Viš. ekon. kom.	IV	300
19	Pitić Esad	Stolac	Zagreb	Viš. ekon. kom.	I	400
20	Hadžić Galib	Knežina	Sarajevo	Viš. isl. teol.	I	200
21	Busuladžić Mustafa	Trebinje	Sarajevo	Viš. isl. teol.	IV	200
22	Selesković Mustafa	Sarajevo	Sarajevo	Sr. tehn.	III	300
23	Avdić Muslija	Bileća	Beograd	Dipl. učit.		500
24	Zejnilhodžić Sulejman	Vareš	Celje	Rudarska	II	400
25	Aljković Salko	Plevlje	Skoplje	Vel. medr.	VIII	150
26	Ganić Derviš	Novi Pazar	Sarajevo	Gaz. medr.	VI	200
27	Kurspahić Izet	Gacko	Sarajevo	Gaz. medr.	III	50
28	Feto Behija	Sarajevo	Sarajevo	Žen. medr.	V	250
29	Kudinović Aiša	Visoko	Sarajevo	Žen. medr.	V	200
30	Šabić Hamida	Sarajevo	Sarajevo	Žen. medr.	III	200
31	Činjarević Almasa	Sarajevo	Sarajevo	Žen. medr.	I	100
32	Husagić Emina	Sarajevo	Sarajevo	Žen. medr.	I	250
33	Mešanović Hatidža	Sarajevo	Sarajevo	Žen. zanat.	II	200
34	Jerlagić Nafija	Sarajevo	Sarajevo	Žen. zanat.	II	150
35	Poparić Habiba	Travnik	Travnik	Žen. zanat.	I	100
36	Grbešić Tajiba	Doboj	Doboj	Žen. zanat.	I	200
37	Turalić Habiba	Doboj	Doboj	Žen. zanat.	III	250
38	Mudezirović Sadeta	Fojnica	Fojnica	Žen. zanat.	I	50
39	Huzbašić Izeta	Fojnica	Fojnica	Žen. zanat.	I	50
40	Huzbašić Sabrija	Fojnica	Fojnica	Žen. zanat.	I	50
41	Huzbašić Sehija	Fojnica	Fojnica	Žen. zanat.	III	50
42	Poparić Derviš	Travnik	Travnik	Muš. zanat.	I	100
43	Alibegović Azemina	Bijeljina	Bijeljina		I	200
44	Karić Esad	Sarajevo	Sarajevo		I	150
45	Mrkonjić Suad	Sarajevo	Sarajevo		I	100
46	Mlivić Abdurahman	Bos. Brod	Sl. Brod		I	500
47	Mujezinović Midhat	Sarajevo	Sarajevo		I	150
48	Berberac Mersija	Sarajevo	Sarajevo	Gimnazija	II	200
49	Memić Mustafa	Banjaluka	Banjaluka		II	200
50	Čatić Emin	Tešanj	Banjaluka		III	100
51	Deronić Fatima	B. Gradiška	B. Gradiška		III	200
52	Kravić Enver	Trebinje	Trebinje		III	150
53	Ljubović Muhamed	Nevesinje	Sarajevo		IV	250
54	Đulbegović Midhat	Sarajevo	Sarajevo		IV	100
55	Šerbić Naim	Sarajevo	Sarajevo		IV	100
56	Voljevica Muris	Sarajevo	Sarajevo		IV	100
57	Osmanagić Fadila	Podgorica	Podgorica	Š. gimnazija	V	300
58	Redžić Halid	Podgorica	Podgorica		V	300
59	Mustagrudić Teufik	Podgorica	Podgorica		VI	300
60	Voljevica Ismet	Sarajevo	Sarajevo		VI	100

Jednokratne potpore u 1939-40 godini

Redni broj	PREZIME I IME UČENIKA	Mjesto rođenja	Mjesto škole	Škola	Razred (Godišnjak)	Godišnji iznos (dinara)
1	Džindo Rasim	Rogatica	Beograd		II	300
2	Karić Šekija	Kreka	Beograd			400
3	Karabeg Fatima	Mostar	Zagreb	st. med.	I	400
4	Krpo S. Alija	Mostar	Beograd			500
5	Softić Nijaz	Prijedor	Zagreb			400
6	Užičanin Rašid	Sarajevo	Beograd			300
7	Hadžić Salih	Sarajevo	Beograd		II	200
8	Šećibović Refik	Sarajevo	Beograd	st. prava	II	300
9	Zildžić Nura	Sarajevo	Beograd		IV	300
10	Zildžić Almasa	Sarajevo	Beograd	st. agron.	II	300
11	Sarajlić Asif	Knezina	Beograd	st. tehn.	I	300
12	Pitić H. Esad	Stolac	Beograd	st. Kom. škole	II	400
13	Hadžić Kasim	Priboj	Sarajevo		II	250
14	Muratović Vehbija	Novi Pazar	Sarajevo	V. isl. teol.		300
15	Šabanović Duli	Kačanik	Sarajevo			150
16	Topalović Ismet	Priboj	Sarajevo		II	250
17	Golalić Čazim	Banjaluka	Križevci	Poljopr. Tekstil.	III	200
18	Hodžić Behija	Sarajevo	Sarajevo		II	200
19	Hodžić Nedžmija	Sarajevo	Sarajevo		III	200
20	Begović Resmija	Bileća	Bileća	Žen. zan.	III	150
21	Klepić Nusreta	Trebinje	Trebinje			150
22	Jerlagić Nafija	Sarajevo	Sarajevo	B. žen. zan. Lugar.	III	150
23	Hasanbegović Nuriya	Prozor	Sarajevo	Gaz. medr.	VII	150
24	Ganić Derviš	Novi Pazar	Sarajevo	Žen. medr.	V	200
25	Musić Avdija	Sarajevo	Sarajevo			150
26	Alajbegović Husein	Ključ	Sarajevo			150
27	Begović Mumin	Trebinje	Trebinje			150
28	Hubanić Asima	Sarajevo	Sarajevo			150
29	Jahibašić Safet	Bijeljina	Bijeljina		I	200
30	Jahibašić Safija	Bijeljina	Bijeljina			200
31	Lomigora Hasan	Foča	Sarajevo			350
32	Šeremet Munira	Sarajevo	Sarajevo			150
33	Šarić Emina	Mostar	Mostar			150
34	Alibegović Azemina	Bijeljina	Bijeljina		II	200
35	Čamo Sabit	Bileća	Dubrovnik		II	150
36	Sadović Mukerem	Sarajevo	Sarajevo		III	150
37	Sadović Muamer	Sarajevo	Sarajevo		IV	200
38	Deronić Fatima	Bos. Gradiška	Bos. Gradiška		IV	150
39	Voljevica Muris	Sarajevo	Sarajevo		V	100
40	Fetahović Džemal	Sarajevo	Sarajevo		VI	300
41	Mašić Mahmut	Sarajevo	Sarajevo		VI	200
42	Sadović Muzafer	Sarajevo	Sarajevo		VII	200
43	Čengić Hazim	Sarajevo	Sarajevo		VIII	100
44	Prašo Ramiz	Čajniče	Sarajevo		VIII	200
45	Pinjo Faik	Sarajevo	Sarajevo		VIII	200
46	Alajbegović Safet	Sarajevo	Sarajevo		I	100
47	Bubić Ilduza	Mostar	Mostar		I	150
48	Kumro Fadil	Sarajevo	Sarajevo		I	200
49	Redžić Omer	Konjic	Konjic		I	150
50	Čehić Jusuf	Sarajevo	Sarajevo		II	100
51	Muftić Ekrem	Foča	Foča		II	200
52	Šaković Zijad	Sarajevo	Sarajevo		III	150
53	Ljubović Ismet	Sarajevo	Sarajevo		IV	100
54	Pilav Šaćir	Sarajevo	Sarajevo		IV	200
55	Pandžo Čamil	Nevesinje	Nevesinje		IV	150
56	Rudan Mehmed	Mostar	Mostar		IV	150
57	Tucaković Mehmed	Sarajevo	Sarajevo			150
58	Džambić Ferhat	Tuzla	Tuzla	Prod. osn. broj. nauč. razne	I	300
59	Siromašnim učenicima	Derventa	Derventa			1500
60	Odboru za zimsku pomoć	Sarajevo	Sarajevo			3000

Прилог 16: *Списак Гајретових стипендиста у неколико школских година, са именима питомаца, местом рођења, местом школе, називом школе/факултета, разредом и одобреним износом стипендије*

Прилог 17: Потврда студента Правног факултета у Београду Смаја Франце из Бијелог Поља, да је 21. октобра 1938. године полагао испит из Шеријатског права

КУЛТУРНО - СОЦИЈАЛНА СЕКЦИЈА
БЕОГРАДСКОГ ГАЈРЕТА »ОСМАН ЂИКИЋ«

РАД НА ИСПИТИВАЊУ НАШЕГ СЕЛА

САРАЈЕВО 1940

ШТАМПАРИЈА »БОСАНСКА ПОШТА«

Прилог 18: Збирка радова титомаца Београдског Гајрета

Списак

Муслиманске дјеце и њихова мјеста рођења коју је Привредник смјестио на занате и трговину до данас.

Шехић Хамдија Рипач, Пашић Рашид Муљи, Алибеговић Алија Јања, Ибрахимовић Халил Жировница, Имамовић Ахмет Добој к/К., Хаџиавдић Хилмо Трстенци, Караходић Сулејман Прозор, Бећирспахић Хуснија Прозор, Џемат Фехим Прозор, Мурселовић Асим Корај, Салиховић Ферхат Корај, Алагић Емин Корај, Мехикић Салих Корај, Бепић Нусрет Корај, Кључанин Омер Витина, Хећимовић Суљо Градачац, Џинић Ризак Оџак Ибрахимовић Махмут Рипач, Софић Махмут Маглај, Махмић Ибришим Улишњак, Матаћ, Асим Кладањ, Махмић Шефко Улишњак, Маслић Хасан Прозор, Муминагић Мидхат Прозор, Дупановић Мехмед Рипач, Мујић Мухарем Рипач, Мустрић Мехмед Кључ, Хаџисејдић Зајим Реновица, Шехић Рамиз Кључ, Имамовић Але Котор Варош, Алагић Реуф Сански Мост, Мехмедбашић Есад Мостар, Аликадић Сулејман Сеоница, Омерћехајић Алија Бос. Отока, Хоџић Мехмед Острожац, Дивдаревић Хасиб Острожац, Беширевић Мухамед Острожац, Ђурзић Ибрахим Острожац-Кавара Абдурахман Чапљина, Алибеговић Мехмедалија Јања, Дедић Х. Фехим Модрича, Гутић Хасан Модрича, Месиховић Сафет Дретељ, Капетановић Садик Почитељ, Папалић Исмет Бос. Крупа, Махмутовић Мујо Луквац тур., Јунузовић Абдулах Д. Вакуф, Хаџовић Алија Коњиц, Искић Вејсил Бронз. Мајдан, Алијановић Хасан Бос. Отока, Даутбеговић Илијас Дуге, Карабеговић Алија Модрича, Ајановић Сулејман Тешањ, Хавић Невир Бос. Кобаш, Дедић Сабрија Бос. Кобаш, Хоздић Џемил Бос. Кобаш, Мизић Хамид Сисак, Алибеговић Исмет Јања, Прџић Хамид Дервента, Реџић Расим Бос. Крупа, Делић Јусуф Лукавац Тур. Омердић Асим Црвено Брдо, Ќркић Абдулфетах Козарац, Балалић Мустафа Благај, Абазовић Салих Мојетир, Пашић Нурија Оџак, Салих Шабан Коратманово, Карајлић Шефик Кључ, Капетановић Махмут Кључ, Османчевић Салих Кључ, Прозорац Мујо Бос. Кобаш, Берибак Ахмед Јабланица н/Н.. Берибак Хасан Јабланица н/Н., Педић Мехо Скендер Вакуф, Алајбеговић Алија Бихаћ, Веселовић Кадрија Бољетин, Хусеџиновић Асим Дервента, Бегић Хусо Брод к/К., Тичић Фехим Требиње, Тичић Смајо Требиње, Моштро Мустафа Добој к/К., Дивдаревић Осман Плевље, Куленовић Месуд Клишевић.

Укупно је смјештено 83 дјеце.

**БЕОГРАДСКИ
ГАЈРЕТ »ОСМАН ЂИКИЋ«**

ИЗВЕШТАЈ

**УПРАВНОГ ОДБОРА ДРУШТВА БЕОГРАДСКИ ГАЈРЕТ
»ОСМАН ЂИКИЋ« О РАДУ У 1940 ГОДИНИ**

**БЕОГРАД
1 9 4 1**

Прилог 19: *Извештај Управног одбора Београдског Гајрета
о његовом раду у 1940. години.*

Документ је у власништву Несудина Талунџића из Санског Моста

Белешка о аутору

Надир Дацић рођен је 4. јануара 1969. године у Сјеници. Завршио је Гази Хусрев-бегову медресу у Сарајеву, Факултет за исламске студије у Новом Пазару, а мастер студије на Филолошком факултету у Београду. Објавио више текстова у *Санџачким новинама*, *Гласу Ислама*, *Полимљу*, *Препороду*, *Алманаху*, *Бошњачкој ријечи* и часопису *Истотријска баштина* из Ужица.

Учешће на научним скуповима и симпозијима:

- *Средње Потарје и Полимље у вртлогу Првог свјетског рата*, Пљевља, 2014. године;
- *Културни и просвјетни живот Потарја и Полимља*, Пљевља, 2013. године;
- XXVI симпозијум *Дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 2012. године;
- *Санџак 1912.-2012.* (историја, политика, култура) Нови Пазар, 2012. године;
- *Национални и културни препород средњег Потарја и Полимља*, Пљевља, 2012. године;
- *Исламско буђење*, Техеран, 2011. године;
- XXV симпозијум *Дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 2009. године;
- XXIII симпозијум *Дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 2007. године;
- *Културна баштина Полимља*, Музеј у Пријепољу, 2001. године;
- *Помирење и мировни процеси у Југоисточној Европи – допринос религијских заједница стварању мултиетничких и демократских друштава*, Солун, 2000. године;
- *Дијалог између муслимана и крићана*, Нови Пазар, 1999. године;
- међународни симпозијум о Дунаву, *Ријека живота*, Нови Сад, 1999. године.

До сада је објавио:

- *Друштво Гајрет у Пријепољу и његова културно-просвјетна дјелатност*, Пријепоље 2007.

- *Споменици исламске културе и Исламска заједница Пријепоља*, Пријепоље 2008.

- *Велика Махмут-бегова џамија*, Пријепоље 2008.

- *Гајрет у Сјеници*, Пријепоље 2009.

- *Шарампов – Ибрахим-пашина џамија и Бакије-хануме медреса*, Пријепоље 2010.

- *Гајрет у Новој Вароши*, Пријепоље 2011.

- *Гајрет у Пријепољу (1921-1941)*, допуњено издање, Пријепоље 2012.

- *Гајрет у Новом Пазару*, Пријепоље 2014.

- *150 година Бакије-хануме медресе у Пријепољу (1863-2013)*, Пријепоље 2014.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Надир Дацић

Број индекса 12112

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Београдски Гајрет Осман Ђикић

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Поптпис докторанда

У Београду, _____

Надир Дацић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Потписани-а Надир Дацић

Број индекса 12112

Студијски програм култура

Наслов рада Београдски Гајрет Осман Ђикић

Ментор Проф. др Љиљана Чолић

Потписани/а Надир Дацић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног Репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктор наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Поптпис докторанда

У Београду, _____

Надир Дацић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Београдски Гајрет Осман Ђикић

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Поптпис докторанда

У Београду, _____

